

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ORLA LEHMANN'S
EFTERLADTE SKRIFTER

UDGIVNE

AF

CARL PLOUG.

KJØBENHAVN

FORLAGT AF DEN GYLDENDAL

1874

Denne Del slutter Rækken af de efterladte Skrifter, Orla Lehmann selv havde bestemt og beredt til Udgivelse, og hvori Udgiverne — afdøde Borgmester H. Hage, der har besørget de to første Dele, og Undertegnede, der efter ham har overtaget Udgivelsen af de to sidste — altsaa kun have havt at foretage en og anden lille nødvendig Rettelse. Hvad der foruden disse Skrifter forefindes efter ham, er meget Lidt og egner sig ikke til at offentliggøres, idetmindste ikke for Tiden. Men da han selv har betragtet og ved de forudskikkede Indledninger behandlet sine Skrifter som Bidrag til Tidshistorien, har jeg med Forlæggerens Samtykke troet at burde medtage et Par tidligere trykte Udtalelser af ham, som tjene til at fuldstændiggjøre Samlingen, nemlig hans Tale ved Skydebanefesten 28de Maj 1842, som den tyske Presse saa ofte har fremdraget i en aldeles forvansket Skikkelse; hans Tale paa Skamlingsbanke 4de Juli 1844, der er Svar paa nogle af Schleswigholsteinernes Beskyldninger mod ham og det øvrige nationale Parti; og den sidste offentlige Udtalelse af ham ved Skyttemødet i Casino 25de Maj 1870, faa Måaneder før hans Død. Disse 3 Taler har jeg samlet i et Tillæg og Indledningerne til dem ere skrevne af mig. Til dem har jeg føjet hans egen Fortale til de til Udgivelse bestemte Skrifter, siden denne ikke er bleven trykt foran disse. At hans for-

trinlige Skrift »Norge og Nordmændene« ikke har kunnet medtages, beklager jeg; skulde hans Skrifter imidlertid opleve andet Oplag, vil det mulig kunne ske.

En æret Anmelder i »Fædrelandets« Nr. 44 d. A. har anket over, at Skrifterne ikke ere trykte efter Tidsfølgen, men delte i to Grupper efter deres Form: »Erindringer«, »Afhandlinger og Taler«. Jeg kan ikke negte, at ogsaa jeg vilde have foretrukket Tidsfølgen; men jeg maa tillige gjøre opmærksom paa, at denne med stor Lethed kan gjenoprettes ved at læse 3die Bind før 2det. Der bliver da kun en eneste Afvigelse tilbage, idet det sidste Stykke i 3die Bind — Forfatningsreskriptet af 28 Januar 1848 — burde have staaet imellem 1ste og 2det Stykke i 2det Bind, hvor det ligefrem savnes (se Side 73). Denne Fejl er sket ufrivillig; det var blevet stukket ind i en Pakke andre Papirer, hvor det heldigvis blev fundet, inden 3die Bind sluttedes.

Kjøbenhavn 25de Juni 1874.

C. Ploug.

AFHANDLINGER OG TALER.

. ———
Anden Afdeling.

INDHOLD.

	Side
I. Om Fællesforfatningen	1.
II. Forsvar for Fællesforfatningen mod Slesvigholstenerne i Rigsraadet	29.
III. Festtale ved Afsløringen af Sejrsmonumentet i Fredericia	71.
IV. For Grundloven	78.
V. Fællesforfatningen af 18de November 1863	87.
VI. Fædrelandet	113.
VII. Frederik VII.s Minde	118.
VIII. Om Personalunionen	120.
IX. Tale paa Stockholms Børs	138.
X. Professor Clausen	147.
XI. Velkomsttale til de franske Deputerede og Journalister ..	155.
XII. Det gamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk	160.
XIII. Valgmenighedsloven	202.
XIV. Fæstesagen	221.
XV. Anton Martin Schweigaard	254.
Tillæg:	
I. Danmark til Ejderen	261.
II. Paa Skamlingsbanke	268.
III. Skyttesagen	274.
IV. Forord til «Bidrag til Danmarks indre Historie» osv.	278.

I.

Om Fællesforfatningen.

September 1855.

Ved sin Adresse af 13de Marts 1853 havde Rigsdagen for Kongen udtalt sin »Frygt for en Krænkelse af den lovlige bestaaende Tilstand«, som Ministeriet Ørsteds hele Færd, og navnlig dets tvetydige Holdning med Hensyn til Ministeriet Bluhmes højtidelige Erklæring, at Fællesforfatningens Indførelse skulde ske overensstemmende med Grundlovens § 100, havde fremkaldt. Denne besvaredes med den Formaningsprædiken, hvormed Rigsdagens næste Samling aabnedes d. 1ste Octbr. 1854, og da i Mellemtiden Forordningen af 20de Juli 1854 havde afsløret den Vej, Ministeriet i Forfatningssagen agtede at gaa, vedtog Folketinget d. 16de Octbr. s. A. en Adresse til Kongen. Deri anerkjendes Nødvendigheden af, at de forskjellige Landsdele »sammles til en Enhed i en fast Statsorden«, og mindes om, at Rigsdagen for »at lette Tilblivelsen af en Fællesforfatning ikke havde gjort Paa-stand paa nogen umiddelbar Indflydelse paa dens Indhold.« Men ved Siden deraf fastholdes den Fordring, »som ingen dansk Rigsdag nogensinde vil kunne opgive«, at Fællesforfatningen »udrustes med besluttende Myn-

dighed saavel med Hensyn til den hele Stathusholdning, som med Hensyn til alle Love angaaende de fælles Anliggender, og at dette Organ sammensættes saaledes, at ikke det ved Kongevalg indbragte Element gives en uforholdsmæssig Styrke«; med andre Ord, at den »i sit Grundvæsen bliver en virkelig konstitutionel og repræsentativ Forfatning, der ikke i hele sit Princip kommer i skærende Strid med den ved lykkelig Overenskomst mellem Kongen og det danske Folk givne og allerede i en Aarrække virkende danske Grundlov.« Ligesom den første Adresse havde udtalt sin Beklagelse over, at »Kongens ansvarlige Raadgivere havde ladet det være tvivlsomt, om de vare i Besiddelse af politisk Pæalidelighed«, saaledes advarer denne Adresse Kongen imod at »laane Øre til Raad, som gaa ud paa at bryde dette Overenskomstens Baand«, og udtaler, at Opgaven kun kan løses »af en Regering, som forener Kongens og Folkets Tillid.« Adressen besvaredes Dagen derefter ved det uhøflige Reskript, hvorved Folkethinget opløstes.

Imidlertid havde Folkets Bevægelse og Bekymring naaet en betænkelig Højde, saaledes som den f. Ex. finder sit Udtryk i den af 17000 Jyder underskrevne, af en stor Deputation Kongen overbragte, men af ham afviste Adresse, hvori der udtales den Forvisning, at Kongen »vil vide at fjerne enhver Skranke, som maatte ville stille sig mellem ham og hans trofaste, tillidsfulde Folk.« Den 10de Decbr. 1854 afskedigedes Ministeriet Ørsted, og det lykkedes Gehejmerraad Scheele at danne et nyt Ministerium, hvori Bang blev Conseilspræsident og Andræ og Hall de ledende Mænd. Da Rigsdagen efter Tilendebringelsen af de nye Folkethingsvalg traadte sammen

d. 18de December, hilsedes Ministeriet med høje Bifaldsraab og meddelte som sit Program, at det tiltraadte det vedtagne Udkast til Grundlovbestemmelsen om Grundlovens Indskrænkning, saa at dette, hvis det nu atter vedtoges i uforandret Skikkelse, vilde blive stadfæstet, og derefter, overeensstemmende med Grundlovens § 100, til endelig Vedtagelse forelagt en nyvalgt Rigsdag, men at denne Grundlovsbestemmelse dog ikke vilde blive sat i Kraft, forinden den ved Forordningen af 26de Juli tilsignede endelige Ordning af Monarkiets Forfatning havde erholdt en saadan Forandring, at denne erholder en virkelig konstitutionel Karakter, navnlig derved, at der indrømmes Repræsentationen besluttende Myndighed saavel i finansielle som i Lovgivningssager, og at det folkevalgte Element i samme erholder en forøget Styrke, hvorved man vil søge at opnaa det i Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 opstillede Maal ad den deri betegnede Vej. Grundlovbestemmelsen blev derpaa anden Gang vedtagen og Rigsdagen opløst.

Forinden den nyvalgte Rigsdag sammentraadte, havde Ministeriet udarbejdet det Udkast til en Fællesforfatning, som senere under 2den Octbr. 1855 har erholdt Lovskraft, og havde opnaaet det foreløbige, af 20 kongevalgte Medlemmer bestaaende, Rigsraads Samtykke (en bloc) af samme. Da Rigsdagen d. 11te August 1855 sammentraadte til en overordentlig Samling, forelagdes først Grundlovbestemmelsen, som uden Vanskelighed vedtoges og derefter erholdt kongelig Stadfæstelse, idet den egentlige Forhandling udsattes, til der skulde tages Beslutning om Grundlovsindskrænkningens Ikrafttræden samtidig med den til Efterretning meddelte Fællesforfatning. Forslaget

til denne Beslutning indbragtes d. 29de August i Landstinget og blev efter mit Forslag henvist til et Udvalg, bestaaende af 9 Medlemmer, der valgte mig til Ordfører. Betænkningen, som afgaves d. 7de Septbr., indeholder nogle retlige Undersøgelser om Forholdet mellem enkelte Bestemmelser i Fællesforfatningen til de ikke ophævede Dele af Grundloven, en Række af Spørgsmaal til Ministeriet og dettes Svar, vedkommende Forfatningens Fortolkning — blandt hvilke især det, som vedkommer Fællesforfatningens Forhold til det tyske Forbund senere fik megen Betydning, da Holsten efter Forbundets Fordring udtraadte af Forfatningsfællesskabet — og endelig Begrundelsen af et, navnlig af Larsen støttet, Forslag til at udtale en Forudsætning, som senere under Navn af »Forbeholdet« har spillet en vis Rolle. Alt dette udelades her. Derimod er den væsentlige Deel af Betænkningen — Bedømmelsen af Fællesforfatningen og dennes Forhold til vor hele Udvikling og særlig til den Politik, til hvis Talsmænd jeg hørte — saa fuldstændigen mit, og saa nøje sammenvoxet med mine forskellige, dertil sig sluttende, Udtalelser, at jeg har kunnet og maattet sammenarbejde det med disse. Jeg skal endnu kun tilføje, at Beslutningen blev vedtaget i Landstinget med 38 Stemmer mod 10, og i Folkethinget med 54 Stemmer mod 44, hvorefter Forfatningen traadte i Kraft d. 2den October 1855.

»

Idet jeg her tager Ordet for en hele det danske Monarki omfattende Fællesforfatning, føler jeg Nødvendigheden af at gjøre Rede for de Grunde, der have ført mig til dette Resultat, hvorved jeg da tillige vil faa

Lejlighed til i korte Træk i Forsamlingens Erindring at tilbagekalde den hele udviklede Række af Tildragelser, der have fremkaldt den Situation, hvori vi befinde os, og hvis Herredømme vi hverken bør eller kunne unddrage os.

Saa langt tilbage i Tiden, som jeg hos mig kan forfølge en politisk Overbevisning, har det været mig klart, at den danske Regering ved at gjøre det Samme i Holsten og i Slesvig, har gjort for meget i Holsten og for lidet i Slesvig; at vi, ved at behandle dem — hvad Fyrst Schwarzenberg har kaldet — »parallelt«, have forðærvet vor gode slesvigske Ret ved vor holstenske Uret. Jeg tilstaar, at det har givet denne Overbevisning en særegen Styrke, at den ikke er bleven bibragt mig af Nogen, men at den er fremgaaet af min egen Betragtning af vor Historie og hele Tilstand, saa at jeg er mig tydeligt bevidst, hvorledes den er voxet ud af min egen Erkjendelses Grund. Da vi først begyndte paa at ville gjøre opmærksom paa Forskjellen mellem det danske Kancellis Danmark indtil Kongeaaen, og det gamle Danmarks Rige indtil Ejderen, og det danske Kongehuses Monarki indtil Elben, da var denne Tale for de Fleste enten en Daarskab eller en Forargelse; men efterhaanden som Begivenhederne Slag i Slag stadfæstede Rigtigheden af vor Lære, og Erfaringen — meget mod vort eget Ønske — bekræftede de triste Forudsigelser, Betragtningen af Regeringens Politik havde paanødt os, da vandt vor Lære stedse flere og flere Tilhængere. Da kom Aaret 1848, og hele det danske Folk sluttede sig — efter Alt, hvad der kom tilsyne, med fuldstændig Enstemmighed — om hvad man med Føje har kaldt »det store Konge- og Folkeprogram«, og den grundlovgivende

Rigsforsamling vedkjendte sig Maalet ved at vedtage «Danmarks Riges Grundlov» og ved det Forbehold, den tog med Hensyn til Slesvigs Optagelse under samme, saasart de Hindringer vare fjernede, der gjorde det umuligt strax at gennemføre Værket. At dette maatte være Maalet for en dansk Politik, er blevet anerkjendt ogsaa af de Mænd, som senere have ført os ind paa en anden Vej. Om det kunde været naaet, hvis det f. Ex. havde ligget i Sveriges Politik at tage en saadan Del i Begivenhedernes Udvikling, at den kunde have medført en helt anden Ordning af vore indre statsretlige Forhold, maaske endog af Arvefølgen, eller hvis man umiddelbart efter Idstedslaget — saa at sige i Skyggen af vor sejr- rige Hærs Bajonetter — havde havt Mod til hurtigen at gjøre det til et «fait accompli»: det er Spørgsmaal, som tilhøre Historien, og hvis Drøftelse her ikke kan føre til noget praktisk Resultat. Kjendsgjerning er det, at vi have havt flere paa hinanden følgende Ministerier, som have stillet sig Kongerigets og Slesvigs konstitutionelle Forening som Opgave, men som ikke have formaaet at løse den — end ikke i den højst fortyndede Form, hvori den var udtrykt i det saakaldte Notabelprojekt. Hvilken Andel den indenlandske Reaktion og dens gamle Hel- statslyster kunne have havt i at fremkalde «den euro- pæiske Nødvendighed», hvorunder vi tilsidst maatte bøje os — ogsaa det er et Spørgsmaal, som nu kun har historisk Interesse; men at vi — hvor saa end Skylden laa — ikke vilde opnaa nogen nærmere Forbindelse med Slesvig, end med Holsten og Lauenborg, det følte blandt Andet jeg, forinden det klarligen udtaltes i Kundgjø- relsen af 1852, og jeg har derfor lige saa lidt, som

nogen Anden, tilraadet derimod at rejse en Modstand, som efter den hele daværende Situation vilde have været frugtesløs. Jeg har ikke engang talt om, at Anklagen som et Damoklessværd skulde hænge over Ministeriets Hoved, saaledes som den Mand gjorde, der snart derefter indtraadte i samme; men, idet vi underkastede os, hvad vi ikke kunde ændre, og hvad vi nu ikke ere berettigede til at fragaa, rettede vi vore Bestræbelser paa deraf at udbringe det bedst Mulige for vort Fædreland og for den Opfattelse af dets Sikkerhed og Vel, som vi i ingen Henseende havde forandret.

Saaledes var da Kundgjørelsen af 28de Januar 1852, hvad den endnu er den Dag idag, det Grundlag, hvorpaa Monarkiets nye Ordning skulde bygges, og hvor haardt det end faldt Rigsdagen at acceptere samme, har den intet Forsøg gjort paa at komme bort fra sin, om end kun stiltiende, Indrømmelse. Tvertimod er det Rigsdagen, som iåndstændigen har fordret dens loyale Gjennemførelse; men det er det Ministerium, der paa sit Ansvar havde udstædt den, som har søgt at unddrage sig samme. Jeg skal ikke opholde mig ved de Forsøg, man har gjort paa, ved en underfundig Fortolkning af det slesvigske Forbehold i Grundloven, at omgaa Rigsdagens Medvirkning ved Fællesforfatningens Tilblivelse, fordi Erklæringerne i Anledning af en fremsynet Interpellation vare saa utvetydige og saa bindende, at denne Plan maatte strande paa den almindelige Uvillie. Jeg vil derfor heller ikke gjøre det daværende Ministerium ansvarligt derfor. Men alle Fordringer om at fremkomme med Udkastet til en Fællesforfatning bleve frugtesløse, hvorimod Regeringen gennem Arvefølge-loven, gennem Toldloven, gennem

de særlige Forfatninger for Slesvig og Holsten osv. be-
traadte en Vej, der vel vilde føre til en Helstat, men
til en Helstat, der var absolutistisk og tydsk, medøns
kun en med Rigsdagen vedtagen Fællesforfatning vilde
give os en konstitutionel Helstat, saaledes som Kund-
gjørelsen havde lovet, hvori blandt Andet det Danskes
lovlige Overvægt i det danske Monarki kunde sikkert.
Jeg skal ikke her dvæle ved den sørgelige Tid, der endnu
er i Alles friske Erindring, de ministerielle Udtalelser,
hvorved Folkerepræsentationen forhaanedes, de gjentagne
Opløsninger, hvorved dens Betydning og Folkets Interesse
for det konstitutionelle Liv undergroves, ikke om hin
bedrøvelige Alliance mellem Reaktionen og Demokratiet,
hvori dette selv i denne Forbindelses Velmagtsdage ikke
naaede større Ros af sine høje Herrer, end at det ikke
kunde overse Sagerne, hverken til den ene eller til den
anden Side«, og sparkedes tilside, saasomt man ikke
længer behøvede det. Det er denne Mesalliance — Mes-
alliance fra begge Sider og ikke mindst fra Demokratiets,
for ikke at sige Omgængelse mod Naturen — som har avlet
mange af de Vanskeligheder, hvorunder vi endnu suc-
ke. Endelig kastede Ministeriet Masken, idet samme i For-
ordningen af 26de Juli 1854 erklærede, at en konstitu-
tionel Forfatning — som det med et middelalderligt Smil
tilføjes: i dette Ords »moderne« Betydning — var utænklig,
og derfor indførte en kongevalgt Komite af tyve Herrer,
hvis Forstærkning med et folkevalgt Element gjordes af-
hængig af den Betingelse, som rimeligvis aldrig vilde
blive opnaet, og som det ialtfald til enhver Tid laa i
Regeringens egen Haand at forspilde, nemlig at den
kunde blive enig med alle de særlige Forsamlinger om

en Valglov. Det var altsaa Absolutisme i alle Fælles-sager, endog ledsaget af Trusler om i fornødent Fald at gennemføre den ved ulovlige Midler. Dette aabnede da, om end først i den ellefte Time, Øjnene paa saa mange af Rigsdagens Medlemmer, at det lykkedes at styrte Ministeriet — rigtignok under Medvirkning af Omstændigheder, som laa udenfor dens Omraade. Et nyt Ministerium tiltraadte med den Opgave, som havde foreligget fra først af, men hvis Løsning i Mellemtiden var bleven uendelig meget vanskeligere, at tilvejebringe en konstitutionel Fællesforfatning paa Grundlag af Kundgjørelsen af 28de Januar 1852.

Det er ad denne Vej, at selv de, som kun med stor Bekymring imødese Virkningerne af et konstitutionelt Fællesskab mellem Danmarks Rige og de tyske Forbundslande Holsten og Lauenborg, ved Omstændighedernes tvingende Magt ere førte til selv at fordre den, for at opretholde det konstitutionelle System i Statsstyrelsen ligeoverfor Absolutismen, og Danskhedens Ret ligeoverfor Tydskhedens Overvældelse. En hvilkensomhelst principiel Modstand mod en Fællesforfatning er saaledes fuldstændig uberettiget fra alle Deres Side, som have modtaget Kundgjørelsen af 1852 og fordret dens loyale Gjennemførelse gennem en konstitutionel Orduing, altsaa ved det, der nu bydes os. Ulige lettere ere de komne til samme Standpunkt, som med den største Smerte have set de Baand løse sig, som Aarhundreders Samliv og de mangfoldige deraf fremvoxede aandelige, materielle og personlige Interesser have knyttet mellem Danmark og det Holsten, hvis Samling til et Hele, tilvejebragt ved store Opoffrelser, i sin Tid betragtedes som en stor Sejr for

den danske Politik. Denne Helstatsfølelse, som ligger paa Bunden af mange danske Hjerter, har hilset Kundgjørelsen og hilser nu dens Gjennemførelse med oprigtig Glæde, fordi de ikke tro paa en dermed uforenelig Udvikling af de tyske Enhedsbestræbelser, eller mene, at det vilde kunne lykkes i saa Fald at holde Holsten udenfor samme. Efter min Overbevisning bero begge Dele paa en Illusion; men ligesom en hele Staten omfattende Ordning billigvis ogsaa maa tage Hensyn til disse Anskuelse, bør den i hvert Fald indrettes saaledes, at der gives en fuld og redelig Lejlighed til en alvorlig og oprigtig Prøve, saa at der ikke kan gjøres nogen begrundet Indsigelse mod den derigjennem vundne Erfaring. Men enten vi gaa til Værket med mørke Anelser eller med glade Forhaabninger, er det vor Pligt at gjøre det, og at gjøre det »bona fide«. Det er nemlig selve Rigsdagen, som ved sin Adresse har opstillet Maalet, og det er denne Adresse, som Regeringen har gjort til sit Program. Her foreligger altsaa en klar Overenskomst, og hvis Regeringen har opfyldt sin Forpligtelse, saa er den ligefrem berettiget til at fordre, at nu ogsaa Rigsdagen opfylder sin. Vi have med fuldeste Føje stemplet det forrige Ministerium som »upaalideligt«, og det lykkedes at faa det kastet. Det vilde være et daarligt Bytte, hvis vi derved ikke havde opnaaet Andet, end istedetfor et upaalideligt Ministerium at faa en upaalidelig Rigsdag.

Naar jeg her i enkelte Hovedtræk har søgt at opfriske Erindringen om de særegne Omstændigheder, hvorunder dette Værk er blevet til, saa er det ikke blot for at minde om det Forpligtende, som deri ligger for Rigsdagen, men tillige for at skærpe Opmærksomheden for

det Bindende og Tvingende, som deri har ligget og fremdeles ligger for Regeringen. Lovudkastet kan kun retteligen bedømmes i Belysning af den Situation, hvorunder det er blevet til, og som har indskrænket Regeringens Frihed inden meget snevre Grændser. Hvorledes Rigsdagen selv opfattede denne Situation, dengang den levende og truende stod ligeoverfor os, derom bærer dens Adresse et tydeligt Vidnesbyrd; men om man end nu aander friere — aander friere, netop fordi vi nu have et Ministerium, der væsentligen vil det Samme som vi — derfor gaar det ikke an, nu at mene, at man dengang fordrede for lidet eller indrømmede for meget, og af den Grund at tage Indrømmelserne tilbage eller opstille helt andre Fordringer. Dette vilde ikke blot være højst uretfærdigt mod Ministeriet, men vilde let kunne blive til selve Sagens Fordærv; thi Vanskelighederne hidrørte ikke fra den danske Regering og kunde altsaa ikke hæves ved et Ministerskifte; de bestaa endnu lige saa fuldt som dengang, og hele Forskjellen er, at det i Mellemtiden er blevet ulige vanskeligere at besejre dem. Maalestokken for Fællesforfatningens Bedømmelse er derfor ikke, hvad man i og for sig maatte ansee for det Rette og Ønskelige, men hvad der under alle de bestaaende Forhold, saaledes som disse have udviklet sig gennem langvarige forbittrede Stridigheder, der tilsidst udartede til blodige Borgerkrige, og gennem Udlandets gjentagne Indblanding, med hvilket man har maattet føre meget indviklede Forhandlinger, og mod hvilket man har maattet indgaa Forpligtelser, som vi hverken have Ret eller Magt til at bryde — altsaa hvad der under denne beklagelige Tingenes Tilstand kan ansees for muligt og opnaaeligt. Det er denne Situa-

tionens Magt, for hvilken Regeringen lige saa lidt som Rigsdagen har kunnet frigjøre sig, som vi maa tage i Betænkning ved vor Dom om Fællesforfatningen. .

Det har saaledes rimeligvis været udenfor Spørgsmaal at tilvejebringe det storartede Apparat, som udkræves til Gjennemførelsen af Tokammerssystemet. Deraf fulgte det, at man andetsteds maatte søge de Garantier mod Misbrug af Repræsentationens Myndighed, som ingen Forfatning kan undvære, og som man efter min Mening bedst søger i dens Adskillelse i tvende selvstændige Afdelinger. Heri maa man da finde en Retfærdiggjørelse eller ialtfald en Forklaring af flere af de Indskrænkninger, som ere saa lidet tiltalende for os Danske, der alt ere vante til i vort Forfatningsliv at bevæge os under meget frie Former. Vel har man ved saaledes at ordne hele Repræsentationen i een Helhed, udelukket sig fra at give den ene Afdeling et saadant demokratisk Grundlag, som den danske Rigsdag kun har kunnet finde derved, at Folkethinget har en Modvægt og et Korrektiv i Landsthinget; men det maa tillige tages i Betænkning, at man ved nu at ville indføre et første Kammer i Fællesforfatningen rimeligvis maatte være kommen til en Sammen sætning af dette, som lidet vilde have tilfredsstillet det danske Folks saa stærkt udprægede Lighedsfølelse, og som gennem det slesvigholstenske Ridderskab kunde have beredet Forfatningen og vor hele fremtidige Udvikling store Forlegenheder og Farer. Ialtfald var den Affindelse med disse Misligheder, som ligger i Kongevalg, allerede given ved de Forudsætninger, hvori Rigsdagens Adresse og Ministeriets Program mødtes, og det kan neppe bestrides, at Udkastet ved Udnævnelse for en lang

Aarrække, ved Uafsætteligheden og ved den successive Fornyelse af det bestemt begrændsede Antal Medlemmer, har anvist dette Element den efter Omstændighederne heldigste Stilling. At dette kun lidet stemmer med en Folkerepræsentations Væsen, er ogsaa min Mening; men der kan herpaa ikke bygges nogen Indvending mod hvad der fra alle Sider har været anerkjendt og hvad der i og for sig er at foretrække for det, hvorom der ellers kunde have været Spørgsmaal.

Medens ogsaa Forholdet mellem det kongevalgte og det folkevalgte Element maa henregnes til det, der forud var givet, havde Regeringen derimod friere Hænder med Hensyn til Maaden, hvorpaa dette sidste skulde søges tilvejebragt. Udkastets System gaar som bekjendt ud fra, at Halvdelen skal vælges indirekte af Medlemmerne af de forskjellige repræsentative Forsamlinger, Halvdelen direkte efter en for hele Monarkiet fælles Valglov med en Census, som giver dette Valg i Hænderne paa den nogenlunde formuende Middelstand. Derimod havde Forordningen af 26de Juli villet sammensætte det folkelige Supplement til de Kongevalgte af Delegerede fra alle de særlige Repræsentationer som saadanne. Da dette Spørgsmaal uden Tvivl vil komme til at spille en vigtig Rolle under Forhandlingerne; maa det være mig tilladt nogle Øjeblikke at dvæle ved samme.

At udvikle det danske Monarki som en Enhed i Ordets strenge Betydning, kunde ikke være Opgaven. Dette vilde hverken have været ønskeligt eller muligt. Selv om Holsten og Lauenborg ikke skulde optages i det konstitutionelle Fællesskab, vilde dette ikke kunne omfatte alle Statslivets Formaal, fordi Slesvigs provindsielle

Selvstændighed, som var anerkjendt allerede forinden den danske Grundlovs Vedtagelse, og som ved alle de senere Begivenheder og Forhandlinger, og nu senest ved den særlige slesvigske Forfatning, havde faaet en stedse større Fasthed, vilde have modsat sig en saadan Plan. Hvor langt mindre kunde det ske, naar Fællesskabet skulde deles af de i national og statsretlig Henseende saa forskjellige tyske Forbundslande med deres egen historiske Udvikling og mangfoldige berettigede Ejendommeligheder? Men ogsaa fra et rent dansk Standpunkt maatte det være klart, at mange af vore vigtigste og kjæreste Anliggender vilde lide og fordærves, hvis ikke deres Røgt i ren dansk Aand var sikkert mod Indvirkning af fremmede Anskuelser, Traditioner og Interesser. Det danske Monarki kan derfor aldrig blive en ensartet Statsenhed, men kun en Forening af Landsdele med mange Forskjelligheder og en vis Grad af Selvstændighed. Hvadenten man beklager det, fordi man deri ser en Kilde til Smaalighed og Svaghed, eller man glæder sig derover, fordi man betragter det som Betingelsen for en righoldig Frihedsudvikling, er det historisk givet, at den føderative Ide maa faa en betydelig Indflydelse paa Ordningen af vore Forhold. Dette indrømmer — dette paastaar jeg. Men jeg paastaar tillige, at denne føderative Ide er fyldestgjort ved den gennemgribende Adskillelse mellem det Særlige og det Fælles. Hver Landsdel med sine særlige Anliggender, sin særlige Forfatning, sin egen Repræsentation, Lovgivning, Forvaltning, Rigsret og Højesteret osv. osv. har deri den fuldstændigste Borgen for, at den har sit Eget for sig selv, sikkert mod al Overlast udenfra. Men dermed maa da ogsaa Særfølelsen og Særinteressen

lade sig nøje; den kan ikke bemægtige sig ogsaa det, som ikke er særligt, men fælles, uden at ophæve dets Egenskab som fælles, og udsætte Sammenholdet for at falde fra hinanden. Hvor Grændsen mellem det Særlige og Fælles skulde drages, derom kunde Meningerne være delte, hvis dette Spørgsmaal ikke alt var afgjort ved Kundgjørelsen; men hvis man vil undersøge det i det Enkelte, vil man sikkert finde, at Intet er gjort til Fællesanliggende, hvori Interesserne ikke virkeligen maa være fælles for alle dem, som have Bevidstheden om at tilhøre den samme Stat og Villien til at forblive i samme. Navnlig kan den danske Rigsdag ikke i saa Henseende fremføre nogen Anke; thi Intet er henregnet til det Fælles, som den ikke har samtykket i — ja, som den ikke selv har henvist dertil, og det efter de mest udtømmende Overvejelser, gennem mangfoldige gjentagne Afstemninger, i den Grundlovsbestemmelse om Grundlovens Indskrænkning, som for faa Dage siden tredie Gang er bleven vedtaget. Saaledes er da navnlig ogsaa for Kongeriget Alt, hvad der er særligt dansk, sikkert den danske Rigsdags udelukkende Raadighed gennem Kongerigets særlige Forfatning; men jo stærkere alt dette er hævdet og omgjærdet, desto nødvendiger er det, at de Institutioner, som paa Fællesgebetet skulle repræsentere Enheden og Sammenholdet, ere organiserede i dennes Aand. At gjøre Fællesrepræsentationen til en Kongres af Delegerede for de enkelte særlige Repræsentationer, vilde være det Samme, som at opløse Staten til en Union af selvstændige Stater, og saa meget sikkrere voldgive selve denne for Søndersplittelsens Magter, som den i de særlige Forsamlinger naturligen fremherskende

Selvstændighedens Egoisme selvfølgelig vilde søge sine Delegerede blandt dennes mest ensidige og stivsindede Talsmænd. Derfor har man selv i føderative Republiker, der ere fremgaaede af den mest frivillige Sammenslutning til fælles Bedste, søgt at sikre denne ved at nedlægge Spiren til en højere og mere omfattende Samfundsraad, idet man — uafhængigt af de herskende Majoriteter i de særlige Korporationer — direkte har henvendt sig til hele Folket gennem almindelige Valg. Hvor meget mere maa dette da ikke gjælde i et ældgammelt Monarki, hvori der ved Siden af Befolkningens naturlige Ret til fri Selvbestemmelse staar en historisk Ret for Kronen, hvis berettigede Fordringer ingen Dansk vil bestride? Hvor meget nødvendigere maa det da ikke være i et Land, hvis Beboere for faa Aar siden have staaet i Vaabenmod hinanden, og hvori der endnu findes mange Lyster til i Raadssalen at gjenoptage den paa Valpladsen forstummede Kamp? Ja, jeg tager ikke i Betænkning at tilføje: hvilken Galskab vilde det ikke være at bygge den nye Orden paa et Valgsystem, som efter den ulykkelige slesvigske Forfatnings ejendommelige Beskaffenhed, af Fællesrepræsentationen aldeles vilde udelukke det danske Element i Slesvig, for hvis Bevarelse det danske Folk har bragt saa umaadelige Offre, og paa hvis Bistand det har bygget saa lyse Forhaabninger? Det fortjener derfor ikke blot Billigelse, men Paaskjønnelse, at Regeringen har forladt det føderalistiske Delegationsprincip, der var dykket op i Frdn. af 26de Juli 1854 som en Gjenganger af det ulykkelige Forfatningsreskript af 28de Januar 1848 — og i dets Sted dels har søgt at tilvejebringe et naturligt Sammenhæng med de særlige Repræsentationer

ved at overdrage — ikke disse som Korporationer, men deres Medlemmer som Valgmænd — en Del af Valgene, og det under Valgformer, som betrygge Minoriteternes Ret, dels har stræbt, gjennem direkte Valg efter en ensartet Valglov, at vinde et af de enkelte Forsamlingers separatistiske Koterianskuelser uafhængigt Element, som, udgaaende fra det hele Folk, allerede ved sin Tilblivelse er henvist til at repræsentere Enheden i det Fælles, og saaledes særligen er kaldet til at være Bæreren af Statsideens, alle skilte Interesser og spredte Bestræbelser beherskende, Myndighed. Det kan være tvivlsomt nok, om denne vil være stærk nok til at trænge igjennem; men vist er det, at Frygten for Centralisation og Amalgamation er den mindst begrundede af alle de Farer, som kunne true den Samfundsorden, til hvis Grundlæggelse vi her ere kaldede.

Medens det Udvalg, som hvis Ordfører jeg her taler, har været aldeles enstemmigt i at billige det Valgsystem, Forfatningsudkastet opstiller, har dette derimod ikke været Tilfældet med Hensyn til den Census, hvortil de umiddelbare Valg ere knyttede. Navnlig maa jeg for mit personlige Vedkommende bemærke, at jeg ikke er nogen principiel Tilhænger af Census, fordi en udødelig Menneskesjæl i mine Øjne er noget saa Ophøjet, at det kun kan være som en Indrømmelse til Verdens Brøstfældighed, at man kan lægge saa stor Vægt paa en Tønde Hartkorn mere eller mindre. Jeg skal tilføje, at, da jeg i 1848 medvirkede til, at Valgloven kaldte saa godt som hele det danske Folk til Del i Rigets Styrelse, gjorde jeg mig ingenlunde nogen Illusion om, at et Folk, som i Aarhundreder havde været udelukket fra politiske Rettig-

heder, ved et Trylleslag kunde fra Frigivne blive til Fri-
baarne, til et modent Folk med det Højsind og den
Sjæleadel, som er Frihedens bedste Frugt, og under alle
Forhold blandt de mange Kaldede kun er de faa Ud-
valgtes Lod. Jeg er derfor ikke bleven overrasket,
og heller ikke bleven omvendt ved de stygge Træk af
sneverhjetet Tænkemaade og borneret Færd, vor Friheds
Ungdomstid har frembudt; thi de vilde under ingen Om-
stændigheder være udeblevne, og navnlig ikke være fore-
byggede ved nogen Census. Men selv de, som ikke havé
nogen principiel Begejstring for Formuenhedens Overvægt
i Staten, maa dog erkjende, at den store Udstrækning,
Valgretten i 1848 fik hos os, ikke var en Frugt af ud-
holdende, opoffrende, tilsidst sejrriige Bestræbelser, men
slet og ret en Følge af den Tidsaand, hvis i sine Grunde
ufattelige, men i sine Virkninger uimodstaaelige Magt
over Folkenes Sind og Staternes Skæbne sjældent har
vist sig i større Vælde end i hint Omvæltningens Aar,
da Meget var unudgaaeligt, som nu, da den europæiske
Udviklings Strømninger have taget en helt anden Ret-
ning, indtil videre maa anses for umuligt. Men derhos
maa det erindres, at der selv i 1848 kun var Faa, som
vilde have anset Fædrelandets Velfærd for betrygget ved
en Repræsentation, der ene var bygget paa en saa godt
som almindelig Valgret, og at man derfor — netop paa
Grund af Verdens Brøstfædighed — forbeholdt Halvdelen
i den lovgivende og skattebevilgende Myndighed for den
mere formuende Del af Folket, fordi Formuenhed ganske
vist ikke er et Bevis paa Dyd og Dannelse, men dog en
vigtig Betingelse for en større Aandsudvikling, og i hvert
Fald et Pant paa en større Delagtighed i alle de mate-

rielle Interesser, der spille en saa vigtig Rolle i Stats-samfundets Formaal, og i Midlerne til sammes Fremme. Men hvorledes skulde man i 1852 kunne fordre og vente, hvad man ikke engang i 1848 vovede at ville? Her-til kommer, at Valgloven jo ikke blot skulde gjælde for Kongeriget, i hvis for Lighedsideens Udvikling vel forberedte Jordbund Grundlovens Valglov har slaaet dybe Rødder, og af Mange — deriblandt mig — anses for det bedste Middel til at opdrage Folket til Frihedens rette Brug og fulde Tilegnelse, men ogsaa for Slesvig og Holsten, hvor den gamle Stænderindretnings Standsadskillelser havde faaet en ny Fasthed i deres særlige Forfatninger, og uden Tvivl finder Medhold i de herskende Anskuelser. Her maa det erkjendes, at en Valglov, der direkte henvender sig til det hele Folk som en Enhed, selv med en høj Census, er et overordentligt Fremskridt til Gjennemførelsen af det rette Statsborgerbegreb, og en stærk Tilnærmelse til Kongerigets Institutioner, som dog umuligen kunde være det eneste Grundlag for de nye Institutioner, som skulde omfatte det hele Monarki. Der har derfor sikkert ikke været nogen politisk dannet Mand, som jo har forudsat det som en Selvfølge, at en Valglov, som skulde gives i 1852, som skulde lægges til Grund for et Etkammer, og som tillige skulde indføres i Slesvig og i det tyske Forbundsland Holsten, vilde komme til at optage en Census blandt sine Valgbetingelser. De som føle Uvillie mod enhver saadan Indskrækning, maa da søge Trøst i, at den ikke finder Anvendelse paa alle de særlige Anliggender, som ligge den store Masses Indsigter og Interesser nærmest, men kun paa Fællessager, som i begge Henseender ligge den

fjernere, og at de heller ikke i disse ere udelukkede, idet de gennem de Rigsdagens Medlemmer forbeholdte Valg og den for disse foreskrevne Valgmaade kunne være visse paa at indbringe deres vigtigste Ordførere ogsaa i Rigsraadet. Og dem, der finde den opstillede Census for høj, vil jeg minde om, at Definitionen paa Formuenhed uforandret er overført fra Valgbarhedsbetingelserne for Landstinget; at denne paa Grund af Pengenes synkende Værdi og af Velstandens Tiltagen alt nu omfatter langt Flere, end da Grundloven blev given — aldeles bortset fra den betydelige Tilgang, den nedsatte Alderstermin vil medføre — og endelig, at det, naar først Fællesforfatningen er indført, og Rigsraadet i Virksomhed, vil være langt lettere, efterhaanden at faa Census nedsat og derved Valgretten udvidet, end at faa et i sine væsenlige Grundtræk fejlagtigt Valgsystem ændret. Naar hertil kommer, at Valgbarheden er gjort fuldkommen fri, og de ved aabnet uindskrænket Adgang for Vælgere til at blive repræsenterede ved den, de helst ville have, og at Valgmaaden efter Forholdstal giver enhver Del af Folket forholdsmæssig Andel i Repræsentationen, som ingen hidtil kjendt Valglov har ydet selv de stærkeste, mest berettigede Minoriteter, og hvorved blandt Andet det danske Element i Slesvig vil komme til sin fulde Ret, saa kan der intet Spørgsmaal være om, at denne Valglov vil skænke Danmark en uafhængig, indsigtfuld og paalidelig Repræsentation. Selv de, der, saaledes som jeg, kunde have ønsket, at en lavere Census havde søgt et bredere Grundlag og en noget folkeligere Karakter for den nye Bygning, som nu skal opføres, ville derfor med god Samvittighed kunne udsætte deres Bestræbelser for at

naa dette ad den eneste Vej, hvorpaa det nu kan naaes, nemlig gjennem selve Rigsraadet.

Jeg har saa udførligen omtalt de tvende vigtige Spørgsmaal vedkommende Rigsraadets Sammensætning og Valg, fordi jeg antager, at Forhandlingerne hovedsageligen ville dreje sig derom. Med Hensyn til Resten, navnlig den Rigsraadet tillagte Myndighed, skal jeg for Øjeblikket henholde mig til Udvalgets Betænkning. Det vil deraf ses, at, hvis man derved kun kunde tage Hensyn til hvad man i og for sig fandt det Rette og Ønskelige, vilde der kunne fremføres vægtige Anker mod flere Punkter. Det kan saaledes ikke anses for naturligt, at Kongen skal udnævne Rigsraadets Formand, eller at dette ikke er fuldstændig Herre over sin Forretningsorden. Hverken Sagens Natur eller den hos os hidtil gjorte Erfaring tale for at nægte Repræsentationen i Lovgivningssager selv at kunne tage Initiativet, og om end den ved Etkammer-systemet afskaarne gjentagne Forhandling maa erstattes ved andre Garantier mod at faa Lovgivningsværket forfusket, f. Ex. ved at forbeholde Regeringen Eneret til at stille Ændringsforslag til tredie Behandling, saa er dog den Form, hvori denne Tanke er udtrykt i Forfatningsudkastet, saa anstødelig og ved Finantsbevillingerne saa utaalelig, at Regering og Rigsraad ville være lige interesserede i snarest muligt at faa det rettet. Endelig er et Normalbudget en saa indgribende Afgivelse fra den udgiftbevilgende Myndigheds fulde Raadighed over Statens Finantser, at den ikke kan være tiltalende for et Folk, som alt er i Besiddelse af denne Ret i dens yderste Konsekventser. Udvalget har saaledes ingenlunde været blindt for Forfatningsudkastets Mangler. Men det har

ved Siden heraf fremhævet, at heller ikke Ministeriet har kunnet stille sig den Opgave, at tilfredsstille sin egen Overbevisning om et frit Statssamfunds Fordringer, men at det har været omgivet af Vanskeligheder og tildels af Umuligheder, under hvis Tryk det har arbejdet lige saa fuldt som den danske Rigsdag — og det ligefra den første Dag. Regeringen har saaledes ikke kunnet se bort fra, at Forfatningen skal omfatte Landsdele, som for kort Tid siden have ført Vaaben mod den danske Stat og saalænge have været unddragne Kongens Herredømme, at den fra alle Sider erkjendte og udtrykkeligen indrømmede Nødvendighed af ved et Normalbudget at give Regeringen en vis Uafhængighed, ingenlunde udelukkende maa søge sin Retfærdiggjørelse i det tydske Forbunds Lovgivning. Men endnu mere har det været nødvendigt at tage et væsentligt Hensyn til den loyale Befolkning i disse Landsdele, som efter alle de i den senere Tid vundne Erfaringer vel kunde være tilbøjelig til atter at slutte sig til den gamle Statsforbindelse — og paa dette Haab hviler jo det hele Værk -- men som nødvendigvis maa føle stor Betænkelighed ved at betro sig til en lovgivende Forsamling, hvori dens Repræsentanter ville være i en født Minoritet. Naar man erindrer den Modstand, som i sin Tid den blotte Ide om de sølle Stænderkomiteer, senere endog Reskriptet af 28de Januar 1848, eller nu sidst Notabelprojektet, har fundet, saa vil Ingen kunne paastaa, at det var en unødvendig Forsigtighed at byde denne Minoritet saadanne Betyggelser som de her nævnte, og naar man ser hen til, hvor rundhaandet Regeringen har været i det, hvori den havde fuldkomment frie Hænder, men hvori Magtens Ihændehavere i Alminde-

lighed pleje at være mest tilbageholdne, nemlig med Hensyn til Ministeransvarligheden og de dertil fornødne Institutioners Udstyrelse, saa er det klart, at disse Indskrænkninger ikke hidrøre fra gouvernementale Lyster, og at de altsaa ville bortfalde, saasnart de, for hvis Skyld de ere indførte, selv finde dem uforholdne. Dette vil ske, saafremt Repræsentanterne fra hine Landsdele ville medbringe den samme gode Villie, som jeg er vis paa her vil komme dem imøde. Erfaringen vil da vise dem, hvor lidt de Danske ere tilsinds — og jeg tager ikke i Betænkning at tilføje: skikkede — til at tyrannisere dem, og der vil da i Rigsraadet udvikle sig den Fællesaand, der saa naturligen fører enhver Korporation til at hævde sin egen Betydning og udvide sin egen Myndighed. Sker dette, vil det være en let Sag at komme overens med Regeringen om at fjerne de Indskrænkninger, som ere ansete for nødvendige for at faa Tingen til at gaa. Men selv med disse Indskrænkninger vil man ikke kunne frakjende en Forfatning, der hjemler Folkerepresentationen besluttende Medvirkning ved Lovgivningen og Finantsbestyrelsen ligeoverfor en fuldstændig Ministeransvarlighed, Karakteren af en konstitutionel Forfatning. Regeringen har altsaa holdt hvad den har lovet i sit Program. Jeg haaber, at nu ogsaa Rigsdagen vil opfylde sin Pligt.

Maa det saaledes indrømmes, at Kongeriget for Holstens Skyld maa finde sig i Indskrænkninger i den Frihed, hvoraf det alt er i Besiddelse, saa ligger den Tanke nær, om ikke det konstitutionelle Fællesskab med dette Forbundsland ogsaa for Fremtiden kunde medføre Fare for vor selvstændige Udvikling. Ingen kan have en mere levende Fornemmelse af alt det Fordærlige, en saadan

Underordnelse kunde medføre for vort hele nationale og politiske Liv end jeg; men at heller ikke Regeringen har været blind derfor, viser Udkastets § 23. Denne Bestemmelse forstaar Landstingets Udvalg saaledes, at, siden Fællesforfatningen ikke berører Holstens og Lauenborgs Forhold til det tyske Forbund, har dette heller ikke nogen Beføjelse til at blande sig i Fællesforfatningen eller dennes Virksomhed og Udvikling. Skulde derfor det Tilfælde nogensinde indtræde, at en Indblanding i disse Anliggender fra det tyske Forbunds Side ikke længere faktisk kunde afværges, vilde Følgen deraf ikke være, at dettes Fordring, for at opretholde den konstitutionelle Forening af det danske Rige med Holsten og Lauenborg blev tagen til Følge for Forfatningens hele Omraade, men omvendt, at den konstitutionelle Forbindelse med Holsten og Lauenborg indskrænkedes, saa vidt som dette maatte være nødvendigt, for at skaffe Forbundets Villie Gyldighed indenfor Forbundsgebetets Grændser, uden at tilstede samme nogen Retsvirkning udover disse. Af Udvalgsbetænkningen vil Forsamlingen vide, at denne Opfattelse skriftligen har været meddelt Ministeriet og af samme er tiltraadt som stemmende med selve Udkastets Bestemmelse. Jeg skjønner derfor ikke rettere, end at derved er gjort, hvad der billigvis kunde fordres eller anstændigvis i en Forfatning kunde ydes for at afværge denne Fare, om der end derved er overladt meget til det danske Folks Aarvaagenhed og Fasthed. Det er nemlig vel muligt, at de Ulemper, som flyde af Holstens rent tyske Nationalitet og statsretlige Forhold til Tydskland i Tidernes Løb ville vise sig mindre, end de maa fremstille sig for den nærværende Slægt; men det er

vist, at ingen ensidig Beslutning af den danske Konge, endsige da af den danske Rigsdag, kunde give nogen fuld Betryggelse mod denne Fare. Alt, hvad vi nu kunne gjøre, men hvad der da ogsaa er en hellig Pligt, det er, at sørge for, at der ikke ved Fællesforfatningen gives Tydskland nogen retlig Adkomst til gjennem Holsten at tiltage sig nogen Myndighed over den suveræne danske Krone eller nogen Indflydelse over det danske Riges selvstændige Udvikling. Mere kunne vi ikke gjøre; men forsaa vidt den vanskelige Opgave ligeoverfor vor overmægtige og overmodige Nabo, at hævde det danske Riges Uafhængighed, kan lettes ved Bestemmelser i den Forfatning, som nu skal indføres ogsaa for Holsten, da er dette sket. Den danske Regering og det danske Folk kan ikke bestride det tyske Forbunds Myndighed over Holsten, og de have hverken Ret eller Magt til at unddrage det fra samme; ej heller ere vi Herrer over, hvilken Brug Forbundet vil gjøre af denne Myndighed og allermindst over den videre Udvikling — gjennem Forbundet eller uden samme — som Fremtiden kan bringe det tyske Folk og dets Institutioner. Vi kunne ikke afværge disse Forholds Retsvirkninger med Hensyn til Holsten; men naar vi ikke længer kunne holde denne Indflydelse borte fra det Omraade, hvorom vi nu indgaa et Forfatningsfællesskab, saa kunne vi sørge for, at det ikke er Forfatningen, men Fællesskabet, som berøres derved. Der er saaledes i selve Forfatningen forudsat den Mulighed, at Holstens Forbindelse med de andre Landsdele efterhaanden kan løsnest, naar dette bliver nødvendigt efter den Maade, hvorpaa Tydskland stiller sig dertil — kun at, naar dette sker, det da ikke bliver vor Skyld, og at Bruddet, naar

det ikke længere kan hindres, da sker paa det rette Sted og paa den rette Maade. Det er derfor saa langt fra, at ved denne Forfatning den ældgamle Rigsgrændse mellem Danmark og Tydskland er udslettet, at tvertimod først naar den faar Gyldighed, Danmarks Rige er konstitueret som en konstitutionel Enhed, som kun kan brydes ved retløs Vold, medens Holsten er stillet saaledes, at det beror paa Tydskland og dets fremtidige Udvikling, om det Fællesskab, som nu skal grundlægges, skal føre til en oprigtig Tilslutning eller til — en fredelig Udsondring.

Kongerigets og Slesvigs konstitutionelle Forening — det er for mig Hovedsagen, og dermed vil jeg derfor slutte, ligesom det var dermed, jeg begyndte. Den er Hovedsagen for os Alle — ogsaa for dem, for hvem Holstens Medoptagelse er en glædelig Tilgift, og ikke en haard Betingelse. Derfor vil jeg bede alle dem, som nu skulle have Andel i denne Sags Afgjørelse, alvorligen at betænke, hvor tyndt udspunden igjennem lange Aarhundreder den Traad har været, der knyttede Sønderjylland til Moderriget, og hvor slet den blev knyttet igjen, efterat den en Tidlang fuldstændigen var sønderbrudt. Jeg vil bede dem at erindre, i hvilken ynkelig Forfatning den nuværende Slægt har forefundet Danskheden baade hos Folket og i Landets Indretninger, og hvilket surt Arbejde vi have haft at udføre, for at bringe den til Bevidsthed om sin Ret, til Følelse af sin Nedværdigelse, og til de første svage Begyndelser til en Oprejsning. Jeg vil endelig bede dem vel at drages til Minde, hvorledes Slesvig og Frihed vare de saa nøje forenede hellige Ord, Folket indskrev paa sit Banner, da det omsider rejste sig af sin lange Dvale, blandt hvilke

Slesvig utvivlsomt var det, som begejstrede alle dem, som følte varmest og offrede mest for Fædrelandets Sag, og med hvilken selvfornægtende og udholdende Iver det danske Folk og den danske Rigsdag har fastholdt dette Maal, fastholdt det urokkeligen lige indtil denne Dag, og navnlig endnu for faa Dage siden, da vi tredie Gang vedtog det Grundlovsudkast, som ingen anden Hensigt eller Mening har, end at berede Vejen for Fællesforfatningen. Naar de Herrer ville sammenfatte dette i deres Bevidsthed, da ville de ogsaa have en levende Fornemmelse af, hvad det har at sige, at vi nu endelig staa ved Maalet, saa at der kun behøves Rigsdagens Samtykke, for at ikke blot det konstitutionelle System er reddet ogsaa for Fællessagernes Vedkommende, men hvad der er endnu vigtigere, at Slesvig — jeg kunde gjerne sige — for første Gang i Danmarks Historie kommer i konstitutionel Enhed med os. Hvem der levende føler, hvad det vil sige, for ham ville Spørgsmaal om lidt mere eller lidt mindre Census o. dsl. svinde sammen til en saadan Ubetydelighed, at de knap ville synes al den Op-hævelse værd.

Jeg haaber derfor, at Landstinget vil forene sig med sit Udvalg om at gjøre Sit til, at den mislige Tilstand af Disponibilitet, hvori Danmark nu saa længe har svævet, og som har hvilet saa haardt paa dets hele Frihedsudvikling, omsider maa afløses af en fast Orden, og at dette maa ske saa hurtigt som muligt, for at de Storme og Omvæltninger, der forestaa Europa, maa forefinde Afgjørelsen af det danske Spørgsmaal som en fuldendt Kjendsgjerning, og ikke som et Problem. Jeg haaber, at Landstinget ikke vil paatage sig det svære

Ansvar, i det Øjeblik, da vi endelig kunne sætte Foden paa Land, atter at støde vort Lands vigtigste Anliggender ud i en usikker faretruende Fremtids dunkle Bølger. Jeg skal paa Udvalgets Vegne opfordre Landstinget til at give sit Samtykke til, at Grundlovsbestemmelsen af 29de August 1855 træder i Kraft, samtidigt med den Fællesforfatning, som Hans Majestæt Kongen i Henhold til Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 allernaadigst agter at lade udgaa.

II.

Forsvar for Fællesforfatningen mod Slesvigholstenerne i Rigsraadet.

April 1856.

Snart efter Rigsraadets første Sammentræden i 1856 fremkom 11 Slesvigholstenerne, med Baron Carl Scheel Plessen som Ordfører, med Forslag til i et allerunderdanigst Andragende til Kongen at opfordre denne til at lade de tre Hertugdømmers Provindsialforsamlinger forelægge det Fornødne med Hensyn til Fællesforfatningen, og derefter under størst muligt Hensyn til de af dem afgivne Betænkninger at indbringe et nyt Udkast til en Fællesforfatning med tilhørende Valglov for Rigsraadet til Vedtagelse.

Længslen efter omsider at faa Fred var saa stor, at man ikke blot ved stor Imødekomen fra dansk Side havde søgt at gjøre Medlemmerne fra Hertugdømmerne deres Nederlag saa lidt føleligt som muligt, men at rimelige Fordringer fra deres Side, som Pris for en virkelig Tilslutning, muligen kunde været besvarede med yderligere Indrømmelser. Men dette Forslag var i den Grad umuligt, at det mødte bestemt og enstemmig Modstand hos alle

Danske og dansksindede Slesvigere, saavelsom hos de saakaldte loyale Holstenere. Ligesom det af Scheele dannede, af Bang præsiderede og af Andræ og Hall ledede Ministerium havde tiltraadt hvad deres Forgængere havde gjort og bygget videre paa dette Grundlag, som saaledes forsvaredes af det nationalliberale Parti, saaledes anerkjendte Bluhme og det forrige Ministeriums Tilhængere deres Efterfølgeres Værk, og ydede dem ved denne Lejlighed en Understøttelse, som fortjente og fandt Paa-skjønnelse. I denne Sag vare vi altsaa Alle enige. Men derhos fremtraadte under Motiveringen og Debatten den slesvigholstenske Tvetungethed, det ridderskabelige Hovmod og det advokatlige Sofisteri med saa ublu Paastande og nærgaaende Talemaader, at ogsaa vi — og ikke mindst de konservative Medlemmer — brugte vore Vaaben efter bedste Evne.

Sagens Forhandling udfyldte 4 Møder — d. 9—12 og 23—25 April og endte med, at Forslaget forkastedes med 49 Stemmer mod 14. Jeg havde Ordet d. 10 April, efterat Scheel-Plessen i tvende meget omfangsrige Foredrag havde forsvaret sit Forslag, og efterat det var blevet imødegaaet af den holstenske Minister Scheele, den slesvigske Amtmand Holstein og de kongerigske Medlemmer Mourier og David. For at første Forhandling ikke skulde afsluttes med et meget kuriøst Foredrag af Grev Reventlow-Jersbeck, svarede jeg ham d. 10de April. Ved anden Behandling talte jeg d. 25de, nærmest mod Etatsraad Preusser. Talerne ere for forskjellige til at de passende kunne sammenarbejdes i et samlet Foredrag og meddeles derfor her hver for sig.

1.

Hr. Præsident!

I de offentlige Organer, som ere fjendtlige mod Danmark, men som vi dog ikke kunne overse, fordi de næsten ere den eneste Kilde til Kundskab om danske Forhold paa Steder, der kunne faa Indflydelse paa vor Skæbne, er det for Øjeblikket Parolen, at den danske Rigsdag beherskes af »ultradanske Demokrater«, der ville faa et fordærveligt Herredømme over Rigsraadet, i hvilket det »monarkiske Princip« og de »konservative Interesser« »hovedsageligen maa søge deres Støtte hos Repræsentanterne fra Hertugdømmerne.« Man har ondt ved at tro sine egne Øjne, naar man læser Saadant og mindes, med hvilken Troskab det danske Folk i 1848 og siden den Tid har sluttet sig om sin Konges legitime Trone, og den noget ejendommelige Maade, hvorpaa man i andre Landsdele har æret det »monarkiske Princip« og varetaget de »konservative Interesser«. Men dog forholder det sig saaledes, og det var i god Overensstemmelse med denne Taktik, naar de holstenske Herrer, strax efter at de vare traadte over Dørtærskelen af denne Forsamling, meldte sig som Tronens Støtter og Kronens Riddere, idet de korsede sig over det Kjættereri, af Kongen »von Gottes Gnaden« at fordre en Ed paa Forfatningen, forinden han kunde tiltræde Regeringen, og at anvise Tronfølgeren en til hans høje Stilling lidet svarende Plads i Statsraadet. De lode haant om lignende »til et velbesat konstitutionelt Taffel hørende Lækkerbidskener.« Jeg ønsker derfor at konstatere, at de Medlemmer af Forsamlingen, som hidtil have belyst den »Retsgrund, hvor-

paa de Herrer Forslagsstillere have opført deres Andragende, og fra hvis Tinder de for os Andre have prædiket om »politisk Sædelighed« — jeg siger, at alle de, som hidtil have imødegaaet det foreliggende Forslag, enten selv høre til Hertugdømmernes Repræsentanter, eller til de Mænd af Forsamlingen, som efter vedtagen parlamentarisk Sprogbrug hos os maa betegnes som det yderste Højre. De have gjort det saa godt, og det har øjensynligen saa ubehageligt overrasket Forslagsstillernes Ordfører, at Modstanden netop kom fra den Side, at jeg uden Tvivl vilde have holdt mig aldeles udenfor Debatten, dersom Ordføreren ikke allerede havde forladt det Standpunkt, han først havde indtaget og paa en noget nærgaaende Maade havde angrebet den danske Rigsdags og derunder ogsaa mit Forhold til Sagen. Under disse Omstændigheder har jeg fundet det passende at udbede mig Ordet.

Det Spørgsmaal, om Holstens, Lauenborgs og Slesvigs Provindsforsamlinger have noget Retskrav paa at blive hørte over Fællesforfatningen, har allerede fundet en saa grundig Drøftelse, at det kun er lidet, jeg derom kan have at tilføje. Jeg kan imidlertid ikke tjene den ærede Ordfører i at blive staaende ved Kundgjørelsen af 28de Januar 1852; det er nødvendigt at gaa noget længere tilbage i Tiden — ikke for at rippe op i Ting, som man ønsker begravede i Glemsel — men for at følge ham, der selv søger sine Argumenter hinsides dette Afsnit. Ethvert Forsøg paa at finde Traaden i hans Tankegang maa nødvendigvis føre os til 1831. Det er nemlig ikke de nuværende Provindsforsamlinger og de for dem gjældende Anordninger, fra hvilke han har hentet Beviserne for

deres Ret til at befatte sig med Fællessager; der vil han i intet Tilfælde kunne finde nogen Trøst. Nej, hvadenten han, som han har gjort i de holstenske Stænder, vil hævde nogen Ret for dem til at indgive Petitioner om disse Anliggender, eller han, som nu, vil nøjes med Retten til derom at afgive Betænkninger, er det ene og alene den gamle Stænderindretning, hvortil han maa ty. Jeg skal ikke fordybe mig i de nu upraktiske Fortolkningsspørgsmaal, hvortil de paagjældende Anordningers uklare Udtryk kunde give og virkelig have givet saa rig Anledning; jeg skal hverken bekræfte eller modsige Konseilspræsidentens nys fremsatte Paastand, at de ingensinde have havt noget Retskrav paa at forhandle om Fællesanliggender. Vist er det, at de fra den første Dag af have stræbt at give Bestemmelserne om deres Kompetance den videst mulige Fortolkning; men vist er det ogsaa, at Regeringen ingensinde har anerkjendt den, og ved mange Lejligheder har protesteret derimod. En saadan Anerkjendelse fra Regeringens Side kan navnlig ikke udledes af den Omstændighed, at den ved flere Lejligheder har fundet det hensigtsmæssigt at æske deres Betænkning om almindelige Love; thi at den har benyttet dem til at faa gode Raad, beviser ikke, at den har været forpligtet dertil, saa at det altsaa vilde have været ulovligt at forbigaa dem, lige saa lidt som der ligger nogen Indrømmelse af, at Amtsråadenes Berettigelse gaar udenfor Amtets Anliggender, deri, at man jevnlig har begjæret deres Erklæring om alment vigtige Lovudkast, forinden disse ere forelagte for Rigsdagen. Men desuagtet er det vist, at Stænderne have tiltaget sig en videre gaaende Ret, og at Regeringens Modstand derimod stedse er bleven

svagere og svagere. Jeg vil ikke derpaa bygge nogen Anklage mod Nogen, fordi det var naturligt, at den stærke Trang til en konstitutionel Udvikling maatte søge at skaffe sig Luft ad denne Vej, siden den rette Vej var afskaaren. Allermindst kunde jeg føle mig fristet til derpaa at begrunde en Bebrejdelse, siden denne ogsaa vilde ramme mig selv. Det Eneste, jeg vilde kunne anføre til min Undskyldning, er, at jeg tidligere end mangan Anden har indset og udtalt, at Regeringen ved at skabe fire Provindsforsamlinger, uden nogen fælles, det Hele omfattende og sammenholdende, Rigsinstitution, og da at tillade hine Provindsindretninger faktisk at stille sig, som om de vare fire Rigsforsamlinger, selv har banet Vejen til at opløse Monarkiet i fire Riger. Regeringen har formodentlig troet at kunne dæmpe Lysten til en virkelig Forfatning ved — om end under al Reservation — at lade de fire Stænderforsamlinger lege Parlament, i Haab om at kunne trænge dem tilbage til deres provindsielle Omraade, hvis de skulde blive for besværlige. Men Følgen deraf blev, at de voxede Regeringen over Hovedet, og at denne stod afmægtig midt i den Opløsningsproces, som dens egne Fejl havde fremmet. Skjønt jeg saaledes ser en væsentlig Kilde til Landets Ulykker deri, at Regeringen ikke har kunnet beslutte sig til ved Indførelsen af en Rigsforsamling itide at opstille det eneste holdbare Værn mod Overskridelsen af Provindsialstændernes provindsielle Berettigelse, saa indrømmer jeg dog, at Forslagsstillernes Ordfører — netop naar han ikke bliver staaende ved Kundgjørelsen af 1852, men gaar tilbage til 1831 — har Ret i, at de gamle Stænder idetmindste faktisk have udøvet en Virksomhed udover det rent pro-

vindsielle Omraade, som det ved deres Indstiftelse uden Tvivl var Meningen at anvise dem.

Men idet jeg indrømmer dette, maa det være mig tilladt at spørge den ærede Ordfører, hvor disse gamle Stænder af 1831 vare blevne af, dengang man i 1852 skulde til at rekonstruere Monarkiet. Hvis — jeg beder bemærket, at jeg siger »hvis« — hvis jeg altsaa skulde besvare dette Spørgsmaal fra det rent retlige Standpunkt, som Forslagsstillerne have søgt at indtage, da vilde jeg vel ikke undersøge, om vi Danske kunde kaldes »Romere«, og om de Herrer kunde henregnes til »undertrykte Folkeslag«; men jeg vilde dog neppe kunne undgaa at tale om en Konge, som ved Vaabenmagt var gjenindsat i sit Herredømme over Landsdele, i hvilke hans lovlige Autoritet i en Række af Aar havde været kuldkastet, i hvilke »jura majestatis« vare udøvede af Ube-rettigede, og hvori navnlig de gamle Stænder af 1831 vare skrinlagte og afløste af andre Institutioner af en helt anden Beskaffenhed, som selv efter deres Tur ere forsvundne. Jeg vilde maaske endog blive nødt til at tale om en Befolkning, som ligeoverfor den i sin Ret gjenindsatte Konge væsentligen var henvist til dennes Naade og — Klogskab. Men saaledes vil jeg dog ikke tale; jeg vil ikke stille mig paa noget andet Standpunkt end mit eget, og jeg er derfor villig til at følge Forslagsstillerne i den Undersøgelse: hvad der kan udledes af Kundgjørelsen af 1852, idet jeg haaber, at de til Gjen-gjæld ville afstaa fra alle Argumenter, der skulle hentes fra en Tilstand, som gaar forud for det af dem selv valgte Udgangspunkt.

Nu vel da! Hvad siger saa denne Kundgjørelse om det her omhandlede Spørgsmaal? Denne Kundgjørelse, som jeg her kalder ved sit eget Navn, skjønt de Herrer synes at ville have den betragtet, ikke blot som en Anordning, men som en Grundlov, — hvad indeholder den da til Oplysning om nærværende Sag? Jeg har nys mindet om, hvorledes Forvirringen i Begreberne og i Institutionerne væsentligen hidrørte derfra, at de fire Provindsialstænder havde gereret sig som fire Rigsstænder, og at Centralregeringen for sent var kommen til den Erkjendelse, at den selv var afmægtig ligeover for dem, naar den ikke kunde støtte sig til et folkeligt Fællesorgan. Det var altsaa den Opgave, som en dyrekjøbt Erfaring stillede den danske Regering, at foretage en bestemt Adskillelse imellem det Fælles, som tilhørte Staten, og det Særlige, som tilhørte Provindsen, og da for begge Dele at indstifte de folkelige Organer, uden hvilke Ligevægten imellem dem ikke vilde kunne opretholdes — altsaa at skabe et Rigsparlament for det Fælles, og provindsielle Institutioner for det Særlige. Det Første, den bestemte Sondring mellem Fælles og Særligt, udførte Kundgjørelsen, og udførte det i nøje Overensstemmelse med hvad der efter hele den ældre Udvikling var det Bestaaende, og med saa megen Klarhed, at det ialtfald kun er ganske enkelte og underordnede Punkter, hvorom der muligen kan være Tvivl. Det Andet, Indførelsen af de tilsvarende Institutioner, kunde naturligvis ikke ske strax; det bebudedes derfor i hint Aktstykke og er senere blevet fuldført. Naar nu den ærede Ordfører vil gjennemlæse Kundgjørelsen, saa vil han finde, at der i samme ikke med et eneste Ord er talt om eller hentydet til nogen Medvirk-

ning af de gamle Provindsialstænder ved Indførelsen af Fællesforfatningen; om en saadan Medvirkning er der først Tale i Slutningen af Kundgjørelsen, hvor der handles om at gjenoplive Provindsialstænderne for Behandlingen af det Særlige. Hvilke Tvivl man derfor end kunde nære om de gamle Stænders Omraade, saa er en saadan aldeles umulig med Hensyn til de nu bestaaende Stænder. Den videre Udvikling af de særlige Institutioner for de enkelte Provindsers særlige Anliggender, som Kundgjørelsen bebuder, er nemlig fuldbyrdet ved de særlige Forfatninger — for Slesvig af 15de Februar 1854 — for Holsten af 11te Juni s. A. Disse ere blevne til paa lovlig Maade og navnlig under den i Kundgjørelsen lovede Medvirkning af de gamle Stænder, saa at Kongen med Føje har kunnet paaberaabe sig, at de ere udstædte »nach eingezogenem Gutachten Unserer getreuen Provinzialstände«, og derefter har kunnet erklære, at dermed Kundgjørelsen forsaavidt er »opfyldt«. Alt dette er ikke blot sket under lovlige Former, men — siden Forslagsstillerne sætte saa overordentlig stor Pris paa det afgaaede Ministerium — vil jeg tilføje, at det er sket efter dets Raad og udført af samme. Dermed er da den gamle Stænderanordning ophævet paa den efter dens egne Forudsætninger gyldige Maade, og der gives nu ikke andre holstenske og slesvigske Stænder end de, som have Hjemmel i de anførte Anordninger. Der er det altsaa, at man maa søge Bestemmelserne om deres Berettigelses Omfang, og der vil man ogsaa finde dem. Man vil nemlig se, at de gaa ud fra den i Kundgjørelsen af 1852 opstillede Adskillelse mellem Fælles og Særligt, som fra noget Givet, der i den Grad er ophøjet over Stænderne, at endog Spørgs-

maal om mulige Forandringer deri ved § 24 udtrykkeligen ere undtagne fra Stændernes Medvirkning. Man vil endvidere finde, at det er de særlige Anliggender — de samme, som udgjøre det holstenske eller slesvigske Ministeriums Virkekreds — som efter §§ 11, 16 og 17 udgjøre Provindsialstændernes Omraade. Man vil endelig til ydermere Tydelighed erfare, at derfra udtrykkelig er undtaget »die von Uns beabsichtigte Einführung einer gemeinschaftlichen Verfassung für Unsere Monarchi.« Forholdet er derfor kort og korrekt betegnet af den kgl. Kommissarius for de holstenske Stænder, naar han ved Lovudkastets Forelæggelse erklærer, at Holsten derved anerkjendes som en »mit Rücksicht auf seine besonderen Angelegenheiten selbstständiger Theil der dänischen Monarchie«, med en Repræsentation, som er bleven udrustet »mit erweiterten, die provinzielle Selbstständigkeit des Herzogthums gewährleistenden, beschliessenden Befugnissen.« Der er ikke den fjerneste Antydning af, hvad der i og for sig vilde være en Absurditet, at der skulde tilkomme Forsamlingen en raadgivende eller petitionerende Myndighed udenfor de nøje definerede provindsielle Anliggender, for hvilke den fik besluttende Ret. Hvis Forslagsstillerne altsaa ville antage, at de gamle Stænder have haft et større Omraade, saa følger deraf kun, at Omraadet er blevet indskrænket, samtidig med at Myndigheden blev udvidet. Jeg tror saaledes at have godtgjort, at en Ret til at snakke med om Fællesforfatningen ikke kan begrundes paa Stænderanordningen af 1831, som »in optima forma« er bleven ophævet; at den ikke kan udledes af Kundgjørelsen af 1852, fordi denne, som ene hviler paa Kongens Villie, efter Kongens egen ud-

trykkelige Erklæring er bleven opfyldt ved Udstedelsen af de særlige Forfatninger; at den endelig ikke kan finde nogen Hjemmel i disse Anordninger af 1854, fordi disse skarpt begrændse Stændernes Kompetence til de særlige Anliggender, saaledes som disse i Overensstemmelse med Kundgjørelsen i dem ere definerede, og fordi de ved Siden heraf udtrykkelig forbeholde Kongens Ret til Udstædelsen af en Fællesforfatning for de Stænderne uvedkommende Fællesanliggender. Jeg skjønner saaledes ikke rettere, end at en hvilkenksomhelst Beslutning, som Stænderne maatte tage om disse Sager, fra det retlige Standpunkt, hvorpaa de Herrer Forslagsstillere have plantet deres Banner, maatte erklæres for, hvad de selv med en klangfuld Fylde kalde: «eine Nullität»!

Saa meget om Retsspørgsmaalet, med Hensyn til hvilket jeg forresten skal henholde mig til hvad der alt derom er blevet anført, og hvorved det blandt Andet ved Citater af den holstenske Stænderforsamlings egne Udtalelser er godtgjort, at de selv meget godt ere sig bevidste, at de ikke ere i Besiddelse af den Ret, hvorpaa man nu vil gjøre Paastand for dem. Jeg længes imidlertid efter at komme til det, for hvis Skyld jeg nærmest begjærede Ordet — til Sagens politiske Side.

Som bekjendt, siger Kundgjørelsen aldeles Intet om den Maade, hvorpaa den lovede Fællesforfatning skulde blive til, og hvorledes man end opfatter dette Aktstykkets Karakter, er det altsaa vist, at her er et Punkt, hvori Regeringen havde frie Hænder. Hvis jeg nu har forstaaet den ærede Forslagsstiller rigtigt, saa var hans Mening den, at Udkastet til Fællesforfatningen burde været forelagt alle de i 1852 bestaaende særlige Repræsentationer,

til hvilke han naturligvis henregner de holstenske og slesvigske Provindsialstænder — altsaa den danske Rigsdag, den lauenborgske Landdag og de tvende andre Hertugdømmers Stænder. Jeg veed ikke, om jeg tør gaa ud fra, at dette er hans Mening. (Scheel-Plessen bekræfter dette). Nu vel, saa kan jeg forsikkre de Herrer, at dette i fuldeste Maade stemmer overens med, hvad der var den danske Rigsdags Ønske. Jeg kan vel ikke herfor paaberaabe mig nogen bestemt Beslutning af Rigsdagen, fordi denne i alle disse Forhold stedse har iagttaget stor Tilbageholdenhed, men der foreligger de utvetydigste Udtalelser fra flere af de anseteste Rigsdagsmænd om, at det netop var denne Vej, man ønskede Regeringen skulde gaa. Det var Regeringen, som ikke vilde. Hvis jeg nu turde antage, at hvad Forslagsstillernes Ordfører her har udtalt paa Holstenernes Vegne, vil blive godkjendt af disse, — og der er meget, som taler for en saadan Forudsætning — saa viser det sig ogsaa nu, at vi i sin Tid kunde være blevne enige med dem om dette afgjørende Punkt, dersom ikke Regeringen havde modsat sig, og naar jeg betænker, at det netop var Hensynet til Holsten, som gav dette Ministerium en Styrke, for hvilken Rigsdagen saa ofte har ment at maatte bøje sig, og at det netop var Hensynet til Holsten, der paaberaabtes som Grund for Umuligheden af at betræde denne Vej, saa kan det ikke nægtes, at vi i begge disse Henseender have levet i en højst beklagelig Vildfarelse. Men hvorum Alting er, er det vist og vil ikke blive modsagt af Nogen, at det ene og alene var for Slesvigs og især for Holstens Skyld, at den danske Rigsdag Intet gjorde for at fremtvinge Opfyldelsen af

dete Ønske, og Grunden dertil er let at paavise. Den ærede Forslagsstiller har udtrykkelig anerkjendt, at, om end Forfatningsudkastet var blevet forelagt baade for den danske Rigsdag og for de tvende Provindsialstænder, vilde Ligheden kun have været rent formel, da det vilde have været med helt forskjellig Retsvirkning. Rigsdagen vilde nemlig med sin besluttende Myndighed have havt fuld Raadighed over Forfatningen, saa at ikke en eneste Bestemmelse kunde komme ind i samme, uden dens frie Samtykke; de raadgivende Stænder derimod vilde kun have havt Ret til at afgive Betænkning, og den ærede Forslagsstiller har igaar selv gjort opmærksom paa, hvor let man kunde have undt dem den Fornøjelse, siden det jo stod til Regeringen, hvor meget eller hvor lidet Hensyn den vilde tage til deres Raad. Det vilde i Virkeligheden altsaa have været den danske Rigsdag, som kom til at afgjøre, hvad Vægt der skulde tillægges Stændernes Ønske, og jeg nægter ikke, at ogsaa jeg maatte erkjende, at denne illusoriske Lighed maatte være ydmygende for dem, med hvem vi skulde til at indtræde i et Forfatningsfællesskab. Derfor, og kun derfor, afstod Rigsdagen fra, hvad der var dens utvivlsomme Ret, og som den — dengang idetmindste — havde tilstrækkelig Magt til at sætte igjennem. Er det nu den Tak, Rigsdagen skal have for en Resignation, som sandelig var haard at gaa paa? Kan det virkelig være Forslagsstillernes Alvor at ville beklage sig over, at man ikke har villet berede dem en saadan Stilling? Er det den danske Rigsdag, som skal høre ilde for, at den frivillig gav Magten ud af sin Haand og overlod Sagens Ledelse til et Ministerium, der fremstillede sig som det, der ene

besad Folkets Tillid i de Landsdele, som kun det kunde føre tilbage i Monarkiets Skød? Det er bittere Erfaringer, vi Danske have maattet gjøre, og Maalet synes endnu ikke at være fuldt!

Af Hensyn til Holstenerne opgav man altsaa den Vej, der hurtigst vilde have ført til Maalet, og slog ind paa en anden, som maaske bedst stemmede overens med Kundgjørelsens stiltiende Forudsætninger, og om hvis Lovlighed der i alt Fald ikke kan være Tvivl. Man besluttede at udstæde Fællesforfatningen af »kongelig Magtfuldkommenhed«, eller, som det hedder i Systemsproget, at »oktroyere« den, og det lige saa vel for Kongeriget som for de øvrige Landsdele. Derved blev Ligheden fuldstændig gennemført. Men skulde denne Oktroyering ikke blive en Ulovlighed, et Statskup, saa var det nødvendigt paa lovlige Maade at faa Grunden ryddet, forinden Kongen derpaa kunde opføre sin nye Bygning. Ogsaa dette er sket, og ogsaa derved er Ligheden for de forskjellige Landsdele paa det nøjagtigste bleven iagttaget. Den danske Grundlov var for Kongeriget en Rigsgrundlov, omfattende alle Anliggender, ogsaa dem, der nu skulde være fælles; den var udrustet med besluttende Myndighed og kunde selv kun forandres under Iagttagelse af meget strenge Former. Provindsialstænderne havde kun raadgivende Myndighed, og Grændsen for deres Omraade var ialtfald omtvistelig. For at rydde Grunden — at jeg skal blive ved dette Billede — udfordredes altsaa, at den danske Rigsdag paa grundlovmæssig Maade gav sit Samtykke til Grundlovens Indskrænkning fra en Rigslov til en Provindslov, og at Stændernes Betænkning blev indhentet over de Lovudkast, hvorved deres Berettigelse

klart og utvetydigt indskrænkedes til de særlige Anliggender. Begge Dele ere skete, og naar det Arbejde, »at rydde Grunden« har været ulige vanskeligere og krævet længere Tid i Kongeriget end i Holsten og Slesvig, saa har dette sin eneste Grund deri, at her gjaldt det at nedrive en stærk grundmuret Bygning, hist derimod kun at skaffe et Par lette Skur af Vejen — hvormed jeg dog, for at Billedet ikke skal misforstaaes, skal erindre, at her kun tales om disse Institutioners Myndighed over, hvad vi nu kalde Fællesanliggender, saa at den grundmurede danske Grundlov staar urokket for alle særlige Anliggender, ligesom Provindsialstænderne først ere blevne det ved de Love, som for deres særlige Anliggender gav dem besluttende Myndighed. Det skulle de Herrer Forslagsstillere altsaa ikke kunne nægte, at — trods Alt, hvad der kunde tale for at behandle saa forskjellige Forhold paa en forskellig Maade — desuagtet den fuldstændigste »Paritet« er bleven iagttaget; ja, at den danske Rigsdag frivillig har gjort sig saa lille som muligt, for saa meget som muligt at komme i Niveau med Provindsialstænderne. Det skulle de heller ikke kunne bestride, at Betingelserne for, at Kongen af kongelig Magtfuldkommenhed kunde udstæde en hele Monarkiet omfattende Fællesforfatning paa lovlig Maade, ere tilvejebragte ved Grundlovsbestemmelsen om den danske Grundlovs Indskrænkning til Kongerigets særlige Anliggender og ved de tvende Forfatningsforordninger, hvorved det samme er sket for Holsten og Slesvig.

At derved den danske Rigsdag har maattet tage Beslutning om den for hele Monarkiet samstemmende Adskillelse mellem Fælles og Særligt, var en nødvendig

Konsekvents af de retlig bestaaende Forhold, hvis man ikke vilde gaa ulovligt tilværks — Noget, hvorfor vi Danske ikke have Smag, og hvortil de meget ærede Forslagsstillere med deres »politiske Sædelighed« sikkert ikke vilde raade. Da Rigsdagen nemlig uomtvisteligen var i lovlig Besiddelse af alle de Anliggender, der herefter under Navn af Fællessager skulde overføres til Rigsraadet, kunde dette kun ske med dens Samtykke. Kongen kunde ikke sætte en eneste Sten ind i sin nye Bygning, som Rigsdagen ikke forinden havde udleveret ham. De Herrer maa da trøste sig med, at Rigsdagens Beslutning om, hvad den ikke vilde udlevere, og hvad altsaa herefter skulde betragtes som særligt, nøjagtig stemmer med de Herrers Evangelium, Kundgjørelsen af 1852, som atter nøjagtigen er tillæmpet efter de tidligere i Monarkiet bestaaende Forvaltningsregler, og fremdeles deri, at Overenskomsten med den danske Rigsdag er afsluttet af det Ministerium, som antoges at nyde særlig Tillid histovre, og særligen stillede sig som Opgave at varetage de Interesser, der ikke vare repræsenterede paa Rigsdagen. Forsaavidt det ses, at man i Hertugdømmerne ønsker at beholde saa meget som muligt for sig selv, og altsaa nødig vil have mere end det højst Nødvendige henlagt til Rigsraadet, saa kan det ikke være de Herrer ubekjendt, at akkurat det Samme var Tilfældet med Rigsdagen. Den var sandelig ikke besjælet af nogen unitarisk Aand; den ønskede ingenlunde at afstaa andet og mere af sit lovlige Eje, end hvad den selv maatte erkjende for det »højst Nødvendige.« Forsaavidt har den altsaa, om end uden at vide eller ville det, handlet som »negotiorum gestor« ogsaa for Stænderne, der ikke havde nogen

Myndighed til at forhandle om dette Grændseskjel, og man vil ogsaa for Fremtiden kunne finde en Borgen for, at det ikke forrykkes, deri, at det har fundet en grundlovmæssig Stadfæstelse i den danske Grundlov — en Borgen, som Forfatningsforordningerne ikke kunne yde.

Forslagsstillernes Ordfører veed naturligvis meget for god Besked, til at han ikke skulde vide, at Rigsdagen maatte have en besluttende Medvirkning der, hvor Provindsialstænderne maatte nøjes med en raadgivende Rolle; men det har interesseret mig at se, at han ligesom søger en Trøst deri, at Frdn. 26de Juli 1854 blev publiceret, forinden Rigsdagen endelig havde vedtaget Grundlovens Indskrænkning til Kongerigets særlige Anliggender. Jeg vil nødig udtale mig om denne Forordning; men jeg kan dog ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at den ganske rigtig blev »publiceret«, og dog ikke traadte i Virksomhed for Kongeriget, men tvertimod forbeholdt dette til den Tid, da Grundloven paa forfatningsmæssig Maade var bleven indskrænket. Hvis dette ikke havde været saa, da vilde der ikke have været mindste Tvivl om dens Ulovlighed, ligesom Ingen for Alvor kan mene, at den danske Rigsdag nogensinde vilde have samtykket i at indsætte den til sin Arving. Trøsten er altsaa kun ringe. Men hvad der er interessant, det er, at den ærede Ordførers store Kjærlighed til det foregaaende Ministerium i den Grad har kunnet blænde hans ellers saa skarpe Syn, at han ikke ser, at hele hans Andragende falder sammen, saasnart han anerkjender Frdn. 26de Juli; da han ikke vil kunne nægte, at Forfatningen af 2den Oktober har været forelagt det ved Forordningen af 26de Juli indstiftede »foreløbige« eller »ufuldstændige« Rigs-

raad, og af samme er bleven vedtaget med en overordentlig stor Majoritet, saa at denne Forordning saaledes er forandret til hin Forfatning paa en efter dens egne Bestemmelser retsgyldig Maade. Forøvrigt skylder jeg den ærede Ordfører at tilføje, at hans Anerkjendelse af Frdn. 26de Juli, hvormed hans Anerkjendelse af 2den Oktober »eo ipso« er givet, hviler paa en bedre Grundvold, end hans Venskab for dens Ophavsmænd. At Forordningen nemlig ingen Gyldighed havde for Kongeriget, følger allerede deraf, at den selv erkjender og udtaler dette; men at den ligefuldt kunde have Gyldighed for Holsten og Slesvig, følger deraf, at der i disses Forfatninger udtrykkelig er forbeholdt Kongen Ret til af egen Magtfuldkommenhed at give en Fællesforfatning uden deres Medvirkning. Derfor har det sin gode Betydning — ialtfald for Holstenernes og Slesvigernes Vedkommende — at Forfatningen af 2den Oktober er formeligen vedtagen af det foreløbige Rigsraad; men det fortjener ligefuldt Paaskjønnelse, at den ærede Ordfører har lettet os Bevisførelsen ved at anerkjende de Forudsætninger, paa hvilke den hviler.

Derimod er det en fuldstændig Misforstaaelse, at Fællesforfatningen paa nogen Maade skulde være vedtagen af den danske Rigsdag. Det var et meget stærkt Udtryk, men det var i Tanken sandt, naar Ministeren for Holsten og Lauenborg igaar sagde, at det vilde have været »Vanvid« at fordre af Rigsdagen, at den skulde udlevere sine lovlige Rettigheder, uden at faa at vide, hvor de vilde blive af. Dette fik den at vide baade ved Forfatningen af 2 Oktober, og ved Forordningen af 26 Juli; thi begge vare de Rigsdagen bekendte, forinden den

tog sin Beslutning. Denne Beslutning vilde uden al Tvivl være bleven et Nej, hvis den skulde have indeholdt en Overdragelse til Forordningen af 26 Juli; den blev et Ja, fordi Rigsdagen fandt tilstrækkelig Betryggelse i Forfatningen af 2 Oktober. Men det beder jeg fastholdt, at det, hvorom den danske Rigsdag er bleven spurgt, og det, hvorom den har taget Beslutning, det er hverken Forfatningens enkelte Bestemmelser, eller dens Vedtagelse en bloc — saaledes som det foreløbige Rigsraad har gjort — men kun Grundlovens Indskrænkning, som ikkun den kunde beslutte. Det Eneste, den yderligere har gjort, er at sikre sig, at Grundlovsindskrænkningen ikke kunde træde i Kraft, forinden Kongen samtidig dermed satte sin Fællesforfatning i Kraft, for at der ikke skulde indtræde noget Moment, hvori Fællessagerne vare unddragne det konstitutionelle System. Men selve Fællesforfatningens Retskraft beror ikke paa nogen Beslutning af den danske Rigsdag, men paa Kongens »Magtfuldkommenhed«, og det lige saa vel for Kongeriget, som for de andre Landsdele. Dette er i vore Øine ikke noget Fortrin; vi sætte den største Pris paa, at den danske Grundlov er fremgaaet af en fri Overenskomst mellem Konge og Folk. At vi have fundet os deri, — ja at vi nu endog selv maa fremhæve det, det er Offre, vi have bragt »Pariteten« — Offre, der, som det synes, kun finde ringe Paaskjønnelse hos dem, for hvis Skyld de ere bragte.

Men — siger Ordføreren — har den danske Rigsdag end ikke haft nogen direkt Indflydelse paa Fællesforfatningens Indhold, saa har den dog haft det indirekte, idet sammes Adresse blev Grundlaget for det nuværende

Ministeriums Program. Dette er aldeles rigtigt; men jeg vil da bede at lægge Mærke til, hvad det er, Adressen opstillede som ufravigelig Betingelse for den Fællesforfatning, til hvilken den vilde afstaa sin grundlovmæssige Ret. Det var intet Andet, end at det konstitutionelle System skulde opretholdes ogsaa for Fællessager, og disse altsaa ikke hjemfalde til en maskeret Absolutisme, saaledes som Forordningen af 26 Juli opstillede den, og at der i Rigsraadet skulde optages et passende folkevalgt Element, hvilket i Virkeligheden kun vilde sige, at Rigsdagen vilde finde sig i de for Hertugdømmernes Skyld opstillede og allerede udførte Kongevalg. Ogsaa hvad der forøvrigt kan udledes af Adresseforhandlingerne er ikke Andet end Indrømmelser, f. Ex. et Normalbudget, hvilket motiveredes ved det tyske Forbunds Love, men sandelig var haardt at gaa paa for en Forsamling, som alt befandt sig i den ubestridte Nydelse af den fuldstændigste Skattebevilgningsret. Og det kalder man et dansk Tryk paa Fællesforfatningens Tilblivelse! I Sandhed! Føler den ærede Ordfører Trang til at rose den danske Rigsdag, da maa det være for den maaske exempelløse Resignation, hvormed den opgav meget af sine egne Rettigheder, ene for at kunne dele Resten med Monarkiets øvrige Indbyggere. Jeg kan forsikre den ærede Ordfører, hvad han forresten veed bedre, end jeg, at, er der udøvet et Tryk, saa er dette udsprunget af Hensynet til Holstenerne og Slesvigerne, til deres Rettigheder, deres Sædvaner, deres Stemninger, deres Fordomme, — af Hensynet til Holstens Forbindelse med det tyske Forbund, — af Hensynet til de i Holsten staaende Østerrigere, og til det bag dem staaende

Tydskland. Alt dette har udøvet et Tryk, ikke blot paa den danske Regering, men ogsaa paa den danske Rigsdag, saa stort, saa tungt, saa knugende, at, hvis det kun er de Herrer at gjøre om Tryk, saa have de al Grund til at være tilfredse. Den danske Rigsdags Tryk kan man maale ved at se hen til dets Virkninger: den har ikke opnaaet, men kun opoffret, — ikke faaet, men givet.

Til Bevis paa den Indflydelse, Rigsdagen skal have udøvet over Fællesforfatningen, har Ordføreren idag anført nogle Yttringer af mig, som ere fremførte, dengang det gjaldt at formaa Rigsdagen til for Monarkiets Skyld at finde sig i disse Offre. Citaterne ere rigtige; men det er vanskeligt at forstaa, hvad de skulle bevise. Det er saaledes rigtigt, at jeg til Anbefaling af Valgloven har anført, at det deri opstillede System efter Forholdstalt vilde gjøre det muligt, at ogsaa »de moderate Anskuelser i Holsten« kunde komme til Orde, og at ogsaa »det danske Element i Slesvig« kunde opnaa den samme tilkommende Andel i dette Hertugdømmes Repræsentation. Men maa jeg da spørge den ærede Ordfører, om det er hans Mening, at der burde foretages en saadan Forandring i Valgloven, at de moderate Anskuelser i Holsten og det danske Element i Slesvig derved vilde blive undertrykte? Det er fremdeles rigtigt, at jeg har bemærket, at Fællesforfatningen hjemler Kongerigets Befolkning den Overvægt i Monarkiet, som »efter Ret og Retfærdighed« tilkommer samme, fordi den er størst i Antal, yder de største Bidrag til Statens Fornødenheder osv. osv. I Forbigaaende skal jeg kun bemærke, at Fordelingen af Repræsentationen i Loven af 2 Oktober

akkurat er den samme, som i Forordningen af 26 Juli, som han jo billiger, og er indført af det Ministerium, som han jo elsker. Men maa jeg spørge den ærede Ordfører, om det da er hans Hensigt, at faa Repræsentationen saaledes forandret, at to Holstenere skulde agtes lige med tre Danske — om han vilde finde dette stemmende med »Ret og Retfærdighed«, eller om det, han efterstræber, er Uret og Uretfærdighed? Og dog kan Meningen med disse Citater ikke være nogen anden, end at han misbilliger, hvad deri er sagt. Og dog kan Hensigten ikke være nogen anden, end indirekte at antyde, hvad man undser sig for ligefrem at udtale. Da den ærede Ordfører begrundede sit Forslag, skulde Enhver tro, at det var den uskyldigste Sag af Verden. Der var efter hans Mening i sin Tid forsømt en lille Formalitet, som man i selve Forfatningens Interesse maatte ønske endnu »ex post facto« at faa afhjulpen, for at den saa kunde være aldeles uangribelig. Skulde der ved den Lejlighed være noget at rette i Realiteten, saa kunde det i det Højeste være saadanne Pillerier, som den mod tyske Forbundsbegreber om Fyrsternes absolute Ret stridende Paragraf om Tronfølgerens Edsaflæggelse eller deslige. At en saa klog Mand, som Forslagsstilleren, skulde ville kaste det danske Monarkis Statsorden, da vi mente endelig at være komne i Havn, atter ud i det vildene Hav, blot for at faa en lille Formalitetsfeil rettet, eller for at blive af med en lille »konstitutionel Lækkerbidsken«, der ikke er efter hans Smag, skal Ingen faa os til at tro. Nei, en saa praktisk Mand maa aabenbart have et vigtigere, et mere praktisk Øiemed. Skulde det maaske være, at faa Repræsentationsforhol-

det saaledes omgjort, at den Overvægt i det danske Monarki, som efter Ret og Retfærdighed tilkommer det danske Folk, derved blev knust? Skulde det maaske være, at faa Valgloven saaledes indrettet, at alle moderate Anskuelser i Holsten og det danske Element i Slesvig derved bleve udelukkede? Og selv om dette ikke skulde være hans Hensigt, vilde det ikke ligefuldt blive den uundgaaelige Følge, at disse og lignende Spørgsmaal vilde blusse op, hvis vi vare enfoldige nok til at kaste vor hele Udvikling tilbage i det Kaos, hvorfra den ved mange Aars sure Arbejde og smertelige Opoffrelser om-sider er bleven udredet?

Jeg stemmer derfor mod Forslaget.

2.

Hr. Præsident!

Jeg skal paa Forhandlingernes nærværende Standpunkt naturligvis ikke komme tilbage til en egentlig Diskussion; men det forekommer mig, at den sidste ærede Taler, som nu satte sig i Vrede, fordi Præsidenten mindede ham om, at i parlamentariske Forsamlinger Yttringsfriheden maa have sine Grændser, og som Øjeblikket i Forvejen erklærede det for »Løjer«, at et dansk Medlem havde vovet at love sin Understøttelse til her i Rigsraadet at faa gennemført, hvad Holstenerne med Ret kunde fordrø eller endog blot med Billighed kunde ønske — jeg siger, at dette ærede Medlem synes mig i den Grad at være desorienteret, at det maa anses for ønskeligt, at hans Yttringer strax ledsages med et Par oplysende Bemærkninger.

Naar nemlig den ærede Taler paaberaaber sig den tydske Nationalfølelses Berettigelse ligeoverfor den danske, saa vil vist Ingen falde paa at drage dette i Tvivl; men den Anvendelse, han synes at ville give denne Sætning paa de Sprog, som tales her i Rigsraadet, turde have Krav paa Opmærksomhed. Et af To: enten maa de tydsktalende Medlemmer finde sig i samme Vilkaar, som de dansktalende, nemlig at vi høre paa hinandens Sprog, eller ogsaa maa en parlamentarisk Samvirken mellem Mænd, som tilhøre forskjellige Nationaliteter og tale forskjellige Sprog, erklæres for en Umulighed. Da det nu dog neppe kan være den ærede Talers Mening, at Fællesforfatningens Henvisning til de holstenske Stænders Betænkning skulde bevirke, at det, for at skaane den tydske Nationalfølelse, skulde gjøres til Pligt for samtlige Rigsraadets Medlemmer udelukkende at betjene sig af det tydske Sprog, saa kan hans Anke, som Motiv for det Forslag, hvori han har deltaget, ikke have anden Mening, end at det ikke er enkelte Bestemmelser i vor Forfatning, ja end ikke den hele Forfatning, hvorimod Forslaget er rettet, men at det er mod en hvilkensomhelst Fællesforfatning i det af de tvende Nationaliteter bestaaende danske Monarki. Medens altsaa Forslagsstillernes Ordfører angav Forslagets Formaal at være det, at styrke og befæste Fællesforfatningen, erklærer nu en af Medforslagsstillerne, at hans tydske Nationalfølelse forbyder ham overhovedet at underkaste sig en af de uundgaaeligste Betingelser for et hvilketsomhelst konstitutionelt Fællesskab. Hertil har jeg da kun at svare, at der ogsaa i Danmark findes dem, som mene, at Modsætningen mellem Dansk og Tydsk er saa stor,

at den under visse Eventualiteter kunde blive til en uovervindelig Hindring for en konstitutionel Helstat, og som derfor betragte det, der nu er sket, som et Forsøg, kun som et Forsøg, der maatte gjøres — og hvorfor? Fordi det var paanødt os af de tvende tyske Stormagter og af det tyske Forbund, — fordi det var, hvad man har kaldt en »europæisk Nødvendighed«. Offeret er derfor ikke større fra den ene, end fra den anden Side; men skal Forsøget gjøres, saa maa man fra begge Sider underkaste sig de nødvendige Konsekventser — det tilsiger Logiken — deriblandt ogsaa den Konsekvents, hvis Nødvendighed jeg endnu aldrig har hørt betvivle, at Enhver her taler sit eget Sprog. De, som ikke nogenlunde forstaa begge Sprog, eller ialtfald ville tilegne sig denne Kundskab, — de som endog staa Fare for at blive »stupide« af at høre paa vore Forhandlinger, de maa da trække sig tilbage for at give Plads for Andre, som med større Nytte for det Almindelige og mindre Fare for sig selv kunne udfylde den. Jeg behøver ikke at gjøre opmærksom paa, at Ulempen ikke engang vilde afhjælpes derved, at Holsten fik et større Antal Medlemmer i Rigsraadet, end der efter Ret og Billighed kunde tilkomme det; thi Følgen deraf vilde jo kun blive, at et større Antal Holstenere bleve »stupide«, hvilket jo ingenlunde kunde være ønskeligt. Indholdet af Talens første Halvdel er altsaa dette, at den ærede Taler for sit Vedkommende desavouerer Ordføreren's Erklæring, at Forslaget gaar ud paa at styrke Fæltesforfatningen. For hans Vedkommende gaar det ud paa at kuldkastrer den — denne og enhver anden konstitutionel Helstatsorden.

Naar det ærede Medlem dernæst i stor Udførlighed og med usædvanlig Skarphed har fremført en Række af Anker over de holstenske Tilstande, da skal jeg naturligtvis ikke tillade mig nogen Bemærkning om Forhold, jeg ikke kjender, og som jeg ikke indser have det mindste at gjøre med den foreliggende Sag. Naar den ærede Præsident har givet Forretningsordenen en saa liberal Fortolkning, at disse Anker desuagtet have kunnet komme frem under nærværende Sag, da kan det kun glæde mig, at de holstenske Medlemmer derved maa have faaet en levende Fornemmelse af, at de her nyde en større Frihed, end hjemme hos sig selv. Naar den ærede Taler imidlertid klager over, at det Maal af Rettigheder, deres særlige Forfatning hjemler dem, er for ringe, saa er det meget muligt, at han heri kan have Ret; men han maa aabenbart have overset, at denne Mangel ikke kan afhjælpes ved en Forandring af Fællesforfatningen, som Intet har dermed at gjøre, men kun ved en Reform af deres særlige Forfatning, med hvilken Rigsraadet ikke har Ret til at befatte sig. Ogsaa dette følger af god Logik, og jeg forstaar derfor ikke, hvad dette skal betyde som anbefaling for et Forslag, der ene angaar Fællesforfatningen. Naar endelig den ærede Taler ved denne Lejlighed fremhæver den store Forskjel mellem den danske Grundlov og den holstenske Forfatning, saa beder jeg ham at erindre, at det ikke er den danske Rigsdag, ja end ikke det nuværende Ministerium, som er Skyld i denne vistnok store Forskjel. Det er det forrige Ministerium, og i samme navnlig den holstenske Minister, hans Frænde Grev Reventlov-Criminil, til hvem han i saa Henseende maa holde sig, og han vil da faa at vide, at det er det

tydske Forbund og i samme navnlig Østerrig, som er Aarsag, eller ialtfald Paaskud, til det ringe Maal af Frihed, som er blevet Holsten til Del. Det er ikke fra Kjøbenhavn, men fra Frankfurt, at Modstanden mod en friere Udvikling i lang Tid er udgaaet, og det med saadan Kraft, at den endog trængte ud over Ejderen, saa vi ogsaa i Kongeriget have følt dette, vel ikke legale, men politiske, Tryk fra Syden. Hvis han derfor finder, at der i Danmark hersker bedre og liberalere Love og mere frisindede Forvaltningsgrundsætninger end i Holsten, og hvis det er hans oprigtige Ønske, at denne bedre Aand maa komme til Herredømme ogsaa der, da maa han, for at naa dette, slutte sig til os, istedetfor at vende sig fra os. Hvis jeg ikke frygtede for, at ogsaa jeg skulde blive afvist som en »Spasmager«, da vilde jeg sige, at enhver Frihedsbestræbelse i Holsten vil kunne finde en trofast Bundsforvandt i den danske Rigsdag og i Rigsraadets danske Medlemmer. Det er efter god Logik den rette Konklusion, hvortil hans egne Grunde maa føre, og ikke til det Forslag, til hvis Begrundelse de skulle bruges, som nemlig ikke gaar ud paa, at Sagen skal afgjøres af Kongen i Forening med de holstenske Stænder, men kun paa, at disse skulle afgive en Betænkning, med hvilken Sagen da vender tilbage til Rigsraadet, for her at finde sin Afgjørelse.

Jeg kan ikke sætte mig, uden endnu at gjøre en kort Bemærkning ved det ærede Medlems Foredrag. Ingen har angrebet ham, og det er derfor ikke til Selvforsvar, men af egen Drift, han har fortalt os, at det ikke er hans Skyld, naar den kongelige Autoritet ikke er bleven gjenindsat i sin Ret i Holsten langt tidligere,

end Tilfældet har været. Det ærede Medlem maa derfor tilskrive sig selv, at jeg tilbagekalder i hans Erindring, at han har havt Del i en Akt, ved hvilken en Forfatning atter blev sat i Kraft, i hvis Tilblivelse Landsherren ikke havde havt nogen Andel.

3.

Hr. Præsident!

Jeg kan naturligvis ikke Andet end anerkjende den udtømmelige Opfindsomhed og dialektiske Smidighed, hvormed Forslagsstillernes Ordfører har forsvaret deres Andragende, og den retoriske Kunstfærdighed, hvormed han har fordelt og udført baade de pathetiske og de ironiske Partier i sine forskjellige Foredrag. En meget væsentlig Del af disse Midler har han rigtignok bortødslet paa at sige den holstenske Minister det størst mulige Antal af Ubehageligheder; men da det er øjensynligt, at denne ikke har isinde at dø deraf, have disse Turneringer for os Tilhørere kun kunnet være en behagelig Adspredelse, idet jeg godt kan forstaa, hvor pinligt det maa have været for de Herrer paa et andet Sted at maatte rette deres Landsestød mod en Fraværende, og hvilken Lindring det derfor har maattet være for dem, her at kunne udøse deres Følelser for ham Ansigt til Ansigt. Anden Betydning har alt dette imidlertid ikke kunnet have, hverken for dem eller for os; for selve Sagen har det aldeles ingen. Jeg tror ogsaa, at det nærmest kun har psykologisk Interesse, at se den Snildhed, hvormed Ordføreren i Løbet af Forhandlingerne gjentagne Gange har skiftet Ham. Han begyndte som det monarkiske Princip og de kon-

servative Interessers Ridder; men i sit sidste Foredrag lod han endel meget tillokkende Koncessioner til de liberale Ideer skimte igjennem, skjønt rigtignok i en saa tvivlsom Dæmring, at man vilde have ondt ved at gribe og fastholde dem. Interessantere derimod er en anden Nyhed, som er fremkommen i Ordførerens seneste Foredrag. Hans Forslag gaar ud paa, at Stænderne skulde afgive Betænkning over eller i Anledning af den nye Fællesforfatning, og under de foregaaende Forhandlinger har han oftere udtalt, at derved kun tilkom dem en raadgivende Stemme. Men mellem første og anden Behandling har han udfundet, at, siden de gamle Stænders Virksomhed formentlig omfattede baade almindelige og særlige Anliggender, og siden de efter Kundgjørelsen skulde gaa over til at blive en Institution med beslutende Myndighed, saa maatte en saadan tilkomme dem lige saa vel for de første, som for de sidste Anliggender, og den nye Fællesforfatning altsaa tilvejebringes ved Overenskomst med merbemeldte Stænder. Ogsaa i en anden Henseende har den ærede Ordfører givet Beviser paa en sjelden Perfektibilitet; thi, medens han i Begyndelsen holdt paa, at man ved Forordningen af 26de Juli var slaæet ind paa den rette Vej, har han dog senere set sig nødsaget til — om end med modstræbende Følelser — at indrømme, at ogsaa den var ulovlig, fordi han ikke har kunnet komme bort fra den utvivlsomme Sandhed, at, hvis den var lovlig, maatte Forfatningen af 2den Oktober ogsaa være det. Efter sædvanlig Logik skulde man tro, at den, som erkjender 26de Juli for lovlig, og saa maa indrømme, at Overgangen derfra til 2den Oktober er uangribelig, var nødt til at sige: altsaa er ogsaa denne lovlig.

Men nej, den ærede Ordfører siger: altsaa er 26de Juli ogsaa ulovlig. Vanskeligheden af at komme nogen Vej med den Slags Logik forøges yderligere, naar selv denne Indrømmelse ikke maa faa Lov til at staa, men Øjeblikket derefter forkastes af en anden af de Herrer (Grev Blome Heiligenstedten), som naturligvis er enig i, at Loven af 2den Oktober er ulovlig — det er jo en given Sag — men ligefuldt erklærer Frdg. 26de Juli for lovlige, og ikke kan paavise anden Fejl i Overgangen fra denne til hin, end at den strider mod nogle Yttringer i den Forestilling, hvormed det forrige Ministerium anbefalede Forordningen af 26de Juli til Kongens Antagelse, og hvori de angive Grunden, hvorfor de ikke havde dristet sig til at bringe en virkelig Fællesforfatning i Forslag.

Under disse — jeg kan gjerne sige — fortvivlede Omstændigheder er det et sandt Held, at der blandt Forslagsstillerne er optraadt en Mand, med hvem det er muligt at forhandle, fordi han selv synes at anerkjende Tænkingens Love, og af sine Medforslagsstillere at anerkjendes som den officielle Indehaver af de Grunde, hvorfor Fællesforfatningen er ulovlig — »quod erat demonstrandum.« Det Fortvivlede i Situationen er nemlig dette: at, medens alle Forslagsstillere staa »auf dem Rechtsboden« — Gud bevares! — have de hver sin »Rechtsboden«, saa at det er umuligt at finde dem paa disse mange »Rechtsböden«. Nu vide vi da, hvor den rette er, om den end er helt forskjellig fra alle de andre. Medens nemlig de Andre søgte Grunden til Fællesforfatningens Ulovlighed paa mange forskjellige Steder, vare de dog Alle enige i, at de særlige Provindsialforfatninger vare lovlige; nu høre vi derimod, at det netop er her, Fejlen

ligger, og hvorfra Smitten udbreder sig til hele Resten. Hans (Preussers) Deduktion er nemlig denne, at Kundgjørelsen af 28de Januar har anerkjendt de gamle Provindsialstænder efter Anordningerne af 1831 og 1834 som retlig bestaaende — altsaa med den Myndighed og med det Omraade, de have havt lige indtil 1848, — at disse Stænder efter Anordningernes svævende Udtryk og efter den udstrakte Maade, hvorpaa de anvendtes, maa antages at have omfattet ikke blot, hvad vi nu kalde særlige, men saa godt som alle Anliggender, — at de, forsaavidt angaar de særlige Anliggender, ere afløste af de nuværende besluttende Stænder paa lovlig Maade, nemlig ved de ældre Stænders raadgivende Medvirkning; men at fra denne Raadgivning have været undtagne de to Paragrafer, hvori Sondringen mellem Særligt og Fælles er fastsat, saa at disse tvende Paragrafer altsaa ere ulovlige. Dette »vitium« ved de særlige Forfatninger mener han nu maa vitiere hele Fællesforfatningen, siden denne ikke indeholder nogen positiv Bestemmelse om, hvad der er fælles, men kun den negative Bestemmelse, at fælles er Alt, hvad der ikke er særligt, og forsaavidt altsaa maa støtte sig til de to Paragrafer, som efter det Anførte ikke selv kunne staa, mindre støtte noget Andet. Jeg tror, det ærede Medlem og alle de, som have henholdt sig til ham, ville erkjende, at dette er en korrekt Gjengivelse af deres Tankegang, som unægtelig fremtræder med en vis juridisk Stringens.

Forinden jeg nu henvender mit Svar til Juristen, maa det være mig tilladt at rette et Spørgsmaal til Mennesket, — thi man ophører ikke at være Menneske, fordi man er Jurist. Jeg vil da appellere til hans sunde

Menneskeforstand, som Retsstudiet skal sublimere, men ikke bringe til at dunste bort, og spørge ham, om ikke denne hans sunde Menneskeforstand oprøres ved den Tanke, at Fællesforfatningen og de særlige Forfatninger vilde være lovlige, hvis man ikke havde undtaget disse to Paragrafer fra Stændernes Betænkning, men siden dette er sket, saa ere alle vore Forfatningslove »null und nichtig» — og siden vi nu dog ere i Lag med at beruse os i Juristeri, saa veed jeg ikke, hvorfor han ikke medtager alle ved disse Forfatninger tilvejebragte Love; thi Nulliteter kunne ikke avle Andet end Nulliteter. Altsaa vor hele Retstilstand er et retløst Kaos — og hvorfor? Fordi man har havt den Kaprice at undtage to Paragrafer i den særlige Forfatning fra Stændernes Medvirkning. Og hvad for en Medvirkning? Fra en blot raadgivende Betæknings Afgivelse, om hvis Betydning man har faaet et haandgribeligt Bevis derved, at det forrige Ministerium ikke har taget det allerringeste Hensyn til alle de Raad, Stænderne have givet om alle de andre Paragrafer, som have været undergivne deres Betænkning. Det ærede Medlem vil derfor være enig i, at det i Virkeligheden ikke vilde have gjort den allerringeste Forskjel, om ogsaa disse to Paragrafer havde været inddragne i Betænkningen, men at Lovudkastet vilde være blevet Lov, akkurat som det var forelagt, hvad Stænderne saa havde yttret — ligesaavel for disse to som for alle de andre Paragrafers Vedkommende. Jeg vil spørge det ærede Medlem, om ikke den sunde Menneskeforstand maa stejle ved den Tanke, at et helt Riges hele offentlige Retstilstand skulde være »null und nichtig«, fordi man havde undladt Noget, som, enten det

var gjort eller ikke gjort, var den ligegyldigste og virkingsløse Ting af Verden.

Dog, jeg vil lade Mennesket fare og henvende mig til Juristen. Jeg vil da opkaste det Spørgsmaal, hvorfor disse to Paragrafer bleve unddragne Stænderne. Ja, havde disse havt besluttende Myndighed, saa der udkrævedes deres Samtykke, for at Bestemmelserne kunde faa Retskraft, saa var det en helt anden Sag; men det har den ærede Jurist ikke sagt, fordi han meget vel veed, at det vilde være aldeles urigtigt. Men siden der kun var Tale om en Betænkningens Afgivelse, om hvilken Forslagsstillernes Ordfører selv har udtalt, at man kunde have indhentet den og ligefuldt gjort, hvad man vilde — hvorfor har man da ikke undt Stænderne den uskyldige Fornøjelse at yttre sig ogsaa over disse Paragrafer? Jeg befinder mig her i en forunderlig Stilling ved at skulle forklare et Ministeriums Fremgangsmaade, til hvis Forsvar jeg sandelig ikke har noget Kald; men Sagen er saa klar, at man ikke behøver at have været indviet i dette Ministeriums Fortrolighed, for at kunne give et Svar. Naar det har unddraget disse Paragrafer fra Stændernes Behandling, saa skete det ikke, fordi det var bange for de Erklæringer, disse kunde komme til at afgive: thi det har tilstrækkelig viist, hvor lidt det lod sig genere af disse. Nej, det skete, fordi Ministeriet ansaa disse Bestemmelser for lovligen og endeligen afgjorte, forinden der blev Tale om at høre Stænderne, nemlig ved Kundgjørelsen af 28de Januar 1852. Det var altsaa fuldkomment ligegyldigt, enten disse Bestemmelser vare optagne i den særlige Forfatning eller ikke. De staa der kun til Efterretning — »honoris causa« — men deres Rets-

gyldighed beror ikke paa Forfatningen, men paa den Retsakt, hvori baade Stænderinstitutionens Gjenoplivelse og dens Udvikling til en besluttende Myndighed for det samme anviste særlige Omraade finder sin Hjemmel. Der kan fra den danske Grundlovs, den danske Rigsdags Standpunkt være meget at bemærke med Hensyn til Kundgjørelsen af 28de Januar, men ikke fra Holstens og Slesvigs Side, for hvilke den danner Grundlaget for den gjenoprettede Retsorden, og derhos som saadant er godkjendt af det tyske Forbund, som for Holstens Vedkommende ikke blot var dets faktiske Ihændebruger, men tillige dets retlige Værge. Fra den Side kan Kundgjørelsens Gyldighed altsaa i intet Tilfælde bestrides, og det er saa langt fra, at dette sker fra den ærede Jurists Side, at han tvertimod synes at ville have den betragtet som Holstens »magna charta«. Sondringen mellem Fælles og Særligt var altsaa en fuldbyrdet Kjendsgjerning, forinden der blev Tale om Stænderbetænkninger, og man har uden Tvivl sat saa meget mere Pris paa stærkt at betone, at den laa udenfor Stændernes Competence, som den aabenbart angaar, ikke blot det Særlige, men »eo ipso» ogsaa det Fælles. Forresten har det ingenlunde manglet Stænderne paa Anledning til ogsaa derom at udtale hvad de maatte have at bemærke; thi Indholdet af de omtalte Paragrafer gjenfindes i §§ 11, 15 og 17, hvorover Stændernes Betænkning er æsket, lige saa vel som over Slutningsbestemmelsen, der udtrykkelig undtager dette Spørgsmaal fra deres Raadslagning. Selv den mest ordkløvende Formalisme skal derfor nødes til at erkjende, at ogsaa Stændernes Omraade har været Gjenstand for deres Raadgivning. Forøvrigt nægter jeg ikke, at det

har undret mig, at den ærede Jurist aldeles intet Hensyn har taget til, hvad der her i Rigsraadet er blevet oplyst om Sagens historiske Udvikling; thi selv om han havde ment at kunne ignorere, hvad jeg derom har anført, saa kunde han umuligen gjøre det med Hensyn til, hvad den daværende Udenrigsminister har sagt om Kundgjørelsen og dens Udførelse, hvori han har havt saa stor Del, og hvad ikke blot i hele Tankegangen, men tildels ogsaa i Udtrykkene falder sammen med min Fremstilling. Han vilde deraf have kunnet lære, at man ganske vist kunde have valgt den direkte, positive, baade fyldigere og hurtigere Fremgangsmaade, for hvilken nu ogsaa den ærede Jurist tager Ordet, og med hvilken vi Danske havde været ypperligen tjente, nemlig strax at forelægge Forfatningsudkastet for den danske Rigsdag til Beslutning og for Stænderne til Betænkning; men at det var for Holstens og Slesvigs Skyld, vi ikke nænnede at insistere paa, hvad der var vor gode Ret. Men han vilde ogsaa deraf kunne have lært, at der gaves en anden ligesaa lovlig Vej, nemlig at faa de særlige Repræsentationers Medvirkning til at indskrænke deres Omraade til de særlige Anliggender, og paa den saaledes »ryddede Grund« — ogsaa dette Billede benyttede den forrige Udenrigsminister — at opføre en for alle Parter oktroyeret Fællesforfatning. Selv altsaa om de gamle Provindsialstænder havde været Rigsstænder, og selv om de havde bestaaet i usvækket Kraft, trods Alt, hvad der er foregaaet, ere de paa den i selve Stænderanordningerne opgivne og i Kundgjørelsen betegnede Maade indskrænkede til at være Provindsialstænder for de særlige Anliggender, og den Indvending, at de skulde lide af et »vitium«, som kunde angribe selve

Fællesforfatningens Retsgyldighed, er saaledes »null und nichtig.«

Skjøndt jeg dermed godt kunde være færdig med den ærede Jurist, kan jeg dog ikke nægte mig den Fornøjelse, at dvæle et Øjeblik ved Betragtningen af de Midler, hvorved han vil afhjælpe de Mangler, han tror at have opdaget. Hvad er det da, han vil have forelagt? Og for hvem vil han have det forelagt? Efter hans Deduktion skal jo Fejlen bestaa deri, at de berømte to Paragrafer ikke have været forelagte Stænderne til Betænkning, forinden deres Provindsforfatninger fik Lovskraft; denne Fejl skal afhjælpes ved en ny Forelæggelse — af hvad? Den sunde Menneskeforstand vilde uden Tvivl svare, at saa maatte det være disse to Paragrafer, der skulde forelægges. Ikke saaledes den ærede Jurist! Han fordrer, at den hele Fællesforfatning skal forelægges dem. Sæt altsaa, at Skiftet mellem Fælles og Særligt ikke endeligen er afgjort ved Kundgjørelsen, men til sin Retsgyldighed udkræver, at Stænderne høres derom, følger saa deraf, at de tillige skulle høres om, hvorvidt Fællesrepræsentationen skal have eet eller to Kamre, om Forholdet mellem de forskjellige Landsdeles Repræsentation i samme, om Kongevalg og Folkevalg, om Census og dennes Størrelse, om Normalbudget eller fuldstændig Skattebevillingsret, om Initiativ, Interpellation osv. osv.? Er det den Konklusion, hvortil man kan komme af saadanne Præmisses? Skal det være Logik? Jeg maa sige det ærede Medlem, at det Slags Saltomortaler have hjemme paa ganske andre Steder end i Jurisprudentsen. Og nu det andet Spørgsmaal: for hvem den skal forelægges? Den skal efter Juristens Mening forelægges for de nu-

værende lovgivende Provindsialstænder efter Forfatningen af 1854, men dog kun til Betænkning, og derefter skal den forelægges det nuværende Rigsraad efter Forfatningen af 1855 til endelig Afgjørelse. Men efter det ærede Medlems Paastand ere jo alle disse Forfatninger ugyldige, fordi de laborere af en væsentlig Retsmangel — hvorledes skulle de da være istand til at afhjælpe denne Mangel? Hvorledes skulle ugyldige Forsamlinger kunne gjøre sig selv gyldige? Det vilde være lige saa umuligt for dem, som det er for det ærede Medlem at tage sig ved Haarene og selv at løfte sig op i Luften. Det ærede Medlem kan være meget skarpsindig i at opdage Fejl, men han er ikke heldig i at kurere dem. Man kan ikke afhjælpe Fejl ved at begaa nye Fejl — det vilde ialtfald være en Anvendelse af den homøopathiske Kurmethode paa Retsvidenskaben, hvis Opfindelse intet Menneske vil gjøre den ærede Jurist stridig. Nej, da er det gejstlige Medlem, som udtalte sig igaar (Monrad), en anderledes god Jurist! Han sagde, at, ere Fællesforfatningen og de særlige Forfatninger ugyldige, saa bliver Følgen den, at Holsten og Slesvig vende tilbage til deres gamle Stænder fra 1831 og 34 — altsaa til Absolutismen med raadgivende Provindsialstænder — og at den danske Rigsdag indtræder i sin tidligere Magtfuldkommenhed ogsaa med Hensyn til Fællessager. Det er den logisk rigtige Slutning af den ærede Jurists Præmisses — det er derfor heldigt, at disse ere falske.

Derimod kan det Samme ingenlunde siges om nogle sunde praktiske Bemærkninger, som et andet holstensk Medlem (Reincke) nys har fremført om den hele konstitutionelle Bygning her i Landet. Vel har ogsaa han

bragt »Paritetens«
Mysterium sin Hyldest, uden at det derved er blevet tydeligere, hvad det er, man vil; men naar han ved Siden deraf med Klarhed har paavist, at vort hele Forfatningsvæsen er meget for kunstigt og sammensat, og at det navnlig er en stor Ulempe, at den ene Forsamling skal bevilge Udgifter, til hvis Dækning en anden Forsamling skal udskrive Skatter, da er det utvivlsomt, at han deri har Ret. Jeg tror derfor, at vi Alle ville være ham meget taknemmelige, dersom han kan angive, eller i det Mindste antyde, noget Middel, hvorved disse Mangler kunde afhjælpes. Dersom Stemningerne og Forholdene i Monarkiet vare saadanne, at man kunde enes om at opgive alle de særlige Forfatninger og at henvise alle de offentlige Anliggender til et Rigsparlament, da vilde der vistnok kunne opnaaes en langt simplere og stærkere Ordning; men jeg frygter for, at det ærede Medlem vilde være den Første til at nedlægge en bestemt Indsigelse derimod. Lige saa lidt kan han, som jo erklærer sig for Helstaten, ville, at alle de enkelte Landsdele skulde være selvstændige Stater, saaledes at den Myndighed, der nu er henlagt til Rigsraadet, skulde udstykkes til Provindsialforsamlingerne; thi da var det i Realiteten ude med Monarkiet, og snart vel ogsaa med dets blotte Navn. At han ikke vil søge den saa højst ønskelige Simplifikation af det hele Maskineri ved paa Fællessagernes Omraade at opgive det konstitutionelle Princip, derfor borger ikke blot hans hele politiske Fortid, men det har han selv udtrykkelig udtalt; han vil have en Fællesrepræsentation, men han vil have den »auf unsere Weise! Ja, deri ligger jo netop Ulykken, at Monarkiet bestaar af Landsdele, som nok ville leve sammen,

men som hver ville have det paa deres Vis, og at de ere højest uenige om, hvorledes denne Vis skal være. At heller ikke vi Danske have faaet Fællesforfatningen saaledes, som vi kunde ønske det, det behøver jeg vel ikke at forsikre de Herrer, som selv have været Vidner til de haarde Kampe, det igjennem Aaringer har kostet at faa Rigsdagen til at gaa ind paa det, som nu foreligger, ved hvis Ordning Hensynet til Hertugdømmerne og til Tydskland har viist sig stærkere end den danske Rigsdags Modstand. At vi heller ikke have faaet det »auf unsere Weise«, derfor er der Syn for Sagn. Men Situationen var en saadan som den, Macaulay skildrer med de træffende Ord: »En Afgjørelse var nødvendig. At gjøre Alle tilpas var umuligt; det var ligesaa umuligt at gjøre Nogen tilpas, og dog var en Afgjørelse nødvendig.« Der bliver derfor vist ikke andet for, end at vi gjensidigen maa finde os i, at ingen af os har faaet det paa sin Vis. Og vi kunne finde os deri, fordi det, som, uden at kuldkaste Helheden, kan være forskjelligt, og som netop er det, hvori de særlige Anskuelse og Interesser have størst Betydning, er henvist til Landsdelene. Her kan da hver faa det efter sit Sind, og hvad de i saa Henseende endnu kunne ønske, det maa de søge at opnaa ved Forbedringer i de særlige Forfatninger, og ikke ved Angreb paa Fællesforfatningen. Ogsaa ved denne er der visseligen Meget, som kunde være bedre, og det er en Opgave, hvorpaa vi Alle bør henvende den største Opmærksomhed, og til hvis Løsning det ærede Medlem, med hvilket jeg her særligt beskæftiger mig, kan bidrage meget. Men det er vist, at det er her i Rigsraadet, og kun her, Forslag dertil kunne finde en alsidig Drøftelse og gyldig Afgjørelse.

At henvise Fællesforfatningen til Stænderne vilde derimod være i høj Grad uforstandigt, og ikke kunne afstedkomme andet end Forvirring og Fordærv.

Heraf ville de to ærede Rigsraadsmedlemmer, som igaar overraskede os med den Erklæring, at de tiltraadte Forslaget, kunne slutte sig til, at vi ikke kunne tjene dem med af Høflighed at gaa ind paa Sagen. Hvad gjør man ikke for Husfredens Skyld! Men saa gemytlig er sandelig Situationen ikke, som de synes at antage, naar de tilraade »ikke at støde den Haand bort, som rækkes til Forsoning«, og mene, at Alt vilde blive godt, naar vi vilde bekvemme os til dette Skridt, for at »berolige Gemytterne.« Hvad det er for en Forsoning, som bydes, og hvad det er for en Beroligelse, der venter — det have vi jo set. Et Medlem vil have Forslaget, fordi han ikke vil have nogensomhelst Fællesforfatning, hvori Holstenerne — 23 pCt. af Monarkiets Befolkning — ere i Minoriteten, og hvor han risikerer at faa sin tyske Nationalfølelse saaret ved at skulle høre paa dansk Tale. Et andet Medlem er kun indtraadt i det foreløbige Rigsraad, for at modsætte sig enhver yderligere Indskrænkning af de kongelige Prærogativer, og stemmer nu for Forslaget, for derved at forhindre, at et Ministerium, hvori der endog kunde sidde Jøder, eller en Rigsraadsmajoritet kan stille sig mellem Kongens Kjærlighed og hans tro Undersaatter, — altsaa for ad denne Vej at naa tilbage til Absolutismen. Et tredie Medlem, som erklærer Fællesforfatningen for ulovlig, fordi den er i Strid med en Yttring af det forrige Ministerium, henviser til, at Kongeriget jo kan beholde sin Grundlov, hvilket da som Mod-sætning forudsætter et suverænt Slesvigholsten, og truer

med Frankfurt. Den Ene fornægter Fællesforfatningen, men erkjender Forordningen af 26de Juli; den Anden fornægter ogsaa den, men holder paa Stænderne, hvilke han tillægger Ret til at medvirke til Fællesforfatningen — den ene Dag med raadgivende, den anden Dag med besluttende Myndighed; en Tredie finder Grunden til vore Forfatningsforholds Nullitet netop i de særlige Forfatningers Retsmangel. Jo, det vilde blive en kjon Redelighed! Og den samme Modstrid er der mellem de tvende Medlemmer, som ikke have deltaget i at stille Forslaget, men nu have ladet sig formaa til at tiltræde samme. Den Ene af dem (Burchardi) mente, at vi saa meget lettere kunde gaa ind paa Forslaget, som det jo var aabenbart, at der ikke vilde komme Noget ud af det Hele; det var altsaa kun en lille uskadelig Tilfredsstillelse, man sagtens kunde unde Folk. Den Anden af dem (Kirchhoff) fandt derimod, at, om man i Rigsraadet vilde fremkomme med Andragender til Fællesforfatningens Forbedring, saa vilde det dog kun blive »Stykværk«; men ved at gaa den af Forslagsstillerne anviste Vej vilde vi kunne opnaa en fuldstændig Omstøbning af hele Forfatningen, saaledes at den kunde tilfredsstille Alle. Man ser heraf, hvor ondt de ærede Herrer have ved at holde Trit med hinanden, og hvor betænkeligt det derfor vilde være for os Andre, at betro os til saadanne Statsmænds Ledelse. Saameget er imidlertid vist, at, hvis man vil have en hel Omstøbning af det Hele, saa bør man begynde med at kaste det i Smeltediglen, og selv den ærede Ordfører, som har sagt saa mangehaande Ting, har blandt Andet ogsaa sagt, at man, ved at vedtage hans Forslag, vilde stille den hele Statsorden i Monarkiet i Tvivl. Det vil

med andre Ord sige, at vi med beraad Hu skulde kaste Alt, hvad vi med saa store Anstrængelser have opnaaet, tilbage i det Kaos, hvoraf det lige er blevet udredet. Og paa hvilke Vilkaar skulde vi gjøre det? Selv bagbundne ved vor egen Grundlovsbestemmelse, skulde vi overgive os paa Naade og Unaade. Og til hvem? Siden det skal være, saa vil jeg sige Dem det — kort og tydeligt: Til dem, som ere besejrede paa Valpladsen og fordømte af Europa! Nej, miné Herrer, vel ere vi kun Danske, men saa dumme ere vi dog ikke!

III.

Festtale ved Afsløringen af Sejrsmonumentet i Fredericia

d. 6te Juli 1858.

Umiddelbart efter Sejren ved Fredericia udstødte Clausen, H. P. Hansen, Hvidt, Paulsen og Schouw en Indbydelse til ved en Marks-Subskription over alt Riget at tilvejebringe Midlerne til at oprejse et folkeligt Mindesmærke om »den haarde Nødværgens Kamp«, som det danske Folk havde maattet bestaa »imod Løgnens og Forræderiets onde Magter«, og om den ærefulde Sejr, som »har været til Frelse for Danmark og i ethvert Tilfælde har været til Oprensning og Hæder for det danske Folk.«

Folkelig, som Tanken, var ogsaa Udførelsen; thi ligesom det ikke var fine strategiske Planer, men den Tapperhed og Fædrelandskjærlighed, hvori Førere og Menige vare Eet, hvorved Sejren blev vunden, saaledes har Bissen ved Fremstillingen af »den danske Landsoldat«, som i sin Glæde svinger den danske Bøgegren, vidst at give et ædelt Billede af den menige danske Mand, som her med sit Blod havde beseglet sin Adkomst til den store Frihed og Indflydelse, som Grundloven i de

samme Dage havde skænket ham. Denne nye Tanke: at repræsentere en sejrrig Hær ved Billedet af en menig Soldat, der finder et smukt Supplement i det nærved liggende Gravmonument, hvorpaa tvende Soldater jorden falden Kammerat, er udsprungen af den danske Grundlovs Aand, og har slaaet enhver Beskuer, saa at selv den fjendtlige østerrigske Besætning under Okkupationen 1864 omgav Monumentet med stor Ærbødighed.

Da Monumentet i 1858 var blevet rejst, anmodedes jeg om ved Afsløringen at holde Indvielsestalen. Paa Slagets Aarsdag, d. 6te Juli, begav da et stort Tog, hvori Militairetaten, Amtets civile Autoriteter, Kommunalbestyrelser og Sogneforstanderskaber vare godt repræsenterede, sig under Spil og Sang forbi Gravmonumentet, hvor Præsten Pontoppidan holdt en Tale, til Pladsen ved Prindsens Port, hvor jeg efter en smuk Sang af Carl Ploug holdt følgende Tale:

Mine Herrer!

Vi have dvælet ved Mindet om de Faldne, Blodvidnerne for Danmarks retfærdige Sag. Lad os da nu vende vort Sind til den Sejr, som gjorde dem Døden let, og som gjør Livet hæderligt for alle dem, der hjembare Sejrens Krands; lad os dvæle ved Glæden over Sejrens Frugter, som maa være os dyrebare, fordi de ere saa dyrkjøbte!

Ja, visseligen er der Grund til Glæde; thi Meget stod paa Spil, og Meget er der vundet. Af de store Omvæltninger, der betegne dette Aarhundredes Begyndelse, udgik den danske Stat — ydmyget, ødelagt, lemlæstet.

En Menneskealder senere udbød i dens eget Skød et voldsomt Oprør, og fjendtlige, langt overlegne Hærskarere oversvømmede dens Grændser. Da syntes Undergangens Stund at være kommen for dette ældgamle Rige.

Men Danmark blev reddet — reddet ved den treaarige Krig, i hvilken Fredericiaslaget betegner det lykkelige Vendepunkt. Det begejstrede Mod, hvormed dette lille Folk optog den ulige Kamp, den udholdende Kraft, hvormed det førte den til Ende — det har været vor Frelse og vor Oprensning. Det har gengivet os Troen paa os selv; det har beseglet Fostbroderskabet med vore nordiske Frænder; det har vundet os Europas Agtelse, og hævdet vor Ret til en selvstændig Plads i Staternes store Familie..

Mine Herrer!

Det er umuligt at gjøre sig fortrolig med vort Fædrelands Historie i Enevoldskongernes Tid, uden at gribes af den smertelige Erkjendelse, at i Grunden var det Tydsken, som raaded' i Danmark. Stærkest fremtræder dette dog i Slesvig, som jo ogsaa denne Gang var Kampens nærmeste Gjenstand. Vi have jo selv oplevet det, hvorledes under en Regering, som kaldtes dansk, dansk Folkelighed og dansk Sprog blev forhaanet, forfulgt og forkuet i en Del af det danske Rige, som var det en ved Fjendevold det fravristet Provinds.

Men nu! Det kan naturligvis ikke falde Tydskerne let at opgive, hvad de betragte som Himlens Kald, og Sporene af Aarhundreders Uret kunne i Slesvig ikke udslættes ved et Trylleslag. Heller ikke vover jeg at paa-staa, at vi have naaet vor fulde Ret. Men saa meget

have vi dog naaet, at — nu raader Dansken i Danmark! Hvad vi selv næsten havde glemt, det veed nu hele Europa, at ved Ejderen ophører Tydsklands Ret. Og Europa veed ogsaa, at det danske Folk, som intet Offer har skyet for at udfri Slesvig af Oprørets og Udlandets Vold, vil rejse sig som een Mand, hvis Nogen atter skulde vove at trampe paa dets gamle Grændseguder.

Denne alvorsfulde Kamp har havt stor Betydning, ikke blot for Rigets Uafhængighed, men ogsaa for Folkets Frihed. Vel blev denne ikke vunden paa Valpladsen. Det er vor Lykke, at vor Udvikling intet Øjeblik har forladt den strengeste Lovligheds sikre Grund; thi deri ligger en stor Styrke og en Borgen for Fremtiden. Men at vi uden indre Rystelser kunde gjøre det store Skridt fra en udlevet Statsform til den frieste Forfatnings Værdighed, det skyldes visselig vor Konges folkelige og trofaste Sind, men det skyldes dog fremfor Alt den høje Fædrelandskjærlighed, hin skæbnsvangre Tid opflammede i hvert dansk Bryst, og den Endrægtighed, der fødtes af den fælles Fare. Omvendt, have de store Tjenester, vor unge Frihed alt fra den første Stund har ydet Rigets Frelse, gjort den dobbelt kjær for hver fædrelandssindet Mand, og været dens bedste Skjold mod de Anfægtelser, der ikke kunde udeblive. Saaledes er der et inderligt Sammenhæng mellem Kampen for det danske Riges Opretholdelse og det indre Gjenfødelsens Værk, som er den nærværende Slægts Ære og Grundstenen for vor Fremtids Lykke.

I Sandhed, mine Venner, vi have ikke kæmpet forgjæves! Vi have god Grund til at glædes ved vor Sejr og ved dens Frugter! Vel ere Besøgens Dage endnu

ikke omme, og der gives Mange, som ikke tilgive os vor Sejr og ikke unde os dens Frugter. Men ligeoverfor hvad der endnu kunde være os beskikket, staa vi som et frit og agtet Folk, vel kun lidet i Tal, men dog stærkt i Troen paa sin Ret og i Tilliden til Forsynet.

Derfor var der Glæde i alle danske Hjerter, da Budskabet lød om Fredericiaslaget; derfor var der Jubel over alt Landet, da senere var sejrige Hær drog hjem efter vel fuldendt Dagværk. Det var i hine uforglemmelige Dage, at det Ønske opstod, ved et værdigt Mindesmærke at bevare Erindringen om Folkets Fryd og Folkets Tak. Livet vilde være tomt, dersom der ikke var Ihu-kommelse blandt Menneskene, og Kunsten har ingen ædlere Opgave, end at række Eftermælets Palme til dem, som have gjort sig fortjente af deres Folk.

Let og hurtigt, skjønt i en haardt betyngtet Tid, tilveiebragte Folket de fornødne Midler, og i en højt begavet Kunstner, som delte alle sit Folks Følelser, fandt den smukke Tanke en lykkelig Udfører. Men den lille Kreds af Mænd, som havde stillet sig i Spidsen for dette som for saa mange andre fædrelandske Foretagender, er i Mellemtiden stærkt smeltet sammen. Schouw, Hvidt og Paulsen skulde ikke opleve denne Dag. De ere gaaede bort, som Rye, Kæsemodel og Krabbe, der faldt ved Fredericia — som Læssøe, Schleppegrel og Trepka, Heltene fra Idstedslaget — som Flensborg, Helgesen og Bülow, som alt ere optagne i vore Minders Helligdom. Alle have de virket — hver paa sin Vis — for Danmarks Hæder og Frihed. Ogsaa uden dem skal den Sæd, de nedlagde i en taknemmelig Jordbund, spire og blomstre og bære velsignede Frugter.

Saaledes er det da tilfaldet mig idag at skulle indvie dette Mindesmærke. Folkeligt i sin Oprindelse — thi vi have jo Alle bidraget dertil, hver sin beskedne lille Skærv — er det folkeligt i sin Opfattelse og Udførelse. Hvad der vil møde Deres Øje, naar nu om et Øjeblik dette Slør falder, er et jævnt og simpelt Billede, taget ud af det virkelige Liv — saa jævnt, som det danske Folk, saa simpelt, at Enhver, som ser det, kan forstaa det, og at Enhver, som var med og gjorde sin Pligt, kan tilegne sig det, — men i al sin Simpelhed dog fuldt af Alvor, Adel og Begejstring. Det forestiller — — —

den danske Landsoldat!

(Ved disse Ord faldt Sløret, Musikkorpsene istemmede Fanfarer, de opstillede Batailloner præsenterede Geværer, Fanerne svingedes, Kanonerne tordnede, og den hele Menneskemasse, der bedækkede Pladsen, Volden, Husenes Tage udbød i en ustandselig Jubel).

Saa overantvorder jeg da herved i alle Givernes Navn dette Monument til Staden Fredericia, og beder den at frede om samme som en Skytspatron, for at det selv for de fjerneste Tider kan fortælle det smukke Drapa om den Dag, der indtegnede Fredericias Navn paa et af de bedste Blade i Danmarks Aarbøger. Gid det fra denne Plads maa forkynde den Lære, at, naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest, og at Gud aldrig svigter det Folk, som ikke svigter sig selv!

Og Fredericias Garnison vil jeg bede om paa hele den danske Hærs Vegne heri at modtage et uforgængeligt Vidnesbyrd om det danske Folks Taknemmelighed mod Fædrelandets tapre Forsvarere. Jeg vil bede den holde

denne sin Kammerat i Hævd og Ære, for at han kan fortælle de hurtigt vekslede Slægter, som Værnepligten Aar for Aar vil samle omkring hans Fod, at Troskab mod Konge og Fædreland — Troskab mod Fane og Ed bringer Sejr og Hæder.

Saa lad os da alle, saamange vi ere, slutte os sammen om det Haab, at, naar Danmark, vor dejlige, vor elskede Moder, atter trænger til sine Sønner, hun da altid maa finde dem saa villige, saa modige, saa trofaste, som paa hin sjette Julidag! Og hvergang danske Mænd samles om denne minderige Støtte, skulle de føle sig styrkede i den Villie, at hvad med Ære blev vundet, skal hævdes med Ære!

IV. For Grundloven.

Tale ved en politisk Fest i Vejle 1861.

Da jeg ikke var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, har jeg ikke haft Anledning til i Almindelighed at udtale mig om Grundloven; i hvis Tilblivelse og i hvis Udarbejdelse jeg havde taget virksom Del, eller til udførligen at behandle de vigtige Spørgsmaal, som derved fandt deres Afgjørelse. Derimod har jeg senere ofte haft Lejlighed til dels paa selve Rigsdagen at anstille Betragtninger over flere af disse Forhold — f. Ex. om Landstingets Stilling og Opgave — dels udenfor samme at sige min Mening om Forfatningen og navnlig om den saagodtsom almindelige Stemmeret, hvorpaa den er bygget. Hvorvel denne nemlig mere var Tidens end nogen Enkelts Værk, har jeg dog aldrig ladet mig rokke i den Overbevisning, at den var nødvendig for hos os at skabe et politisk Folk og for at grunde en Statsorden, som kunde have Varighed og virkelig Styrke ved at vække alle i Folket slumrende Kræfter og tage dem i det Offentliges Tjeneste.

Men netop derfor er det gaaet mig, som det plejer at gaa dem, der have deltaget i en følgerig Udvikling,

og som have Bevidsthed om Ansvar, at det snart blev deres Opgave, at forsvare Sagen mere mod dens slette Venner end mod dens aabenbare Fjender. Vel havde jeg aldrig gjort mig nogen Illusion om, at den bratte Overgang fra Enevælden til den folkelige Selvstyrelse vilde kunne undgaa de Rystelser og uhyggelige Fænomener, som ledsage enhver saadan Omvæltning; men jeg nægter ikke, at de fremtraadte hurtigere og i mindre tiltalende Skikkelser, end jeg havde troet, og uheldigvis faldt disse den indre Friheds Børnesygdomme sammen med ydre Forviklinger, som gjorde de største Fordringer til Styrelsens Enhed og Klogskab. Derfor har det været den sværeste og utaknemligste Del af mit offentlige Liv — men netop derfor vel ikke uden Fortjeneste — at jeg med frygtløs Standhaftighed har værget den demokratiske Frihed, for hvilken min Begejstring ikke med Aarene er bleven svagere, mod »den plebejiske Aands onde Instinkter« — at jeg her skal bruge et af de Udtryk, man fra den Kant aldrig har tilgivet mig.

For at nu ikke denne Side af mit og — jeg tør tilføje — min Tids Arbejde her skal savne sit Udtryk, vil jeg sammenarbejde et Par Lejlighedstaler, som jeg i en af denne Kamps heftigste Kriser holdt i Vejle, hvor jeg dengang var Amtmand, og som tilfældigvis ere bevarede. Jeg haaber, at man deri vil finde baade Troskaben mod den demokratiske Frihed og Modstanden mod dens plebejiske Vrængebillede gjort gjældende med al ønskelig Tydelighed.

Mine Herrer!

Jeg har i den senere Tid mere end een Gang fundet Anledning til at minde om den store Betydning, som Fællesforfatningen gjennem det dansk-slesvigske Rigsraad har ikke blot for Opretholdelsen af det konstitutionelle Grundlag for Statens Styrelse, men fremfor Alt for Bevarelsen af den konstitutionelle Forbindelse mellem Kongeriget og Slesvig. Jeg har mindet derom, fordi Andre syntes at finde deres Regning ved at bringe det i Glemme. Men dog er jeg glad ved, at det idag er tilfaldet mig at tale om vor gamle gode Grundlov; thi den træder mig imøde med den første Kjærligheds hele Trylleri og taler til mig med Mindets Røst om den uforglemmelige Tid, da det danske Folk vaagnede op af sin lange Dvale. Den fører mig hen til den friske Kilde, hvoraf hele vor senere Udvikling er udsprungen, og lader mig skue ud i en lang Fremtid fuld af Frihed og Hæder.

Kjærligheden spørger ikke om Grunde — den behøver dem ikke. Men skal jeg gjøre Rede for, hvorfor jeg elsker Grundloven, da vil jeg først og fremmest nævne, at det er den, som har hævet os til den høje Værdighed, at være en fri Stats frie Borgere. Skulde jeg tænke mig Muligheden af at vende tilbage under Enevælden, da vilde jeg skamme mig for mig selv og over mig selv, som var jeg bleven til en uselig Træl; thi den, som engang har aanded Frihedens Luft, for ham er den ligesaa uundværlig, som Aandedrættet er det for Livets Bevarelse, og det Hjerte, som engang har følt Frihedens Stolthed, kan ikke slippe den, uden at forlise Agtelsen for sig selv og Glæden over Livet. Denne Frihedsbevidsthedens høje Værdighed er Frihedens ædlest

Frugt. Den adlér Sjælen og beskytter den mod al Verdens Smuds, den opløfter Sindet og fylder det med Glæde og Kraft; den føder Ansvarets Alvor og Ærens aldrig svigtende Kald. Den er Frihedens ædleste Frugt, men ikke dens første Grøde. Derfor lad os ikke forfærdes, om vi stundom møde den Frigivnes graadige Hovmod, hvor vi haabede at finde den Fribaarnes nidkjære Højsind, men lad os søge selv at tilegne os den, og ved den frie Hengivelse under det almene Vel at gjøre os værdige til dens Hæder. Ja, mine Venner, lad os elske Friheden, selv med dens Fejl og Farer — elske den som vort Livs bedste Smykke og som vort Fædrelands største Herlighed!

Skal jeg prise den danske Grundlov, da maa jeg prise den for den folkelige Aand, hvoraf den er oprunden, og som den maa føde af sig, om ikke strax, saa dog i Tidernes Løb. I Danmark ere ikke blot Alle lige for Loven, men Alle have lige Adgang til Samfundets Goder og til Delagtighed i Statens Styrelse. Jeg siger: lige Adgang, og jeg tilføjer: Enhver efter sin Evne. Dette er rigtignok en Selvfølge; men det er dog bedst udtrykkeligen at tilføje det, siden der findes dem, som helst vilde springe det over. Men Lighedens Væsen er ikke at ud-slette de Forskjelligheder, som Gud har nedlagt i Menneskenes Natur og i deres Skæbne; — det vilde være umuligt, og om det var muligt, vilde det være den største Ulykke. Lighedens Opgave er ikke at drage ned, hvad der staar højt, men at løfte op, hvad der staar lavt, — ikke at berøve Arbejdet sin Løn og Fortjenesten sin Krone, men tvertimod at ansøre alle gode Kræfter til frejdig og dygtig Udvikling, fordi Vejen til Rigdom og

Velvære, til Ære og Magt er aaben for Alle. Det har den danske Grundlov gjort, og vi tør derfor haabe, at den vil paatrykke hele Folket sin Aands Lignelse, saa at det bliver et dygtigt Folk, fuldt af Selvfølelse uden Hovmod og Fremadstræben uden Misundelse. I denne Ligheds Aand ligger tillige Spiren til den Broderlighed, som skal samle alle Fædrelandets Sønner i een stor Folkefamilie, hvori Enhver har sin berettigede og sikkrede Stilling, om end forskjellig efter Enhvers Evne og Held, men hvori det Alle Forenende er en stærk og frugtbar Samfundsbevidsthed. Derfor gives der ikke Noget, som strider mere mod Grundlovens Aand, end naar Frihedens Slegfredbørn hos os søge at opægge Standsegoismen, for derpaa at grunde en uberettiget Magt. Dette bliver ikke folkeligt derved, at det nu er Bønder, ligesom i gamle Dage Adelen, som udgive sig for hele Folket. Nej, efter Grundloven gives der i politisk Henseende kun een Stand, og det er den, at være dansk Statsborger, og hvem der endnu er stavnsbunden i Anskuelse og Følelse, hvis Grunde hvile i en forbigangen Tids Forhold, han har ikke fattet den folkelige Lighedens og Broderlighedens Aand, som er Sjælen i vor Grundlov.

Og hvor store Reviser har Grundloven ikke alt givet paa, hvilken Styrke det giver et Folk, naar alle dets Kræfter tages i Beslag og udvikles til en gennem Kampen hærdet Villie? Det saa' vi jo, da den alt i sin Barndom formaaede at nedslaa baade Oprøret og Reaktionen, lig hin Oldtidens Helt, om hvem Sagnet fortæller, at han alt i sin Vugge kvalte to Slinger, som vare udsendte til hans Fordærv. Og hvor mange Forbedringer i vore Love og offentlige Indretninger, hvor mange nyttige og kost-

bare Foretagender, hvilken Orden og Velstand i den hele Stathusholdning skyldes ikke den ved Grundloven indførte Styrelse? Det vilde ikke være vanskeligt at paapege Misgrøb; men nogen egentlig Uretfærdighed skal man ikke kunne paavise. Der er fremkommet mange uforstandige og ikke faa forkastelige Bestræbelser; men det Rette har næsten altid sejret. Tage vi det Alt i Alt, saa vil man i vor Historie ikke kunne finde noget, eller ialtfald kun meget faa og korte Tidspunkter, som i Fremgang og lovende Udvikling kunne sættes ved Siden af den Periode, hvori Grundloven har hersket. Derfor er der ikke Grund til at mistvivle; thi hvad der er sagt om Trykkefriheden, at den selv læger de Saar, den slaar, det gjælder om al Frihed: det er kun ved dens Brug og selv ved dens Misbrug, at et Folk kan opdrages til dens rette Brug.

Men er der ikke Grund til at mistvivle, saa er det dog heller ikke tilladt at lukke Øjnene for de stygge Syn, vor konstitutionelle Historie har frembudt, eller for de Farer, som true, hvis ikke alle hæderlige og forstandige Frihedens Venner forene sig til dens Forsvar. Vi staa ikke længer ved Begyndelsen, da Fremtiden viser sig i et dæmrende Rosenskær, men vi ere vandrede et godt Stykke henad Vejen, og vi ere vejrslagne af mange alvorlige Erfaringer. Det er sandt, at der ikke kan rejses nogen ret alvorlig Anke mod den danske Rigsdag; men det vilde ikke have været sandt, hvis de Anskuelse og Lyster havde havt Magten, som nu synes i Begreb med at tilrive sig den. Det er sandt, at Folkerepræsentationen har raadet over mange fortrinlige Kræfter og har udført udmærkede Arbejder; men det er ogsaa sandt, at raa

Uvidenhed og slette Lidenskaber have fundet Vejen til den Helligdom, hvor kun Aandens Kaldelse skulde raade og højsindet Fædrelandskjærlighed skulde løfte Frihedens og Ærens Banner — ja, det er endog sandt, at Folk, til hvem ingen forstandig Mand vilde betro sig i sine egne smaa Anliggender, have udøvet stor Indflydelse der, hvor Rigets højeste og dyrebareste Interesser skulde finde deres Afgjørelse. Derfor har man kun Lov til at fremhæve Lyssiderne ved vore Tilstande, naar man har Mod til tillige at paapege de mørke Slagskygger, Virkeligheden har kastet ind over dem. Det er dog kun Sandheden, der tilsidst baader os Alle, og jeg har Ret til at udtale den, fordi jeg har elsket Danmarks Frihed, forinden den fødtes til Dagens Lys.

Kan det nu ikke med Sandhed siges, at Rigsdagen er, hvad den burde være — en Samling af Danmarks bedste Mænd; maa det endog indrømmes, at uværdige Grunde have bragt mere end een uværdig Person til den Ære, at have Sæde i et hæderligt og oplyst Folks Parlament, saa tør vi ikke slaa os til Ro ved den magelige Trøst, at et Folk kun gennem Frihedens Misbrug kan opdrages til Frihedens rette Brug. Det er de frie Forfatningers inderste Væsen, at hver Mand er medansvarlig for Landets Skæbne, medansvarlig da ogsaa for Folkerepresentationens Beskaffenhed. Er denne ikke tilfredsstillende, da er Enhver medskyldig deri, som har undladt at benytte sin Valgret, eller som har forsømt at gjøre sit Yderste, for at fremkalde de bedst mulige Valg — medskyldig er navnlig Enhver, som af Ligeegyldighed eller Forsagthed har nægtet Vælgerne sin Tjeneste, uagtet han kunde have opnaaet Valg, uden at fortrænge en

Bedre. Lad os derfor kun gaa irette med Rigsdagen; thi — jeg gjentager det — Sandhed er det, som baader Alle bedst. Men lad os fremfor alt gaa i Rette med os selv og mindes, at enhver Berettigelse tillige paalægger en Forpligtelse, og at, naar Grundloven har kaldet Alle til Rigets Tjeneste, da er dette Kald især udgaaet til de Udvalgte, som alt ere, hvad de Andre først efterhaanden kunne blive, skikkede til at deltage i den folkelige Selvstyrelse.

Derfor bør man ikke kaste Skylden paa Grundloven for hvad der kan være ydmygende for Nutiden, faretruende for Fremtiden. Da Danmark i 1848 udførte det dristige Vovestykke, at overdrage Magten til det hele Folk, da var det ikke for at lægge Statsstyrelsen i den uoplyste Almues Haand, og endnu mindre for at udlevere den til nogle egennyttige og snedige Demagoger. Det er de Begavede, de Dannede og de Formuende, som i ethvert civiliseret Samfund have Overvægten i de offentlige Anliggendes Bestyrelse, og Alt, hvad Ligheden kan fordre og kan yde, det er at gjøre det muligt let for enhver Begavelse at erhverve sig Dannelse og Formuenhed og dermed Anseelse og Indflydelse. Men naar Grundloven overlod det til hele Folket og altsaa væsentlig til Almuen at bestemme, til hvem det vilde betro sig, saa tog man derved i Betragtning, at der gives mange Slags Begavelser, at Dannelse kan erhverves ad forskjellige Veje, og at Formuenhed er et meget relativt Begreb. Men fremfor Alt vilde man derved gjøre det til en politisk Nødvendighed for den oplyste og besiddende Middelstand at vinde Almuens Hengivenhed og Tillid ved en agtelsesfuld og kjærlig Omhu for dens Vel. Det er for

denne Pris, men ogsaa kun for denne, at Aand og Indsigt og Rigdom ogsaa under en demokratisk Forfatning kunne bevare deres berettigede Overvægt, hvis Nødvendighed og Nytte Folkets sunde Sands nok vil erkjende, naar ikke Almuens fra Fortiden nedarvede Mistænksomhed og Misundelse næres og ægges ved de højere Samfundsklassers Hovmod og Herskesyge. Grundloven har ikke gjort dem til Almuens Slaver, men den har paalagt dem et nyt Vilkaar for at bevare deres gamle Indflydelse — et Vilkaar, som i sit Væsen kun er et Udtryk for Humanitetens og Kristendommens ædleste Lærdomme.

Grundloven leve!

V.

Fællesforfatningen af 18de Novbr. 1863.

(I Rigsraadet 1863).

Hvorvel det i 1855 var en politisk Umulighed, at den Fællesforfatning, som skulde omfatte, ikke blot Slesvig, men ogsaa Holsten og Lauenborg, kunde tildannes efter Grundlovens Mønster, fjernede den sig dog saameget fra denne, at jeg kun har talt og stemt for den i det Haab, at den med Tiden vilde blive bragt i større Overensstemmelse med Junigrundloven. Forinden jeg i 1861 indtraadte i Ministeriet, forvissede jeg mig derfor om, at sammes Leder delte denne Anskuelse.

Det første Forsøg i denne Retning, som blev gjort i Rigsraadet 1862, holdt sig inden meget beskedne Grændser, da det derved maatte være Hovedøjemedet at faa konstateret — ialtfald om i Gjærningen at faa tilkjendegivet fra Regeringens Side — at Rigsraadet med fuld konstitutionel Myndighed var en gyldig Repræsentation for Kongeriget og Slesvig, uanset at Holsten og Lauenborg, ifølge Forbundets under Exekutionstrusel udstedte Befaling, foreløbig vare udskilte af Forfatningsfællesskabet. Efterat imidlertid nye Forbundsbeslutninger havde ført til Kundgjørelsen af 30te Marts 1863, hvorved Udskillelsen fuld-

byrdedes, under Forbehold af at søge en ny Pagt tilvejebragt ved Overenskomst, og efterat det saaledes var blevet nødvendigt for Kongerigets og Slesvigs Vedkommende at søge Rigsraadets Samtykke til tilsvarende Bestemmelser i Fællesforfatningen, besluttede Regeringen at gjøre Skridtet fuldt ud ved Forelæggelsen af et Udkast til en fuldstændig ny Fællesforfatning, hvorved det daværende dansk-slesvigske Rigsraad blev Landsting i en Repræsentation ved Siden af et Folkething, ligt Rigsdagens med Tillæg af de tilsvarende slesvigske Elementer. Hvad der især opfordrede til dette afgjørende Skridt, var, at Stillingen paany havde megen Lighed med den i 1848, idet Kejseren af Østerrig i Spidsen for de fleste tyske Fyrster havde optaget Revolutionens Program, at give Tydskland en Ordning i Enhedens Retning, hvorved Forbundslandenes Deltagelse i en anden konstitutionel Forbindelse vilde være udelukket.

Forhandlingerne om dette Grundlovsudkast lededes i Rigsraadet med saa stor Dygtighed af Hall paa Ministeriets Vegne og af Krieger som Udvalgets Ordfører, at jeg, naagtet jeg havde væsentlig Del baade i Planen og dens Udførelse, holdt mig meget tilbage og egentlig kun deltog i Diskussionen som Medlem og nærmest gav Svar paa Andres Bemærkninger. Da jeg imidlertid intet mindre ønsker, end at fornægte mit Ansvar for dette Skridt, der var politisk nødvendigt, naar det danske Riges Selvstændighed udenfor Tydskland skulde hævdes og statsretlig staa saa uangribelig, at den kun kunde kuldkastes ved retløs Vold, saa har jeg sammenarbejdet endel af mine Udtalelser med den Frihed, som disses sporadiske Form har gjort nødvendig.

Hr. Præsident!

Da jeg deltog i Affattelsen af nærværende Lovudkast, forudsatte jeg — ved at se hen til Sammensætningen og Karakteren af denne Forsamling, uden hvis Samtykke det ikke kan blive til Lov — at den stærkeste Modstand mod samme vilde møde fra dem, der maatte finde det betænkeligt at indføre Folkethinget og dets paa almindelig Stemmeret byggede Valglov paa Fællesgebetet, hvorfra de nu ere udelukkede. Jeg antog vel, at Rigsraadet vilde findes villigt til at dele den Myndighed, hvoraf det nu er i Besiddelse, med den store Befolkning i rundeligt Maal; men jeg havde nogen Tvivl, om det vilde have Resignation nok til deri at gaa saa vidt, som at vende tilbage til Tankerne fra 1848, og det paa en Tid, da disse ellers i den øvrige Verden have tabt saa meget af deres daværende Magt. Jeg var derfor belavet paa ligeoverfor dem, som maatte finde dette dristige Skridt uforment og farligt, at gjøre gjældende, at, ligesaalidt som jeg i 1848 ventede, at et Folk, som ved en brat Overgang fra fuldstændig politisk Umyndighed førtes til fuldstændig folkelig Selvregering, ved et Trylleslag kunde tilegne sig den Modenhed og de politiske Dyder, som først kunne være en Frugt af selve Friheden og af den gennem dens Brug vundne Erfaring, ligesaalidt var jeg nu, i 1863, rokket i den Overbevisning, at det først var gennem Friheden, dette Maal kunde naaes, og at der i den danske Folkekarakter levede en Lovlighedens og Maadeholdets Aand, som kunde sætte det istand til uden for store Misligheder at bære Friheden i en Udstrækning, som ganske vist i flere andre Stater har viist sig inpraktikabel. Derfor har jeg fundet det forsvarligt og rigtigt

under de nuværende Forhold at vende tilbage til den store Grundsætning, hvorved vi i 1848 søgte at skabe et politisk dansk Folk, og som Erfaring alt har viist har Magt til at give vor konstitutionelle Udvikling den Styrke, som den netop i Farens Dage stærkest tiltrænger. Derfor har jeg anset det for klogt og nødvendigt at bringe Fællesforfatningen i væsentlig Overensstemmelse med Kongerigets Grundlov, som alt har slaaet dybe Rødder i Folkets Hjerter, og derigjennem ikke blot at lette en god Samvirken mellem disse tvende Faktorer for vort Statsliv, men tillige at berede Vejen for en Fremtid, som — for at bruge Trontalens Ord — vilde sætte Rigsraadet istand til »i Tidernes Løb at bære vor hele konstitutionelle Udvikling.«

Derimod troede jeg, at Regeringen maatte kunne gjøre Regning paa Understøttelse fra den Side, som i sin Tid modsatte sig Fællesforfatningen, fordi den for meget tjernede sig fra Grundloven, og som dengang vilde have været meget tilfreds med meget Mindre, end hvad der nu bydes. Jeg ventede vel ikke nogen Taknemlighed — thi hvo der for dens Skyld gjør Noget, fortjener den ikke — men jeg troede paa saa megen Klogskab hos Menigmandspartiet, at det vilde indse, at hvad her foreslaas, er til dets Fordel, og at det ikke selv vilde kunne skaffe sig det ved egne Kræfter. Man bliver derfor overrasket, selv om man troede at have vænnet sig af med at forundres over nogen Ting fra den Kant, ved at høre f. Ex. Hr. B. Christensen erklære, at det forelagte Grundlovsudkast »kun er uendelig lidt mindre mangelfuldt, end den nuværende Forfatning«, og at »det nærmer sig til Brud paa Tro og Love« at komme med et saadant Forslag,

eller naar Hr. G. Winther finder, at det er et »stærkt Stykke«, at et saadant Forslag skulde kunne »bydes« dem. Ja, visseligen er det et stærkt Stykke at høre de Herrer, som i sin Tid Intet have bidraget til Frihedens Sejr her i Danmark, nu tale, som om de vare dens Fædre og Værger, og banlyse Enhver som en Frafalden, der ikke vil underkaste sig deres uberettigede Ledelse, og dertil at vælge netop det Øjeblik, da disse Frafaldne have havt Lejlighed til at give et saa slaaende Bevis paa Troskab mod egen Overbevisning og paa Konsekvensens Stolthed. De Herrer pleje vel ikke at være synderlig tilgængelige for Grunde; men jeg troede dog de havde en udviklet Sands for Tallet — »nos numerus sumus«! Det har derfor forbauset mig, at de ikke se, at nu ere de her i Rigsraadet kun 5—6, eller i det Højeste 7, selv naar de medregne Baron Blixen-Finecke, hvis Menigmandighed er saa ny, at han som det yngste Barn maa være Partiets Kjæledægge, men tillige af saa delikat Natur, at det maa skynde sig med at glæde sig over hans »sagesse«, da det ikke kan vide, hvor længe det beholder ham. Det er derfor visselig et stærkt Stykke, at en afmægtig lille Minoritet paa i det Højeste 7 Medlemmer taler, som om Regeringen for at sætte sit Forslag igjennem kun havde een Ting at gjøre, nemlig at tilfredsstille dem. Og skulde man ikke tro, at de maatte kunne være tilfredse med ved dette Forslag at blive fra 7 til 130? Jeg nævner dette Tal, siden vi her ere inde paa Tallene, som et Udtryk for den store og vistnok uventede Tilvæxt i Magt, Menigmandspartiet vil opnaa, hvis Rigsraadet deler sin Myndighed med et Folkething, som er bygget paa almindelig Stemmeret, og hvori Land-

almuen kan besætte alle Pladser med Undtagelse af de kjøbenhavnske og 4—5 andre Valgkredse, hvori der findes større Kjøbstæder. Det er i mine Øjne noget af det Glædeligste, der er sket hos os, at denne fra en meget underordnet og tilsidesat Stilling er bleven hævet op til stor Indflydelse i vort hele Statsliv, om det end er sket uden nogen synderlig Medvirkning fra dens egen Side; og hvad der nu ved det nye Grundlovsudkast tilsigtes, er at fuldstændiggjøre og befæste denne Indflydelse. Men det er langtfra, at Bevidstheden om, hvor ringe Anstrængelser det har kostet den, og hvor ringe Offre det fra dens Side har krævet, har fremkaldt mindste Følelse af, at dermed maatte den kunne nøjes — nej, Erfaringen har viist, at, neppe havde Landalmuen faaet Sogneforstanderskaberne, førend den ogsaa vilde have Amtsraadene, — neppe havde den faaet Folkethinget, førend den ogsaa vilde have Landstthinget — og neppe fremkommer her Forslag om at indrømme den en overvejende Myn-dighed ogsaa i Fællessagerne, førend dette netop fra den Side vrages som utilstrækkeligt, fordi det ikke er det Hele.

Men Erfaringen lærer tillige, at, som Demokratiet nu gjør, saaledes har før det baade Hierarkiet og Aristokratiet og Enevælden gjort. Enhver, som har Overmagten, stræber efter hele Magten og standser ikke, førend han har faaet den. Derfor har jeg anført dette — ikke for at beklage mig over Demokratiets Utaknemmelighed og Unøjsomhed, men som Bevis paa Nødvendigheden af, at en Forfatning, som skal have Varighed og være til virkelig Betyggelse for Alles Frihed, maa indeholde Garanti for, at ikke en enkelt Stand, en enkelt

Interesse, en enkelt Retning kan blive eneraadende; thi da vil den undertrykke alt Andet — da bliver den tyrannisk. Det er denne Trang, som har ført til Tokammer-systemet. Det er alt blevet bemærket af Hr. H. Hage, at Hr. Andræ har fuldkommen Uret, naar han har villet bryde Staven over samme ved at kalde det en »Doktrin«. Den blotte abstrakte Tænkning maa tvertimod føre til, at, ligesom Folket er eet, saaledes maa ogsaa Folke-repræsentationen være det; de Lovgivere og de Folk, som ville opbygge en Forfatning af lutter Theorier, ville, saaledes som Hr. Andræ, altid komme til Etkammer-systemet. Derimod er det Erfaringen, som har lært Verden Nødvendigheden af i selve Forfatningen at nedlægge Betingelserne for Kræfternes Ligevægt — eller rettere, da den absolute Ligevægt vilde være den absolute Ubevægelighed, til en saadan Modvægt, at der ved Siden af den herskende Overvægt tillige er sat dennes Begrænsning. Det er Erfaringen, som har viist, at, hvor der kun findes eet Kammer med dettes herskende Majoritet, der fører det til Ensidighed, Overdrivelse og Frihedens Undergang, men at Frihed og Varighed bedst sikkres ved Magtens Deling, udtrykt i to sideordnede Afdelinger. Og naar denne Erfaring tidligst er gjort i England, saa er det, fordi det hele konstitutionelle System der er ældst, og fordi Englændernes praktiske Sands har vidst at tilægge sig Erfaringens Lærdomme, som Kontinentet derefter har vidst at drage sig til Nytte. Vil Hr. Andræ kalde dette en Doktrin, saa for mig gjerne; men hvor upraktisk hans theoretiske Standpunkt er, det viser hans Betragtninger over, at Minoriteternes Berettigelse kun har hjemme under Overvejelsen, Majoritetens i Afgjørelsen.

Paa en videnskabelig Kongres er det tilstrækkeligt, at alle Anskuelser kunne komme til Orde; men i en konstitutionel Forsamling kommer det kun an paa Villien, og den Frihedens og Stabilitetens Betingelse, der fordres, kan derfor kun naaes ved at stille tvende Villier, d. e. tvende Kamre, hver med sine Anskuelser, sine Interesser, sin Majoritet ved Siden af hinanden, for at strides og enes med hinanden. Det er dette, man har gjort ved alle de ved skrevne Grundlove indførte Forfatninger, som have havt Livskraft, om man end har søgt at fyldestgjøre Tanken ad forskjellige Veje — thi deri har Hr. Andræ Ret, at uden et engelsk Pairi kan man ikke indstifte et engelsk Pairskammer. Det er dette, vi ogsaa hos os have gjort i vor Grundlov, som har bygget Folkerepræsentationen ikke blot paa et Folkething med dets brede, folkelige Grundlag, men ved Siden deraf, som dettes Korrektiv, ja som Betingelse for den deri indrømmede vidtstrakte Valgret, et selvstændigt Landsting. Begge Dele maa altsaa opretholdes, naar der skal tilvejebringes Lighed i vort konstitutionelle Systems Udvikling. Det er da heller ikke herimod, at der kan rejses Indvending fra den kongerigske Grundlovs Standpunkt, og da tvende Æg ikke kunne have større Lighed end dettes og Udkastets Folkething, maa det altsaa være det nye Landstings Sammensætning, som har vakt deres dydige Harme. Det maa derfor være mig tilladt derom at tilføje nogle Bemærkninger.

Dersom jeg i dette Punkt siden 1848 havde forandret min Mening, vilde jeg ikke undse mig ved at tilstaa det; men dette er ikke Tilfældet. Det har fra første Øjeblik af været min Overbevisning, at Landstingets Sammen-

sætning er det svageste Punkt i Grundloven. Det vil erindres, at den er meget forskjellig fra hvad der var foreslaaet af Martsministeriet, og at der i den grundlovgivende Rigsforsamling blev rejst vægtige Indvendinger mod hvad der tilsidst dog blev vedtaget — egentlig kun fordi det kom sidst under Afstemning, efterat alle andre Forslag vare forkastede, saa at det hele møjsommelige Arbejde havde været spildt, dersom man ikke havde samtykket i det eneste, der endnu var tilbage. Selve Grundloven bærer Vidnesbyrd herom, idet der om dette Punkt er taget et udtrykkeligt Forbehold om, at det skulde kunne ændres ved simpel Lov. Det er saaledes meget langt fra, at Landstingets Ordning kan anses som et af de afgjørende Hovedpunkter i Grundloven, og Ingen vil kunne paastaa, at den er en af Grundpillerne for Folkets Kjærlighed til samme; tværtimod har det stedse viist megen Ligegyldighed for Landstingsvalgene, og navnlig har det Parti, som nu synes at ville klynge sig til samme, baade i Pressen og i Folkethinget — ja endog i selve Landstinget gjort sit Bedste for at nedsætte og nedtrykke det. Lad os da se, hvad Grundloven har tilsigtet dermed, og hvorledes den har stræbt efter at naa sit Maal!

Den Tanke, der ligger til Grund for Rigsdagens Landsting, er, at derigjennem skulde der hjemles Formuenheden en særlig Berettigelse ved Siden af den almindelige Stenmeret, og skjønt Staten ganske vist er noget Andet og Mere end et Interessentskab for økonomiske Øjemed, kan det dog ikke nægtes, at de materielle Interesser deri have stor Betydning, og at Formuenheden vel ikke er det Samme som Dannelse og Dygtighed, men dog er en vigtig Forudsætning for samme. I alle ældre

Forfatninger ansaaes derfor en vis Formuenhed — Besiddelse, Skatydelse o. s. v. som en ufravigelig Betingelse for Deltagelse i Folkerepræsentationen. Skjønt nu Grundloven har forkastet dette Princip, har den dog villet indrømme de bedre stillede Lag i Samfundet — eller hvad man nu vil kalde det — en særlig Stemme gennem Landstinget; men hvad den har villet, har den ikke opnaaet, idet Formuenhedsbetingelsen er knyttet, ikke til Valgretten, men til Valgbarheden. Dette er urigtigt i Principet; thi det er Vælgernes Tillid, som skal afgjøre Valget, og ethvert Paabud om, hvem de tør vælge eller ikke vælge, er et uberettiget Formynderskab. Men derfor er den derigjennem tilbudte Garanti aldeles illusorisk; thi naar man lader de Uformuende vælge dem, som særlig skulle repræsentere de Formuende, ville de blandt disse altid kunne finde Mænd, hvis Anskuelse eller Interesser mere stemme med Vælgernes end med de Valgbares, og skulde dette ikke være Tilfældet, vilde man komme til den Absurditet, at Opgaven for Vælgerne bliver at udfinde — ikke de bedste, men de daarligste, fordi disse ville være de mindst farlige Modstandere. Det er derfor i og for sig en retfærdig og forstandig Forandring at flytte Formuenhedsbetingelsen, som i Udkastet uforandret er tagen saaledes, som den er opstillet i Grundloven, fra Valgbarheden over til Valgretten, mod at give hin aldeles fri, hvorhos man vist fra alle Sider vil anse det for en Forbedring, at direkte Valg ere satte istedetfor de indirekte, hvis Udygtighed til at vække nogen alvorlig Interesse vor egen Erfaring har godtgjort. Da det er Vælgerne, som give en Forsamling dens Karakter, og da Vælgerne til Rigsdagens Folkething og til dens Lands-

thing ere de samme, er det naturligt, at dette har havt vanskeligt ved at hævde en selvstændig Stilling ved Siden af Folkethinget, især efterat Bevidstheden om, hvad Grundloven oprindelig har tænkt sig med samme, efterhaanden er bleven svagere. Det kan ikke være min Mening at ville nedsætte den Betydning, Landstinget har udfoldet i vor konstitutionelle Historie; men det er Noget, jeg ikke først nu siger, som Minister og bag Landstingets Ryg, men som jeg ved mange Lejligheder har udtalt i selve Landstinget, og det paa en Tid, da man identificerede mig med samme langt mere, end jeg kunde ønske eller det være tjent med: at et Landsting, der kun var et Ekko af Folkethinget, var værre end slet intet, fordi et Ekko er en Stemme uden Sjæl, uden Hjerte og uden Villie, og fordi Thinget kun gennem en selvstændig Tankegang og en egen Villie kan opfylde sin Opgave, at varetage de Interesser og forsone de Meninger, som let kunde føle sig tilsidesatte eller rent udelukkede gennem den almindelige Stemmeret, og saaledes at afgive en Skranke mod dennes Misbrug, uden hvilken denne store, men farlige Ret ikke vilde være indrømmet, og uden hvilken den heller ikke i Tidens Længde vil kunne holde sig. Det forekommer mig derfor utvivlsomt, at Grundlovens Hensigt med Landstinget har fundet et rigtigere og paalideligere Udtryk i Udkastet, end i den Bestemmelse, som paa den grundlovgivende Rigsforsamling blev tagen som en Udvej og under Forbehold af, at man senere kunde komme tilbage til dette Punkt.

Blandt de Midler, ved hvilke man i nyere Forfatninger har forsøgt at skabe et selvstændigt andet Kammer, er Kongevalg. At tage dem til eneste Grundlag for en

saadan politisk Myndighed, vilde i den Grad stride mod hele Tidens Aand, og navnlig mod det danske Folks Historie og Sindelag, at en saadan Korporation vilde være afmægtig, og hvor omhyggeligt og upartisk Valget end blev gjort, vilde den ikke blot savne Rod i Folket og Medhold i den offentlige Mening, men ogsaa i selve sin Virksomhed blive meget ensidig. Men som en medvirkende Faktor vil det kunne anvendes med Held, dels for at forsyne Landstinget med den Fagdygtighed, som for dets lovgivende Virksomhed kan være til stor Nytte, men hvis Tilvejebringelse gennem Folkevalg ialtfald er usikker, dels for at bøde paa de Tilfældigheder og Ensidigheder, for hvilke Resultatet af en ensartet Valglov saa let er udsat. Jeg skal i saa Henseende henvise til den grundlovgivende Rigsforsamling, som uden Kongevalgene ikke vilde have faaet den fyldige og alsidige Karakter, der var dens bedste Styrke. Naar man har Betænkelighed ved Kongevalg, er det ikke af Frygt for, at de Valgte skulde staa tilbage i Dygtighed; thi Regeringen er selv mest interesseret i at benytte sin Ret til at skaffe fremragende Kapaciteter eller i alt Fald ansete og indflydelsesrige Repræsentanter for de Samfundsinteresser, som den vil forhjælpe til Andel i Folkeraadet. Derimod mener man, at de ikke ligeoverfor Regeringen kunne have den fornødne Uafhængighed, og jeg nægter ikke, at, hvis Regeringen ved en Opløsning kunde kassere deres Valg og skaffe sig Ret til at udnævne en hel ny Besætning, vilde dette kunne give Anledning til farlige Misbrug og til i det Hele at gjøre deres Selvstændighed tvivlsom. Men dette falder fuldstændig bort, naar deres Valg, uafhængigt af Opløsning, er sikkert for et langt Aaremaal eller end-

ogsaa, som her er talt om, for Livstid, og naar Fornyelsen i hvert Fald kun sker efterhaanden, som Valget bortfalder for hver Enkelt. Følgen deraf vil nemlig blive, at hvert enkelt Ministerium — og i konstitutionelle Stater pleje disse hurtigt at oplides eller afløses — kun vil komme til at foretage faa Valg, og at dets Efterfølger snarere kan vente at finde Modstandere end Tilhængere i disse deres Formænds Efterladenskaber. Jeg tror, at vor egen Erfaring viser dette; det er ikke hos Rigsraadets kongevalgte Medlemmer, at Regeringen har mødt størst Tilbøjelighed til at underskrive dens Forslag. Forøvrigt er det en vitterlig Sag, at Uafhængigheden væsentlig beror paa den Vedkommendes personlige Karakter; den kan findes — indtil Trods — hos fattige Folk i de mest afhængige Livsstillinger, og omvendt kan Føjeligheden gaa indtil Servilitet hos Mænd, som efter deres Forhold Intet have at begjære eller frygte. Endelig beror det paa en meget forældet Opfattelse af det konstitutionelle System, at det kun skulde komme an paa Uafhængighed af Regeringen; Selvstændighed ligeoverfor Folkemeningens Svingninger og Folkeledernes Herredømme kan ofte være baade vigtigere og vanskeligere. Det er derfor sandelig ikke for at skaffe Regeringen forøget Indflydelse, at en Tilsætning af Kongevalgte er foreslaaet, men for at skaffe Landstinget en Tilvæxt i brugbare Kræfter, og for at aabne de ikke repræsenterede Samfundsinteresser en Udsigt til at kunne komme til Orde; thi hvad der idag er Regering, kan imorgen være Opposition, og omvendt. Eller rettere: det er foreslaaet, fordi det næsten med Nødvendighed fremgaar af de stedfindende

Forhold, blandt hvilke Hensynet til Slesvig alene vilde være tilstrækkeligt til at retfærdiggjøre Sagen.

Endelig er der i vor senere Udvikling fremkommet et nyt Moment, som ikke var tilstede ved Grundlovens Vedtagelse, og som med Fordel vil kunne benyttes til at give Landstinget en noget særegen Afskygning, — jeg mener Forholdstalsvalgmaaden. At denne er meget sindrig, indrømmes fra alle Sider. Det er en meget tiltalende Tanke, at Valgekredsene ikke skulle være geografiske Inddelinger, bestaaende af et vist Antal Kvadratmil, indeholdende et vist Antal Indbyggere, begrændsede ved Aaer, Veje o. dsl., men ideelle Kredse, som frit danne sig selv af alle dem, som ville slutte sig sammen om et hvilket som helst Princip eller Interesse, saafremt de kun udgjøre et saa stort Antal af hele Befolkningen, at de ere berettigede til derfor at fordre en Repræsentant. Derved vilde det opnaaes, at enhver Mening, ethvert Parti erholdt saa megen Indflydelse i Staten, som efter dets Styrke tilkom det, og at den Valgte kun kom til at repræsentere dem, som have stemt for ham — ikke tillige de Minoriteter, som paa ingen Maade i ham erkjende et Udtryk for deres Mening og Villie, — men en Enhed af Vælgere, som ere enige baade indbyrdes og med ham. Følgen deraf vilde altsaa være, at de lovbestemte Valgekredse bortfaldt, men at hele Folket kaldtes til selv at danne Grupper af Ligesindede, uden Hensyn til deres Opholdssted, og at derefter Afstemningen foretoges eller ialtfald opgjordes ved en eneste Valghandling for hele Landet. Men ligesom selv Systemets Ophavsmand, som visselig ikke mangler »le courage de son opinion«, ikke engang i vort lille Land har vovet i denne fulde

Konsequents at gennemføre samme, fordi dette af praktiske Grunde vilde være udførligt, saaledes skjønnes det let, at denne Valgmaade i sin ensidige Omhu for Minoriteterne ikke lader den almindelige Folkemening, den store Folkestrømning, som udtrykker Enheden i den store individuelle Mangfoldighed, komme til sin Ret. Systemets spekulative Tankerigtighed slaar derfor ikke til i Virkelighedens Rige, og som eneherkende Grundlag for Tilvejebringelsen af den hele Folkerepræsentation vilde jeg derfor ikke kunne give det min Stemme. Men efterat det, som jeg i Mangel af et bedre Udtryk har kaldt den almindelige Folkestemning, har fundet sit Udtryk i den simple for Folkethinget anordnede Valgmaade, som slutter sig til de lokale og administrative Enheder, der ogsaa uden Hensyn til Repræsentationen have en saa naturlig og omfattende Berettigelse, vil Forholdstalsvalget med Nytte kunne bringes til Anvendelse paa Landstinget, dog at Systemet lempes saaledes, at Kredsene vel blive saa store, at deri bliver Plads for Grupperingen af flere forskellige Meninger, men ikke større, end at disse kunne finde hinanden og praktisk manøvrere med dette indviklede System. Ogsaa dette vil da kunne være et Middel til at give Landstinget en noget særskilt Karakter, og til i samme at anvise et Tilflugtssted for alle de Meninger og Interesser, som ellers vilde blive overskyllede og bortskyllede af den folkelige Valghandlings store, maaske lidt brutale, men mægtige Bølgeslag. Dette Middel, som Udkastet ikke har opfundet, men forefundet, er derfor benyttet med den Begrænsning, som Hensyn til det virkelige Livs praktiske Behov kræver.

Naar jeg nu sammenfatter hvad jeg her har anført om Udkastets Landsting, og naar jeg gaar ud fra, at vi ved Siden af Folkethinget skulle have et Landsting — om det saa kun var for at kunne opretholde hint — og at vi i Danmark ikke have et med Folket og med dets Frihed dybt sammenvoxet nationalt Aristokrati, men ere henviste til at søge et væsentlig demokratisk Grundlag ogsaa for den Afdeling af Folkerepræsentationen, som skal hævde Stabiliteten, Traditionen, de konservative Interesser, eller hvad man nu vil kalde det, saa holder jeg mig overbevist om, at her foreligger en heldig Løsning af en meget vanskelig Opgave. Men især forekommer det mig hævet over enhver Tvivl, at det for tjener langt at foretrækkes for den Løsning, hvortil Grundloven er — slumpet. Jeg tror ikke, at min Kjærlighed til vor gamle Grundlov kan være mistænkelig, men jeg vilde dog intet Øjeblik betænke mig paa at give den foreslaaede Forandring min Stemme, selv om jeg skulde vælge uden nogetsomhelt andet Hensyn, end hvad der i og for sig var det Rette, — selv altsaa om vi sad her for i Fred og Gemytlighed og med fuldkomment frie Hænder at revidere Grundloven. Men dette er ikke Situationen. Der hører et højst mærkeligt Talent til at se bort fra alle givne Forudsætninger, naar ærede Herrer tale, som sad vi her — ikke i Rigsraadet, men i Rigsdagen, og som om man efter eget Godtykke for denne var fremkommet med Forslag til Forandringer i Juni-grundloven. Det gjør mig ondt at maatte forstyrre denne Illusion; men Sandhed er det, at vi sidde her i Rigsraadet, ikke i Rigsdagen, og der er Spørgsmaal om at forandre Fællesforfatningen, ikke Junigrundloven.

Naar de Herrer ville fastholde dette, saa ville de ikke tale om at tage Noget fra Rigsdagen; thi derom er der aldeles ikke Tale. Den vedbliver at bestaa med sin nærværende Sammensætning, deri indbefattet dens Landsting, og med sin nuværende Myndighed, som kun angaar de særlige Anliggender, men ikke de fælles. Derfor er der aldeles ikke Spørgsmaal om Rigsdagens Samtykke, og naar jeg i det Foregaaende har anstillet en Sammenligning mellem Grundlovens og Udkastets Landsting, saa er det kun som Svar paa det Spørgsmaal, hvorfor Regeringen, som har foreslaaet uforandret at optage Rigsdagens Folkething, ikke tillige har foreslaaet uforandret at tage dens Landsting. Selv de Herrer, som foretrække dette, og som nu pludselig ere betagne af en hidtil omhyggeligen skjult Begejstring for samme, beder jeg derfor at huske paa, at hvad der foreligger, ikke er Valget mellem de tvende Landsting, men mellem den Fællesrepræsentation, vi nu efter Loven af 2den Oktbr. have, og den, vi ville erholde, hvis Udkastet bliver til Lov. Nu staar det vistnok til de ærede Herrer at foreslaa dette forandret efter deres Ønske, men de maa kunne sige sig selv, at dette ikke vil blive opfyldt; thi dertil udfordres ikke Rigsdagens, men Rigsraadets Samtykke. Regeringen har dristet sig til at foreslaa Rigsraadet, som nu er i lovlig Besiddelse af den hele, udelte Myndighed i alle Fællessager — en Myndighed, hvoraf ingen Tøddel kan berøves det uden dets eget Samtykke, — at dele samme med et folkeligt Kammer, sammensat som Rigsdagens Folkething, og valgt efter dens rent demokratiske Valglov. Det forudsætter en stor Resignation hos Rigsraadet, at det, som nu er det

i Lighed med Rigsraadets Landsting, vilde den særlige Rigsdag for de særlig kongerigske Anliggender derved ligesaa lidt blive ophævet som den slesvigske Stænderforsamling for de særlig slesvigske Anliggender. Alt dette ligger aldeles udenfor nærværende Sag, som kun angaar Ordningen af hvad der nu er og fremdeles skal vedblive at være fælles Anliggender for dem Begge.

Jeg kan ikke forlade dette Punkt om Landstingets Sammensætning uden med et Par Ord at omtale det Forslag, Oberst Tscherning har bebudet, hvorefter det skulde sammensættes af et lige Antal Repræsentanter for hver af Landsdelene, valgte af disses særlige Repræsentationer. Den Lovtale, det ærede Medlem ved denne Lejlighed har holdt over det føderative System, kalder mig til Minde, hvorledes han i 1848, da den franske Februarrevolution gjorde sin »tour du monde«, for fuldt Alvor spaaede, at hele Europa nu vilde opløse sig i en Mængde smaa Handelsrepublikker, som vilde træde i et føderativt Forhold til hinanden; Det kan gjerne være, at dette vilde være den rette Vej til i Europa at berede en fredelig og lykkelig Tilværelse; derom vil jeg ikke strides med min ærede Ven. Derimod vil jeg bede ham selv at besvare det Spørgsmaal, om ikke atter ved denne Lejlighed hans digteriske Fantasi har spillet ham et Puds, og om ikke hans Ideer, hvor mangfoldige og hvor interessante de end kunne være, og hvor fast han end selv tror paa deres absolute Ufejlbarhed, dog have den Mangel, at den slemme Virkelighed ikke altid vil føje sig efter dem. Det er maaske meget »vranget« af Europa, at det ikke har omdannet sig til en Føderation af smaa Handelsrepublikker; men det er vist, at det ikke har gjort det,

og Intet tyder paa, at det har isinde at gjøre det. Tvertimod finde vi, at det Land, som gjennem hele Middelalderen og lige ned til vor Tid har bestaaet af en Mængde smaa Stater med fuldkommen Selvstændighed og et overordentlig rigt ejendommeligt Liv — jeg mener naturligvis Italien — har opgivet al denne Herlighed for at slutte sig sammen i en stærk Enhed, for hvis Skabelse, Befæstelse og Fuldstændiggjørelse intet Offer synes Folket for stort. Vi finde dernæst, at Tydskland, som, efter dets hele Fortid at dømme, ikke er skikket for et Enhedsliv, siden det lidt efter lidt har opløst den tidligere bestaaende Enhed og tilsidst søgt Hvile netop i en Føderation, nu har sønderbrudt denne for at efterstræbe Enheden, som det vel ikke har naaet, men vil naa, siden Alle — ligefra den demokratiske Revolution af 1848 indtil Kejseren af Østerrigs nuværende Fyrstemøde — arbejde i dens Tjeneste. Hele Bevægelsen siden 1848 gaar altsaa ikke ud paa at opløse, men paa at sammenslutte, og Europa er ifærd med at fortsætte, hvad det tidligere har arbejdet hen til, hvad det f. Ex. forlængst har fuldbyrdet paa den anden Side af Rhinen, hvor den stærke nationale Enhed er Folkets Styrke og Stolthed, om end en administrativ Decentralisation vilde være gavnlig for det, eller i England, som, selv samlet af 7 Kongeriger, gjennem Unionen først med Skotland og senere med Irland har bygget Storbritanniens Magt, og hvor Lord Palmerston under en af Parlamentsforhandlingerne om vor Sag udtalte det Ønske, at det maatte lykkes Danmark lige saa godt, som det er lykkedes England, at samle sine Landsdele i en stærk Enhed. Jeg anfører dette kun, for at minde Oberst Tscherning om, at hans føde-

relative Ideer kunne have mange fortræffelige Egenskaber, men ikke den, at de bæres af Tidsalderens hele Udvikling, og at hans Spaadomme, af hvilke han atter her har givet mange til Bedste, ikke altid gaa i Opfyldelse. Dermed skal det dog ingenlunde være nægtet, at der i vore Forhold kan være Meget, som kunde give den føderative Udvikling en vis Berettigelse; men det maa da være mig tilladt at minde om, at denne alt er anerkjendt og fyldestgjort ved den udstrakte provindsielle Selvstændighed, af hvilke Landsdelene hos os ere i ubestridt Besiddelse. Den hele Adskillelse mellem det Særlige og det Fælles hviler jo paa denne Tanke, og skjønt jeg tror, at Skiftet mellem Begge er foretaget paa en tilfredsstillende Maade, vilde mulige Ændringer deri dog ikke vedrøre Principet. Slesvig — thi det er jo kun derom, der er Tale — har jo alt sin egen Forfatning, sin egen Forvaltning med en særlig slesvigsk Minister, sin egen Retspleje med en særlig højeste Domstol, sin egen indre Lovgivning, sine egne Finantser og fremfor Alt sin egen Repræsentation til alle disse særlige Anliggendes Forsvar og Udvikling. Hvis der forelaa et Forslag om at ophæve eller endog kun at indskrænke alt dette, da kunde der maaske være Anledning til at advare mod Bestræbelsen for at udslette berettigede eller i alt Fald tilvante Ejendommeligheder, mod at begrunde Rigets Sammenhold paa en for stærk Sammensmeltning af Interesser og Institutioner — ja, da kunde den ærede Taler finde sig forpligtet til at tale om «Inkorporation», hvis han ikke hellere vilde overlade dette til vore Fjender, som jo bruge dette Stikord som Paaskud og Feltraab imod Danmark. Men om alt dette er der ikke Tale, og derfor er det højst uforsvarligt

at istemme denne usandfærdige Beskyldning, med hvilken man ikke vil undlade at smedde nye Vaaben mod vort Fædreland af det Medhold, den her maatte finde. Der indeholdes i Lovudkastet ikke det mindste direkte eller indirekte Angreb paa Slesvigs Selvstændighed, der er saa stærk, at man gjerne kan kalde dets Forhold til Kongeriget føderativt. Udkastet vil ligesaa lidt gjøre det danske Rige til en Enhedsstat, som Forfatningen af 1855 har gjort det. Her tales kun om en bedre og mere frisindet Ordning af de Forhold, som Slesvig alt nu efter Kundgjørelsen af 28de Januar og efter den nu bestaaende Forfatning har tilfælles med Kongeriget. Netop fordi her Interesserne ere fælles, maa ogsaa Behandlingen være det, og mod Overgreb herfra paa det Særlige ligger Garantien i den særlige Forfatning og, om man vil have noget Tillæg hertil, i den Omstændighed, at Kongerigets ved Rigsdagen betryggede Interesser her falde sammen med Slesvigs. Da det nu er Gud og Hvermand bekjendt, at det netop er Sammenholdet, hvorpaa det skorter her i Riget, saa vilde det være uforstandigt at indføre Sondringen ogsaa i den Fællesforfatning, som jo netop skal hævde Enheden ligeoverfor det baade i Institutionerne og Anskuelserne saa stærkt udviklede Særlige. Men hvor misligt det end vilde være at indføre de centrifugale Tendentser i selve det centrale Organ, kunde der ligefuldt være Tale om, for at afværge endnu større Farer, at indrømme Landsdelene som saadanne en særlig Repræsentation i Landstinget, saalænge der var 4 Landsdele, og det kan ikke være Oberst Tscherning ubekjendt, at der blandt meget Andet ogsaa har været Tale om noget Saadant under de ligesaa endeløse som frugtesløse Be-

stræbelser for at tilvejebringe en mindelig Overenskomst. Men nu, efterat Fællesforfatningen kun omfatter 2 Landsdele, som begge ere uden al retlig Forbindelse med Tydskland, vilde dette være en komplet Parodi paa en Føderation. Det vilde aldeles intet nytte til at afbøde Farer, som hidrøre fra ganske andre Grunde, end en virkelig Frygt for, at vi fredsæle Danske vilde sluge Andre; men det vilde styrke de Separatismens og Sønderplittelsens Spirer, som true Riget med Opløsning. Oberst Tsherning har lovet at ville bestræbe sig for at faa alt det ud af Udkastet, som kunde sigte til en Inkorporation. Jeg tager ham paa Ordet; thi jeg kan ikke tænke mig noget sikkrere Middel til at bringe ham selv til den Erkjendelse, at han forgjæves vil lede derefter, fordi noget Saadant ikke findes deri.

Jeg har her kun talt om Landstingets Sammen sætning, fordi den er det Punkt, om hvilket Forhandlingen hidtil fornemmeligen har drejet sig, men jeg kan dog ikke slutte, uden endnu at henvende et Ord til dem, som have ment, at Regeringens hele Forslag var ubetimeligt. Efterat Regeringen i en lang Aarrække har været Gjenstand for de mest højrøstede Klager over, at den ikke havde vidst at tilvejebringe eller i alt Fald at fremtvinge en Afgjørelse, tager det sig noget synderligt ud nu med Eet at høre, at det vilde være rettest at udsætte Sagen, og det har interesseret mig fra de tvende største Modsætninger indenfor denne Sal, d'Herrer Andræ og G. Winther, at modtage dette samme Raad næsten med de samme Ord. Da jeg ikke var Medlem af Ministeriet paa den Tid, da den almindelige Utaalmodighed stærkest trængte paa, er det ikke til Selvforsvar, men

som uvilligt Vidne, jeg vedkjender mig den Mening, at, saalænge der var mindste Udsigt til at komme til Rette med Tydskland, var det Regeringens Pligt at benytte ethvert tilladeligt Middel til at opnaa en Overenskomst, for derved at afværge de Farer, som en lille Stat kun da kan møde med en god Samvittighed, naar de klarligen have viist sig uundgaaelige. Disse Bestræbelser maatte fortsættes, ogsaa efterat vi selv havde opgivet ethvert Haab, saalænge Europa mente, eller lod som det mente, at de muligen dog kunde lykkes; thi hvorledes man nu end vil dømme om »de venskabelige Magter«, er det dog vist, at det ikke er Frygten for den danske Armee med al dens Tapperhed, men Hensynet til den almindelige europæiske Mening, som har gjort det muligt for det lille Danmark hidtil at modstaa det overmægtige Tydsklands vedholdende Tryk, uden noget virkeligt Offer af Rigets Selvstændighed, af Kronens Ære og Folkets Frihed. Den danske Regering har derfor handlet rigtigt i at overlade Tydskland det hele Ansvar for, at Helstaten blev brudt. Dette skete i dette Foraar, og Umuligheden af at opretholde den er bleven yderligere slaaende derved, at nu Kejseren af Østerrig i Spidsen for de fleste tydske Fyrster har optaget Revolutionens Program fra 1848, at skabe en tydsk Enhed, hvorefter et tydsk Forbundslands konstitutionelle Forbindelse med Danmark vilde være en Uting. Situationen har derfor forsaavidt nu megen Lighed med den, som i 1848 bevægede Alle, f. Ex. de daværende Martsministre Bluhme og Tscherning, til at opstille Holstens Udsondring som en ligefrem Selvfølge. Helstaten kan derefter kun bestaa under et af tvende Vilkaar: enten maa Holsten udtræde af Forbundet eller

Danmark maa indtræde i samme. Begge Dele ere lige umulige. Det er derfor klart, at et Udkast, som det foreliggende, tidligere vilde være kommet for tidligt, og at det nu i Ordets strengeste Forstand er betimeligt — den nødvendige og uopsættelige Konsekvents af den hele Udvikling og nuværende Stilling.

Allerede ved forrige Rigsraadssamlings Aabning erklærede Hs. M. Kongen, at, hvorledes det end maatte gaa med hans tyske Forbundslande, var det hans faste Beslutning ved ethvert til hans Raadighed staaende Middel at hævde sit danske Riges Uafhængighed og Frihed, og ved sin Adresse til Kongen lovede Rigsraadet ham sin Bistand hertil. Regeringen har nu opfyldt sit Løfte, og den venter, at Rigsraadet vil opfylde sit. Naar den foreslaaede nye Grundlov vedtages, ere vi visselig ikke sikkrede mod Anfægtelser og Farer; men saa have vi i alt Fald gjort, hvad vi formaa, til at ordne vore Forhold saaledes, at i Danmarks Rige raader kun Danmarks Konge og det danske Folk.

VI.

Fædrelandet.

Ved Dyrehavsfesten for Slesvigerne 5te Septbr. 1865.

Et af de faa lyse Øjeblikke i den lange mørke Tid, som fulgte ovenpaa Freden, var Slesvigernes Besøg i Kjøbenhavn i September 1865. De fra Moderlandet løsevne danske Slesvigeres trofaste Fædrelandskjærlighed, som intet Øjeblik havde fornægtet sig, havde hos dem fremkaldt det Ønske, ved et talrigt Besøg i det danske Riges Hovedstad og den danske Aands Hovedsæde at aflægge et Vidnesbyrd om deres danske Sind og urokkelige Tro paa Gjenforening, som dengang ikke kunde støtte sig til noget folkeretligt Løfte. Med den hurtige og hemmelige Forstaaelse, som Undertrykkelsen lærer Folkene, vare Aftalerne og Forberedelserne truffne, og den 2den Septbr. afsejlede 2200 Slesvigerere af alle Samfundsklasser, baade Mænd og Kvinder, paa 6 dertil lejede Dampskibe fra Sønderborg, Haderslev, Aabenraa og Flensborg gjennem Svendborg Sund til Korsør, hvorfra de med 3 Extratog afgik til Kjøbenhavn.

Her havde Kommunalbestyrelsen stillet sig i Spidsen for deres Modtagelse; men ligesom Udgifterne til de offentlige Festligheder øjeblikkeligen i rigeligt Maal tilveje-

bragtes ved private Sømmenskud, saaledes kappedes Hovedstadens Indvaanere om at modtage de kjære Gjæster i deres Huse og Familier, hvor de vare Gjenstand for en ligesaa hjertelig som festlig Omsorg. Alt vidnede om, at Kjøbenhavn, som i hine Dage var smykket i sin bedste Højtidsdragt, og det danske Folks Brodersind, der overalt kom dem imøde, har gjort et uudsletteligt Indtryk paa Slesvigerne, som til Gjengjæld meddelte os den tillidsfulde Fortrøstning, der besjælede dem selv. For Europa var denne storslaaede Demonstration, hvis uforstyrrede Udførelse vistnok kun skyldes den Omstændighed, at den foretoges midt under det Interregnum, som Overenskomsten i Gastein medførte, et uigjendriveligt Bevis paa, at her var begaaet en Uret, som krævede Oprejsning.

Blandt de offentlige Festligheder indtog Farten til Dyrehaven den første Plads. I det dejligste Sommervej drog et uoverseeligt Tog med Faner og Musikkorps fra Klampenborgs Jernbanestation til den Mindesten, som nærvæd Eremitagen er oprejst til Minde om Slesvigernes Besøg i 1861. Her talte Professor Clausen og Biskop Grundtvig. Derpaa beværtedes 4250 Personer under et paa Klampenborgs Terrain oprejst Kæmpetelt, under Sang og Taler, indtil en straalende Maane sent ud paa Aftenen lyste den talløse Mængde hjem. Det var ved denne Banket, jeg havde Ordet.

Mine Venner!

Naar vi elske vort Fædreland, saa vil det ikke blot sige, at vi glædes over vore frugtbare Marker og skyggefulde Skove og vort dejlige Hav, men det vil tillige og

fornemmeligen sige, at vi elske det Folk, vi tilhøre, som Bladene tilhøre det Træ, der bærer og nærer dem. Det vil sige, at vi føle vort Folks Hjerter banke ogsaa i vort Bryst, og at vi leve og aande i vort Folks Tanke, saaledes som den har sin Rod i dets historiske Fortid og sit Udtryk i dets Sprog og Literatur, i dets Sæder og Love.

Der ligger en stor Styrke og Fred deri, at Folket og Staten ere Eet; thi det er Folket, som i Staten skal finde det Personlighedens Præg, der hjemler det sin Plads i det store Folkesamfund, og den indre Orden, hvori det udfolder sit eget Væsens Indhold.

Den Lykke, at Folket og Staten ere Eet, har Danmark i lange Tider ikke kjendt. Den Stat, som vi tog i Arv fra vore Fædre, omsluttede Mange, der tænkte og følte og talte anderledes end vi, og saaledes tilhørte et andet Folk. Derfor var Staten svag, og derfor kunde hverken Traktater eller Forfatninger holde den sammen. Men den Stat, som de seneste Tildragelser have beredet os, den udelukker Mange, der tænke og føle og tale som vi, og saaledes tilhøre vort Folk. Var ikke det Sidste, da maatte vi kunne finde os i det Første; thi da var Danmark ikke blevet svagere, ved at blive mindre. Da vare hos os Folket og Staten blevne til Eet. Men nu er Danmark blevet baade svagere og mindre; thi det er ikke blot Staten, men Folket, som er blevet lemlæstet.

Det er alvorlige Betragtninger, disse sørgelige Tildragelser maa fremkalde; de blande Vemod selv i vore Fester. Dog vil jeg ikke dvæle herved, fordi dette ikke kan føre til Noget. Kun vil jeg bede Dem, som ville dømme om vor Krigsførelse og om vore nuværende Til-

stande, om at dømme mildt. Kræfternes Misforhold var saa overvældende, at det maatte lamme den Kamp, som vi dog i alt Fald vovede at optage, og Læmlæstelsen var saa voldsom, at Folket nødvendigvis maa være sygt. Sagen selv maa vi henstille til Gud, hvis stærke Haand leder Folkenes Skæbne som Bækkenes Vande. Kun han kan vække Europas i Velværets bløde Arme indslumrede Samvittighed. Kun til ham kunne vi sætte vor Lid: thi han er ikke blot Hjem søgelsens, men ogsaa Oprejsningens Gud.

Eet kunne vi dog gjøre selv, og det er, at vi i onde, som i gode Dage holde sammen i trofast Kjærlighed, og med ydmygt Taalmod bie paa Herrens Stund. Det Broderbaand, som den fælles Nationalitet knytter imellem os, kan ingen Krig og ingen Fred sønderrive. Det er ikke først den politiske Forening, som har gjort Italienerne til eet Folk — det vare de ogsaa i den politiske Søndersplittelses, i Udlændighedens Aarhundreder. Ei heller ophøre vi Danske at være eet Folk, om vi end for Tiden tilhøre tvende Stater. De Slesvigere, som ere danske og ville være det, vedblive ikke blot at være Danske, men det er paa en Maade først Krigen, som fra danske Slesvigere har gjort dem til Danske. Det ere de nu i fuldere Betydning og med dybere Bevidsthed end nogensinde før; thi Prøvelsens Ild har Magt til at rense Hjertet og til at staa hærde Villien.

Om Slesvigernes danske Brodersind er dette deres Besøg i den danske Hovedstad et høttalende Vidnesbyrd, som vil blive hørt og forstaaet langt udover vort Lands Grændser. Jeg haaber, at de herfra ville hjem-

bringe en ny Forvisning om, at det er et ærligt dansk Broderhjerter, som her slaar dem imøde. Saa lad os da forny Løftet om i onde som i gode Dage at holde sammen i trofast Kjærlighed og med ydmygt Taalmod at bie paa Herrens Stund, idet vi med hinanden tømme et Bæger for vort fælles danske Fædreland.

VII.

Frederik VII.s Minde.

(I Folkeforeningen 15de Novbr. 1865.)

Da vort sædvanlige Møde idag falder paa Frederik VII.s Dødsdag, vil det sikkert stemme med Forsamlingens Følelse, at vi, forinden vi begynde Dagens Forhandling, henvende en venlig Tanke paa vor hedengangne Konges Minde.

Jeg har aldrig smigret ham, medens han levede; jeg agter ej heller at gjøre det nu efter hans Død. Der hører ikke noget skarpt Syn til for at opdage hans svage Sider, baade som Menneske og som Konge, og hans Fjenders utrættelige Bagvaskelser have sørget for, at hans Fejl ikke ville blive skjulte for Efterverdenen. Men desuagtet staar det fast, at det danske Folk elskede ham, medens han levede, og at det med Taknemmelighed vil frede om hans Minde.

Ligesom Kongen paa sin Trone er et Sindbillede for Statens Enhed og Højhed, saaledes er hans Historie Udtrykket for et Afsnit i Folkets Liv. Frederik VII.s Regeringstid betegner da et i det Hele lykkeligt Afsnit af det danske Folks Levnetsløb, paa hvilket det kan skue tilbage med Tilfredsstillelse. Det var en Tid rig

paa Udvikling af Folkets aandelige og materielle Kræfter og af alle de offentlige Indretninger, som skulle bære og fremme den; det var i den, at det danske Folk vandt de eneste Sejre, vor Historie i lange Tider har havt at opvise; det var den, som hævede det danske Folk fra Enevældens Fornedrelse til Frihedens Værdighed, og hvori Frihedslivet slog saa dybe Rødder i Folkets Hjerter, at ingen Fremtid skal kunne kvæle det. Det er et indholdsrigt, et betydningsfuldt Blad i Danmarks Historie, som vil komme til at bære hans Navn.

Det er naturligvis ikke min Mening, at hvad der skete i Frederik VII.s Regeringstid skyldes ham personlig; men det er kun at give Sandheden Æren, naar vi erkjende, at den Uforbeholdenhed, hvormed han hengav og betroede sig til sit Folk, og den Troskab, hvormed han holdt hvad han havde lovet, har stor Del i, at Frihedslivet hos os kom til Gjennembrud uden voldsomme Rystelser, og til Kræfter uden farlige Tilbageslag. Han var en ætbaaren Konge, født til den Trone, han arvede af sine Fædre; men dog var hans jevne og sunde Sands utilgængelig for al den forskruede Mystik, hvormed man har vidst at bedaare Kongernes ofte saa smaa Hjerter og forvirre deres ofte saa tynde Begreber — hin Lære om »Kongedømmet af Guds Naade«, der skal gjøre dem til »Guds Statholdere her paa Jorden« eller til »jordiske Guder.« Han tilhørte en af Europas ældste Slægter — faa Potentater kunde opvise saa mange Aner som han; men dog var det uforkammede Junkerdømme ham en Vederstyggelighed, som vil nedværdige Folkets Konge til en Adelskastes Høvding — han var i al Troskyldighed en Folkekonge i gammel nordisk Stil. Han var den lov-

lige Arving til den mest uindskrænkede Enevælde, opvoxet, om end ikke oplært i dens Traditioner; men dog havde han Sind og Tillid til Friheden, og det i dens mest folkelige Skikkelse, og han bar villigen sin Andel i dens Byrder. Han var udsprungen af en Æt, som ikke blot stammede fra Tydskland, men som til Danmarks Fordærv igjennem Aarhundreder havde bevaret og idelig fornyet sit tyske Blod og Sind; men dog var han i Tankegang og Hjertelag en ærlig dansk Mand — derfor maaske mindre vel skikket til Monark i det danske Monarki, men netop derfor egnet til at være de Danskes Konge.

Det er især den sidste Egenskab, som vandt ham det menige danske Folks Hengivenhed; det forstod ham, og han forstod det. Navnlig stod han i et smukt og inderligt Forhold til den danske Befolkning i Slesvig, som har havt ikke ringe Del i at knytte denne til Danmark, ligesom hans danske Sind viste sig i den Interesse, hvormed han følte sig hændragen til Nordens Fortidsminder og til en broderlig Sammenslutning af Nordens Konger og Folk. Derfor følte det danske Folk, alt medens han levede, føler det dobbelt nu, han er død, hvad det havde at sige, at dets Konge var en frisindet og folkelig dansk Mand; derfor skulde denne Følelse heller ikke paa denne Dag savne et beskedent Udtryk i denne Kreds, som har forenet sig i Kjærlighed til dansk Folkelighed og Frihed.

VIII.

Om Personalunionen.

(Foredrag i den danske Folkeforening 6te Decbr. 1865.)

Det var ikke blot en sørgelig, men en uhyggelig Tid, som fulgte ovenpaa den ulykkelige Krig og den ulykkelige Fred. At det nationale Parti, som med nogle Afbrydelser havde styret Landet under den største Del af Frederik VII.s Regeringstid, ikke havde formaaet at gennemføre sit Program, var vist, og det var derfor tilgiveligt, naar Mange, som kun dømte efter Udfaldet, oversaa, at Maalet, det danske Riges Uafhængighed, maatte være Ledestjernen for enhver dansk Politik, og at Midlerne i Reglen i den Grad vare os paatvungne af Omstændighederne, at der intet Valg havde været. Bevis derfor er, at de, som angreb vor Politik, aldrig have sagt, hvad Andet man da skulde have gjort, og at de tvende efter Krigen dannede Ministerier, der vare henede fra de mest modsatte Kredse, man kunde sige fra forskjellige Tidsaldere, i det udtrykkelige Øjemed at knække det nationale Parti, have maattet gjøre dets Gjerning og leve af dets Understøttelse. Bevis herfor er det ogsaa, at, efterat Forbundet selv havde tvunget Holsten ud af

den konstitutionelle Forbindelse med Danmark (6te Novbr. 1858), og efterat dettes Forfatningsenhed med Slesvig retligen var gennemført (18de Novbr. 1863), havde Tydskland intet andet Middel til at knække dette Værk end retløs Vold, hvis Argumenter de danske Vaaben rigtignok ikke formaaede at gjendrive. Frafaldene vare dog hverken mange eller betydelige, og Raadvildheden og Forsagtheden kun forbigaaende. Derimod hoverede nu den indenlandske Reaktion og Hjemmetydskeriet, hvis Tilværelse man i 18 Aar næsten havde glemt, og haanede paa mange Maader den gamle Modstander. Det viste sig, at en voldsom Lemlæstelse ikke blot fremkalder Saarfeber, men ogsaa stundom modbydeligt Udslet. Det kan heller ikke nægtes, at de langvarige og forbittrede Forfatningskampe gjorde det nedslaaende Indtryk, at vort Demokrati satte Stands- og Partiinteresser over Fædrelandets Vel, hvorimod det kun var en utilstrækkelig Erstatning, at de tillige viste, hvor dybt Kjærligheden til den grundlovmæssige Frihed var trængt ned i Folket.

Det maa være mig tilladt her at nævne, at jeg, skjønt bøjet af sjælelige og legemlige Lidelser, ydede mit Bidrag til at bringe Folket til Besindelse og til atter at samle de forsagte og adspalttede Kræfter ved Udgivelsen af et politisk Skrift, hvis Modtagelse vidner om, at det var et Ord i rette Tid. I Rækken af disse Bestræbelser indtager dog Stiftelsen af »den danske Folkeforening», paa Grundlag af den tidligere »Martsforening», den første Plads, og skjønt dens Opgave og Betydning kun kunde være af forbigaaende Natur, er det dog vist, at den har bidrager Sit til at klare Begreberne og opmande Modet i hin Forvirringens Tid.

Blandt de Feberdrømme, hvormed en hysterisk Royalisme dengang hjemsøgte den syge offentlige Mening, var ogsaa »Personalunionen.» Dens Tomhed maatte være indlysende for den simpleste politiske Forstand; men den gjorde dog saa megen Skade, at Folkeforeningen besluttede at gjøre den til Gjenstand for en Forhandling, som jeg ved et Tilfælde kom til at indlede ved følgende improviserede Foredrag.

Mine Herrer!

Det har gjentagne Gange været under Overvejelse i Folkeforeningens Bestyrelse, om vi ikke skulde søge at fremkalde et Foredrag eller en Forhandling angaaende Spørgsmaalet om den saakaldte Personalunion.. Vi ere naturligvis ikke blinde for, hvor synderligt det kunde tage sig ud, naar vi her vilde drøfte, om vi burde antage eller forkaste et Tilbud, som ikke er gjort og rimeligvis aldrig vil blive gjort. Men paa den anden Side se vi, hvorledes denne Ide ikke blot spøger i mange Hjerner herhjemme, men ogsaa i den udenlandske Presse jævnlig dukker op, og vi have derfor ikke kunnet anse det for overflødigt at underkaste dette Spørgsmaal en Overvejelse, som kunde tjene til at vejlede eller i alt Fald til at konstatere den offentlige Mening derom. Det maa nemlig erindres, at den ulykkelige Wienerfred vel foreløbig har afgjort Danmarks Skæbne, og at vi selv derved maa anse os for bundne, men at Sagen dog ikke dermed er tilende. Fordi de neutrale Stormagter i sin Tid fandt det foreneligt med Pligt og Ære, at overlade det lille Danmark til sine overmægtige Fjender, deraf følger ikke, at de have givet Afkald paa Retten til at gjøre deres

Stemme gjældende ved den endelige Ordning af en Sag, der saa stærkt vedkommer hele den europæiske Retstilstand, og de Reservationer, de nyligen have taget i Anledning af Gastein-Overenskomsten, der selv kun udgiver sig for en aldeles provisorisk Løsning — Reservationer, som for Frankrigs Vedkommende endog have Lighed med en Protest — synes at tyde paa, at de kun have udsat deres Indblanding til en belejliger Tid, da de saa voldsomt oplussede Lidenskaber i Tydskland noget havde lagt sig, og da de to tyske Stormagter, som havde været enige om at overfalde og udplyndre en lille Nabostat, skulde til at dele Rovet. Den Tilstand, hvori Danmark for Øjeblikket er bragt, er i den Grad uretfærdig og for os utaalelig, at vi ikke kunne opgive Haabet om en Lempelse, og hver Dag bringer nye Beviser paa, at det hele Spørgsmaal endnu venter sin endelige Løsning, og at denne levende beskæftiger ikke blot den europæiske Presse, men ogsaa Kabinetterne. Da vi under disse Omstændigheder ikke have kunnet anse det for overflødigt, at vi mellem os selv søge at tilvejebringe den størst mulige Overensstemmelse om, i hvilken Retning vore Ønsker og, naar der aabner sig nogen Mulighed derfor, vore Bestræbelser bør gaa, have vi indbudt til en almindelig Forhandling om Spørgsmaalet. Da det Medlem af Bestyrelsen, som havde paataget sig at indlede Forhandlingen, pludselig har faaet Forfald, paaligger denne Op-gave nu Formanden.

Ideen om en Personalunion, mellem Kongeriget Danmark og de ved Krigen og Freden derfra fuldstændig adskilte Hertugdømmer Holsten og Slesvig under det glücksborgske Dynasti, er en Affødning af den gamle danske

Helstat. Saalænge denne stod for os som det historisk Overleverede og lovligt Bestaaende, var det Pligt, navnlig for Enhver, som havde Del i Statens Styrelse, at arbejde for dens Opretholdelse, selv om man kun havde ringe Tro paa, at dette i Længden vilde lykkes. Denne Tro har jeg aldrig havt. For mig er Staten den ydre Form, hvori og hvorigjennem et Folk, som en organisk Enhed og levende Personlighed, skal udfolde sit Livs Indhold, og jeg har aldrig kunnet overtøde mig om, at de i det dansk-tydske Monarki forenede tvende Nationaliteter, der tilhøre tvende forskjellige, i Tankegang og Hjertelag, i Fortidsminder og Fremtidshaab adskilte, Folkefamilier, kunde betragtes som udgjørende eet Folk. De kunde synes saa, saalænge man ved et Folk kun tænkte sig en Samling af den samme Fyrstes Undersaatter; men i samme Grad, som Fyrsteretten veg for Folkefriheden, og som den nationale Bevægelse, som er vor Tidsalders stærkeste Magt, kom i Strid med den gamle traktatmæssige Retsorden, maatte det stedse blive klarere, at dette Monarki hvilede paa en usikker Grund. Mig har det derfor ikke overrasket, at det trods alle Bestræbelser, trods alle Fællesforfatninger og Traktater, ikke har kunnet holde, og efter Alt, hvad der nu er sket, vilde en Tilbagevenden til Helstaten være en Umulighed, ligesaafuldt af danske, som af tydske Grunde. Efter den aldrig forvundne Svækkelse, som det nordiske Element i det danske Monarki led ved Norges Fraskillelse, og efter den overmodige Herskesyge, som efter den store Frihedskamp havde bemægtiget sig alle Tydskerne, var Forholdet allerede blevet uholdbart; men efter al den Ulykke og Elendighed, som det nu har bragt over det danske Folk, vilde det være

ligefrem umuligt for os at betragte Holstenerne som Brødre og som Medborgere af den samme Stat. Jeg nævner dette kun, fordi det i al vor Modgang for mig har været den eneste Trøst, at nu den Trolddom er brudt, som i Aarhundreder har hvilet over Danmark, som har forgiftet dets nationale Liv og hæmmet dets frie Udvikling, — en Trøst, at vi nu have en uomtvistelig Ret til at være os selv og til at »leve vort eget Liv.«

Men uagtet Helstaten grundigen er slaaet ihjel og stødnet til Jorden, saa har dog af dens blodige Grav rejst sig det blodløse Gjenfærd, vi Alle kjende under Navn af Personalunionen. Kunne Danske og Slesvigholstenerne end ikke længer leve sammen som Brødre i samme Stat, — saaledes siger man os — saa er der dog Intet til Hinder for, at de kunne leve sammen som Borgere i tvende Nabostater, selv under samme Konge. Naar Slesvigholsten faar sin egen Regering, sin egen Nationalrepræsentation, egen Hær, egne Finantser o. s. fr., saa have de jo opnaaet Alt, hvad de vilde, og saa maa det være dem ligegyldigt, enten deres Hertug tages af den glücksborgske eller af den augustenborgske Gren af den oldenborgske Familie. Det var jo en saadan Personalunion, Uwe Lornsen opstillede for en Menneskealder siden, og som Førræderen Francke proklamerede, da han i 1848 betraadte Holstens Grund. Naar kun Preussen — saaledes hedder det videre — faar Kiel til Orlogshavn, Rendsborg og Dybbøl til Forbunds fæstninger, de fornødne Militærkonventioner og Etappeveje, det bekjendte Bælte til Anlæg af en Kanal mellem Østersøen og Nord-søen o. s. fr., saa maa det godt kunne unde Kong Christian IX de samme Vilkaar, som man siger at det

har budt den preussiske Major, der nu sidder paa Slottet i Kiel og leger regerende Hertug. Kan Europa hjælpe til atter at samle det forrige danske Monarki under samme Suveræn, saa har det dog lettet sin Samvittighed for en Byrde; thi, hvorledes Forholdet mellem denne Suveræns forskjellige Lande ordnes, det er et indre Spørgsmaal, som ikke vedkommer de internationale Forhold. Bliver Kong Christian IX, foruden at være Konge af Danmark, tillige Hertug i Slesvigholsten, saa er han jo efter Krigen omtrent det Samme, som han var før Krigen, saa vil hans Civilliste og hans Prindsers Apanager kunne erholde den højst fornødne Forøgelse, og hans Hof forhøjet Glands ved en passende Tilsætning af slesvigholstenske Riddere o. s. fr. Personalunionen er derfor, eftersom Sagerne nu engang staa, en fortræffelig Udvej. Det er dette Spøgelse, som strax fra Krigens Begyndelse sneg sig omkring i Hærens Rækker og tilhviskede Soldaterne, at Krigen ikke førtes mod Kongen, men kun mod den danske Forfatning og mod den københavnske Pøbel, som terroriserede hele Landet. Det er dette Gjøglebillede, som efter Krigens ulykkelige Udfald atter viser sig for det af Skæbnens haarde Slag bedøvede Folk, og ved sit forføreriske Skin søger at forlokke de dybt rystede Sind — endog paa meget formaaende Steder. Lad os da gjøre, hvad man altid bør gjøre ved Spøgelse: lad os gaa det paa Livet og se til, hvad det egentlig er.

Jeg tror imidlertid, at man kun behøver at opkaste det Spørgsmaal, hvad da det danske Folk vilde vinde ved en saadan Ordning, for at komme til den Erkjendelse, at, selv om baade Slesvigholstenerne og Preusserne og

Europa og Dynastiet kunde gaa ind derpaa, saa kan det danske Folk ikke gjøre det, fordi den vilde medføre alle Helstatens Farer, uden at bringe en eneste af dens Fordele. Det kan ikke være en forøget Sikkerhed, Kongeriget Danmark vilde kunne opnaa derved, at dets Konge tillige var Hertug i Nordalbingien. Erfaringen har jo dog vel lært os, hvilken Betryggelse vi have fundet bag dette Udenværk, denne Formur mod Tydskland, selv paa en Tid, da Kongen udøvede et retlig ubestrideligt Herredømme over dette Holsten, med en Armee, som var organiseret efter den strengeste Enheds Grundsætninger, og hvis Officierkorps endog var uddannet i Kjøbenhavn. Hvad vilde det da først blive, naar en egen slesvigholstensk Hær styredes af en selvstændig slesvigholstensk Regering, afhængig af en slesvigholstensk Repræsentations Bevillinger? Og hvad vilde det først blive, naar oven i Kjøbet denne Hær traktatmæssig bragtes i Afhængighed af Preussen, saa at det kom til at raade baade over dens Organisation og dens Brug — rimeligvis endog med rent preussiske Besætninger i de faste Pladser, og med en preussisk Orlogshavn for en Flaade, bemandet med slesvigholstenske Matroser? Og dog kunde man selv som Tankeexperiment ikke tænke sig en Tilbagegivelse af de i Krigen erobrede og ved Freden afstaaede Lande uden paa Vilkaar, som selv hin preussiske Major fandt ufornelige med sin — jeg siger: med sin Ære. Heller ikke kunde det være finantsielle Fordele, som skulde kunne friste os; thi Intet er vissere, end at den Opgjørelse med Fortiden, hvis Grundsætninger ere nedlagte i Wienerfreden, vilde blive opretholdt, og at for Fremtiden ethvert Fællesskab vilde bortfalde, ene med Undtagelse af det

Tilskud til Kongehusets Dotation, som dette rimeligvis vilde erholde fra sine nye Lande. Og hvad de økonomiske Fordele angaar, som kunde flyde af en saadan Forbindelse for Befolkningernes indre Samkvem, deres Handel og Industri o. dsl., da vilde — selv bortset fra, at Slesvig-holsten sandsynligvis vilde komme til at indtræde i det tyske Toldforbund — her Intet kunne opnaaes ved det dynastiske Fællesskab, som ikke ligesaa godt og ligesaa let kunde ordnes uden samme ved Overenskomster mellem de tvende selvstændige Nabostaters Regeringer. Derimod er det øjensynligt, at Muligheden af en selvstændig dansk Politik derved vilde være saagodtsom tilintetgjort, idet en preussisk Statholder i Slesvigholsten, som tillige skulde være Konge af Danmark, vilde gjøre denne til en preussisk Vasal. Det er indlysende, at vor folkelige Udvikling vilde udsættes for de største Farer, naar vor Nationalitet paany skulde prisgives for de tyske Indflydelser, som hint Makkerskab vilde medføre, og som vilde finde kun alt for mange og alt for mægtige Tilknytningspunkter i vor egen Midte. Det er endelig indlysende, at vor indre Frihed vilde blive stillet under haarde Vilkaar, naar den skulde leve i uafbrudt Kamp med udeblivelige Bestræbelser efter at lempe den efter tyske Begreber og tilskære den efter tyske Mønstre. Det er for denne Pris, vi skulde købe det tomme Blændværk, at Kongen vedblev at herske over alle Landene lige ned til Elben! Det er for denne forfængelige Fornøjelse, at han — for her at nævne en af de bittreste Følger — skulde laane sit Navn til Udryddelsen af den danske Nationalitet i Slesvig, hvilket naturligt vilde blive en selvstændig slesvigholstensk Regerings første Opgave og Yndlings-

beskæftigelse! Jeg haaber, at ingen dansk Konge vilde nedværdige sig til at underkaste sig saa ydmygende Vilkaar, som ere uadskillelige fra enhver Tanke om en Personalunion; jeg er i alt Fald vis paa, at ingen dansk Rigsdag, uden hvis Minde Kongen ikke kan blive Regent i noget andet Land, dertil vilde give sit Samtykke. Jeg holder mig overbevist om, at det danske Folk i saa Tilfælde vilde gjøre, hvad Monrad anbefalede — faa Dage efterat han var bleven Christian IX's Premierminister — nemlig stille Kongen Valget mellem Danmark og Slesvigholsten, fordi en Personalunion mellem dem vilde være det danske Riges Fordærv og Indledningen til det danske Folks Død.

Men, vil man spørge, naar Ingen har gjort os et saadant Tilbud, og naar hverken Kongen eller Folket vilde kunne modtage det, hvis det blev gjort, hvorfor da tale derimod? Det er dette Spørgsmaal, ved hvis Besvarelse jeg endnu maa dvæle et Øjeblik.

Jeg har allerede udtalt den Overbevisning, at vi vel ere bundne ved Wienerfreden, og for Øjeblikket end ikke kunne gjøre noget Skridt for at opnaa taaleligere Vilkaar, men at vi dog ikke kunne opgive Haabet derom, uden at opgive os selv; jeg har tillige bemærket, at der ikke blot i den offentlige Mening i Europa, men ogsaa hos de fleste Regeringer lever en Bevidsthed om, at Danmark har Krav paa nogen Oprensning. Det er derfor ikke umuligt, at nu, da dette Spørgsmaal paa en Maade staar paa den europæiske Dagsorden, Ideen om en Personalunion under de vexlende Kombinationer kunde faa større praktisk Betydning, end den for Øjeblikket har. Det er navnlig Rusland, hvem man tillægger en saadan

Plan, og da denne Magt ikke plejer at bekymre sig om Folkenes Ret og Frihed, men derimod altid har sat Pris paa at staa som Legitimitetens og Fyrsternes Beskytter, saa kunde det vel have noget Tiltalende for denne Magt, for saa godt Kjøb at blive en Velgjører mod det Dynasti, som det paa en Maade selv har skabt, og derved at vinde Adkomst til dets Taknemmelighed og Gjentjeneste. Et saadant Forhold til Rusland kunde imidlertid blive meget skæbnesvangert for os; thi skjønt jeg ingenlunde tvivler paa, at det altid har været Danmarks varme Ven, saa synes jeg dog, at denne Varme stundom har været noget — russisk. Det vil nemlig ikke være de Herrer ubekjendt, at det er Rusland, som igjennem Aarhundreder har næret Skinsyge og ofte har fremkaldt Krige mellem Danmark og Sverig, og derved hindret Norden fra at udvikle den Kraft og Dygtighed, som bor i dets Folk, og at med det holsten-gottorpske Dynastis Tronbestigelse dettes indgroede Had til Danmark fik Indgang i Ruslands Politik, som i dets for en stor Del tydske Diplomati fandt kun altfor villige Redskaber. Jeg skal her kun minde om den Tid, da den russiske Gesandt i Kjøbenhavn beherskede det danske Hof — «le baton à la main», og om, hvorledes det lod os i Stikken, da vi blev Offeret for den med samme indgaaede Traktat om den bevæbnede Neutralitet. Om Kejseren af Rusland 1807 i Tilsit har givet sit Minde til, at en anden Magt kunde disponere over Danmarks Flaade, veed jeg ikke; men det er Enhver bekjendt, at han 1812 i Åbo bortskænkede Halvdelen af hans Allieredes, Kongen af Danmarks, Rige, for dermed at købe Carl Johan, og senere troligen hjalp til at fuldbyrde denne noble Handel. Skulde

man indvende, at Rusland i 1848 bidrog til, at den preussiske Hær rømmede Jylland, saa maa jeg tillade mig at minde om, at det var mod det revolutionære Preussen, som dengang var nær ved at staa paa Krigsfod med Rusland, mod hvilket dette udøvede et Tryk, som kom Reaktionen i Preussen meget tilpas, og at Sverig dengang stod i Begreb med at komme Danmark til væbnet Hjælp ved Forsvaret af Kongeriget, til hvilket jo Jylland hører, og at en saadan Hjælp under de daværende Forhold i Europa kunde have ført til vidtgaende, Rusland ikke velkomne Konsekventser. Senere har Rusland vistnok interesseret sig for den danske Helstat, men det varede kun, saalænge denne viste sig tjenlig til i Danmark at hæmme en national Politik, hvorimod det ikke vides, at Rusland har gjort noget Forsøg paa i 1863 at afholde Preussen fra med Vaabenmagt at angribe denne Helstat og den til Grund for samme liggende Londontraktat, som det saa lidt har hævdet, at det tvertimod til Storhertugen af Oldenborg har overdraget de Adkomster, som det alt engang havde overdraget til Christian IX og hans Dynasti. Skjønt jeg derfor ikke tvivler paa, at Rusland er Danmarks varme Ven, anser jeg det dog ingenlunde for umuligt, at det kunde ønske at vise dette Venskab ved paany, om end under en anden Form, at koble Danmark til Tydskland, og derved at sætte en uoverstigelig Bom for enhver Sammenslutning af Danmarks og Sverigs Politik, endsige da af selve disse Riger. Jeg har her anstillet disse Betragtninger, fordi den, som ikke er indviet i Kabinetternes Planer, intet andet Middel har til at slutte sig til dem, end at betragte deres hidtidige Færd og den derigjennem ud-

talte Politik. I nærværende Tilfælde træder denne os imøde med en saadan traditionel Konsekvents, at en Sandsynlighedsberegning deri kan finde et paalideligt Grundlag. Det er med en saadan Sandsynlighedsbetragtning for Øje, at jeg alt har antydet, at det vistnok er Preussens Ønske strax og fuldstændigen at opsluge baade Holsten og Slesvig, og at Personalunionen altsaa ikke vilde være den fuldstændige Opfyldelse af dets længe nærede og efterstræbte Planer, men at det, hvis Saadant for Tiden skulde støde paa uovervindelige Hindringer, dog gennem Personalunionen vilde opnaa det Væsentlige, nemlig den virkelige Statshøjhed og Myndighed over disse Lande. Det vilde derfor kunne finde sig i en rimeligvis ikke lang Udsættelse, og det saa meget lettere, som det ikke blot er Hertugdømmerne, men hele Danmark, der ad denne Vej vilde blive dets sikke Bytte, da Personalunionen maatte føre til et saa misligt Forhold mellem Kongehuset og Folket, at Preussen sikkert snart vilde faa en ganske anderledes passende Anledning til Indblanding end den, hvormed det sidst maatte nøjes, men dog har vidst at benytte saa godt. Preussen vilde derfor med Hensyn til Danmark kun følge den samme Fremgangsmaade, som det med saa stort Held har anvendt i Polen, at udsaa Misfornøjelsens og Tvedragtens Sæd, fremkalde Uroligheder og bruge disse til at bemægtige sig Landet, ikke med eet Slag, men — portionsvis.

Det er derfor godt, at der foruden de trøstesløse Vilkaar, som Wienerfreden har beredet os, eller som en Personalunion vilde berede os, endnu gives et Tredie. Wienerfreden har sønderbrudt den traktatmæssige Ret, der hjemlede det danske Monarki dets Plads i det

europæiske Ligevægtssystem, og gennem Londontraktaten paany var anerkjendt som et »permanent« Princip i den europæiske Politik. Det er denne internationale Statsret, som er krænket, idet man sønderbrød det danske Monarkis Integritet. Dette er dog ikke det svageste Punkt ved denne Fredstraktat, men derimod dette, at den tillige har krænket den Folkenes Ret, det Nationalitetens Princip, som skulde rejse sig paa Ruinerne af den gamle Retsorden, idet den tillige har læstet det danske Folks Integritet. Det er denne Uret, at Tydskland ligeoverfor os har forsyndet sig mod de Grundsætninger, i Kraft af hvilke det har anset sig for berettiget til at kuldkaste det lovligt Bestaaende og at træde alle baade gamle og nye Traktater under Fødder — det er denne Uret, som er den svageste Side ved denne Fred, og den er derfor den stærkeste Side for vort Haab om at finde Oprejsning ved den endelige Ordning; thi derved er denne Fred bleven odios ikke blot for dem, som holde fast ved Grundpillerne for alle Staters hidtilværende Retsforhold, men ogsaa for dem, som mene, at disse ikke længer kunne holde, som endog ønske, at de maa falde, for at give Plads for en ny Tids nye Forordninger, for en retfærdigere og varigere Tingenes Orden. Her er altsaa ikke Ret mod Ret, men den fuldstændigste Fornægtelse af al Ret; her er intet Andet end den retløse, brutale Magt. Selv i Preussen har det ansete Blad, som ligeoverfor det brandenburgske Junkerdømme repræsenterer det frisindede Rhintydskland, med Varme og Udholdenhed forfægtet den Mening, at Tydskland vilde berede sig Ydmygelser og Nederlag, hvis det selv vilde forgribe sig paa det Princip, i Kraft af hvilket det har

overfaldet Danmark og efterstræber en Omdannelse af sine egne Forhold. Men det er dog Frankrig, i hvem Nationaliteternes Ret finder sin mægtigste Talsmand, og som har gjort sin Indflydelse gjældende i denne Retning, ligesom i mange andre Spørgsmaal, saaledes ogsaa i vor Sag. Det er altsaa den anden Løsning, hvorom der ved dennes endelige Ordning kan blive Tale: at Tydskland beholder ikke blot Lauenborg og Holsten, men ogsaa den Del af Slesvig, som nu engang er bleven tydsk, og altsaa ikke længer i Aand og Sandhed tilhører Danmark, men at Nordslesvig, d. e. Alt, hvad der er dansk og vil være det, tilbagegives til Danmark for fuldstændigen at forenes med samme.

Disse tvende Anskuelser, den fransk-nationale, bygget paa Folkesuveræneteten, og den russisk-dynastiske, bygget paa Legitimiteten, have ogsaa i vor Sag længe kæmpet mod hinanden. Da paa London-Konferencen Frankrig indirekte og tilsidst direkte rejste Spørgsmaalet om at lade Befolkningen selv ved en fri Afstemning afgjøre, hvorhen den vilde høre, da fremkom Rusland med sit Vink om Personalunionen. Det gør mig ondt at maatte tilføje, at paa samme Tid ankom den slesvigholstenske Ridder, som i Petersborg repræsenterede og endnu repræsenterer Danmark, her til Kjøbenhavn, og fremkaldte en Ministerkrise, som vel ikke strax førte til et Ministerskifte, men som dog strax blev bekjendt i London, og udøvede den mest fordærlige Indvirkning paa vor Stilling, saa at det belejlige Øjeblik gik tabt. Og nu, da den foreløbige Overenskomst i Gastein og Preussens utaalmodige Higen efter at benytte Østerrigs elendige Forfatning til strax at naa sit Maal har fremkaldt alvorlige

Indsigelser, navnlig fra Frankrigs Side, og da saaledes Spørgsmaalet om den endelige Afgjørelse træder i Forgrunden, se vi atter Rygterne om Personalunionen dukke frem, og se vi atter — hin slesvigholstenske Ridder fra Petersborg her i Staden. Disse smaa Fingerpeg maa vise, at vi maa være paa vor Vagt; thi hvor lidet rimeligt det end er, at Personalunionen nogensinde vil faa praktisk Betydning i den Forstand, at den for Alvor vil blive tilbudt og holde hvad den lover, saa er der Grund til at frygte for, at den kan bruges til at forvirre skrøbelige Hjerner og til at bedaare brøstfældige Hjerter og saaledes bortlede Sindene fra det Maal, hvorpaa vi ene kunne rette vort Haab og vore Bestræbelser.

Hvad dette Maal er, derom kan der, derom bør der ikke være delte Meninger blandt danske Mænd. Det danske Monarki er uigjenkaldeligen skrinlagt, men det danske Folk lever og vil blive ved at leve. Derfor finder det sig i hint; derfor vaander det sig i Smerten over dette. Hint var som et Klædebon, som maa aflægges; dette er et blødende Saar, der vil blive ved at bløde, indtil det heles ved den eneste Lægedom, som gives for os: ved Gjenforeningen med vore lidende danske Brødre i Slesvig. Opnaa vi vor nationale Grændse og finder denne europæisk Anerkjendelse, da er den indre Strid mellem den traktatmæssige og den folkelige Ret, som har bragt det gamle danske Monarki til Fald, hævet; da ere vi eet Folk i een Stat. Da ville alle de særlige Rettigheder og særskilte Institutioner, som tidligere udgjorde vor Svaghed, med alle Parters gode Villie sammensmelte i et enigt og stærkt Frihedsliv; da vil der ikke mere inden Rigets Grændser findes de nationale Modsætninger, som

have fordærvet vor hele Historie. Da ville Alle med forenede Kræfter samvirke til dansk Folkeligheds og dansk Folkelivs sunde og dygtige Udvikling.

Jeg har alt paavist, at Personalunionen er det danske Riges Nedværdigelse og Begyndelsen til det danske Folks Død. Gjenforeningen med Nordslesvig er det danske Riges Oprensning og Befæstelse; den er Udgangspunktet for det danske Folks Gjenfødelse til et sandere og friere og fyldigere Liv end nogen af den nulevende Slægt, som er opvoxet i det tydske Maskepi, nogensinde har kjendt.

IX.

Tale paa Stockholms Børs

29de Juni 1866.

I Sommeren 1866 besøgte jeg Stockholm, nærmest i Anledning af det «skandinaviske nationalekonomiske Møde», af hvis Bestyrelse jeg var Medlem, og som havde sat sin Sammenkomst i Forbindelse med den store Industri- og Kunstudstilling, der dengang samlede Mænd fra alle de nordiske Lande i Sverigs Hovedstad. Det Samme havde flere andre skandinaviske Bestræbelser gjort, og blandt Andre havde ogsaa de tre bestaaende politiske Foreninger med almindelig nordisk Tendents her sat hinanden Stevne. Den 29de Juni holdt disse, under Forsæde af Friherre Raab, paa Stockholms Børs et Møde, hvori de tre Ordførere (Prof. Daa fra Christiania, Redaktør Hedin fra Stockholm og Dr. Rosenberg fra Kjøbenhavn) gav Beretning om Foreningernes hidtilværende Virksomhed, og hvor disse efter Forslag af Prof., Grev Hamilton fra Lund vedtog fælles Love for «den nordiske Nationalforening.»

Da jeg ikke var Medlem af denne, vilde jeg ikke engang have kunnet overværet Mødet, dersom jeg ikke særlig var bleven indbudt ved en Skrivelse fra Besty-

relsen, og til Dr. Rosenberg, som bragte mig den, erklærede jeg udtrykkeligen, at jeg kun vilde komme som Tilhører. Jeg blev derfor noget overrasket, da han i Slutningen af sin Beretning henviste til mig som den, der bedst vilde kunne give Oplysning om Skandinaviens Stilling i Danmark. Den Art Ugenerthed findes jo jevnlig hos dem, som selv ere villige til at finde sig i Alt for Ideens Skyld, og jeg skal saa meget mindre beklage mig derover, som det gav mig Anledning til at lette mit Hjerte ligeoverfor Svenskerne, hvis Forhold under de seneste Aars skæbnesvangre Tildragelser naturligvis ikke kunde blive uden Indflydelse paa den skandinaviske Sags nærværende Stilling og nærmeste Fremtid. Imidlertid var Situationen vanskelig, da Talen maatte improviseres i Ordets strengeste Betydning, og da Op-gaven var: midt i Sveriges Hovedstad at sige Sandheden uden at krænke Gjæstevenskabets Ret, og at vække Selv-erkjendelsen uden at rejse Selvkjærlighedens Modstand. Talen hørtes uden Modsigelse, paa flere Steder under lydelig Tilslutning, om man end senere har talt saa lidt derom som muligt. Den lød omtrent saaledes:

Mine Herrer

maa naturligvis forudsætte, at denne Opfordring til mig er fremkommen efter Aftale. Jeg skylder derfor mig selv at bemærke, at snarere det Modsatte er Tilfældet. Jeg er ikke Medlem af den nordiske Forening og er derfor her kun tilstede efter en særlig Indbydelse; jeg er kommen for at høre og ikke for at tale. Men siden jeg nu skal tage Ordet, vil jeg, for ikke at misforstaaes,

strax forudskikke den Bemærkning, at jeg langtfra misbilliger, at hos os nogle yngre Mænd have søgt gennem en særlig Forening ikke blot at opretholde den skandinaviske Sag, men ogsaa at skaffe den Indgang hos det menige Folk, hos hvilket Sagens ældre Bærere som Følge af vore seneste politiske Kampe have mistet noget af deres tidligere Indflydelse. Naar vi ældre Skandinaver for Tiden holde os noget tilbage, er Grunden saaledes ikke den, at vi ere blevne vaklende i vor Overbevisning eller lunkne i vor Tro. Dette skal nok vise sig, naar det belejlige Øjeblik til en bestemtere Fremtræden kommer.

Denne Tilbageholdenhed er dog ikke ene en Følge af vore indre Partikampes øjeblikkelige Stilling, men den er især paabudt ved de Tvivl, som den senere Tids Erfaring har maattet paatvinge os om det Spørgsmaal: i hvilken Udstrækning og i hvilken Styrke vor Overbevisning deles af vore svenske og norske Frænder. Det er selve Begivenhederne, som have rejst dette Spørgsmaal, og kun Svenskerne og Nordmændene kunne besvare det. Dette Svar tro vi at burde oppebie; thi naar Flere skulle følges ad, bestemmes Gangen af den, som gaar langsomt. For at holde Trop, maa man — som det hedder i Soldatersproget — kunne føle hinandens Albuer. Maaske ere vi Danske gaaede for hurtigt frem, saa vi nu maa vente, til de Andre indhente os. Muligen har ogsaa den Omstændighed, at det aabenbart var os, som først vilde komme til at trænge til vore Brødres Hjælp, havt sin Del i at skærpe vor Iver. Men vi troede, at de vidste, at »Danmarks Grændse mod Tydskland er hele Nordens Grændse.« Vi troede, at de erkjendte, at »det danske Folks ukrænkedes Opretholdelse angaar de forenede

Rigers egne dyrebareste Interesser. Det er altsaa Spørgsmaalet: om de Svenske og Nordmændene vedkjende sig disse deres Konges og deres Udenrigsministers Ord; thi det er aldrig faldet os Danske ind, at de skulde bringe Offre for vor Skyld. Det er Spørgsmaalet: om de Svenske og Nordmændene betragte det hele Norden som deres store Fædreland, saa at det Hele trues, naar en Del angribes, det Hele lider, naar en Del er stædt i Vaande. Kan dette ikke besvares med Ja, saa er den skandinaviske Tanke kun en smuk Drøm, god kun til Viser og Skaaltaler. Men er der Alvor og Styrke i denne vor Stræben, da var det ikke som en Medlidenhedens Almisse, men som et Selvforsvar, fordret af den egne Interesse, paabudt af den egne Pligt, at vi Danske maatte vente Sverigs og Norges Bistand. Og denne vor Forventning var ikke bygget paa hvad vi mente om Blodets Røst og Interessens Solidaritet og hvad det videre kaldes — nej, den var bygget paa højtidelige Udtalelser og officielle Erkjendelser, paa givne og fulgte Raad under en langvarig politisk Samvirken og paa omhyggelige, i det Enkelte gaaende, Forhandlinger, som kun ventede paa den rent formelle Afslutning. Om disse Forventninger vare berettigede, vil Historien afgjøre. Det er vitterligt, at de ikke opfyldtes.

Ganske vist have heller ikke vi Danske gjort, hvad vi kunde og burde gjøre. Vi have lidt for vor Brøde — vor egen og vore Fædres, som jo skal hjemses paa Børnene i tredje og fjerde Led. Det vide vi, og det skulle vi erkjende og bekjende, fordi kun paa dette Vilkaar kan ogsaa Ulykken være til Velsignelse. Men naar De ville dømme os, saa vil jeg bede Dem, mine Herrer,

om at dømme mildt, — bede Dem om at tænke paa Kampens fuldstændige Haabløshed, som var en Følge af Misforholdet mellem Opgaven og Kræfterne — bede Dem om ikke at glemme vor trøstesløse Forladthed, der vil staa som en Anklage mod vor Tids Europa. Saa meget er dog i alt Fald vist, at vi vovede at optage den ulige Kamp, og at vi med Strømme af vort Blod have protesteret mod den os tilføjede Uret. Ligeoverfor Gud og vor egen Samvittighed maa vi slaa Øjnene ned, men ikke ligeoverfor vore svenske og norske Frændr.

Har Nemesis haardt rammet Danmark, saa har hun sandelig ikke dermed endt sin Gjerning. Den ubønhørlige Sammenkjødning af Aarsag og Virkning, hvilken de Gamle betegnede som den straffende Nemesis, og som i Nutidens Sprog kaldes snart Begivenhedernes Dialektik, snart en retfærdig Verdensstyrelse, har til alle Tider været Historiens Sjæl — Aabenbareren og Fuldbyrderen af Menneskeslægtens Tanke. Men ingensinde have hendes Spor været tydeligere, hendes Domme hurtigere end i vor Tid. Vil De have Exempler, saa vil jeg henvise Dem til Slesvigholstenerne, der nys troede sig den Tap, hvorom Verdenshjulet drejede sig, og nu ere en Kestekjæp for enhver preussisk Major, et ynkeligt Offer for den Undertrykkelse, som de saa længe havde paaløjet den milde danske Regering. Særlig vil jeg for Deres Blik fremføre Ridderen af den bedrøvelige Skikkelse. Det er ej længe siden han holdt sit Triumftog til Kiel i Spidsen for en Bande, som var lejet for de Penge, for hvilke hans formentlige Arvekrav vare solgte, og lod sig hylde af den berømte »Holstentreue«, siddende paa en Throne, som Aftenen forinden var hentet fra et Provinds-

theaters Pulterkammer; men allerede nu er hans Rolle i »Pernilles korte Frøkenstand« udspillet, og han krøbet i Skjul for Verdens Latter imellem Thüringens Skove. Og nu det tydske Forbund og i samme navnlig de tydske Mellemstater, som, efter et halvt Aarhundredes brændende Tørst efter at spille en Rolle i Verden, endelig troede deres Time kommen! Sammenlign den Beust, som paa London-Konférencen optraadte, som holdt han Europas Skæbne i sin stærke Haand, og den Beust, som nu hjemløs vanker om efter Husly i fremmede Lande — i Sandhed, Danmark er blevet hævnnet! Og saa England, det stolte Albion! Den Dag, da det forraadte Danmark, paa samme Dag udleverede det sin Æres dyre Banner til Børsjødernes og Bomuldsbaronerne, som under Fredsvækernes Banner dandse omkring Guldkalven. Og har ikke Nemesis alt rammet det? Er det ikke allerede haardt straffet, naar man i den europæiske Politik ikke bryder sig stort mere om, hvad England vil, end om hvad Island mener? Og tror man, at Englands Ydmygelse vil være endt dermed? Endnu staa tilbage de to store Røvere, som saa broderligen forenede sig om ubarmhertigen at udplyndre Danmark. Knap ere to Aar forløbne, og allerede staa disse trofaste Allierede i Vaaben mod hinanden, rustede til en Kamp paa Liv og Død. Hvad Udgangen vil blive, veed Ingen; kun een Ting er vis: Danmark vil blive hævnnet! De se, mine Herrer, vi behøve ikke at ty til Arkivernes Pergamenter for at finde Historiens Lærdomme om Gjengjældelsens evige Ret. Jeg vil ønske og haabe, at naar Turen kommer til Sverige og Norge, den strænge Guddom da vil være mild i sin Dom.

Mine Herrer! Jeg har her stræbt at antyde Grunden til, at vi Danske mene at burde oppebie, hvilke Frugter Selvprøvelsen vil bære i Sverig og Norge — især dog i Sverig, baade fordi Ansvaret for de forenede Rigers ydre Politik fornemmeligen paa hviler det, og fordi det gjorde mindre end Norge, som dog ialtfald rustede sig. Ogsaa af den Grund kommer det i mine Øjne især an paa Sverigs Forhold til Sagen, fordi det er det største og mægtigste af de tre nordiske Riger, og saaledes har Ret til Initiativet og størst Udsigt til ogsaa udad at skaffe dette Anerkjendelse. Lad Sverig gaa foran, og vi Andre skulle villigen følge det. Jeg haaber, at den Selvbetragtning, hvortil Alt opfordrer, vil føre til den Erkjendelse, at Danmark er lige saa nødvendigt for Sverig og Norge, som disse ere det for Danmark.

Dette gjælder selv om Udviklingen af Unionen mellem de forenede Riger, som nu, efter Forfatningssagens Tilendebringelse, uden Tvivl vil træde i Forgrunden. Jeg har ikke bedt om Ordet; men siden jeg nu har det, maa det tillades mig at bruge det paa min Vis ved uden Omsvøb at sige hvad jeg mener. Det er da min Overbevisning, at Unionen hverken vil være indholdsrig eller frugtbar, saalænge Sverigs berettigede Fordring paa Hege moniet i Norden staar ligeoverfor Norges ligesaa berettigede Frygt for at overvældes af den mægtigere Deltager. Er det alt en vanskelig Opgave for en konstitutionel Konge paa een Gang at være virkelig konstitutionel og en virkelig Personlighed, saa stiger Vanskeligheden — saaledes som nye Erfaringer have viist — næsten til Umulighed, naar han i sin Person skal forene tvende suveræne Villier, som kunne komme i Strid med hin-

anden. Ialtfald er en Union uden andet Fællesskab end den fælles Konge en tom og blot formel Formel; et virkelig levende og fyldigt Indhold vil den mellem frie Stater ikke kunne faa uden et Unionsparlament som Udtryk og Bærer af en Fællesvillie; men hvorledes skulle de forenede Riger kunne faa et saadant, saalænge Sverig ikke kan gaa ind paa Norges og Norge ikke ind paa Sverigs Vilkaar? Det er ikke Stedet her til videre at udføre disse Betragtninger, og det kan ikke tilkomme mig deri at give Raad. Men jeg har dog ment ved et Par Antydninger at burde begrunde min Overbevisning, at jo alvorligere de tvende Vedkommende overveje Forholdet, desto mere ville de komme til den Erkjendelse, at først, naar Danmark kommer med, vil den rette Ligevægt mellem Kræfterne være sikkert og derved Betingelsen tilvejebragt for fri Hengivelse i en højere Enhed.

Endnu klarere bliver Sagen, naar der ses hen til Nordens Stilling i Europa. Sverig kan ikke til evig Tid blive ved at leve af sine Laurbær fra Trediveaarskrigen — Laurbær kunne holde sig længe, men tilsidst visne ogsaa de — og Folket befinder sig nu i en saa glædelig materiel Udvikling, at med Kræfterne ogsaa Trangen maa vaagne til at indtage en Plads i Verden, som svarer til Folkets Begavelse og til dets Historie. Norge har havt Meget at gjøre for at skaffe sig en selvstændig Statstilværelses Betingelser; men naar dette Arbejde retnu er udført, kan det ikke længer føle sig tilfredsstillet ved den Bygdepolitik, hvortil det hidtil har resigneret sig. Men skal Norden hævde sin Plads i Folkenes Raad og fyldestgjøre sin Opgave i Menneskeslægtens Udvikling, saa kan det ikke undvære det Tilskud af

aandelig og materiel Rigdom, som Danmark kan yde. Og hvem borger os for, at der ikke vil blive Tale om noget ganske Andet end en hæderlig Plads i Staternes Række og en agtværdig Andel i Civilisationens Gjerning? Erfaringen har jo dog vel tilstrækkeligen vist, at de Støtter, som bår den gamle Samfundsorden, ikke længer frembyde nogen Betryggelse, og vi have altfor ofte følt det, til ikke at vide, at Norden ligger indeklemt mellem tvende store Folk, som med en umaadelig Overmagt forene en tilsvarende Ærgjerrighed. Det er derfor Opgaven for de mindre Stater ved nøje Sammenslutning at søge den Styrke og Sikkerhed, de enkeltvis ikke kunne have. I Storbritannien, i Frankrig og Spanien er dette Værk forlængesiden fuldbragt; Italien er ifærd med at fuldbyrde det, og Tydskland har saa længe og ad saa forskjellige Veje stræbt derhen, at det sikkert vil naa det samme Maal. Det er den samme Opgave, vor Tidsalders nationale Bevægelse stiller de tre Grene af den nordiske Folkestamme. Adskilte ere de fordømte til Afmagt — maaske viede til Undergang. Kun i Forening have de en Fremtid!

X.

Professor Clausen.

Festtale 1ste December 1866.

Da Professor Clausen, ved at frabede sig Gjenvalg til det i Efteraaret 1866 foretagne Valg til Landstinget, havde tilkjendegivet, at han betragtede sin egentlige politiske Virksomhed som afsluttet, var det naturligt, at hans Medborgere ønskede at give denne den danske Nationalitets og Friheds hæderkronede Veteran et Bevis paa deres Erkjendtlighed. Indbydelsen hertil udgik fra samtlige københavnske Rigsdagsmænd, og Dagen, førend han tiltraadte en længere Rejse til Italien, samledes en talrig og udsøgt Kreds til en smuk Fest paa Skydebanen, hvor den 73aarige Olding gav et rigt Billede af et rigt Livs Minder. Festen forskjønnedes ved en smuk Sang af Carl Ploug, hvis Lyra nu snart i en Menneskealder har lydt ved enhver betydningsfuld Anledning, og endte med et glimrende Fakkeltøg af Studenterne, ligesom der under samme af nogle københavnske Borgere overrakte Clausen et i Guld præget Exemplar af Grundlovsmedaillen.

Den egentlige Festtale havde man anmodet mig om at holde, som for 34 Aar siden havde begyndt min offentlige Løbebane ved i Spidsen for et Fakkeltøg af Stu-

denter at bringe den elskede Universitetslærer og — det var dengang noget Nyt — den uforfærdede Frihedsmand en Hyldest. Det viste sig ogsaa, at der blandt de Tilstedeværende ikke var mange foruden mig, som ligefra Begyndelsen af havde fulgt Clausen, saa at jeg kunde tale som den Gamle til Oldingen. Da dette korte Tilbageblik paa den svundne Tid ikke ene angik Clausen, men tildels berørte Forhold, hvis Minde alt begynder at tabe sig, meddeles her min Tale.

Mine Herrer!

Der kunde ikke let blive betroet mig noget mere hjærkomment Hverv, end at skulle overbringe vor Hædersgjæst denne Forsamlings Hilsen og Hyldning; thi fra min tidligste Ungdom har jeg set op til ham som til et lysende Exempel, og med usvækket Glæde har jeg fulgt hans Livs Gjerning. Og fordi der er Mange, som kunne sige det samme, have vi grebet et Øjeblik, der frembyder et Hvilepunkt i hans virksomme Liv, for at aflægge dette Vidnesbyrd for Samtiden og for de kommende Slægter; thi der skal være Ihukommelse blandt Menneskene, og det Folk, som glemmer sine fortjente Mænd, fortjener dem ikke, men staar Fare for selv at blive glemt.

Hvorvel det nærmest er Clausens statsborgerlige Fortjenester, som have samlet os her, har dog hans Virken for Videnskaben og for Kirken saa stor Betydning, ikke blot for hans eget Liv, men ogsaa for hans Folks aandelige Udvikling, at jeg ikke kan undlade, idetmindste at berøre dem. Thi i det lange Tidsrum af omtrent et halvt Aarhundrede, hvori han har været en af vor Høj-

skoles ypperste Prydelser, har han ved sin Personlighed, sin Lærervirksomhed og sine talrige Skrifter — lige udmærkede ved Granskningens Alvor, Tankens Klarhed og Fremstillingens Skjønhed — havt en højst velgjørende, baade oplysende og forædlende, Indflydelse paa Studenterverdenens hurtig vexlende Slægter, — hvorfor de da ogsaa, uafhængigt af hans særlige Fag og uanfægtet af Tidens Brydninger, med usvækket Hengivenhed have sluttet sig til denne højsindede og frisindede Fører. Og under de kirkelige Stridigheder, der danne ligesom Indledningen til vore senere politiske Bevægelser, har han med Mod og Konsekvents kæmpet for Frihedens og Ordenens Sag — den store Opgave, for Kirken som for Staten, hvis Vanskelighed saa ofte har kastet Menneskene snart i Despotiets, snart i Anarkiets Arme. Det var i en tidligere Tid især den protestantiske Frihed, som han i Reformatoreernes Aand har forfægtet mod forkjættrende Angreb; det var senere især Organisationen, den protestantiske Kirkes svage Side, for hvilken han har ført Ordet ligeoverfor opløsende Tendenser. At maatte forsvare sig mod tvende modsatte Yderligheder er en Lod, som Clausen har delt med Mange. Det Særegne her er kun dette, at Angrebene fra begge Sider ere udgaaede fra — den samme Kreds.

I Staten, ligesaa fuldt som i Videnskaben og Kirken, er Trykkefriheden den aandige Friheds, den frie Drøftelses og Forhandlings Livsbetingelse. Et Øjeblik var den i Danmark blusset op i Slutningen af det forrige Aarhundrede, men snart var den sunket sammen under svære Tidens Tryk. Saa afvænt var det danske Folk blevet fra denne Friheds skarpe Lys og friske Luftning,

at de første Forsøg paa atter at vække den tillive, mødte næsten lige saa stærk Modstand hos en forkjælet Folken mening som hos en svagsindet Regering. Ingen, som ikke selv har gennemlevet hin Tid, vil kunne gjøre sig en klar Forestilling om dens trange Vilkaar; men at det — under Kamp og Forfølgelse — tilsidst dog lykkedes at erobre denne Frihed, hvoraf det danske Folk nu er i ubestridt Besiddelse, det skyldes for en stor Del de højt ansete Mænd, som aabent traadte i Skranken for den. Exempelvis skal jeg henvise til den store Trykkefrihedspetition, der rejste Banneret, og til det Frihedens Landeværn, der samlede og organiseredes om samme gennem Trykkefrihedsselskabet. Det var Clausen og Schouw, som her gik i Spidsen — de tvende Mænd, der troligen stod ved hinandens Side i Livet, som her i Salen deres blomstersmykkede Billeder, og som i Historien deres Navne ville gjøre det.

Da saa omsider den gamle, enevældige Konge besluttede, hvad man dengang kaldte »at føre sit Folk Tidens Oplysning imøde«, da hørte disse tvende Mænd i Stænderforsamlingen til de fasteste Støtter for alle gode Bestræbelsers Fremvæxt, og da ved Kong Christian VIIIs Død Tidens Fylde var kommen, da var det atter dem, som først udfoldede det konstitutionelle Banner. Vel forandredes Forholdene snart, da Stormen brød løs over Folkene, og da Omvæltningens Strøm styrtede ind ogsaa over vort Fædrelands Grændser. Men da i hin voldsomme Tid, der saa hurtigt fortærede, hvad den selv havde skabt, Martsministeriet var opbrugt, da var Clausen lykkeligvis i Behold, saa at han tilligemed Madvig, som Frihedstraditionens Bærere, fra den grundlovgivende Rigs-

forsamling kunde indtræde i det Ministerium, hvem det var forbeholdt at gennemføre Grundloven. Siden den Tid har Clausen, med en kort Afbrydelse, været Medlem af alle vore konstitutionelle Forsamlinger. Har han end sjeldnere blandet sig i de daglige Forhandlinger, saa har hans veltalende Røst dog lydt i alle store Spørgsmaal, hvor det gjaldt de aandelige Interesser, navnlig Nationalitetens og Frihedens Sag, og aldrig har den lydt uden at give høje Tanker og ædle Følelser et højt og ædelt Udtryk.

Det er ikke her Stedet til at gennemgaa den lange Række af baade store og smaa offentlige Formaal, for hvilke Clausen har virket, ledende og støttende, med sin ubestridte Anseelse, sin altid villige Gavnelyst, sin aldrig trætte Arbejdskraft. Kun Eet vil jeg fremhæve, fordi hans Navn paa en ganske særegen Maade er knyttet dertil — jeg behøver ikke at sige, at jeg mener den slesvigske Sag. Selv udsprungen af slesvigsk Æt, har han til den viet sine bedste Kræfter, ligefra den første Dag, da det danske Folk kom i Tanker om, at Slesvig ikke blot var et dansk Kronland, men tillige Sædet for en dansk Befolkning, som var prisgiven til Forurettelse og Undertrykkelse. Fremtiden vil have ondt ved at fatte, at der i Danmark gaves en Tid, da der udfordredes omtrent lige saa meget Mod til at forsvare Danskheden mod en Regering, der kaldte sig dansk, som senere til paa Valpladsen at forsvare den mod Slesvigholstenernes Oprør og Tydsklands Overfald. Men ingen Fremtid vil kunne glemme den Overbevisningens Styrke og den uopslidelige Udholdenhed, hvormed Clausen under denne lange Kamp har mødt de tyske Løgne og Anmasselser,

eller den ridderlige Stolthed, hvormed han hos sit Folk og sin Regering søgte at opmande Bevidstheden om Pligt og Ære. Skulde jeg ogsaa her paapege et enkelt Træk, da vilde jeg nævne den slesvigske Hjælpeforening, i hvis møjsommelige Gjerning Clausen understøttedes af Schouw, Hvidt, I. E. Larsen, Drewsen, H. P. Hansen og den eneste Overlevende, Meinert, som vi have den Glæde idag at se her iblandt os. Eller jeg vilde nævne den fra denne Kreds udgaaede Kæmpepetition i Sprogsagen, det store Mandtal over det omsider til ret Alvor vaagne danske Folk — eller maaske helst, fordi vi deri have ene Clausen for os og ham i hans højeste Kraft, den mægtige Tale, hvormed han i 1844 henrev selv den roskildske Stænderforsamling, og som fandt et saa værdigt Svar i det dejlige Digt af Ploug, hvormed han ved sin Hjemkomst hilседes:

•Hil Dig, Du Tankens højbaarne Høvding!

Hil Dig, Du Ordets hugprude Helt!

— Tak, for Du værged' voldtaget Eje,

Fædrenes Kampløn, Mødrenes Maal!

Hvor stor den slesvigske Sag end var, saa var den dog kun en Del af noget endnu Større; den gik Haand i Haand med Folkeaaendens Oplivelse hos hele det danske Folk. Dybt var den sunken under daarlige Kongers tyske Regimente, og neppe havde den begyndt at rejse sig af den lange Fornedrelse, førend den atter bøjedes ved Norges Forlis og al hin sørgelige Tids Elendighed. At den paany er opstanden — jeg kunde fristes til at sige af Graven, derfor deler Clausen visseligen Æren med Mange — navnlig ogsaa med sin gamle Modstander Grundtvig — men deraf har ogsaa Clausen saa store

Fortjenester, at det turde være hans bedste Adkomst til det danske Folks Taknemmelighed. Og netop fordi hans danske Nationalfølelse var udsprungen af et ægte dansk Hjerte, netop derfor har den ogsaa hos ham udfoldet sin skjønneste Blomst, den nordiske Tanke. Skulde jeg hen- vise til et enkelt Bevis, da maatte det vel nærmest være til det skandinaviske Selskab, ved hvis Stiftelse han tvang det danske Kancelli til modstræbende at bøje sig baade for denne Tankes og for Foreningsfrihedens Be- rettigelse. Men helst vil jeg dog ikke opsøge nogen en- kelt Kjendsgjærning; thi Danmarks Bryst gjenlyder endnu af de stærke, de varme Ord, hvormed han saa ofte har udtalt den Overbevisning, at Nordens Forening er den Havn, hvori vort Fædreland, der nu næsten som et Vrag driver om paa Tidens oprørte Hav, skal søge og finde sin Frelse.

Mine Herrer!

Jeg skal her slutte dette flygtige Tilbageblik paa Clausens Liv. Jeg har stræbt at gjøre det saa kort, som Emnets Rigdom tillod, og navnlig har jeg ønsket at undgaa al anden end Kjendsgjærningernes Veltalenhed. Men naar vi nu søge at sammenfatte alle de enkelte Træk i et Totalbillede, da møder der os i dette en rigt be- gavet og fint udarbejdet Personlighed, en Menneskesjæl af en forunderlig Renhed, Styrke og Ynde. Jeg kjender stærke Naturer med en ubøjelig Villieskraft, med knu- sende Logik og Tale som slebne Sværd. Jeg kjender ogsaa humane Naturer, af hvis milde Øje der fremlyser et kjærligt Sind, fuldt af Begejstring for det Skjønne og Velvillie mod Andre. Men jeg kjender Ingen, hos hvem

Vicomte de Coëtlegon, for »Pays« og Mr. Forestier, tre dannede og elskværdige Gjæster, som befandt sig meget vel i min Bopæl paa Frederiksberg Slot.

Den første Middag vare de alle samlede hos mig tilligemed deres Værter og endel af vore politiske Notabler til en vellykket Fest. Den næste Dag førtes de gennem Charlottenlund og Dyrehaven til Vedbæk og derfra til Klampenborg, hvor der gaves en glimrende Banket, hvortil der var blevet indbudt af en større Samling af Mænd, tilhørende alle Partier. Forsædet førtes af Hall, Skaalen for Landets Konge udbragtes af Bræstrup og for de Franskes Kejser af David, for hvilken Morin, en smuk Mand, der gjorde et behageligt Indtryk, takkede i et værdigt og indholdsrigt Foredrag. Velkomstskaalen for Gjæsterne (for hvilken Piccioni takkede med en Skaal for de danske Slesvigeres Gjenforening med deres rette Fædreland) var overdraget til mig. Bille, som med stort Talent og mageløs Udholdenhed havde forestaaet alle Festlighederne, havde sørget for, at den samme Aften kunde udsendes til alle de her repræsenterede Blade. Den lød saaledes:

Messieurs les députés et journalistes français!

C'est au nom de mes compatriotes réunis à cette fête, que je vous salue et vous dis, combien vous êtes les bienvenus parmi nous. Tout ce que vous avez vu et entendu, dès le moment que vous avez mis le pied sur le sol danois, m'autorise à vous le dire au nom du peuple danois.

Oui, messieurs, vous êtes ici dans un pays ami. Elève zélé de la civilisation française, allié séculaire de

la France, victime des revers de l'empire, c'est encore sur la France que reposent ses espérances. C'est surtout en Slesvig — depuis dix siècles la convoitise, depuis trois ans la proie des Allemands — qu'est enracinée la conviction que la France ne permettra jamais d'en faire une nouvelle Pologne, car, messieurs, le bon sens du peuple sait toujours discerner ses vrais amis, même à travers les ténèbres d'une situation difficile. Tout ce que nous demandons, c'est que vis-à-vis de nous on respecte le principe, au nom duquel on a démembré une vieille monarchie, et qu'on exécute loyalement la promesse solennelle qu'on vient de donner en face de l'Europe entière. Or, messieurs, c'est la France qui a inscrit le principe des nationalités sur son drapeau; c'est à l'initiative de l'Empereur que nous devons cette promesse. La France n'abandonne jamais son drapeau glorieux!

Oui, messieurs, vous êtes ici dans un pays ami — j'ose ajouter: digne de votre intérêt. Vous savez que depuis des siècles il a pris une honorable part à l'oeuvre commune de la civilisation, et qu'il jouit sagement d'une liberté large, loyalement acquise. Vous savez que depuis vingt ans il lutte pour défendre son indépendance et qu'à diverses reprises il a bravement combattu contre des forces d'une supériorité écrasante. Abandonné à lui-même il a dû nécessairement succomber. Mais je vous invite, messieurs, à vous convaincre de vos propres yeux si nous sommes écrasés. Regardez autour de vous, et vous verrez que l'esprit public, s'il a été ébranlé pour un moment, a pourtant repris toute la

sérénité, toute la confiance que donne la foi en Dieu et le bon droit. Nous ne demandons pas mieux que de vivre en paix et bonne intelligence avec notre puissant voisin; mais quel que soit le sort qui nous est réservé, nous marchons vers l'avenir inconnu — la tête haute!

Soyez donc les bienvenus, messieurs, puisque vous venez chez nous en bons amis! Rien n'a pu vous attirer dans ces contrées lointaines, si ce n'est la noble sympathie qu' éprouve toute âme généreuse pour les opprimés, dignes d'un meilleur sort. Et ce ne sont pas des sentiments stériles que vous nous apportez. Non, messieurs, c'est un secours moral, dont nous savons apprécier toute la valeur; c'est un gage que nous ne sommes pas oubliés et délaissés dans ce monde, qui ne sera pas pour toujours abandonné à la merci de la force primant le droit; c'est la promesse que pour nous aussi viendra un jour — non de vengeance, mais de réparation. Grace vous en soit rendue, messieurs!

Si votre présence parmi nous, dont le charme est rehaussé par sa spontanéité, a été accueillie par les acclamations du peuple, c'est que nous vous regardons comme les représentants de la grande nation française. Nous voyons ici des membres de sa représentation nationale, dont le dévouement est le ferme soutien de l'honneur de l'empire, et dont la tribune — cette tribune qui a tant de fois remué le monde — vient de retentir de la sympathie, que trouve toute cause juste et noble dans le grand coeur de la France. Nous voyons ici d'honorables représentants de la presse française — mais

la presse, messieurs, est en même temps l'atelier et l'arsenal de l'opinion publique, et l'opinion publique est la plus sublime et la plus irrésistible de toutes les puissances.

Soyez donc mille fois les bienvenus!

Vivent nos hôtes français!

XII.

Det gamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk.

(Foredrag i den danske Folkeforening 6te Februar 1868).

Det løseste Blik paa Europas Kort vil vise, at det for Danmark maa have været en vanskelig Opgave, at hævde sin fra den tydske forskjellige Nationalitet.

Hvis Europa mod Nord var endt ved Skagen; vilde det rimeligvis ikke være kommet til nogen egentlig Kamp; thi Befolkningen paa den lille fra det tydske Fastland udgaaende Landtunge og paa den hosliggende Øgruppe vilde neppe have været istand. til ene at modstaa dens sydlige Naboers Overvældelse. Det vilde da vel være gaaet dem som Beboerne af Østersøens og Nordsøens tilstødende Kyster, og da her ikke er Tale om en saadan Raceforskjel, som f. Ex. mellem Kelterne paa Atlanterhavets Kyster og deres Nabofolk, men kun om forskjellige Stammer af den samme store Folkefamilie, og da Afgjørelsen vilde have fundet Sted paa en Tid, da Modsætningerne endnu ikke havde udsondret og fæstnet sig, vilde det snarere have havt Karakteren af en Sammensmeltning end af en Undertrykkelse. Naar det desuagtet

er lykkedes de Danske at udvikle og gennem Tidernes Anfægtelser og Omskiftelser at hævde en fra den tydske forskjellig Nationalitet, da skyldes dette efter min Overbevisning ikke ene de selvstændige Spirer dertil, som de have medbragt fra en Tid, der ligger hinsides den historiske Bevidsthed, men tillige den Omstændighed, at de havde disse oprindelige Folkespirer fælles med de øvrige Nordboer, at de altsaa selv kun vare en Del af et større Hele, som tilsammentaget besad Betingelserne for en særegen Udvikling. Denne Betragtning giver i mine Øjne det saakaldte »skandinaviske Spørgsmaal« en Betydning, som er langt dybere og langt alvorligere end alle politiske Hensigtsmæssigheder og sociale Ønskeligheder; thi for mig hviler Muligheden, og altsaa ogsaa Berettigelsen, for en dansk Nationalitet deri, at den kun er en Del af den nordiske Nationalitet. Naar vi indenfor dennes Omraade desuagtet maa betegne det Danske som en særlig Afskygning, da har dette væsentlig sin Grund i de nordiske Landes geografiske Sønderrevethed; thi Forskjellighederne ere langt mindre, end de, som i mange andre Lande forlængesiden ere overvundne og udslettede indenfor Folk, om hvis nationale Enhed der ikke kan være nogen Tvivl, medens de hos os, langtfra at udjevnes, tvertimod i Tidernes Løb ere blevne større, end de oprindeligen vare. Jeg kan naturligvis ikke her udføre disse Antydninger, men jeg har dog villet paapege dem, fordi de henvise til den Naturgrund, hvorpaa det Forhold har udviklet sig, der her skal beskæftige os. At Nordboerne i Danmark geografisk vare løsrevne fra det øvrige Norden, og at deres Land var landfast med Tydskland, uden at være adskilt fra samme ved nogen naturlig, klar og paa-

lidelig Grændse — det er den ældgamle Grund til det ældgamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk, ældre end vor Historie og saa stærkt, at vor folkelige Selv-virksomhed aldrig har kunnet frigjøre sig derfor. Det er paa denne Baggrund, jeg nu i flygtige Omrids vil søge at tegne dette Mellemværendes historiske Udvikling.

Skjøndt den nationale og den politiske Enhed ere forskjellige Ting — især i Staternes Begyndelse — saa ere de dog gjensidigen en vigtig Støtte for hinanden, og det har ogsaa hos os til de forskjelligste Tider og under de forskjelligste Former været Maalet for mange Bestræbelser, at tilvejebringe den politiske Forbindelse mellem Nordens Folk, som vilde have lettet en ensartet Udvikling og styrket den fælles Modstand mod alt det Fremmede. Det har derfor været en af Danmarks og hele Nordens største Ulykker, at, da denne Forbindelse syntes at have fundet en fastere Form, den indenlandske Æt uddøde, som havde begrundet og nu skulde befæste dette store Værk, og at denne vanskelige Opgave tilfaldt fremmede og tilmed uduelige Herskere, blandt hvilke først den tredie kom til at begrunde et Dynasti. Kalmarunionen brast, og de for dens Gjennemførelse førte blodige Kampe fremkaldte Modsætninger, som de tvende fjendtlige Dynastier paa begge Sider senere have søgt at nære og bruge. Sverig og Danmark gik hvert sin egen Vej, og det sidste dreves over i Tydskhedens Arme, hvortil i den forudgaaende Trængselstid Pantsættelser af Slotte og hele Provindser, gjentagne fjendtlige Indfald af de holstenske Grever og den noget fredeligere, men ikke

mindre ødelæggende Indtrængen af Hansestæderne, havde beredet Vejen. Med den oldenborgske Kongeslægt vare ikke blot tydske Anskuelser og tydske Forbindelser komne paa Danmarks Trone, men alle deraf følgende Ulemper fik en særegen Betydning og Fasthed ved den dynastiske Forbindelse med Holsten, som endog kjøbtes ved en væsentlig Svækkelse af Danmarks Ret til Slesvig. Saa langt tilbage i Tiden gaar den slesvigholstenske Lære, som endnu den Dag idag lever af de dengang udstædte Aktstykker og af de dengang grundlagte Tilstande. At saaledes et rent tydsk Element var blevet berettiget indenfor de danske Kongers Rige, blev dobbelt farligt ved de ulykkelige Delinger, idet de yngre Linier, for at vinde og hævde deres Uafhængighed af de danske Konger, søgte deres Støtte i Rigets tydske Del. De ikke blot vedbleve af Fødsel og Opdragelse at være rent tydske, men de bleve nu af Politik ligefrem fjendtlige mod Danmark. Det var mere end en blot Familietvist, der under Christian II udbrod i aaben Fejde. Danmark stod dengang ved et vigtigt Vendepunkt — paa den ene Side en (efter Tidernes Lejlighed) mere demokratisk Udvikling, væsentlig bygget paa Stæderne, Handel og Søfart — om jeg saa tør sige i hollandsk Stil; paa den anden Side en rent tydsk, aristokratisk Retning, som søgte sit Tyngdepunkt i den store Landbesiddelse og fandt sit stærkeste Udtryk i det slesvigholstenske Ridderskab. Jeg taler her ikke om fuldt færdige Systemer, men kun om Spirer, der maatte udvikle sig i modsatte Retninger og derfor maatte komme i Kamp med hinanden. I denne Kamp besejredes Christian II, der var bleven en virkelig dansk Konge, og den holsten-gottorpske Linie, der var rent tydsk og

var bleven det endnu fastere derved, at den hovedsageligen skyldte den holstenske Adels Understøttelse sin Sejr, besteg Danmarks Trone. For den danske og folkelige Sag i Danmark var dette et ubodeligt Knæk; thi med det oldenborgske Dynastis rent tydske Linie kom den Anskuelse til Magten, at, om Danmark end ikke ligefrem kunde betragtes som en holstensk Erobring, saa var dog Holsten Kongeslægtens egentlige Hjem og Tydskerne den herskende Stamme. Denne Anskuelse vedligeholdte sig længe i selve Kongehuset, hvor den idelig opriskedes af tydske Dronninger og den tydske »Sveit«, de førte med sig; og at den aldrig er opgiven af det slesvigholstenske Ridderskab, derom have vi selv fra den seneste Tid et interessant Vidnesbyrd i en Adresse til Kong Christian VIII, hvori det udtaler sin Tilfredshed med, at »deres Hertug tillige har bestegit Nabolandets Trone.«

Samtidig hermed indbragte Reformationen et nyt Tydskhedens Element i vort Liv, og det ikke blot i Slesvig, hvor en bevidst og hensynsløs Bestræbelse understøttedes af saa mange andre Forhold, men selv i det egentlige Danmark, hvor den gav Kirken og Universitetet, og derigjennem den hele Videnskabelighed, et stærkt tydsk Præg. Dog tør det herved ikke tabes af Sigte, at Reformationen var Oplysningens og Frihedens Sag, og at dens Indflydelse paa Danmark skyldtes det kraftige aandelige Opsving, som bar den frem hos Tydskerne. Ej heller tør det overses, at det aandelige Liv, den vakte ogsaa i Norden, ingenlunde blot modtog fra Tydskland, men tillige fremkaldte hæderlige Bestræbelser for en selvstændig Udvikling. Christen Pedersen i Danmark har, ligesom Olaus Petri i Sverig, Betydning ikke blot i kir-

kelig, men ogsaa i national Henseende, og Navne som Tycho Brahe og Arild Hvitfeldt, Niels Hemmingsen og Anders Sørensen Vedel, Bartholinerne og flere Andre betegne lovende Begyndelser, fra hvilke en dansk Viden-skabelighed og Literatur kunde være fremblomstret, hvis ikke Enevælden snart havde bragt Folket ned til det Lavmaal af Kultur, fra hvilket først langt senere Holberg begyndte at rejse det.

Hvad der i politisk Henseende kan siges for og imod den Statsomvæltning, som hos os indførte Enevælden, vedkommer os ikke her, hvor der kun tales om Nationalitetens Interesser. For disse vare dens Virkninger højst fordærvelige. Der kunde rejses svære Anker mod den gamle danske Adel, men den var dog i alt Fald dansk, og saalænge den havde Magten, satte den en uoverstigelig Bom mod Tydskhedens Overvældelse — »our tyrants then at least were our countrymen«. Men med Adelen faldt den sidste Skranke mod det Fremmedes Herredømme; thi, om end Borgerstanden i det første Øjeblik — idetmindste i Kjøbenhavn — noget havde rejst Hovedet, saa var den dog saa svag, at den snart ydmygeligen bøjede sig for Kronen og Hoffet, og Bønderne vare dengang baade i aandelig og materiel Henseende i en saa usel Forfatning, at der i lang Tid ikke kunde være nogen Tanke om, at derfra skulde kunne rejse sig nogen Modstand. Efter Adelen's Nederlag var der saaledes Intet tilbage — Intet uden Kongedømmet, som i Ordets egentligste Betydning var det ene vældige; men Kongedømmet i Danmark var ikke blot tydsk af Herkomst og Vane, det blev det nu ogsaa af Politik. Enevælden var bygget paa den danske Adels Underkuelse, og til fremdeles at holde

denne nede, dertil brugte den Tydskere; thi skjønt Gud skal vide, at servil Tænkemaade paa hin Tid frodigen blomstrede i alle Lande, saa trivedes den dog intetsteds yppigere, end i det mellem en Mængde smaa ynkelige Hoffer udstykkede, mishandlede Tydskland. Det blev en fast Familiepolitik, hvad Frederik IV i sine »hinterlassene Regieringsregelen« indskærper sin Efterfølger, ikke at betro noget vigtigere Statsemede, — lige ned til Amtmænd, Fæstningskommandanter osv. — til Nogen, som var »vom alten dänischen Adel und Sauerteig,« og hvis det endelig ikke kunde undgaaes at tage en Enkelt iblandt dem, da kun at vælge en Person, »der nicht sonderlich raffiniert und intrigant ist, sondern nur das Landwesen versteht.« Saadanne raffinerede og intrigante Personer fandt man derimod blandt den Hærskare af Tydskere, fattige Prindser, brødløse Adelsmænd, Lykkeriddere og Projektmagere af alle Slags, som fandt et aabent Tilflugtssted ved det danske Hof og derfra forsørgedes med Embeder, Pensioner, Privilegier og ændre Herligheder. Det var hos »importerede« Tydskere, som ingen Rod havde i Folket, og som skyldte Hoffets Naade Alt, at Enevældens slette Samvittighed fandt sine bedste Støtter og villigste Redskaber.

Følgen af denne Politik blev det da, at et overvejende Antal af de højere Statsemeder kom i Hænderne paa Tydskere, blandt hvilke der vistnok fandtes enkelte dygtige Mænd, men som i Reglen ikke havde anden Fortjeneste end Hoffets, stundom ved uværdige Midler vundne, Gunst. Navnlig var Armeen gennemgaaende tydsk. Den bestod for en Del af hvervede tyske Vagabonder, og selv de indfødte Regimenter kom-

manderedes lignend til Aaret 1773 paa Tydsk, i Reglen af tydske Officierer, og dømtes efter tydske Krigsartikler. En meget yndet Forsørgelse fandt mange af Hoffets tydske Yndlinge ved under dets formaaende Mægling at tilgifte sig Jordegodser i Danmark, af hvilke en stor Del efterhaanden kom i Tydskeres Besiddelse og ofte sikredes deres Familier ved at oprettes til Len og Stamhuse. Af Danmarks 18 Lensgrevskaber ere saaledes ikke mindre end 12 oprettede for tydske Mænd, hvis Efterkommere i mange Slægtled, nogle endog lige ned til vor Tid, bevarede deres tydske Sind og tydske Tale. Det behøver ikke at bemærkes, hvilken Indflydelse i hin Underdanighedens Tidsalder de fremmede Herrers Skik fik paa de ringere Stænder, og navnlig paa Alt, hvad der ad Naadens og Rangforordningens Stige stræbte op i de højere Regioner. Desuden fandt ogsaa i Borgerstanden en stærk tydsk Indvandring Sted ikke blot i de slesvigske Kjøbstæder, men ogsaa i Kongerigets, navnlig Kjøbenhavn, hvor Tydskerne, samlede i egne Menigheder, levede næsten som en afsluttet Koloni. De tydske Menigheder, der under Religionskrigene i Tydskland havde dannet sig i flere Smaabyer, saasom Sorø, Næstved, Kjøge og Nykjøbing, svandt vel snart hen; men i Helsingør holdt den tydske Gudstjeneste sig indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede, og i Fredericia har man oplevet det Særsyn, at, da den der nedsatte franske Koloni ikke længer kunde opretholde sin franskreformerede Gudstjeneste, gik denne over til at blive tydsk, skjønt dens Medlemmer, oprindeligt franske, forlængesiden vare blevne til gode Jyder. Til den danske Bondestand var Fortydskelsen vel ikke trængt ned, men den vandt Intet ved

Statsomvæltningen. Tvertimod: Enevælden nøjedes med at knække Adelens politiske Magt, men havde Intet imod, at denne holdt sig skadesløs ved at undertrykke sine Bønder. Heri foregik de nye tydske Herremænd med et lysende Exempel; det var ved at udsuge en Befolkning, som var dem fremmed, at de tilvejebragte Midlerne til den overdaadige Pragt, de efter Tidens Mønster og Hoffets Tilskyndelser udfoldede langt ud over deres Evne. Som i Bøhmen, som i de preussiske Østersøprovindser, delte Tydskerne ogsaa i Danmark Magten imellem sig, og medens de levede højt af de ringeagtete »Indfødtes« Sved, lode de Almuen pluddre sit indfødte Kragemaal, naar den kun lystrede og betalte. Derfor sørgede Ridefogden.

Saa ulykkelige vare de Kaar, som i den sidste Halvdel af det 17de og den større Del af det 18de Aarhundrede vare beredede det danske Folk. De vare sørgelige i social Henseende, om end ikke værre end paa mange andre Steder; men de vare det især i national Henseende, hvormed vi her ene have at gjøre. I politisk Henseende havde Staten vel i sine Hovedbestanddele bevaret sin Uafhængighed af det dengang saa afmægtige tydske Rige, men i national Henseende betragtedes Danmark endog af sin egen Regering som et væsentlig tydsk Land. Undertrykkelsen var ikke saa voldsom som i »den kullede Greves« Tid, men den var lige saa nedværdigende og maaske endnu farligere. Nu, som dengang, kunde det med Sandhed siges, at »Tydsken raader i Danmark«. Det er derfor et uigjendriveligt Bevis for den danske Nationalitets Livskraft, at den, selv under saa sørgelige Kaar, langtfra at bukke under og visne hen, tvertimod udviklede sig og sit Sprog til større Rigdom og Fylde.

Vel havde den endnu ikke Styrke til at afkaste det forsmædelige Aag; men i Folkets Skød levede Bevidstheden om den Uret, det led, og hvor denne Bevidsthed er tilstede, der er ogsaa Haab om Frelse. Det er denne Uvilliens Modstand, hvis stille Væxt jeg skal søge at paavise i enkelte Træk; thi i den boede og med den groede Forjættelsen om bedre Tider.

Jeg skal ikke gaa længer tilbage end til Reformationens Tid, som ogsaa her vakte et større aandeligt Røre, og dermed Følelsen af de Danskes Forurettelse og Tydskernes, navnlig Holstenernes, Overmod. Et Vidnesbyrd herom indeholdes i den Skibyske Krønikes fyndige Ord: »Det altid ulykkelige Danmark maa endnu opretholde det fjendske, listige og rovbegjærlige Holsten, som det har kjøbt, forøget og beriget med sine Midler.« Det er den samme Erkjendelse, som kort Tid derefter lader den ubekjendte Forfatter af et mærkeligt lille Skrift: »Seditionum Daniæ liber«, tilraabe sine Landsmænd: »Ve Eder, I Daarer, at I i Eders Forblindelse overantvørde Eders Fædreland til Tydskerne! Have I nogensinde af Eders Forfædre hørt, at de have været tro mod de Danske? Er det ikke et gammelt Mundheld, at, før skal en Hyldebusk bære Figen, før en Tydsker viser Redelighed mod de Danske? Alle Ulykker, Laster og Krige, som siden Rigets Oprindelse ere komne over de Danske, ere Tydskernes Værk.« Dette Mundheld var endog trængt frem til den svenske Rimkrønike: »Før Tydskten bliver Dansken god, før vøxer Figen paa Hylderod.« Det er den Lærdom, som alt for 300 Aar siden vore Forfædre havde øst af Betragtningen af de fremfarne Tider; det er ikke Noget, som den nuværende Slægt har udfundet eller op-

fundet — den har snarere glemt det. Hine Vidnesbyrd fra Reformationens Tid ere skrevne paa Latin; men neppe fødtes den nyere danske Literatur, førend Protesten mod det tydske Væsen deri kom til Orde. Naar Kingo udtaler sin Uvillie mod dem, som »lade haant om vort danske Vadmelssprog og ikke gad tage det paa deres Silketunger«, eller som »i 30 Aar har ædt dansk Brød, men ikke kan 30 danske Ord«, da var dette midt i Underdanighedens Tidsalder en dristig Anklage mod Landets hovmodige Herrer, og hvor dyb end Kingos religiøse Begejstring var, saa finder dog ogsaa hans patriotiske Følelse et næsten rørende Udtryk i hans »Sjunge-Chor«, naar han glæder sig ved det Haab, deri at have viist, »at de Danskes Aand ikke er saa fattig og forknytt, at den jo kan stige ligesaa højt mod Himlen som Andres, alligevel at dend ikke bliver ført paa fremmede Vinger.« At Holberg havde søgt sin Uddannelse, ikke i Tydskland, men i England, Holland, Frankrig og Italien, og hvorledes han i sine Komedier, Epistler og Satirer hudfletter al den tydske Vind, som førte det store Ord her i Landet, især i Armeen, som netop af den Grund var Folket saa forhadtt — det vide vi Alle. Holbergs hele Personlighed og literære Virksomhed er en staaende Protest mod Tydskeriet. Mindre bekjendt er det dog maaske, hvorledes han delte og udtalte Folkets Glæde over Frederik V.s engelske Gemalinde, som i Modsætning til hendes tydske Forgængerinder »talte Dansk med de kongelige Børn«, og ved den Løjlighed fryder sig ved den Tanke, at hans Skrifter kunde bidrage til at gjøre det danske Sprog saa »poleert«, at det, »som nu uforskyldt lidet eller intet tales udi store Huse, kunde blive til Hof-

sproget.« I Sandhed, det maatte være kommet vidt, naar det for en saa dristig Aand som Holberg kunde staa som et ðristigt Haab, at der kunde komme en Tid i Danmark, da Landets Konge og hans Omgivelser talte Folkets Sprog! Men saa vidt var det virkelig kommet, at Holbergs Samtidige, Falster, med Føje kunde »være i Tvivl, om vi levede i Tydskland eller i vort eget Land — saa vidt, at Nordal Brun kunde spørge, »hvor længe vi skulde være den elendige Slægt, som hylder fremmede Narrestreger og Daarskaber ved at efterligne dem«, — saa vidt, at Peter Andreas Heiberg i retfærdig Vrede kunde paastaa, at »Dansk er en Plet paa en velopdragen Person, som gjør ham uduelig til et vigtigt Embede i Danmark!« Intet Under derfor, at selv tydskdannede Mænd kunde harmes over saa megen Unatur, saasom naar Holsteneren Schack-Staffeldt kalder Danmark »et Farce-theater for Tydskeriet«, eller naar Sydslesvigeren Abrahamson sammenligner de Danskes Stilling til Tydskerne med »Heloternes Forhold til deres spartanske Herrer.« Wessels Spørgsmaal: »Hvad gjør Tydsknen ei for Penge?« er blevet et almindeligt Mundheld, og Ewald har beriget Folkebevidstheden med et Ord, der i al sin Simpelhed er som et Omqvæd paa hele vor Historie: »Al vor Fortræd er tydsk!«

Denne lille Blomsterkost er plukket i vore ældre Digteres Have, fordi de ere Nationalitetens Præster og Sprogets Værger, og fordi de her fremførte Navne betegne Fremgangen i den aandelige Bevægelse, som førte den danske Folkeand- til Selvbevidsthed og Sejr. Der gaves en Tid, om hvilken Grundtvig med Rette kunde sige:

•Dansken var fredløs i Skov og paa Hede;
 Herrer vi havde af Himmelens Vrede,
 For Tydskerne reves om Danmark. •

Men da gik det vort danske Modersmaal, som en af vore yngste Digtere (Lembcke) har sunget:

•De Fremmede, de tænkte at volde hende Sorg,
 De bød hende Trældom i hendes egen Borg;
 Men just, som de mente, hun var i Baand og Bast,
 Da lo hun saa hjerteligt, at alle Lænker brast. •

Omslaget skete, da det tydske Overmod under den frivole Eventyrer Struensee havde naaet en saadan Højde, at det f. Ex. befaledes, at Andragender og Forestillinger til den danske Konge skulde affattes paa Tydsk. Vel forberedtes Struensees Fald ved en Hofintrige og han domfældtes for en bevist Forbrydelse; men det var dog noget Andet og Mere end en Kabale eller en Retssag — det var i sine Aarsager og i sine Følger en virkelig Omvæltning. Det var ikke den krænkede Dyd, der bragte Struensee paa Skafottet; thi den har ofte baade tidligere og sildigere fundet sig i Meget, og den vilde neppe have valgt Juliane Marie til sin Helgen. Det var ej heller Frihedsbegejstringen, som afkastede et tyrannisk Aag; thi hvor despotisk Struensee end var, saa var han i alt Fald en bedre Repræsentant for de dengang overalt i Europa opdukkende Frihedsideer end Arveprinds Frederik. Nej, det var den dybt saarede Nationalfølelse, som omsider havde faaet Styrke til at rejse sig mod Undertrykkelsen, og Struensees Blod var et Sonoffer, ikke blot for hans egen, men ogsaa for mange Andres Brøde. Til Bevis paa, at dette var hin Tildragelses sande Mening, skal

jeg her kun anføre den ene Kjendsgjærning, at Loven om Indfødsret var Sejrens vigtigste Frugt, og at denne Lov blev modtaget af Folkets Jubel, som var den et stort og kosteligt Frihedsbrev, der efter Udlændiskhedens lange Forsmædelse endelig gjorde de Danske til Herrer i Danmark. At man betragtede alle Kongen af Danmarks Undersaatter som Danske, og ansaa det for en patriotisk Pligt, ikke blot at elske Holstenerne som Brødre, men ogsaa at hade Svenskerne som Fjender, det var en Følge af de dengang herskende Begreber; men at »Landets Brød« tilhører »Landets Børn« var kun et spidsborgerligt Udtryk for den følgerige Sandhed, at Danmark tilhører de Danske. At Personer, som Enkedronning Juliane Marie, Arveprinds Frederik og deres Guldberg, stode i Spidsen for denne Revolution, beviser kun, at, naar Tidens Fylde er kommen, er Historien ikke kræsen i Valget af sine Redskaber; imidlertid opfyldte de dog deres Del af Arbejdet ved at gjøre Kongehuset dansk. Hvor daarlig end den Opdragelse var, som Sporon gav Kronprinds Frederik, vakte den idetmindste hans Nationalfølelse, ligesom det Tryk, hvorunder han opvoxede, hos ham udviklede baade Villien og Evnen til den vigtige Rolle, hvortil han tidlig blev kaldet. Dette Barndomsindtryk holdt sig gjennem hans hele Liv og nærredes ved hans jevne Sinds og hans jevne Begavelses Sympathi for den menige Almue. Den unge Prinds, der senere som Christian VIII besteg Thronen, hørte til den Sidegren af Kongehuset, som havde gjort Danskheden til sit Særkjende, og hans, om end overfladiske, dog opvakte Aand blev tidlig inddragen i det Opsving i Videnskab og Kunst, som hos os betegner Overgangen fra det 18de til

det 19de Aarhundrede. Saaledes bragtes ogsaa Kongehuset til at deltage i den danske Folkeaaands Rejsning, og dette er et af de lyseste Træk i den lykkelige Tid, i hvilken en Kreds af dygtige Statsmænd med Kraft og Klogskab hævdede Danmarks Ære og Uafhængighed og indførte mange af de indre Reformers, som Tiden krævede, men som ingenlunde overalt tilvejebragtes ad fredelig og lovlig Vej, medens en Række af udmærkede Mænd næsten samtidig fremtraadte paa alle det aandelige Livs Enemærker og hævdede det danske Folk til Selvfølelse og til almindelig Anerkjendelse. Dette Opsving understøttedes af en tidligere ukjendt Velstand, som gunstige og velbenyttede Konjunkturer fremkaldte, og viste sig i en levende Deltagelse for de offentlige Anliggender, saasom for den store Landboreform, hvori Regeringen understøttedes af den oplyste offentlige Mening, og i en varm Fædrelandskjærlighed, som højt blussede op, da Aprilslaget indskød det nye Aarhundrede. Selv i mange mindre Træk, der pleje at ledsage et Folks vaagnende Bestræbelser for at blive sig selv og hævde sit Eget, kan man forfølge dets Virkninger, saasom i Sprogrensningen, der fandt varme Talsmænd (f. Ex. Frederik Snedorff) og mange baade berettigede og uberettigede Medarbejdere.

Det vilde imidlertid være en stor Misforstaaelse, dersom man vilde mene, at det nu gik let og hurtigt med den danske Gjenfølelse i Staten, i Samfundet, i Literaturen. Det var et gammelt, indgroet Onde, som skulde besejres, og alle Tidens, og navnlig vor Tids, Erfaring har viist, hvor stor Traditionens Magt er. Navnlig vedblev Danmark i sit Forhold til Udlandet at staa som en Magt, hvori det Tydske havde Overvægten — Noget,

som fandt et betegnende Udtryk deri, at de udenlandske Anliggendes Bestyrelse var forenet med det saakaldte »tydske Kancelli«, og bevirkede, at næsten alle Gesandtskabsposter vare i Tydskeres Hænder. Madvig har fornylig eksempelvis fremhævet, at Bernstorff ansatte sin Svoger, den tydske Grev Stolberg, som aldrig havde været i Kjøbenhavn, som dansk Gesandt i Petersborg; jeg skal tilføje, at neppe var en tydsk Baron fra Kurland, Löwenstern, bleven gift med en Niece af Grev Schimmelmänn, før han i en Haandevending blev gjort til dansk Adelsmand og dansk Gesandt i Wien. Denne Skik har holdt sig lige til de seneste Tider, og det har gjort Danmark utroelig Skade, at Ulandet som oftest har faaet sine Forestillinger om Danmark gennem Tydskere, der selv vare fremmede for Folket og dets Sprog, at vi f. Ex. ved det tydsk-gottorpske Hof i Petersborg have været repræsenterede af Mænd som Blome-Heiligenstedten, Rantzau og Otto Plessen. Ogsaa i den indre Forvaltning, navnlig paa de højeste Poster, fandtes mange tydske Embedsmænd, som i Forening med de tydske Adelslægter, der tildels for længe siden vare indkomne i Landet, men med stor Sejghed bevarede deres tydske Sind og Tale, dannede Kjærnen i en Kreds af tydske Familier, blandt hvilke ogsaa flere af Børsens Matadorer indtog en anselig Plads, og til hvilken Danske kun fandt Adgang ved at rette sig efter deres Interesser og Sprog. Selv efterat den danske Folkeaaand var vakt til Bevidsthed om sin Ret og snarere fandt Medhold end Modstand hos Dynastiet, frembød dog Danmark Skuet af et Land, hvori Statsstyrelsen og de højere Stænders Liv havde et stærkt tydsk Præg. Dette var vistnok meget forskjelligt

fra det uforskammede Plyndringssystem, hvoraf jeg ovenfor har anført enkelte Træk; der fandtes i dette nye tydske Aristokrati baade dygtige og frisindede og mod det danske Folk velsindede Mænd. Men i national Henseende kan det kun betragtes som en Ulykke, at der i Samfundets højere Lag, navnlig i Hovedstaden og omkring paa Herregaardene, i stor Udstrækning raadede en fremmed Aand og taltes et fremmed Tungemaal, som gjennem Opdragelsen forplantedes fra Slægt til Slægt. Dette gjaldt endog i flere offentlige Forhold. Ligesom Christian IV, der dog var langt danskere, end hans nærmeste Forgængere og Efterfølgere, havde befaleet Lærerne ved Sorø Ridder-Akademi kun at undervise paa Tydsk (profiteri germanice) og forbudt dem, selv udenfor Undervisningen, »at bruge det danske Sprog med Eleverne, meden de dennem ere befalede«, saaledes var Tydsk ogsaa paa Landkadetakademiet i Kjøbenhavn vedblevet at være Hovedsproget, selv efterat Indfødsretten var bleven Lov, og Kommandoen i Hæren var bleven dansk. Tre Aar, efterat Kronprinds Frederik havde grebet Statens Ror og lagt sit personlige Sindelag for Dagen ved f. Ex. at forandre sit eget Navn fra Friederich til Frederik, skulde han møde ved en Fest paa Akademiet, hvorved Læreren i Dansk skulde holde Festtalen. Han vilde gjøre det paa Dansk, men dette blev forbudt ham. Clausen har fornylig i en Tale paa Skydebanen mindet om, at faa Huse derfra fandtes en af den tydske Hofpræst Christiani oprettet, af danske Børn stærkt besøgt tydsk Opdragelsesanstalt, blandt hvis Lærere Rahbek fandtes, den samme Rahbek, der vel har klåget over, »at de Danske fødes med Tydsken som med Arvesynden«.

men som ligefuldt selv har vedkjendt sig det Ønske, at være født i Tydskland og at skrive Tydsk. Saa svært er det at udrydde Ukrudt, naar det har havt Aarhundreder til at gro, og det var ikke det rette Middel til at luge samme, naar dette jevnlig betroedes til tydske Hovmestere, saa at lige ned til vor Tid fornemme Folks danske Udtale ofte røbede, at det var af Tjenestefolkene de havde lært deres Modersmaal.

Det var dog ikke ene Traditionens Magt, som saa længe opretholdt Tydskhedens nedarvede Overlegenhed, men denne fik en ny og mægtig Støtte i den tydske Videnskabeligheds og Skjønnerens frodige Udvikling netop i denne Tid, som medførte ligefrem Fare for en aandelig Overvældelse. Denne Fare havde hidtil ikke været stor. Reformationen udøvede vistnok en mærkelig Indflydelse paa den theologiske Videnskab og kirkelige Orden hos os, men det varede ikke længe, førend den i Tydskland selv, forsaa vidt den ikke udskejede i vilde og ufrugtbare Bevægelser, forstenedes i en død Orthodoxy eller hensygnede i en grædevorn Pietisme. Der fremstod vistnok betydelige Mænd i forskellige Videnskaber, men de udøvede kun en meget middelbar Indflydelse paa Folkeandaen; medens den Del af det aandelige Liv, som stærkest paavirker denne, nemlig Skjønneren, ikke kunde blive farlig, saalænge den repræsenteredes af Opitz's frugtbringende Herligheder eller Gottscheds golde Pedanterier. I en ældre Tid havde det især været fra England, at Civilisationens Strøm var kommen til Danmark, og i den nyere Kulturperiode var det fornemmelig fra Frankrig, at denne modtog sine Vækkelser og Forbilleder. Saaledes hidindtil. Men nu opstod der i Tydsk-

land Filosofer, Theologer og Digtere, som mægtig greb deres eget Folk, og hvis Indflydelse paa det aandelige Liv i Danmark har efterladt sig dybe Spor. Nu være det langt fra mig at nægte, at der ad denne Vej er kommet baade oplklarende Lys og befrugtende Varme ind i vor egen Udvikling --- som f. Ex. den, Steffens hjembragte fra Schelling og Schlegelerne; men det er dog vist, at denne Indflydelse i lang Tid var saa udelukkende, at der virkelig var Fare for, at Danmark fra en Medejer i den europæiske Kultur skulde synke ned til i aandelig Henseende at blive et tydsk Lydland. Skal man anføre et Exempel paa denne frivillige Fortydskelse, saa vender Tanken sig først og fremmest til Baggesen. I en ung Alder og ud af trange Forhold var han sluppen ind i den Kreds af tydske Familier, som dengang repræsenterede den højere Selskabelighed hos os, saasom Schimmelmans, Reventlows og deres mange Forgreninger i Holsten; de fandt Behag i den unge danske Digters fyrige Aand og sværmeriske Hjerte, og paa sin Side berusedes han af disse fornemme Mænds Dannelse, disse fine Kvinders Ynde. Hans bevægelige Aand og store Sprogbagavelse lærte ham snart at tænke og tale som en Tydsker, og i stedse videre Kredse kom han i nøje Venskabsforhold og omfattende Brevvexling med mange af Tydsklands Tænkere og Skjønaander, saasom Claudius, Reimarus, Voss, senere især Wieland, Reinhold, Jacobi og mange Andre, og ligesom han hentede sine tvende Hustruer fjernt fra Fædrelandet, saaledes henlevede han sine bedste Aar i frivillig Landflygtighed. Ingen kan bestride Baggestens Betydning for den danske Literatur og navnlig for Smaagens og Sprogets Udvikling, baade umiddelbart og senere

gjennem Heiberg og Hertz. Men hvad han engang i Kaadhed havde udtalt, om end kun paa Latin: »quid mihi cum Dano? Germanus esse volo,« og hvad han ligesom symbolsk havde betegnet ved til sit simple danske Navn Jens at føje det højt klingende Immanuel efter den tydske Filosof Kant, — det realiserede hans Liv i den Grad, at det ikke kan gjendrives ved den, især i en Digers Mund, kummerlige Sofisme, at i den danske Stat Dansk og Tydsk vare ligeberettigede, eller ved Fraser om »Nordens Moderbryst« m. v., hvortil han stundom tog sin Tilflugt. Hans Sympathi og hans Tankegang blev øjensynligen tydske, og det længe forindøn han formelig fæstede. Bo paa det tydske Parnas, hvor han dog aldrig vandt virkelig Borgerret. Jeg har saa længe dvælet ved denne mærkelige Personlighed, fordi han er et gripende, efter min Følelse et sørgeligt, Billede paa den Usandhed og Ufred, som følger selv den mest begavede Diger, naar han fornægter sit Folk, og fordi Ingen kan maale, hvad den danske Literatur har tabt derved, at et saa betydeligt Snille søgte fremmede Guder. Han er det største, men ikke det eneste Bevis; næsten Ingen gik fri. Ja, om det saa er det gjenfødte Nordens Ypperstepræst, Øehlenschläger, saa skal man have ondt ved at bestride, at han ofte plumrede sine rene nordiske Toner med tydsk Romantik, og at man ved Siden af hans dejligste Digte jævnlig støder paa Ting, som paa en ubehagelig Maade minde om — jeg nænner ikke at sige Zacharias Werner, men f. Ex. Tieck, saa at en tydsk Literaturhistorie endog har troet at kunne affærdige ham med det Skudsmaal: »eine mittelmässige Nachahmung Tiecks«. Ogsaa han bejlede nemlig, som bekjendt, til en tydsk Diger-

krands ved at oversætte sine Værker paa slet Tydsk, i hvilket Sprog et Par af dem endog oprindeligen ere skrevne.

Det er ikke her Stedet til videre at forfølge Beviserne for den Tiltrækning, som den tydske Literatur i hin dens Blomstringstid udøvede i Danmark, hvorom hele vor Literatur fra hin Tid vidner, og hvorom vi idelig mindes ved, hvad der senere er fremkommet om hin Tid, f. Ex. for nylig i Sibberns Breve. Dog maa jeg herved gjentage, hvad jeg tidligere har bemærket om Reformationen, at en saadan Indflydelse er lovlig, og at den derfor vel kan indeholde Opfordring til stor Agtpaagivenhed paa sig selv, men ikke nogen Anklage mod det Fremmede, som kun møder os med Aandens Vaaben. Intet Folk har nogensinde kunnet undvære fremmed Paavirkning, og det er netop den nyere Tids Særkjende, at Civilisationen er bleven et stort Fælleseje, hvortil ethvert Kulturfolk skal yde sit Bidrag, men hvoraf selv de største og rigeste Folk modtage mere, end de give. Intet er derfor fjernere fra min Tanke, end at det lille danske Folk skulde have søgt ved en kinesisk Mur at udelukke sig fra dette Fællesliv — det vilde derved kun have fordømt sig selv til aandelig Armod — og jeg fremhæver dette saa eftertrykkeligt, fordi Fordringen om en kjærlig Røgt af det Egne saa let forvexles med en uforstandig og sneverhjertet Vragen af alt det Fremmede. Men denne Tilegnelse af det Fremmede maa ikke gaa over til en letsindig Hengiven eller fejg Underordnen; thi for et Folk, som for det enkelte Menneske, er det Opgaven først og fremmest at udfolde sit eget sjælelige Indhold til Klarhed og Dytighed, og det fra Andre Annammede kan

kun da blive en sund Næring for Aandens Væxt, naar det forarbejdes og indordnes i det egne Væsen.

Det var saaledes en Kamp af en langt ædlere Natur, end den tidligere skildrede, hvori den danske Nationalitet nu var stædt. Men om end det officielle Tryk var blevet mildt og den aandelige Paavirkning i flere Henseender var gavnlig, saa er det dog vist, at selv efter det store Omslag i Slutningen af det forrige Aarhundrede Faren for det danske Folks politiske og nationale Selvstændighed langt fra var fjernet.

Jeg har nu ført min Fremstilling til det skæbnesvangre Øjeblik, da Norges Forlis satte Kronen paa den lange Række af forskyldte og uforskyldte Ulykker, som vare overgaaede Danmark, og som havde knækket dets aandelige og materielle Udvikling. Det er indlysende, at derved det nordiske Element i det danske Monarki maatte lide en stor, en aldrig forvunden Svækkelse. Der er maaske nogen Sandhed i den Paastand, at der er et stærkere Karakterens Malm i Fjeldenes Sønner, end hos Beboerne af Danmarks bløde Banker og smilende Sletter, og er det end aldrig bevist, at allerede den oprindelige Befolkning i Norge var af en renere Race end Stamme-frænderne i Danmark, saa er det i alt Fald vist, at de bedre havde varet sig mod fremmed Indblanding, for hvilken Danmark laa aabent og næsten værgeløst. Begge Dele lade sig let forklare — baade at det ensomme Liv i en stor Natur og den haarde Kamp mod en ufrugtbar Jordbund og et vildt Hav maatte udvikle en haardfør Race, og at den tydske Indvandring og tydske Indflydelse, der

samlede sig omkring det danske Hof i det muntre Kjøbenhavn og paa de smukke danske Herregaarde, forsmaaede hine hyperboreiske Egne, som man væsentlig lod skøtte sig selv. Vist er det i alt Fald, at den sunde Naturkraft og det ufordærvede nordiske Blod, som gennem Forbindelsen med Norge stadigen var tilflydt den fælles Statsstyrelse og det hele sociale og literære Liv i Danmark, havde været et godt Rygstød for Danskhedens Modstand mod den paatrængende Tydskhed. Denne paa-lidelige Hjælp mistede vi nu; det er kun langt senere og under ganske andre Former, vi have tilbagevundet den. Foreløbig var Norge for lang Tid henvist til det svære Arbejde, selv at skabe sig en selvstændig Statstilværelses Betingelser, til hvilke det blandt Andet ogsaa henregnede den størst mulige Fordybelse i sig selv og Afsluttelse fra alt Andet. Norge var foreløbig ligesom forsvundet fra Skuepladsen; lemlæstet, ydmyget og ruineret stod det danske Folk nu ene ligeoverfor den overmægtige Tydskhed.

Men ogsaa i en anden Henseende bevirkede Norges Fraskillelse en stor Forandring i de tvende Nationaliteters indbyrdes Forhold i Danmark. Tidligere havde Holsten kun været et Anhang til det dansk-norske Monarki, som baade ved sine egne Kræfter og endnu mere ved sin Fortids Minder indtog en anselig Plads blandt Europas Sømagter; nu derimod var Holsten tilligemed Slesvig, der betragtedes og behandledes som — hvad den ufri-villige Folkeironi kaldte det — et »dansk Holsten«, blevet henved Halvdelen af det Rige, som Wienerkongressen bevarede — man kunde næsten fristes til at sige: som en Aftægt for Frederik VI. Dette vilde af sig selv have medført vidtgaende Konsekventser, selv

om der ikke samtidig var foregaaet en stor Forandring med selve Holstenerne. Dette blev imidlertid Tilfældet. Da i Slutningen af forrige Aarhundrede en frisindet og forstandig Regering samt heldige og velbenyttede Konjunkturer gjorde det hæderligt og fordelagtigt at være Borger i det danske Monarki, herskede der i Holsten en almindelig Hengivenhed for dette. De vare gode Patrioter, naturligvis ikke i national-dansk Betydning, men i den Forstand, hvori Loven om Indfødsretten opfattede og Mallings »store og gode Handlinger« yderligere belyste det — som Undersaatter i det dansk-tydske Monarki. Men saa kom den lange Række af Ulykker: Englændernes Overfald, Hovedstadens Bombardement, Flaadens Ran, Handelens fuldstændige Ødelæggelse, Statsbankerot, almindelig Forarmelse, en langvarig, men daadløs Krig, Reaktion i den indre Forvaltning og tilsidst Rigets Søn-derlemmelse. Da var det vistnok ikke fordelagtigt og heller ikke synderlig tilfredsstillende at tilhøre den danske Statsforbindelse, og da var det ogsaa forbi med den berømte »Holstentreue«. Da vendte Holstenernes Sind sig bort fra samme, og de kunde da ikke være i Tvivl om, hvor de skulde vende sig hen; thi samtidig med Danmarks sørgelige Tilbagegang var der foregaaet en helt modsat Forandring med Tydskland og med det tydske Folk.

Holsten havde vel altid hørt til det tydske Rige, men dette havde alt længe været i et saadant Forfald, at de danske Konger, som ved Siden af Holsten tillige beherskede en uafhængig og anset Stat, kun lidet havde mærket til, at de for Holstens Vedkommende stode i Lensforhold til den tydske Kejser. Helt anderledes blev

Forholdet, da der paa Ruinerne af det brøstfældige, i 1806 fuldstændig sammenstyrtede, hellige romerske Rige i 1815 oprettedes det tydske Forbund, som Frederik VI blev nødt til paa Holstens Vegne at tiltræde. Vel skulde dette Forbund efter Akternes Ordlyd være en Forening af suveræne Fyrster; men selve disse Akter indeholdt dog alt dybt indgribende Skaar i denne Suverænetet, som bragte alle de mindre Forbundsstater i stor Afhængighed af Forbundsagen i Frankfurt, og derigjennem af de tvende tydske Stormagter, som beherskede denne i den yndeligste Endrægtighed, saalænge Preussen næsten villieløst sluttede sig til Østerrig. Paa dette Grundlag udviklede der sig snart en Forbundslovgivning, som vel i Begyndelsen nærmest rettedes mod Folkene, men som selv disse i deres Stræben efter større Enhed arbejdede paa at give et stedse større Omfang og fyldigere Indhold. Efter Ordlyden var Holsten vel fra et Len blevet til en selvstændig Stat, men i Virkeligheden fra et uafhængigt Land til en Provinds af et Hele, der havde et lovligt Organ for en Myndighed, hvis Befalinger krævede Efterlevelse, og som i fornødent Fald kunde fremtvinge denne ved lovlig Magtanvendelse (ved Execution og ikke ved Krig). Denne højeste Myndighed var ikke hos den danske Konge, men hos den tydske Forbundsdag, — ikke i Kjøbenhavn, men i Frankfurt.

Endnu farligere for os var den Forandring, som samtidig hermed foregik med det tydske Folk. Sønderrevet og ødelagt ved Tredivaarskrigen, havde det siden den westphalske Fred ført et kummerligt Spidsborgerliv, kudsket og udsuget af en Mængde Smaafyrster og disses Mætresser, uden andet politisk Fællesskab end den henvisnende Rigs-

forfatnings Pedanterier og endeløse Omsvøb. Jeg har alt antydet, at den religiøse Bevægelse fra Reformationens Tid snart havde tabt sin Magt over Folket, og at dette kun lidet berørtes af det lærde Væsen, som dreves i klosterlig Afsondrethed ved Universiteterne, medens Skjøn-litteraturen, som senere greb saa mægtig ind i Livet, endnu laa i Svøbet. Den eneste større Kraftudvikling i dette Tidsrum, den af Frederik II grundlagte Røverpolitik, indeholdt vel Spiren til vigtige Følger, men dens nærmeste Virkning var dog kun yderligere at undergrave den hele bestaaende Retstilstand. Saaledes lod Tydskerne sig banke, inkorporere og omfordele under Revolutionskrigene, uden at kny, og ligesom de i en tidligere Tid havde ladet sig udleje til Englænderne for at slaaes ihjel i Nordamerika, saaledes fulgte de nu Napoleons Ørne i Kamp mod deres egne Landsmænd. Man vil derfor kunne forstaa, at de danske Konger i at regere Holsten ligesaa lidt generedes af Folkemeningen i Tydskland som af Lensforholdet til de tydske Kejsere. Men om-sider blev Ydmygelsens Bæger saa fuldt, at det løb over, og da Lykken begyndte at svigte den overmodige Undertrykker, rejste Folket sig til en stor og ærefuld Kamp, som ikke blot afrystede det fremmede Aag, men tog en rundelig Hævn over de tilføjede Forurettelser. Man kan forstaa, at dette hos Tydskerne vakte en Selvfølelse og fremkaldte et Overmod, hvis Virkninger Danmark har faaet at føle. Fra nu af udbredte sig nemlig den Lære, at Tydskerne ere Europas Kulturfolk, som af Forsynet har faaet det verdenshistoriske Kald, at udbrede den bekjendte »sittlich-germanische« Civilisation overalt, men især dog blandt deres nordlige og østlige Nabofolk.

Universiteterne bleve nu til Arnesteder for denne Lære, som fra Høresalene udbredte sig til den studerende Ungdom og gennem Pressen til hele Folket, og snart fandt Indgang ogsaa hos Landets Regeringer og Folkerepræsentationer. Efter denne Theori ere de Danske ikke Andet end vanslægtede Tydskere, som det er en hellig Pligt at føre tilbage til den ene saliggjørende Tydskhed; det danske Sprog er ikke et Sprog, men »eine üble Gewohnheit«; Kjøbenhavn er ikke en dansk By, men en fremskudt tydsk Forpost for Udbredelsen af en højere og ædlere Kultur »im Hochnorden«, osv. osv. Intet Under, at disse Lærdomme fandt en let Indgang og frugtbar Jordbund i Holsten — hvem vil ikke gjerne høre til Guds udvalgte Folk? Hvor tomme disse Fraser end ere, saa have de dog meget alvorligen grebet ind i det virkelige Liv. Det er i deres Navn, at Tydskerne have udøvet den skammeligste Undertrykkelse mod de med tydske Stater forenede slaviske Folk, saasom Czecher og Polakker, ja endog mod de stolte Ungarer; det er i deres Navn, at Danmark nu i et halvt Aarhundrede er blevet bagvadsket og fortrædiget og tilsidst overfaldet og plyndret. Da den tydske Enhedsstræben, som ikke fandt sig tilfredsstillet ved den gennem det tydske Forbund forsøgte Affindelse, i 1848 førte til den tydske Revolution, da var dens første og største Bedrift — den »hellige« Krig imod Danmark. Da Revolutionen sank sammen, gjemte Preussen baade den hellige Krig og den tydske Kejserkrone til en belejliger Tid, og det har nu gennemført den Første paa en Maade, som ikke længer tilsteder nogen Tvivl om dens Grund og dens Maal.

Den store Omvæltning, som efter Frihedskrigen foregik i Tydskernes, og som en Følge deraf ogsaa i Holstenernes, Sindelag, afspejlede sig ogsaa i den tydske Koloni i Kjøbenhavn, som det kan være interessant og for os Danske lærerigt noget nærmere at tage i Betragtning. Jeg har alt bemærket, at Kjærnen i denne Koloni dannedes af de Embedsmænd fra »Hertugdømmerne«, som selve deres Embedsstilling havde ført til Regeringens Sæde, som altsaa vare fuldgyldige og fuldtberettigede Tydskere. Da det var som Indlændinge, i Kraft af deres Indfødsret, de her havde fundet og søgt Embedsansættelse, kunde de ikke betragtes som Fremmede i den Stad, der var hele Monarkiets Hovedstad, og vi finde ogsaa, at de, uagtet de vedblev at være og betragte sig som Tydskere, dog følte sig fuldkomment hjemme hos os, og i Reglen nærede levende Interesse for det af Tydske og Danske bestaaende danske Monarki, hvis loyale Borgere de vare. Som gennemgaaende Træk skal jeg anføre, at de kun undtagelsesvis og paa Grund af særegne Forhold drog tilbage til Hertugdømmerne, og at deres i Kjøbenhavn fødte, i alt Fald opdragne Børn næsten uden Undtagelse bleve gode Danske. Dette var den ældre Stok, til hvilken der sluttede sig endel højere Militære, Læger, Kjøbmænd og andre næringsdrivende Borgere, der, fødte i Tydskland, her i Kjøbenhavn bevarede deres tydske Sprog og Menighedsliv, men ved Venskabs- og Slægtskabsbaand knyttede sig til de tilsvarende danske Kredse og havde oprigtig Hengivenhed for det danske Kongehus og den danske Stat. Helt forskjellig var Aand og Tone hos den nye Slægt af disse tydske Emhedsmænd, som kom hertil — lad os sige efter 1830. De vare opvoxede

under den Misstemning, som efterhaanden havde udviklet sig i Holsten, navnlig siden Rigsbankforordningen havde antastet ikke blot Holstenernes Samvittighed, men endog deres Pengepung, og de havde senere paa de tydske Universiteter indsuet den tydske Nationalitets- og Enhedsbegejstring, som gjennem hemmelige Studenterforbindelser rustede sig til fremtidige Kampe og Sejre. For dem var ikke, som for hine ældre, det danske Monarki et Fædreland, men Slesvigholsten »das engere« og Tydskland »das grosse Vaterland«, og naar de drog til Kjøbenhavn, saa var det kun, fordi det var Vejen til en hurtigere Embedsbefordring. De betragtede Kjøbenhavn som en dansk By og sig selv som Fremmede; derfor blandede de sig kun undtagelsesvis med det danske Samfund, levede indbyrdes som i Udlændiskhed, og søgte saa snart som muligt at komme hjem igjen. Medens Mænd som Carstens, Ewers, Schmidt-Phiseldeck, Manthey, Kirstein, Garlieb, Prangen, Quaade, Callisen, Brandes osv. osv. tilbragte lange Aarrækker i Kjøbenhavn, hvor de fleste af dem baade lagde deres Ben og efterlode sig dansk Afkom, have — for at nævne et enkelt Exempel — ikke mindre end 7 Herrer i Løbet af faa Aar afløst hinanden som Bestyrere af Hertugdømmernes Toldvæsen, og disse — Jensen, Ratjen, Warnstedt, Preusser, Hanssen, Ravit og Francke — spillede samtlige en fremragende Rolle i det snart efter udbrydende Oprør. Sidste Gang, denne Modsætning skarpt traadte mig imøde, var, da den fra et langt Ophold i Grækenland hjemvendte Oberst Fabricius fortalte mig, at der blandt de derværende Tydskere var en Mængde slemme Vagabonder, »aber wir waren nur 4 Dänen, und das lauter Gentlemen«. Ikke længe der-

efter læste man etsteds i Tydskland i en Liste over Rejsende: »Esmarch, schleswigholsteinischer Etatsrath«. Hint var en Gjenlyd af en svunden Tid, dette en rigtignok temmelig dristig Bebudelse af den nye. Vil man have denne Modsætning paa Vers, da kan jeg tjene med et Par Prover paa holstensk Poesi, som i Digtkunstens Verden udmærker sig ved den samme Skjønhed, som Neldebladets Blomst i Blomsternes Verden. Fordum sang en »Skalde« ved en stor Højtid i Kiel:

•O Danla, wie glüht bei Deinem Namen
Mir Brust und Wange hoch;
Ich bin ein Däne, will ein Däne sein.▪

Nu begyndte man at synge:

•Gott wolle uns behüten,
Dass wir nicht werden Jüten.▪

Blandt de tydske Embedsmænd af denne Skole var der dygtige Folk, og hvor det skortede paa virkelig Dygtighed, der erstattedes den rundelig ved en hovmodig, bydende Holdning. Intet Under derfor, at de i Regeringskollegierne udøvede en overlegen Indflydelse over deres blødere danske Kolleger. Hvorledes har ikke f. Ex. Anders Sande Ørsted ladet sig beherske af tydske Herrer, der ikke vare værdige til at løse hans Skotvinge! Og hvorledes have de ikke lokket og kyset Christian VIII.s skrøbelige Hjerte! Man kan med Sandhed sige, at Kjøbenhavn har været Hovedkvarteret for de mod Danmark rettede Bestræbelser, lige fra Jens Uwe Lornsens Konventikel ude i Ordrup, hvor i 1829 den nye Schleswigholsteinismes Program blev affattet, og til Franckes Vel-færdskomitee i den røde Kancellibygning, hvor i 1848 Oprøret blev smeddet, lige under Kongens og Regeringens

Øjne — ja, midt i Regeringens Skød. Det er det sandeste Ord bemeldte Francke har udtalt, da han engang udraabte: »In Kopenhagen haben wir unsere besten Siege erfochten.« Senere har Baron Carl Scheel-Plessen overtaget hans Rolle, men udført den med større Virtuositet. Derfor havnede Plessen i Bismarcks, Francke kun i Augustenborgerens Arme.

Da saa Oprøret skulde til at udbryde, saa drog det hele Kleresi bort, for at stille sig til dets Tjeneste, og for Dagen efter i Rendsborg at fortsætte Regeringen, hvor de slap den i Kjøbenhavn. Vi lod dem rejse i Fred, omtrent af samme Grund, hvorfor Cicero selv opfordrede, bønfaldt og truede Rebellen Catilina til at forlade Rom, for aabenlyst at slutte sig til sine under Vaaben staaende Medsammensvorner, nemlig fordi han der var mindre farlig end i Senatet. Saa godmodigt er det danske Folk, at Mange bleve bløde om Hjertet, da de fulgte de stakkels Mennesker ud til de Dampskibe, der skulde bringe dem midt ind i Rebellernes Lejr. Men da saa Skibene lettede Anker, og snart efter forsvandt i den skyfulde Horizont, da faldt en tung Sten fra Danmarks Hjerter, og da vaagnede det danske Folk af den tunge Søvn, hvorunder det tydske Mareridt havde forstyrret dets Fred og udsuget dets Kraft. Trods den tordensvangre Luft aandede vi let; thi for første Gang i lange Tider vare vi Danske og »intet Andet«. Den Gjenfødelsens Sol, hvis Opgang en skøn Morgenrøde havde bebudet den 2den April 1801, men som snart atter var bleven tilhyllet og skjult af mørke Uveirsskyer, den brød nu frem over det gamle Kongedyb og tændte i alle danske Hjerter den Fædrelandskjærlighed, som forenede Alle fra

den odelsbaarne Konge til den fattigste Daglejer, i een Tanke og eet Hjerteslag. Da blev det en Sandhed, hvad der 1807 kun havde været en Frase: Vi vare »Alle Danske og Alle Soldater«. Frugten af vor Eendragtighed var en hæderlig Krig, der efter Aarhundreders Forløb bragte Danmark de første Sejre, og den Grundlov, som gjennem en »lykkelig Overenskomst mellem Konge og Folk« førte det danske Folk til en paa Lovlighedens faste Grundvold bygget, i Aand og Sandhed folkelig Frihed. Lad os fastholde dette lyse Billede! Lad os prise os lykkelige ved at have oplevet denne skønne Tid, og lad os i den søge Trøst i alle Trængsler! Thi ak! den Enighedens og Kraftens Aand, som dengang gjennemstrømmede og opløftede det lille danske Folk — den hører desværre nu selv til Mindernes Rige.

Nu skulde da Opgjørelsen finde Sted.

»Danmark til Elben!« det var endnu i 1848 hele den gamle Skoles hemmelige Tanke; men den forstummede ligeoverfor Begivenhederne i Tydskland, der saa haandgribeligen viste Umuligheden af dens Gjennemførelse, at, som bekjendt, selv Bluhme var med paa Martsprogrammet. »Danmark til Ejderen!« det var Løsenet for den hele Bevægelse, som sejrede i 1848, det var det, for hvilket det danske Folk drog Sværdet. Og det med Rette; thi medens Holsten tilhørte selv Forbundsdagens Tydskland, og altsaa endnu fuldstændigere det Tydskland, Parlamentet i Frankfurt vilde grunde, tilhørte Slesvig Danmark og »ingen Anden«, og hvor meget end Fortiden havde forfusket og forplumret vor gode Ret, var det dog

vor Pligt at kæmpe for samme. Men efterat det havde vist sig, at ikke blot den tydske Revolution, men hele det tydske Folk vilde kaste sin for os uimodstaaelige Magt i Vægt skaalen, og at Europa ikke vilde forsvare vor af os selv forkvaklede Ret, da var det let at forudse, at vi ikke kunde finde Betryggelse i den gamle Statsret, som alt tidligere var brudt paa mange Punkter og nu helt og holdent syntes kastet i Smeltediglen, men at den eneste endelige og paalidelige Løsning var »Slesvigs De-ling efter Nationaliteterne.« Det var herpaa Martsministeriet faldt, og jeg tør ikke benægte, at Frederik VII virkelig udtalte det danske Folks Mening, da han — i et Telt paa Leerbæk Mark — med H. P. Holst udraabte: »Det skal ej ske!« Nu blev da »Slesvigs Selvstændighed« den danske Regerings Program, og Prisen var Kundgjørelsen af 28de Januar 1852. Med denne væltede den tydske Taage sig atter sydfra op over Danmark og skjulte atter den Sol, der havde lyst over os en stakket Stund — skjulte den saa fuldstændigt, at i selve Folkerepræsentationen, som dog skulde være det reneste og ægteste Udtryk for det danske Folks Personlighed, Dansk og Tydsk — i Sprog, i Tankegang, i Hjertelag, i Interesser, i Politik — erklæredes og maatte erklæres for ligebe-rettigede. Det kom ikke blot deraf, at, da i 1848 den tydske Bande drog afsted, desværre to tydske Grever af utvivlsom Loyalitet bleve her tilbage, til hvilke Tydskland nu tvang os til at udlevere Magten i Danmark; men det kom ogsaa deraf, at paa Bunden af selve det danske Folk levede endnu det gamle tydske Trolleri, som, efter en Tidlang at have rodet under Jorden og skumlet i Krogene, atter kom for en Dag, da den første

Skræk var ovre. Det kom deraf, at alle de gamle Lyster efter et «Danmark til Elben» — hvorfor ikke «Danmark til Donau?» — begyndte at røre sig og at bole med den tydske Reaktion, som ved at gjenindsætte den gamle Forbundsdag atter optog den gamle Politik, gjennem Holsten at gjøre hele Danmark til Tydsklands Tjener. Saa stor er den historiske Traditions Magt, at jeg har set en af de varmeste danske Patrioter fælde Taarer, da Omstændighederne krævede en Indfødsret, som ikke skulde medindbefatte Holsten, og at jeg har hørt den Mand, der i 1852 var den eneste, som med Nytte kunde have rejst det nationale Banner imod Kundgjørelsen af 28de Januar, nøjes med at græde med tørre Øjne over, at «vore kjæreste Forhaabninger vare strandede,» for kort derefter selv at indtræde i det Ministerium, over hvis Hoved efter hans Paastand «Anklagens Damoklessværd hang.» Saa lidt frigjorte vare endnu dengang selv de, om hvis danske Sindelag der ingen Tvivl kan være; hvad gjælder da først om dem, hvem den hele nye Tingenes Orden var en Gru og ethvert Middel velkomment til at komme Friheden tillivs, eller om dem, for hvem Helstaten kun var en Maske for Tydskhedens Tilbagevenden? Saaledes faldt det danske Folk da tilføje, og selv de Mænd, som klarrest indsaa Faren, maatte bøje sig og sætte deres Lid til, at, naar vi kun holdt fast ved den uden den danske Folkerepræsentation afsluttede Overenskomst, vilde Holsten og Tydskland nok sørge for, at Bruddet kom, saa at vi selv kun havde at sørge for, at det kom paa rette Sted. Saaledes gik det da ogsaa. Tydskland selv tvang os til at udsondre Holsten, og tilbage var saaledes Konge-

riget og Slesvig, over hvilke Tydskland ikke havde nogen retlig Myndighed, og som siden 1855 vare bragte i en forfatningsmæssig Forbindelse, hvilken Forfatningen af 18de November kun skulde styrke, ikke skabe. Retligen var dermed Spillet tabt for Tydskland, og det havde ingen anden Udvei, end at tage sin Tilflugt til den retløse, brutale Magt, til hvis Anvendelse Frederik VII's pludselige Død gav et velkomment Paaskud — et Paaskud, hvis Falskhed nu ikke engang benægtes, men som Tydskerne dengang fandt var godt nok, ikke blot til os, men til Europa. De rifede Kanoners og Bagladegeværrernes Argumenter formaaede den danske Hær ikke at gjendrive, og Krigens Udfald blev saaledes: »Danmark til Kongeaaen.»

Ingensinde har den tydske Helsot i Danmark vist sig i et saa modbydeligt Lys, som under Krigen og strax efter Freden; thi de Eneste, som udenfor Tydskland havde mindste Tvivl om Tydsklands Uret, de fandtes i Danmark. Ingensinde have dens Virkninger været saa fordærlige; thi den lammede Armeens Modstandsevne og underminerede Folkets Sammenhold i det Øjeblik, da vi haardest trængte dertil. Lad os da haabe, at den dermed har udspillet sin Rolle iblandt os! »Quod non sanat medicamentum, sanat ferrum«, — hjælper ikke Andet, saa hjælper Jernet! Siden ikke Historiens tusindaarige Lærdomme, ikke engang Varslerne fra 1848 have kunnet kurere os, saa have vi nu faaet Jernet at føle. Desværre er det ikke blot det danske Monarki, som Jernet har sønderskaaret, men ogsaa det danske Folk. Det halv-danske, halv-tydske saakaldte danske Monarki var saa brøstfældigt, at ikke engang en ganske ny, højtidelig

Traktat, som erklærede dets Integritet for »et permanent Princip i den europæiske Ligevægt«, har kunnet formaa en eneste Haand til at røre sig for dets Opretholdelse. Ligeoverfor en ny Tingenes Orden, som skal bygges paa Nationaliteternes Ret og Folkenes Selvbestemmelse, var det en Uting. Men det danske Folks Integritet er hellig efter selve det Princip, i hvis Navn man har sønderlemmet det danske Monarki, og for det danske Folk er den i den Grad Livsbetingelse, at enhver Fred kun er en Vaabenstilstand, saalænge den ikke er gjenoprettet. Den gamle Helstat, »Danmark til Elben«, er for evig skrinlagt, og selv dens blodløse Gjenfærd, »Personalunionen«, er manet ned i Skyggernes Rige. Programmet fra 1848, »Danmark til Ejderen« var i 1863 retlig fuldbyrdet og kunde kun kuldcastes ved retløs Vold; men efterat den Retsorden, hvorpaa det hvilede, overalt er sunken i Grus, kan det ikke gjenoprejses der, hvor det strider mod Nationalitetsprincippet og Befolkningens Villie. »Slesvigs Deling efter Nationaliteterne«, som i 1848 det danske Folk og navnlig selve Slesvigerne skød fra sig, er derfor nu det ene Mulige. Det er den dyrekjøbte Lære, alle senere Begivenheder have indprentet os saa eftertrykkelig, at den omsider er bleven det Maal, hvorpaa alle Danskes Ønske og Stræben udelukkende er rettet. Der gives kun een Opgjørelse af det gamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk, vi kunne betragte som en virkelig og endelig Afgjørelse, og det er det danske Folks Integritet.

Den berømte Historieskriver Macaulay fortæller, hvorledes det af alle ældre Historieskrivere fremstilles som en Ydmygelse og Ulykke for England, at dets normanniske Konger i Slutningen af det 12te Aarhundrede mistede alle deres Erobring i Frankrig, endog deres Stammeland Normandiet, men at det nu erkjendes, at hvad der maaske kunde kaldes en Ulykke for Dynastiet, havde været den største Lykke for det engelske Folk. Tidligere havde nemlig dets Konger og Adel betragtet sig som Franskmænd, tænkt og talt Fransk og foragtet, mishandlet og udsuget den undertvungne Befolkning i England. Men fordrevne fra Fastlandet og indskrænkede til England, vare de sammensmeltede med dets Befolkning til eet, udelt Folk. De vare blevne til Englændere, stolte af at være det, og med forenede Kræfter havde de skabt det engelske Sprog og det engelske Rige, som i Rigdom og Magt og Frihed ikke havde sin Lige paa Jorden. Dette er den Lære, som Macaulay udleder af Englands Historie: først ved at blive mindre, blev det sig selv; først ved at blive sig selv, blev det stort.

Store kunne vi nu vel ikke blive, men vi kunne blive os selv, og ved at blive os selv, kunne vi blive rigere, stærkere og friere, end vi før have været. Det er den Fremtidens Lysstraale, som trænger ind i Nutidens Mørke. Saalænge vi kun vare en Del af et dansk-tydsk Tvetullerige, var Udviklingen af et selvstændigt, rent dansk Folk vanskelig, om ikke umulig. Nu derimod ere Betingelserne for en fyldig national Udvikling fuldstændig tilstede, og efter Alt, hvad det danske Folk og navnlig den nuværende Slægt i den Retning har oplevet, kan der heller ingen Tvivl være om, at baade Erkjen-

delsen og Villien ville findes til nu for Alvor at fuldbyrde vor nationale Gjenfødelse. Jeg tror, at det tør siges, at Arbejdet er i fuld Gang. Paa alle det aandelige og sociale Livs Enemærker viser der sig en Stræben efter, ved et grundigt Kjendskab til vort Land og dets Natur, ved en fyldig Opfattelse af vore Oldtidsminder og Historie, ved en kjærlig Opmærksomhed paa vort Folkeliv og Folkesprog og ved en livlig Tilegnelse af vore Stammefrænders, navnlig Nordmændenes, tilsvarende Arbejde, stedse mere at blive os selv og at udvikle vort Eget, om end under Paavirkning af Kulturens almindelige Strømninger, dog ud af os selv. Ogsaa i alle offentlige og politiske Forhold hviler Sagen nu i Folkets egen Haand, da ikke blot Repræsentationens Samtykke udkræves til allé vigtigere Beslutninger og større Foranstaltninger, men den ansvarlige Regerings Forhold til den konstitutionelle Konge borger for, at en væsentlig Uoverensstemmelse mellem de forskjellige Statsmagter med Hensyn til Styrelsens hele Aand og Retning ialtfald kun kan være forbigaaende. Hoffets Meninger og Ønsker, som i gamle Dage næsten vare Alt, ere derfor nu, selv hvis de vare os imod, af ringe Betydning. Det har da ogsaa allerede viist sig, at de nationale Bestræbelser, som i lang Tid indskrænkede sig til de Dannedes snevre Kreds, begynde at finde en levende Deltagelse i Folkets store Masse. Dette skyldes naturligvis den hele politiske Udvikling, som har kaldt det hele Folk til Selvbevidsthed og Selvvirksomhed, og det understøttes af den almindelige Fremgang i Velstand, der tillader stedse Flere at tilegne sig den Oplysning, der udkræves til at tage Del i et højere Livs Rørelser. Det er dog kun Retfær-

dighed særlig at nævne, at denne Bevægelse ikke lidet er fremhjulpen ved den vækkende Indflydelse af de saakaldte Grundtvigianere, en Skole, om hvis politiske og kirkelige Anskuelse der kan være forskellige Meininger, men som i alt Fald har viist, at den er stærkt bevæget af en national Aand, og at den har en mærkelig Evne til at virke paa Almuen. Den Anerkjendelse vil man derfor ikke kunne nægte vor Tid, at den med Alvor og Redelighed arbejder paa at give, ikke blot vor Videnskabelighed, vor Skjønliteratur og Kunst, men ogsaa vort Stats- og Samfundsliv et dansk Præg, og altsaa at frigjøre os fra den tydske Beherskelse, som tidligere har kvalt saa mange Spirer til en hjemlig, sund og selvstændig Væxt.

Endnu klarere træder Fremgangen til det Bedre os imøde, naar vi særlig se hen til Slesvigernes nationale Udvikling. Madvig har fornylig vidnet om, at i hans Ungdom Mange i Kongeriget ikke vidste, at der taltes Dansk i Slesvig, uden i det Højeste i det Tørninglenske, og det er umuligt at betragte de danske Slesvigeres første Forsøg paa selv at hævde deres Nationalitet uden et vemodigt Smil. Nu veed hele Europa, at Halvdelen af Slesvigerne ere danske. Hvor alvorligt de ere det, det have de viist derved, at de, skjönt berøvede deres naturlige Ledere og Ordførere, afskaarne fra de vigtigste Midler for politisk Samvirken, saasom Trykkefrihed, Foreningsfrihed osv., dog have modstaaet deres overmodige Herrers Fristelser og Trusler, og Dag for Dag vidne om, at de ere Danske og ville vedblive at være det. Det er først den sidste Krig, som har gjort dem fra danske Slesvigerere til slesvigske Danske.

Tanken om Slesvigs Selvstændighed var ikke blot i 1848 saa stærk selv hos de dansktalende Slesvigere, at den gjorde Slesvigs Deling efter Nationaliteten betænkelig; men den har ogsaa senere, lige til 1863, været den vigtigste Hindring for alle Bestræbelser for at bevirke en fyldigere og inderligere Forening. Nu er denne usande og usunde Tanke udryddet. De voldsomme Omvæltninger have bortvejret alt det Støv og al den Skimmel, som Aarhundreders Forvirringer havde lagt over Slesvigernes sande Natur, og den haarde Kamp har hos dem opmandet den Villiens Styrke, som er en saa svær Opgave voxen. Det er nu ikke et Nordslesvig, de attraa, men den fuldstændige, klare og endelige Gjenforening med det øvrige danske Folk. Naa de den, da er den gamle Uret, den »injuria temporum« hævet, som overgik det danske Folk — ikke i Kong Frederik III.s, men alt i Hertug Abels Tid, og som Inkorporationsakten af 1721 ikke engang tænkte paa at rette. Da og først da vilde de fra det danske Folk løsrevne danske Slesvigere atter være tilbagevundne og inkorporerede — ikke blot i det danske Dynastis Krone, men i det danske Folk, som efter lange Aarhundreders Forløb først da kan fremtræde, ikke blot frigjort i sit Indre for alt det uberettigede Fremmede, men ogsaa samlet med Alt, hvad der i Aand og Sandhed tilhører det, som et helt og levende Folk.

Opnaa vi ikke en saadan virkelig Opgjørelse, da ser det mørkt ud med Danmarks Fremtid. Naar der nemlig nu tales om Garantier, da er det ikke for at yde Tydskerne i Nordslesvig en Beskyttelse, som de mange i Kongeriget bosatte Tydskere med priselig Loyalitet have bevidnet, at de aldrig have savnet, ikke engang under

den blodige Krigs retfærdige Forbittrelse. Nej, Hensigten kan da kun være den, til enhver Tid at have Paa-skud paa rede Haand til at yppe ny Strid. Og kunne Tydskerne ikke undvære Dybbøls Fæstning, da er det ikke til Selvforsvar mod de Danske, men til Udgangspunkt for nye Overfald og videre Erobring. Men vinder Danmark tilbage, hvad der i Aand og Sandhed tilhører det, da vil Intet være til Hinder for, at der kan udvikle sig et fredeligt Forhold mellem Danmark og Tydskland. Den Taalmodighed, hvormed de Danske i Aarhundreder have baaret det tydske Tryk, og den Lempelighed, hvormed de omsider stræbe at udfri sig derfra, er vel det bedste Bevis paa, hvorlidt bitte og heftige Følelser ere forenelige med vor bløde Karakter, og ikke blot politisk Klogskab, men det simpleste Selvopholdelsens Instinkt vil lære os Nødvendigheden af at staa paa en god Fod med vor overmægtige Nabo. Naar Hver faar Sit, da — men ogsaa først da er det muligt, at det ældgamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk virkelig kan blive afsluttet.

Sker dette, da vil en dansk Historieskriver, som i en kommende Tid vil skildre vor Tid, dens Tildragelser og Lidelser, dens Arbejde og dets Virkninger, maaske derom kunne sige som saa: »Dengang betragtede de Danske det som en Ydmygelse og Ulykke, at deres Konger mistede deres tydske Besiddelser, ja endog deres Stammeland Holsten; men senere har det viist sig, at hvad der maaske kunde kaldes en Ulykke for Dynastiet, har været den største Lykke for det danske Folk. Det har ikke mistet Holsten og det tydske Slesvig; thi det havde aldrig havt dem — det har ikke mistet dem, men

det er blevet udfriet fra dem. Der gaves en lang og sørgelig Tid, da Kongerne og de herskende Slægter i Danmark betragtede sig som Tydskere, tænkte og talte Tydsk, mishandlede og udsugede de Danske, men adskilte fra Tydskland ere de blevne danske og stolte af at være det. Det er saa langt fra, at det danske Folk, ved at skilles fra de danske Kongers tydske Besiddelser, er blevet mindre, at det tvertimod først derved har tilbagevundet de Danske i Slesvig, som forlængst syntes tabte, men nu ere sammensmeltede med det, og siden den Tid have vist sig som dets kraftigste Stamme og paalideligste Grændsevogtere. Det er først i hin Trængselstid, at den danske Folkeaaend, som i Aarhundreder var bleven fordunklet og svækket ved alt det tydske Bolskab, er bleven luttret i Modgangens Skærsild, og det er først siden hin Tid, at den i fuld Frihed har kunnet udfolde sin Nationalitet som en kraftig og rig Gren af den nordiske Folkestamme. Den Slægt, som levede i Danmark i Midten af det nittende Aarhundrede, har havt et haardt Arbejde; men den har ikke arbejdet forgjæves. Den har til sine Efterkommere efterladt det danske Folk ikke blot udrustet med folkelig Frihed og almindelig Velstand, men større og stærkere, end det havde modtaget samme, og har saaledes lagt den Grundvold, hvorpaa en heldigere Efterslægt har kunnet opføre den Statsorden, som nu gjør Norden til et af Verdens lykkeligste og frieste Riger.«

XIII.

Valgmenighedsloven.

Tale i Landstinget 1868.

I Rigsdagssamlingen 1867 var der efter privat Initiativ i Folkethinget vedtaget en Lov, som tillod Dan- nelsen af frie Menigheder — »Frimenigheder» — inden- for Folkekirken af saadanne Medlemmer af denne, som maatte ville slutte sig om en valgt Præst og selv lønne denne. I Landstinget standsedes Loven under Henvis- ning til Nødvendigheden af, at i alt Fald Gejstligheden gennem Landemoderne forinden hørtes om denne Af- vigelse fra den bestaaende Kirkeorden. Paa Lande- moderne udtalte 6 af Landets 7 Biskopper og det store Flertal af Præsteskabet sig imod Forslaget, idet endel Præster dog mente, at man undtagelsesvis burde anerkjende Nazareth Menigheden — der i Ryslinge Sogn havde sluttet sig om den paa Grund af en uoverlagt Yttring, det være nu i Rigsdagen eller paa Prædikestolen, afsatte Pastor Birkedal — som hørende til Folkekirken. Kun Biskop Kierkegaard i Aalborg udtalte sig, skjønt meget betinget, for at imøde- komme den stedfindende Trang, for derved at forebygge et Schisma i Folkekirken og de af sekterisk Væsen flydende Farer, og for gennem saadanne frivillige Hjælpemenigheder

at forhjælpe Folkekirken til den Forøgelse af sine Midler, der vanskelig vilde kunne naaes ad anden Vej. I Pressen førtes en levende Debat for og imod, og navnlig udtalte den theologiske Videnskabs betydeligste Repræsentanter, Clausen og Martensen, sig i egne Skrifter stærkt imod at indrømme disse saakaldte Konsekventser af Loven om Sognebaandets Løsning og give efter for Grundtvigianernes højreastede og vidtgaende Fordringer, som man frygtede for skulde desorganisere og tilsidst opløse det kirkelige Samfund.

Regeringen havde snarere stillet sig afværgende end understøttende ligeoverfor det private Lovforslag, og var gaaet ind paa Landstingets Fordring om at høre Gejstligheden. Ogsaa efterat den var kommen til den Erkjendelse, at den altfor neutrale Rosenørn-Teilmann burde afgive Kirkeministerens Portefeuille, synes den selv at have været neutral, idet den skal have tilbudt Flere samme og først efter længere Betænkning henvendte sig til Biskop Kierkegaard, som udnævntes d. 4 Septbr. 1867.

Efterat Landet siden 1864 havde maattet se paa, at fhv. Amtmand Heltzen, fhv. Politidirektør Bræstrup og Stamhusbesidder Rosenørn havde staaet i Spidsen for Kirkens Anliggender, var der i og for sig noget Tilfredsstillende i omsider at møde en Mand, som kunde fylde denne Plads og bære dens Ansvar. Hertil kom, at han stod det grundtvigske Parti, fra hvis — man kalde den nu livsvækkende eller fredsforstyrrende — Bevægelse Vanskelighederne især rejste sig, saa nær, at han var særlig skikket til at beherske og lede dette Røre, og at han paa den anden Side havde saa megen Aand, Kundskab til Kirkens hele Udviklingshistorie og kirkelig Alvor,

at han syntes at kunne føre den ud af det Uføre, hvori uklare Rørelser havde bragt den, men som hverken doktrinære Systemer eller reaktionære Indflydelser kunde magte. Det var i hvert Fald et Forsøg værdt, hvorvidt han kunde bringe Fremgang og Fred ind i de Forhold, som strax efter Reformationen vare komne i en falsk Stilling, og som ligeoverfor Folkets seneste Frihedsudvikling var bleven uholdbar.

Kierkegaard gik ud fra den utvivlsomt rigtige Anskuelse, at de Reformere, hvortil Kirken trængte, burde behandles som et sammenhængende Hele, og at det ikke burde være Enkeltmands Mening, men Resultatet af en alsidig Overvejelse mellem de mest berettigede gejstlige og læge Medlemmer af Folkekirken, som derved burde danne Grundlaget. Hans Program var derfor en »Kirkekommission«; men dette er naturligvis et tomt Navn, saalænge man ikke veed, af hvem den skal bestaa og hvad den skal forhandle. Hvis han derfor var tiltraadt Embedet med dens Udnævnelse og dens Program, vilde sikkert Alle, om end med delte Følelser, have oppebiet, hvad der maatte komme ud deraf. I det Sted gjorde han sin Kommission, uden nogen bestemt Antydning af dens Sammensætning og Opgave, afhængig af en Bevilling paa Finantsloven, og udtog den Sag, som ved Omstændighederne var kommen øverst paa Dagsordenen, til forlods Afgjørelse, og det i den Retning, imod hvilken baade Flertallet af Gejstligheden og af Landstinget havde erklæret sig. Dette fremkaldte en »Advarsel« fra de 6 Biskopper, som efterfulgtes af en Storm af Petitioner, der idetmindste beviste saameget, at den store Majo-

ritet i Folkekirken ikke var tilsinds at bøje sig for Minoriteten. Det var under denne Forhandling, jeg den 15 Februar 1868 havde Ordet.

Naar jeg allerede nu har udbedt mig Ordet, da er det for at betegne mit Standpunkt til Sagen, forinden vi komme for dybt ind i dens Realitet. Det er det samme Standpunkt, som jeg har søgt at hævde, hver Gang Rigsdagen har været kaldet til at blande sig i Folkekirken indre Anliggender, og skjøndt jeg med Interesse har hørt paa den højærværdige Talers Foredrag, saa har det dog kun kunnet bestyrke mig i den Overbevisning, at man er paa en farlig Vej, naar en verdslig, politisk Forsamling skal fristes til — jeg kunde sige — at lege Synode. Det er mod denne Fristelse, mod denne Fare, jeg vil væрге mig selv og, saavidt det staaer til mig, det Thing, hvoraf jeg er Medlem.

Jeg maa da først og fremmest gjentage, hvad jeg ved lignende Lejligheder har mindet om, at her aldeles ikke er Tale om religiøse Friheder. Hvis det var Tilfældet, da vilde Rigsdagen være det rette Sted til at forhandle derom; thi den religiøse Frihed er den helligste af alle Menneskerettigheder, den uundværligste af alle Friheder; den har i Verdenshistorien endog spillet en langt betydeligere Rolle end selve den politiske Frihed. Men Religionsfriheden have vi alt her i Danmark: den er hjemlet og sikkert ved Grundlovens § 79. Efter den behøves der ingen Lov, intet kongeligt Samtykke, ingen ministeriel Tilladelse til at Alle, som villø det, f. Ex. kunne slutte sig sammen i egne Menigheder, vælge sig

til Sjælesørger, hvem de ville, og dyrke Gud paa hvad Maade de finde tjenligst for deres Sjæles Salighed og for Guds Riges Fremme. Alt dette er deres gode Ret, som de ikke først skulle erhverve, og naar der derfor i denne Sag tales om Menneskerettigheder og Samvittighedstrang og religiøs Frihed, saa ere alle disse store Ord her aldeles uberettigede; thi der er ikke Tale om Andet end smaa Hensigtsmæssigheds- og Bekvemmelighedshensyn, vedkommende Ordningen af Folkekirkens indre Anliggender.

Den anden Reservation, jeg maa tage, angaar Grundlovens § 75, som hjemler Folkekirken Ret til at faa en Forfatning for sine indre Anliggender. Der staar Intet om, hvorledes denne Forfatning skal være, og ligesom dette paa forskellige Steder og til forskellige Tider er sket under mangehaande Former, saaledes har Grundloven — naturligvis med velberaad Hu — i saa Henseende ladet os stor Frihed. Men hvem der principielt siger, hvad man jo stundom hører, at »det skal aldrig i al Evighed ske«, eller — hvad der kommer ud paa det samme — hvem der paastaar, at Folkekirken i Kongen, Kirkeministeren og Rigsdagen allerede har faaet den lovede Forfatning, saa at Ordene kun skulde betyde, at herefter skulde Rigsdagens Medvirkning udkræves ogsaa til den kirkelige Lovgivning, han stiller sig i bestemt Modstrid mod Grundloven, og det er en saa alvorlig Sag, at jeg haaber man vel vil betænke sig, forinden man sætter sig ud over og op imod Grundlovens Bud. Ved at bryde med den gamle Statskirke har Grundloven ikke blot villet frigjøre Kirken for Staten, men ogsaa Staten for Kirken, og den har derved retteligen sørget

for begges sande Interesse, som er lige uforenelig med — at jeg skal bruge en berømt Frase — at man bygger Tronen paa Altret og at man sætter Altret paa Tronen. Men paa den anden Side har Grundloven ikke villet overskære Baandet mellem Staten og den i Danmark bestaaende Kirke; thi den har erklæret denne for en Folkekirke, som understøttes af Staten, og det vilde kun lidet svare til det danske Folks hele Historie og Tænkemaade, dersom enten Staten paa amerikansk Vis vilde overlade Kirken til sig selv som noget den Uvedkommende, eller tillade Kirken at løsrive sig fra Staten. Hvor fyndigt og hvor forsigtigt Opgaven end er udtrykt, er det dog klart, at den Forfatning, Folkekirken ifølge Grundloven har Ret til at fordre, maa skifte mellem Kirken og Staten, saa at denne faar den hele Raadighed over det saakaldte Kirkegods og alle de borgerlige Indretninger, som vedkomme Statens Understøttelse, medens Kirkens indre Anliggender, og det ikke blot Læren og Gudsdyrkelsen, men ogsaa den indre Orden og Styrelse, overlades til den kirkelige Selvstændighed, gennem et lovordnet Organ, men under Statens Tilsyn, hvis nærmeste Kald det maa være at værne om den almindelige Samvittighedsfrihed og borgerlige Orden mod ethvert Indgreb fra Kirkens Side. Men til selv at varetage disse Kirkens indre Anliggender, dertil mangler Rigsdagen den sande indre Berettigelse — det er min Paastand ligeoverfor mine ærede Kolleger og min Bekjendelse for mit eget Vedkommende; thi vi ere valgte efter ganske andre Hensyn, og i den bekjendelsesløse Rigsdag kunne baade Jøder og Grækere have Sæde og Stemme. Her sidde

maaske langt flere Grækere, end man efter Kirkebøgerne skulde tro.

Den Opgave, Grundloven har opstillet om Folkekirkens Ordning ved Lov, er ikke løst, om der end tidligt er gjort agtværdige Forsøg paa at løse den, og naar man betænker baade Opgavens Vanskelighed og de brydsomme Forhold, under hvilke vor Udvikling hidtil har maattet arbejde sig frem, vil Ingen kunne finde dette paafaldende. Men fordi jeg ikke kan anerkjende nogen indre Berettigelse hos Rigsdagen til at give Love om Folkekirkens indre Anliggender, derfor falder det mig ikke ind at bestride dens formelle Ret dertil. Saalænge vi ikke have faaet den i Grundloven bebudede Kirkeforfatning, maa vi naturligvis bruge den, vi have, og hvilken denne er, kan ikke være tvivlsomt. Reformationen brød med den katolske Kirkes ældgamle og storartede Kirkeorden, men den formaaede ikke at opstille en ny Organisation i dens Sted. Var det Tydskernes upraktiske Sind og politiske Umodenhed, eller det særegne Forhold, hvori de første protestantiske Fyrster stode til den hele Bevægelse — nok: Kirkeregimentet faldt — i Hænderne paa de verdslige Fyrster. Men dette skete ikke i Kraft af noget Princip, men kun efter Tyngdens Love, og at dette Regimente derved geraadede i slette Hænder, det lærer man ikke blot ved at se hen til de fleste protestantiske Fyrsters Personligheder, men ogsaa af den aandelige Død, som snart indsneg sig i Kirken, og den Afmagt, der hindrede enhver videre Udvikling. Saaledes fik da ogsaa Danmark i Kongen sin »summus episcopus«, og ligesom den lovgivende Myndighed i Kirken i sin Tid er tilfaldet ham, saaledes har han i 1848 maattet dele den med den

verdslige Rigsdag, ikke i Kraft af noget Princip, men efter Tyngdens Love, og vi sidde nu inde med denne Myndighed, om vi end maa erkjende, at den heller ikke hos os er i de rette Hænder. Saalænge der imidlertid ikke er tilvejebragt noget forfatningsmæssigt Organ for Kirken, der har baade den indre og den ydre Berettigelse, saa kunne vi ikke undslaa os for at bruge vor formelle Ret, naar det behøves; thi etsteds maa Myndigheden være. Men det er da ogsaa en billig Fordring, at den kun udøves, hvor der kan paavises en uafviselig og paatrængende Nødvendighed derfor.

Er der da paavist en uafviselig og paatrængende Nødvendighed for nu at udgive en Lov som den foreslaaede? Det er det Spørgsmaal, som paatrænger sig og kræver et Svar. Her er jeg nu i det heldige Tilfælde, for mit Vedkommende at kunne besvare dette Spørgsmaal uden at inlade mig paa Sagens Realitet eller alle de Grunde og Betragtninger, som fra alle Sider mylre ind paa os, ja uden engang at antyde, hvorledes jeg vilde betragte Sagen, dersom jeg skulde forhandle den i en Kirkekommission, et Kirkeraad, en Synode eller hvor det nu blev at den skulde finde sin rette Afgjørelse. Jeg tror nemlig, at man, for at forvise sig om, at her ikke er nogen Nød paafærde, kun behøver at se hen til Lovudkastets Historie og til dets Indhold. Hvad er det, som har fremkaldt Lovforslaget? Hvad er det, som dette paabyder?

Det er os jo Alle bekjendt, at Sagens Oprindelse er den, at en Rigsdagsmand vakte Anstød ved en politisk Udladelse, som jeg ingenlunde vil forsvare. Da man nu — lykkeligvis — ikke kunde udstøde ham af Rigsdagen,

men han tillige var Præst, saa greb man til at fjerne ham fra hans kirkelige Embede, og det uagtet det fra alle Sider var anerkjendt, at hans Virksomhed deri i fuldeste Maade var tilfredsstillende, og uagtet den Sag, hvorom han havde talt paa Rigsdagen, ikke stod i den fjerneste Forbindelse med nogetsomhelst kirkeligt Spørgsmaal. Naar jeg dengang strax paa det Stærkeste udtalte min Misbilligelse af det Skete ligeoverfor den Kirkeminister, under hvis Ansvar det var sket, saa var det, ikke blot fordi min logiske Sands og min Retfærdighedsfølelse derved var bleven krænket, men tillige fordi det var let at forudse, at dette Skridt vilde gjøre en ganske anderledes dyb og alvorlig Virkning paa den Menighed, der hjerteligen havde sluttet sig til ham som Præst, og naturligvis ikke kunde forstaa, at dette Baand skulde sønderrives, fordi han i en politisk Forsamling om et politisk Spørgsmaal havde udtalt en kjættersk Mening. Dette er nærværende Lovforslags første Oprindelse, og i hvilken Grad denne er ukirkelig, vil man bedst kunne tydeliggjøre sig, hvis man vilde tænke sig, hvad der jo engang syntes at staa nær for Døren, at den Del af Menigheden, som ikke vilde slippe ham, var udtraadt af Folkekirken. Hvorledes maatte da den Trosbekjendelse have lydt, som skulde danne Grundlaget for denne nye Kirke eller Sekt? Et af To: enten at Birkedal skulde være Præst i Ryslinge, eller at Kongen til et vist Tidspunkt burde have gjort det og det — altsaa et rent personligt eller et rent politisk Spørgsmaal — men forøvrigt den uforandrede augsburgske Konfession! Men er det da et rimeligt Grundlag for et kirkeligt Schisma? Er det en Vanskelighed, som er voxet ud af Kirkens

eget Skød? Kan man forlange eller vente, at Rigsdagen skal anerkjende en uafviselig og paatrængende Nødvendighed i Noget, som kun hidrører fra en Kirke-ministers Fejl og hans Efterfølgers Svaghed? Er det en tilstrækkelig Grund til at sætte Lovgivningsmagten i Bevægelse, at Administrationen har begaaet en Buk, som den selv kunde have rettet? Eller — hvis det nu er for silde — er det en tilstrækkelig Grund til at give Loven Karakter af en omfattende, almindelig Foranstaltning, at man krymper sig ved at give en Lov om en enkelt Mand?

Saameget om Lovens Oprindelse; lad os nu se hen til dens Indhold! Og da maa jeg med den første Taler spørge: Hvad er det for en almindelig Trang, som skulde kunne afhjælpes ved — ordinerede Præster uden Menighed? Ja, der er een dygtig Præst, som man har afskediget af politiske Grunde; men hvor ere de andre? Der er nogle meget hæderlige Oldinge, som have faaet Afsked paa Grund af Alder og Svagelighed, som altsaa ere utjenstdygtige, og maaske vare det længe, forinden de gik af. Saa er der maaske — jeg veed det ikke, men muligt er det, at der kan være en eller anden, som er fjernet paa Grund af Drukkenskab eller skandaløst Forhold. Endelig er der nogle tjenstledige Kapellaner, som rimeligvis længes efter Befordring; men det er dog vel ikke deres Trang, man vil afhjælpe ved denne Lov. Men hvorledes kan man da tale om en almindelig Trang, naar det er ved saadanne Midler, man vil afhjælpe den? I Sandhed, man behøver ikke at studere vore kirkelige Tilstande og at sanke Vidnesbyrd allevegne fra — nej, vi have intet andet Vidnesbyrd behov, end selve Lov-

udkastet, for deri at læse os til, at her ikke kan være Tale om nogen uafviselig og paatrængende Nødvendighed, der kunde bestemme Rigsdagen til at gribe ind i et af Kirkens indre Anliggender.

Ja, vil man sige, maa det end indrømmes, at det er et enkelt Tilfælde, som nærmest trænger paa, og at dette er en vilkaarligen af Regeringen selv fremkaldt Tilfældighed, saa er dette dog kun, som Udkastets Motiver udtrykke sig, et »Incidentspunkt«, som noget hurtigere og stærkere har fremdrevet Spørgsmaalet; men dette vilde ligefuldt være kommet frem, fordi det er en nødvendig Konsekvents af Sognebaandsløsningen. Hertil svarer jeg da, at det ikke kan være Rigsdagens Opgave, og allermindst en Opgave, hvis Løsning kunde kaldes paatrængende nødvendig, her at sidde og udspekulere, hvad der kunde være logisk rigtige Konsekventser af denne exceptionelle Lov. Nej, vil man til at theoretisere, da ligger det langt nærmere at gjøre sig fortrolig med den Tanke, at den hele nye Ordning af vore politiske Forhold ogsaa kan drage Følger efter sig paa det kirkelige Omraade, og at der altsaa kan blive Spørgsmaal om, hvorvidt det Valgprincip, der er Grundlaget for vore andre offentlige Forhold, maa finde Anvendelse ogsaa paa Præsternes Kaldelse — altsaa om det ikke kan betragtes som en naturlig Følge af vore øvrige Tilstande, at alle Menigheder blev Valgmenigheder, eller at der i alt Fald indrømmedes Menighederne nogen Indflydelse paa Valget af deres Sjølesørgere. Jeg skal naturligvis ikke udtale mig herom, fordi det ikke foreligger; men at der, naar Spørgsmaalet om Valgmenigheder rejses her i Landet, aldeles ikke er Tale om samtlige Sognemenig-

heders Ret og Interesse, men kun om disse privilegerede Væsener, som kaldes Sognebaandsløserne; ikke om Majoriteten, men kun om en Minoritet, en maaske meget ringe Minoritet; ikke om Konsekvensen af vor hele politiske og sociale Udvikling, men kun om Konsekvensen af Loven om Sognebaandsløsningen — det betegner noget Usundt og Skævt i vore kirkelige Tilstande. Der er aldrig Tale om det Sammenholdende, men kun om det Løsende — kun om Dissentsen, aldrig om Organisationen. Jeg tror, at, hvis man med Alvor og Aand havde arbejdet paa, ikke blot gennem et kraftigt Menighedsliv at styrke Enheden og Sammenholdet, men ogsaa paa gennem en friere kirkelig Ordning at skaffe enhver berettiget Indflydelse Raaderum og dettes Begrænsning, da vilde vi ikke have oplevet det lidet opbyggelige Syn, at der kun er Tanke og Tale om Minoritetens Villie, som om Majoriteten, den hele store Menighed intet havde at betyde, og den hele Opgave kun bestod i at stille Minoriteten tilfreds.

Jeg tror, at heri ligger en alvorlig Anklage mod Gejstligheden, baade før og efter Grundlovens Givelse. Ingen havde været nærmere til at stille sig i Spidsen for en tidssvarende Reform af Kirkens Orden end den, og i 1848 tog den ogsaa et lille Tilløb dertil. Men Bevægelsen døde hurtigt hen, og da Spørgsmaalet for Alvor rejstes, og det blev den klart, at den ikke længer kunde beholde det Hele for sig selv, men maatte dele Indflydelsen med Lægfolk, da modsatte den sig en Kirkeforfatning, og mente, at Præstekonventer og Landemoder kunde gjøre Fyldest. Naar de, som burde have været Sagens fornemste Bærere, modsatte sig den, maatte den

foreløbig stilles i Bero. Man modsatte sig, fordi man ikke vilde dele Myndigheden med Lægfolket, og saa blev Følgen, at dette begyndte paa ene at ville tilvende sig den hele Myndighed. Rigsdagen har vel ikke vedtaget mange Love om Kirkens indre Anliggender, men det er dog sket, trods Gejstlighedens Modstand, og Mere, ja meget Mere er stillet i Udsigt. Dette har da bevirket en mærkelig Forandring i Gejstlighedens Opfattelse; de Samme, som nys modsatte sig Udførelsen af Grundlovens Bud om en Kirkeforfatning, de ere nu blevne dens varme Venner. Et interessant Bevis herpaa have vi fornylig modtaget i Bispernes fælles Udtalelse. Hvad der forøvrigt kunde være at bemærke ved samme, vedkommer i alt Fald ikke mig; men det har været mig en sær Tilfredsstillelse deraf at se, hvor indstændigen de bede om »en hensigtsmæssig Ordning af Folkekirkens Forfatning«, ja endog opkaste sig til Talsmænd for Danmarks Riges Grundlov, som de fordre, der skal gjøres »Ret og Skjel.« Udtale Kirkens Tilsynsmænd — hvad jeg ikke tør tvivle om — heri Gejstlighedens Anskuelse, saa er der foregaaet en meget glædelig Forandring i dennes Forhold til Forfatningssagen. Kom den tidligere Modstand fra Frygten for at se Lægmands-Elementet som medraadigt over, hvad den var vant til at betragte som sin Domæne, saa er det nu den praktiske Erfaring, at der trods dens Modstand og uden dens Medvirkning kan gives Love paa det kirkelige Omraade, som har omvendt den. Hvis man tør stole herpaa, saa har det stor Betydning; thi saa lidt jeg kan tænke mig en protestantisk Kirkeforfatning, hvori Gejstligheden skulde være eneraadig og Menigheden udelukket, lige saa lidt har jeg nogensinde hørt det drage

i Tvivl, at de af vore Medborgere, som have viet deres Studier og deres Livs hele Gjerning til Kirkens Tjeneste, jo maa faa en væsentlig Stemme i det, hvortil de fortrinsvis maa antages at medbringe Indsigt og Iver. Det er derfor et stort Skridt fremad, hvis man nu kan betragte Gejstligheden som vunden for Sagen.

Det var imidlertid ikke fra den alene, at Modstanden hidtil var kommen, men tillige fra dem blandt Menighedsmedlemmerne, som jeg, for at undgaa »nomina propria«, vil kalde — vel ikke »de Stille i Landet«, men — »de Ivrige«. Ved første Øjekast skulde man mene, at næst efter Gejstligheden maatte de, som jo mene det alvorligst med Kirken, ogsaa være mest opfordrede til at bringe dens indre Anliggender ud af den konfessionsløse Rigsdags Haand, og navnlig har det undret mig at se dem slaa sig tiltaals med et saa letfærdigt Raisonnement som det, at Folkekirken jo er det danske Folks Kirke, og at Rigsdagen jo bestaar af lutter danske Folk — et Raisonnement, hvorefter man ogsaa maatte kunne henvise Kirkens Anliggender til Landhusholdningsselskabet eller Industriforeningen. Ganske uforklarligt er det dog ikke, at Modstanden mod at faa disse Sager henviste til det rette Forum netop udgaaer fra dem, som skulde synes at være mest interesserede i at give dem den rette Løsning, og dristede jeg mig nys til at svare paa Gejstlighedens Vegne, saa bør jeg ogsaa have Mod til at robe »de Ivriges« Hemmelighed. Jeg har da ingen Tvivl om, at deres Modstand hidrører derfra, at de mene langt lettere at kunne tumle med en Forsamling, som er fremgaaet af den almindelige Stemmeret — især hvis de kunde faa alle dem, der ikke dele deres Meninger, til paa Grund

af manglende indre Berettigelse beskedent at trække sig tilbage — end med et Kirkeraad, hvor de vilde møde Modstandere, som i Indsigt og Alvor idetmindste vare deres Ligemænd. Derfor finde de, at Rigsdagen netop er et udmærket Forum for kirkelige Sagers Afgjørelse; thi der kunne de gjøre Furore med allehaande kirkelige Godtkjøbsfraser, og gjennem politiske Kombinationer den ene Session efter den anden faa smaa »folkelige Ønsker« fyldestgjorte ved smaa uskyldige Love, som Skridt for Skridt føre Folkekirken derhen, hvor de ville have den. Om Folkekirken skal gaa den Vej, det er et Realitetsspørgsmaal, hvorom jeg her ikke vil udtale nogen Mening. Jeg fordrer kun, at det ikke bør afgjøres af en lille ivrig Minoritet, som vi Andre lade raade, men at det skal afgjøres af Folkekirken selv, paa et Sted, hvor alle berettigede Anskuelser kunne komme til Orde, og hvor Sagen kan forhandles i sit hele Indhold og Sammenhæng, hvilket vi ikke kunne gjøre og ikke forsøge paa uden at komme galt derfra. Lad os derfor slaa en Bom for den magelige Gjenvej, hvorpaa de hidtil have vandret; thi bliver det dem først indlysende, at den er spærret, og at de kun kunne komme frem ad den rette Kirkevej, saa ville de betræde den. Det er Folkethinget, som har kureret Gejstligheden ved de smaa Kirkelove, det har foreslaaet eller bebudet; lad da nu Landstinget kurere de Ivrige ved at henvise dem til Grundlovens § 75. Bliver først Gejstligheden og de Ivrige enige om at paakalde Kirkeforfatningen, saa — faa vi den.

Det høje Thing vil have set, at jeg her udelukkende har betragtet Lovforslaget fra Rigsdagens Standpunkt, og det uden at inklade mig paa selve Realiteten. Det

er ogsaa fra dette — om jeg saa tør sige, rent logiske — Synspunkt, at jeg maa tiltræde, hvad den første Taler alt har bemærket om, at man ikke bør blive staaende ved hvad Loven ligefrem indeholder, men tillige se hen til hvad der kan følge af samme. Han anførte saaledes, at under den hidtilværende Forhandling allerede »Kirkebygning« er bleven til »Bedehus«, og dernæst Bedehus til »Bedesal, der ikke bør bruges til Andet.« Det er altsaa dette: »ikke bruges til Andet«, hvori Garantien skal ligge; men tror man virkelig, at denne lille Stopper vil holde? I Norge foregaa mange Valghandlinger i Kirkerne — hvorfor skulde man da ikke bruge denne store Sal, maaske den eneste i vid Omkreds, til en saa lovlig Ting, som Valg, og hvorfor da ikke til forberedende Valgmøder, og hvorfor da ikke ligesaagodt til andre politiske Møder? I vore Kirker gives der jo jevnlig Kirkekoncerter, — hvorfor da ikke ogsaa i Bedesalene, og derfra er Overgangen da let til Koncerter i Almindelighed, der begynde med Palæstrina og tilsidst ende med Offenbach — osv. osv. Og nu den store Hjørnestein i Garantispørgsmaalet: »der tør kun vælges ordinerede Præster uden Menighed.« Men naar der nu ikke findes nogen saadan Præst, som man kan bruge, eller som man vil have, hvad saa? Med hvad Ret vilde man saa kunne nægte dem Tilladelse til at vælge en theologisk Kandidat f. Ex. en Folkehøjskolelærer? Naturligvis er dette ogsaa Mening — det er ligefrem udtalt i den af Folkethingets Udvalg afgivne Betænkning — og jeg skjønner virkelig ikke, hvorledes Kirkestyrelsen kunde vægre sig ved at ordinere en Mand, som vilde blive ordineret om 2 Aar, naar han havde opnaaet den

fornødne Anciennetet til at faa Præstekald, fordi det var en Valgmenighed, som vilde aabne ham Adgang til at begynde sin præstelige Virksomhed 2 Aar tidligere. Er dette naaet, saa kommer Turen til det Spørgsmaal, om det virkelig skulde kunne fordres, at Valgmenigheden, der jo selv lønner sin Præst, skulde være indskrænket til dem, som have underkastet sig theologisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet. Man kan med Føje sige, at den saakaldte Lægekunst udelukkende hviler paa Videnskaben, saa at Kvaksalverne, forsaaavidt de ikke rentud ere Bedragere, kun leve af de Smuler, der ere faldne fra Lægevidenskabens Bord og opsankede paa Gulvet; men kan man paa samme Maade sige, at Ingen kan have Aandens Kaldelse og Aandens Gaver til at virke for Andres Opbyggelse og for Guds Riges Fremme, naar han ikke har lært Græsk og Hebraisk? Er det ikke Noget, som alle Tidens og alle Landes Erfaring paa det Bestemteste modsiger? Kirkehistorien er vel ikke mit Fag; men jeg tør dog spørge, om ikke den lutherske Kirke selv vedkjender sig Begrebet om et almindeligt Præstedømme? Saa ere vi da komne til Lægmandspræster; men heller ikke der er der noget endeligt Hold, thi Læren om Præstefriheden forkyndes jo allerede i selve Folkekirken, hvilket er Fornægtelsen af Alt, hvad der begrunder et Kirkesamfund, dens Bekjendelse, dens Lære, dens Gudsdyrkelse. Efter Grundloven har enhver Dansk Ret til, alene eller i Forening med Andre, at indrette alt Saadant efter sit eget Hoved, men — vel at mærke — udenfor, ikke indenfor Folkekirken. Dette gjør en stor Forskjel. Der skal et stærkt Slag til at knuse en Hjerneskål udenfra; men fyld den med Ærter

og kom Vand derpaa, og den gaar fra hinanden saa let, som man udfolder en Vifte. At afvigende, selv fjendtlige Meninger optræde frit og selvstændigt ligeoverfor Kirken, kan muligen endog virke baade vækkende og styrkende paa den; men giver man dem frit Raaderum indenfor samme, undergraver man Samfundet og indfører Anarki.

Jeg har ved disse Antydninger kun villet gjøre opmærksom paa, at man ikke bør lade sig daare af Lovudkastets tilsyneladende Uskyldighed eller berolige sig ved dets formentlig uholdbare Begrænsninger; men jeg har herved saalidt, som ved selve Sagen, villet udtale nogen egen Mening om disse Spørgsmaal. Jeg holder mig til mit Rigsdagsstandpunkt, at det ikke er os, men Kirken selv, som skal afgjøre, hvad der er foreneligt med dens Væsen og tjenligt for dens Vel. Jeg tror derfor, da der ikke er paavist nogen »uafviselig og paatrængende Nødvendighed« for nu at gribe ind, at vi handle rettest i at henvise disse smaa Forsøg paa gennem Rigsdagen at reformere Kirken til den i Grundloven bebudede Kirkeforfatning. Men selv om der, Sagen betragtet i sin Almindelighed, kunde være Tvivl i saa Henseende, saa tror jeg, at disse maa bortfalde ligeover for den Stilling, som den ærede Kirkeminister har indtaget og udviklet i selve Lovudkastets Motiver. Den første og største Del betegner, i et smukt og fyndigt Sprog, i sunde og klare Tanker, den Vej, Ministeriet agter at følge for at bevirke kirkelige Reforme, og hvori han saa træffende udvikler, at for rettelig at bedømmes, maa det Enkelte ses i det Heles Lys, fordi det kun som et Led i det Hele kan finde sin Begrundelse og Begrænsning o. s. fr. Men

naar han saa skal til i de samme Motiver at gjøre Rede for, af hvad Grund man fra denne Kirkekommissions Forhandlinger forlods skal udtage det Spørgsmaal, som staar øverst paa Dagsordenen, for hovedkulds at afgjøre det og derved præjudicere Resten, saa — ja i Sandhed, saa føler jeg Medlidenhed med en saa udmærket Logiker, over at han har maattet skrive denne sidste Del af Motiverne, som ethvert Barn kan plukke til Charpi. Jeg skal derfor ikke opholde mig ved at gennemgaa den, men simpelthen udtale, hvorledes jeg opfatter Ministerens Tankegang. Jeg forstaar det da saaledes, som om han havde sagt til os, at vi ikke kunne gjøre os nogen Forestilling om, hvor vanskeligt det er at have med disse Mennesker at gjøre, — at han frygter for, at han ikke kan faa sin Kirkekommission, dersom det ikke lykkes ham at skaffe dem denne lille Bid, og at han derfor beder os om for Guds Kjærligheds Skyld ikke at nægte ham, hvad han anseer for nødvendigt for at skaffe sig Fred i et Aarstid til alvorlig at tage fat paa Sagen i dens Helhed.

Her er jeg da midt inde i rent politiske Betragtninger, og det er jo Ulykken ved at bringe kirkelige Sager ind for en politisk Forsamling, at det er umuligt at holde de politiske Hensyn ude. Hvilken Indflydelse jeg vil indrømme disse paa min endelige Afstemning, vil afhænge af, i hvilken Skikkelse Forslaget da foreligger, og hvorledes den hele Situation da stiller sig. Skal Sagen afgjøres uden alt Hensyn til politiske Betragtninger, da skjønner jeg ikke rettere, end at Folkekirken er bedst tjent med, at Forslaget forkastes.

XIV. Fæstesagen.

Bearbejdelse af et Foredrag i Landstinget 1870.

I det Udvalg, som Landstinget havde nedsat i Anledning af det af J. A. Hansen i Folkethinget indbragte og der foreløbigen vedtagne Lovudkast om Fæstegodsets Overgang til Selvejendom, var et overvejende Flertal (Estrup, J. Jacobsen, Krieger, Larsen, Lehmann, Rosenørn-Teilmann, Sehestedt-Juul og Ussing) enige om at indstille det til Forkastelse, medens Mindretallet (Andersen, Hasle og N. Rasmussen) væsentlig sluttede sig til Ud-kastet. Da Lovens Forsvarere kun toge liden Del i For-handlingerne i Thinget, drejede disse sig hovedsageligen om tvende Forslag til en motiveret Dagsorden, af hvilke det ene (Flertallet med Undtagelse af Larsen og Lehmann) efter Indenrigsministerens Udtalelser blev taget tilbage, det andet (af Lehmann, hvortil Larsen væsentligen havde sluttet sig) blev vedtaget, efter at de særlige Punkter, som vare føjede til samme, forinden Afstemningen vare frafaldne.

Flertallets Forslag var saalydende:

»I Betragtning af,
at Landstinget vel maa anse det for et vigtigt Formaal
for Lovgivningsmagten at stræbe hen til at fremme

Fæstegodsets Overgang til Selvejendom ved en udstrakt Anvendelse af saadanne hensigtsmæssige Midler, som ikke krænke de Privates Ejendomsret, men at Thinget, afset fra hvad der iøvrigt kan være at indvende imod det foreliggende Lovforslag, maa finde den Grundbestemmelse i dette, at der efter Fæstekontraktens Udløb skal tillægges Fæsterens Efterladte en lovbestemt Andel af Fæstegodsets Værdi, uforenelig med Ejendomsretten over Fæstegodset, gaar Thinget over til den næste Sag paa Dagsordenen, opfordrende Regeringen til ved de Midler, der staa til dens Raadighed, nærmere at undersøge Forholdene paa de Godser, hvor der maatte have vist sig Utilbøjelighed til paa antagelige Betingelser at indrømme Brugerne Selvejendom og efter Udfaldet af denne Undersøgelse at tage under Overvejelse om nye Lovbestemmelser kunne træffes til at modvirke slig Utilbøjelighed.

Min Dagsorden, af hvis Motivering, dels i Betænkningen, dels under Forhandlingerne, Nedenstaaende er en fri Bearbejdelse, var saalydende:

»Idet Landstinget fastholder, at Lovgivningsmagten er berettiget til at paabyde Fæstes Overgang til Selveje, og at Forslaget til en saadan Lov helst bør udgaa fra Regeringen, gaar det over til den næste Sag paa Dagsordenen; dog med den Udtalelse:

- 1) at Enhver, som nu har eller herefter erhverver en eller flere Selvejergaarde eller Arvefæstegaarde (med Ret til at sælge eller pantsætte disse) bør være berettiget til selv at drive dem eller at overdrage deres

- Brug til Andre paa saa lang Tid og paa saadanne Vilkaar, søm han vil,
- 2) samt til at udstykke dem, være sig til selvstændig Bebyggelse eller til Forening med anden Bondejord, dog under Regeringens Tilsyn og under Bevarelsen af en Hovedparcel eller af et lovbestemt Forhold af Jordbrug af Middelstørrelse.
 - 3) at der bør forelægges Eierne af Fæstegods en bestemt Frist, inden hvilken de for Indenrigsministeren skulle opgive, hvilken Omfordeling af dette, og hvilken Indragning af Bondejord under Hovedgaardsjord de ved Magelæg eller efter Bevilling eller med nogen særlig i den gjældende Lovgivning indeholdt Hjemmel agte at foretage, enten strax eller ved indtrædende Fæsteledighed;
 - 4) at udenfor de saaledes af Indenrigsministeren godkendte Planer Inddragning af Bondejord under Hovedgaardsjord herefter kun bør ske paa de i Lov af 19de Febr. 1861 § 2 opstillede Vilkaar, saa længe ikke alt Fæstegods er overgaaet til Selvejendom eller Arvefæste;
 - 5) at ingen Fæstegaard herefter bør kunne gives i Livsfæste eller dermed i Klasse staaende lang Forpagtning;
 - 6) at forinden de nuværende Fæste- eller Forpagtningskontrakters Ophør — eller en kort Frist efter samme — ingen Fæstegaard bør kunne overdrages i Selveje eller Arvefæste til Andre end de nuværende Brugere eller disses Slægt, d. e. Børn, Svigerbørn, Stedbørn eller lovformelig adopterede Plejebørn;
 - 7) at ved Udløbet af ovennævnte Frist de Gaarde, som

- ikke forinden paa saadan Maade ere afhændede, bør sælges ved offentlig Auktion til fri Selvejendom;
- 8) at, hvis paa Auktionen en af de i Nr. 6 nævnte Personer bliver højstbydende, afgaar en Fjerdedel af Købesummen.
- 9) at denne Fjerdedel i andet Fald indbetales i Statskassen, for i Forening med hvad der forøvrigt maatte kunne anvendes til saadant Øjemed at støtte de til Købenes Lettelse og Pantekreditorernes Betyggelse nødvendige Foranstaltninger.
-

Jeg har naturligvis intet særligt Kald til at omtale de Punkter, hvori jeg er enig med Flertallet, og hvorom jeg derfor kan henholde mig til Udvalgets ærede Ordfører. Dette gjælder navnlig om hans hele Bevisførelse for, at de statsøkonomiske og politiske Formaal, der skulde berettige Lovgivningsmagten til nu at gribe ind i Fæstevæsenets Ordning, kun meget ufuldstændigt vilde opnaaes, hvis det fra Folkethinget os tilsendte Udkast blev ophejdet til Lov. Disse Statsejemed ere deri i den Grad — jeg vil ikke sige opoffrede, men stillede i Skygge for Omsorgen for et vist Antal Familiers pekuniære Fordeel, at Forslaget under første Behandling af en anden æret Taler med Føje er betegnet som «en Godgjørenhedslov.» Da det saaledes nærmest maa betragtes som Forslag til et Arrangement mellem tvende Grupper af interesserede Personer, saa er det ikke saa meget i Lovgivningsmagtens af Statshensyn ledede Villie, som i de Paagjældendes Tilslutning og derved mer eller mindre udtrykkeligen givne Samtykke, at det maa søge Støtte.

Dette har den oprindelige Forslagsstiller selv været sig bevidst. Ingen skal kunne nægte ham den Anerkjendelse, at han med Flid og Kløgt har samlet Elementer til en saadan halv privat Overenskomst; man kan endog forfølge Sporene af denne Bestræbelse ind under Jorden — hvorved jeg ikke sigter til nogen infernalsk Indflydelse, men til den morsomme Bestemmelse om »Kridtunderlaget« under en Del af Stevns Herred. Derfor har han ogsaa, da han foreløbig tog Afsked med sit Udkast ved dets Overgang til Landstinget, betegnet det som et Forslag fra Folkethinget paa Fæsternes Vegne, hvormed nu Landstinget, og da navnlig Godsejerne i Landstinget, skulde sige deres Mening paa Godsejernes Vegne, idet han haabede paa en Overenskomst — ikke i dette Ords sædvanlige Betydning, som en Overenskomst mellem Statsmagterne, der jo er Grundlaget for al parlamentarisk Lovgivning, men mellem Rigsdagens tvende Afdelinger som de naturlige Værger for de to Samfundsinteresser, hvis Mellemværende her skulde opgjøres. Paa en noget lignende Maade udtalte sig flere af Folkethingets Medlemmer, der kun vilde have deres Stemme for Lovens Vedtagelse betragtet som en Henvisning af Sagen til Landstinget, og ingenlunde som et Samtykke til, at Lovudkastet, saaledes som det er, skulde kunne ophøjes til Lov. Jeg drister mig nu ikke til at paastaa, at det vilde være en korrekt eller ønskelig Praxis, hvis Rigsdagens tvende Afdelinger saaledes skulde konstituere sig som Kommissionærer for tvende stridende Parter, og paa deres Vegne tinge og prutte, indtil man fandt Noget, hvorved de begge kunde finde sig tilfredsstillede. Jeg kan derfor Intet indvende imod, at de ærede Landstingsmænd, der

tilfældigvis tillige ere Godsejere, ved Sagens første Behandling med stor Styrke gjorde gjældende, at de sidde her ikke som Godsejere, men som Rigsdagsmænd, uden anden Fuldmagt end deres Valgbrev, og uden anden Op-gave end at tale og stemme efter deres Overbevisning om, hvad Retfærdigheden og Almenvellet kræver. Men har det været Forslagsstillerens nærmeste Hensigt at erfare, hvorledes Godsejerne i Landstinget tænkte og dømte om hans Planer, saa har han jo nu faaet sit Ønske opfyldt, og det med en saadan Tydelighed, at der ikke bliver Rum for mindste Tvivl; og er hans Mæglingsforslag bygget paa den Forudsætning, at det vilde finde Tilslutning fra begge Parter, saa vil han sikkert selv indrømme, at denne Forudsætning fuldstændig er bristet. Dermed er da altsaa Grundlaget for hans hele Bygning styrtet sammen, og hans Forslags Skæbne afgjort. Dette har naturligvis ikke kunnet fritage Udvalget for selvstændigt at gennemgaa det i alle dets Enkeltheder; flere af Udvalgets Medlemmer, deriblandt ogsaa jeg, have gjort Forsøg paa, hvorvidt det ved Ændringsforslag kunde bringes i en saadan Skikkelse, at vi kunde anbefale dets Vedtagelse. Men hvor vidt end Rigsdagens Praxis gaar i at omgjøre Love — og jeg tilstaar, at jeg selv deri ofte har troet mig nødsaget til at gaa meget vidt, enten nu dette har været en Fejl eller en Fortjeneste — saa viste det sig dog, at dette ikke lader sig gjøre, hvor det er selve Grundlaget og Formaalet, der skulde undergaa Forandring. Jeg er derfor med Flertallet enig i at fra-raade det foreliggende Lovudkasts Vedtagelse.

Naar jeg desuagtet har set mig nødsaget til i denne Sag at skille mig fra Mænd, med hvilke jeg i Alminde-

lighed plejer at samstemme, og i hvis Samstemning jeg ellers finder en god Borgen for, at jeg er paa ret Vej, saa er det, fordi jeg ikke skjønner rettere, end at den af dem foreslaaede Dagsorden er i Strid med Anskuelser, for hvilke jeg i en lang Aarrække har virket, og som jeg endnu fastholder. Hvor stor Pris jeg imidlertid end sætter paa at hævde min egen Konsekvents, saa er det dog ikke blot eller væsentligt som Selvforsvar, at jeg maa imødegaa Flertallet, men fordi jeg anser det for magtpaaliggende, at, om det nuværende Forslag end ikke kan føre til en Løsning af Fæstesagen, det dog heller ikke skal betegne en Standsning og Tilbagegang i dens Udvikling. Jeg er med Flertallet enig i, at den heldigste og for alle Parter tjenligste Løsning er den frie Overenskomst mellem Sælger og Kjøber, fordi den rette Kjøbesum derved bedre udfindes end enten ved Taxation eller Auktion, fordi alle de særlige Hensyn til Personligheder, Formuesforhold, Panthavernes Ret osv. derved lettest finde en retfærdig og billig Afgjørelse, og fremfor alt, fordi Fæstebønderne, til hvilke jeg ønsker at Fæstestederne skulle gaa over i Selveje, i deres Fæstekontrakter have et Aktiv, der giver dem en gunstig Stilling i alle Forhandlinger med Godsejeren om Gaardens Overdragelse. Jeg er derfor ogsaa enig i at beklage Lovforslagets Fremkomst, fordi det let kan svække Fæsternes Lyst til at købe ved at foregøgle dem en gjækkende Udsigt til, at Loven vil forhjælpe dem til gunstigere Vilkaar, end de kunne opnaa ved den direkte og private Forhandling med Godsejerne. Idetmindste er det vist, at det har kostet de danske Fæstebønder utrolige Summer, at deres Førere have forledet dem til at vrage Tilbud,

der aldrig ville vende tilbage. Men til et Salg hører der ikke blot en Kjøber, men ogsaa en Sælger, og jeg frygter for — eller rettere, jeg er overbevist om — at Vedtagelsen af Flertallets Dagsorden vil svække Lysten til at sælge hos alle de Godsejere, som dertil behøve Lovgivningens Spore. Vel siger Flertallet, at Lovgivningsmagten ikke »bør tabe denne Sag af Sigte«, og at den ingenlunde »bør lægge Hænderne i Skødet«; men naar man nøjere ser til, hvad der skal gøres, saa vil man finde, at dette ikke siger stort Andet, end at Lovgivningsmagten med Hænderne paa Ryggen — for ikke at sige med bagbundne Hænder — skal staa og se til, hvad der foregaar. Hvad er det nemlig for Midler, Flertallet giver Anvisning paa, for at vise, at Staten ikke er magtesløs i denne Sag? Regeringen skal, saa siges der, granske Skøder og Pantebøger og Fæsteprotokoller, for deraf at lave statistiske Oversigter over Salgs- og Fæstevilkaar. Fremdeles skal den henvende uberettigede Spørgsmaal til private Personer, ikke blot om deres Handlinger, men ogsaa om deres Hensigter, — Noget, hvorpaa vist ingen Indenrigsminister vil indlade sig, fordi han derved vilde udsætte sig for at blive afvist, efter Omstændighederne med Grovheder eller med Spydigheder. Endelig skal den, efter at have faaet al denne Oplysning, give sig til at overveje, hvorvidt man kunde finde paa Midler til at overvinde Utilbøjeligheden til at sælge f. Ex. ved at straffe dem, der havde overtraadt — ikke noget Lovbud, men ikkun et Statsønske, ved en forhøjet Beskatning af det usolgte Fæstegods. I Sandhed, de Godsejere maatte være meget nervøse, som lode sig kyse af saadanne Trusler! Nej! hvor ikke den egne Fordel, Opinionens

Tryk og Exemplets Smitte, og hvor ikke det Præmie-system, som Flertallet selv anser for udtømt med Loven af 1861, kan lokke de Gjenstridige, der gives der kun eet Middel, som har Klem, og det er Lovens Tvang, det direkte Paabud. Men dette forkaster Flertallet, fordi det skulde være »stridende mod Ejendomsretten.»

Hvis dette forholdt sig saaledes, da vilde det være meget sørgeligt for mig, der har set for meget af Kommunismens Rædsler og nærer for stor Frygt for de Farer, hvormed den truer Verden, til at jeg kunde tage mig det let, hvis jeg virkelig skulde have været med til at krænke Ejendomsretten eller idetmindste til at give Anvisning derpaa. Men det vilde være lige saa sørgeligt for Rigsdagen, og da navnlig ogsaa for Landstinget, siden det ved Dagsordenen af 1856 selv har opfordret Regeringen til at stille sig i Spidsen for et Forsøg paa ved en Tvangslov at bevirke Fæstets Overgang til Selvejendom. Baade Flertallet og Mindretallet i Udvalget have udtalt sig om Betydningen af denne Dagsorden og Landstingets nuværende Stilling til samme. Flertallet erklærer den for død og magtesløs, og Mindretallet, der som sædvanligt i Eet og Alt slutter sig til Folkethinget, mener, at der til Retfærdiggjørelse af det nu foreliggende Lovforslag ikke behøves andet end Henvisning til hin Dagsorden, hvis Udførelse det er. Begge Parter have efter min Mening Uret, og jeg har en særlig Opfordring til at paavise dette, da det var mit Forslag til en Adresse, hvortil hin Dagsorden sluttede sig, og da det var mig, der som Ordfører for Udvalget fremsatte og forsvarede den.

Jeg skal da først vende mig til Mindretallet, der med sin sædvanlige Sparsommelighed med Hensyn til Grunde har ment, at denne Dagsorden kunde fritage det for al videre Ulejlighed. Men jeg maa gjøre de ærede Herrer opmærksom paa, at, forsaavidt en Dagsorden ikke gaar ud paa at standse en foreliggende Sag, at udtale Tillid eller Mistillid til Regeringen, eller Andet, som strax kan finde sin fulde, praktiske Anvendelse, men udtaler almindelige Anskuelse som Program for fremtidige Foretagender, staar den i Virkeligheden mere paa Meningens, end paa Beslutningens, mere paa Overvejelsens end paa Afgjørelsens Standpunkt. En saadan løsere Forhandlingsform kan som en foreløbig og orienterende Forberedelse have sin Nytte, og det er bekjendt, at i de mest udviklede parlamentariske Forsamlinger endog blotte Samtaler om offentlige Anliggender spille en betydelig Rolle ved Siden af de egentlige Lovgivningsarbejder. Men det er da ogsaa en Selvfølge, at de ikke blot maa bruges med Forsigtighed, men ogsaa anvendes med megen Skjønsonhed, fordi de angaa Anliggender, der ikke have foreligget til umiddelbar praktisk Afgjørelse, og altsaa heller ikke have været underkastede den alvorlige Behandling, som det med hin forbundne Ansvar medfører. Gjælder dette i Almindelighed om saadanne Dagsordener, da maa det i fuldeste Maal finde Anvendelse paa denne, der nu er 14 Aar gammel, og det navnlig for Landstingets Vedkommende; thi den er ikke født der, og den er ikke fremkommen i Anledning af samme foreliggende Lovforslag. Den er bleven til i Folkethinget og efter en der stedfunden Forhandling, og naar Landstinget har sluttet sig til Folkethingets Dagsorden, saa har det derved kun

villet støtte dets Opfordring til Regeringen om at forsøge en Løsning paa det antydede Grundlag, men forbeholdt sig senere at drøfte og for sit Vedkommende at tage Beslutning om alle Enkeltheder, naar de vende tilbage til virkelig Afgjørelse. Hertil kommer, at Dagsordenen ikke engang for Folkethingets Vedkommende indeholdt en virkelig Villiestilkjendegivelse, men kun en Henstilling til de i Sagen interesserede Samfundsklasser, — altsaa ganske som nu: Forslaget til et Kompromis, hvis Skæbne maatte bero paa den Modtagelse, det fandt. Dette fremgaar uimodsigeligen af den hele daværende Situation og af alle de forudgaaende Forhandlinger, og ligesaa vitterligt er det, at Forventningen om en almindelig Tilslutning strandede paa Godsejernes Modstand. De udtalte sig derimod med en Enstemmighed, som den sjældent findes her i Landet, og med en Styrke, for ikke at sige Voldsomhed, som minder om de jyske Proprietærers Veraab over Landboreformerne i Slutningen af det forrige Aarhundrede. Jeg dadler ikke Godsejerne derfor; thi Enhver fægter for sine Meninger og Interesser, som han bedst veed, vil og kan. De brugte kun deres Ret. Men ogsaa Sandheden har sin Ret, og jeg fremhæver dette saa stærkt, fordi man alt er ifærd med i Partiinteresser at forvanske Historien. Denne Sandhed er da, at Forsøget af 1856 strandede paa Godsejernes Modstand, og denne Sandhed staar saa fast, at ikke den dumdriligste Benægter skal kunne rokke den. Forslagsstilleren har nu vel taget hin Dagsorden til Udgangspunkt og har for mange af sine Forslag deri fundet Vejledning, men han har ingenlunde indskrænket sig til at henvise til dette ældre mislykkede Forsøg. Han har tvertimod, som jeg

nys har paavist, mejsommeligen sammensanket Stof til en ny Overenskomst, for hvilken han troede, at Konstellationen af 10de Oktober skulde stille større Udsigt, end Forholdene i 1856. Ogsaa dette nye Forsøg maa allerede betragtes som strandet, og det ærede Mindretal burde derfor ikke have taget sig Sagen saa let, som det har gjort; thi det har Uret i den Formening, at Landstinget er bundet ved Enkelthederne i den Henstilling til Regeringen, som det gjorde for 14 Aar siden — gjorde, uden at en eneste af disse Enkeltheder havde været Gjenstand for særlig Forhandling eller særlig Afstemning.

Jeg haaber, at det ærede Flertal, til hvilket jeg nu henvender mig, vil erkjende, at jeg ikke gjør noget Forsøg paa at lægge mere ind i hin tidligere Udtalelse af Landstinget, end der virkelig ligger deri; men deraf følger ingenlunde, at den var en meningsløs og intetsigende Tale. Endnu mindre kan det indrømmes, at Landstinget allerede selv skulde have anerkjendt dette i 1861, ved ikke dengang at gjenoptage de tidligere Paa-stande, og det uagtet selve Loven af 1861 i alt Væsentligt var en Affødning af Dagsordenen af 1856, og denne altsaa derved viste sig ikke blot levende, men ogsaa avledygtig. Spørges der da, hvad der i denne Dagsorden er udtalt med fuldstændig klar Bevidsthed, da er det dette, at Lovgivningsmagten i Danmark er berettiget til at paabyde Fæstes Overgang til Selvejendom, siden Rigsdagen har opfordret Regeringen til derom at forelægge en Tvangslov. Om Maaden, hvorpaa Sagen bedst kunde ordnes, om Tidspunktet og de ydre Betingelser, hvorunder den skulde fremmes, derom fandtes der i 1856 i Landstinget maaske uklare eller forskjellige Meninger;

thi de Antydninger, i hvilke Landstinget sluttede sig til Folkethinget, havde ikke været Gjenstand for særlig Forhandling, og de fremtraadte kun som Henstillinger til nærmere Overvejelse. Men det tør jeg med Bestemthed paastaa, at Ingen har givet sit Samtykke til Dagsordenen, uden med beraad Hu at vedkjende sig dette Principspørgsmaal i en vigtig Sag, som længe havde været under Overvejelse og Forhandling baade i og udenfor Rigsdagen, lige siden Grundloven blev givet; ja den havde endog været Gjenstand for offentlig Drøftelse og ivrige Bestræbelser længe før 1848. Det er derfor en alvorlig Sag, naar Udvalgets Flertal nu foreslaar Landstinget at anerkjende, at det kun er ved indirekte — lokkende eller truende — Midler, at Lovgivningsmagten tør blande sig i dette formentlig privatretlige Forhold, men ikke ved et direkte Lovbud, fordi dette vilde »stride mod Ejendomsretten«, hvis Ukrænkelighed er en af Retsordenens fasteste Grundpiller, og som ved Grundloven har faaet en yderligere Ukrænkelighed. Dette er nemlig det samme, som at Landstinget nu skulde staa aabenbare Skrifte og angerfuldt erkjende, at det tidligere havde været paa ulovlige Veje, men for Fremtiden vel skulde vogte sig for Tilbagefald. Det vilde være overmaade sørgeligt, om Landstinget skulde være stædt i en saadan Nødvendighed, — dobbelt sørgeligt, fordi her ikke er Tale om et lille Bispunkt, som mulig i et givet Øjeblik ikke havde fundet tilstrækkelig Opmærksomhed, men om et Principspørgsmaal i en Sag, hvorom under mange Aars offentlige Forhandling enhver Rigsdagsmand forlængesiden maatte have dannet sig sin Mening, og hvorom Landstinget dengang fattede en enstemmig Beslutning. Jeg tror nu

ikke, at Landstinget befinder sig i denne ydmygende Nødvendighed, men at det godt kan vedstaa, hvad det om dette Hovedpunkt har udtalt i 1856, og jeg har derfor foreslaaet en Dagsorden, hvorved det, langtfra at fornægte dette, fastholder det. Det er derfor ikke blot mig selv og alle dem, der deltog i hin Afstemning, jeg her søger at værge; min Dagsorden gaar tillige ud paa at hævde Fremtidens Ret, og det maa derfor være mig tilladt til dens Begrundelse endnu at tilføje nogle Ord:

Den ærede Ordfører gjorde ved Sagens første Behandling en træffende Bemærkning, som strax slog mig ved sin Sandhed, og som jeg, for ikke at pryde mig med fremmede Fjer, i min Betænkning har anført med Gaaseøjne. Han sagde nemlig, at der i hele denne Sag egentlig slet ikke var Tale om Expropriation, men kun om Anvendelsen af en »Statsmaxime.« Det er fuldkomment rigtigt: — her er ikke Tale om Expropriation, men kun om Anvendelsen af en Statsmaxime. Det er umuligt at udtrykke det, hvorpaa det kommer an, med større Klarhed og Korthed. Hvad er det da for en Statsmaxime, hvormed det Hele drejer sig? Hvis jeg ikke har misforstaaet, hvad den ærede Ordfører nys udtalte, saa mente han, at den først er opkommet i Slutningen af det forrige Aarhundrede; men skjønt et Aarhundrede allerede er en ganske respektabel Anciennitet, tror jeg dog, at den er langt ældre. Jeg havde ikke tænkt i mine Betragtninger at gaa langt tilbage i Fortiden; jeg er imidlertid villig til heri at følge den ærede Ordfører. Lad os da i Tankerne gaa tilbage til Herremandsvældens gyldne Dage, — dengang da Godserne i Grunden vare smaa Stater og de adelige Godsejere Smaakonger,

Jorddrotter baade af Navn og Gavn, siden de ikke blot kunde kalde Dommere og Præster og Skolelærere og efter eget Tykke kunde udtage Bønderkarle og aflevere dem til Militzen, og lade Skatterne opkræve — efterat de ikke længer kunde holde Statens Beskatningsret udenfor deres Territorier — men ogsaa beskattede »deres Bønder«, der vare deres »Underdanere«, og skyldte dem baade »Hørrighed og Lydighed«, da de havde »Sigt- og Sagefaldsret«, »Hals- og Haandsret«, Skifteret, Politimyndighed o. s. fr. Selv dengang, da de kunde gjøre næsten hvad de vilde — jus primæ noctis har hos os dog ikke været lovhjemlet — selv dengang, da man med Bøndernes Ret tog det saa let, at det er vitterligt, at mangfoldige ældgamle Selvejergaarde ved List og Vold bleve forvandlede til Fæstegaarde og indtagne under Godserne, — selv dengang var det strengelig forbudt at tage Bondejord ind under Hovedgaardsjorden, og hvor dette desuagtet er sket, er det sket ved aabenbart Lovbrud. Det er altsaa den »Statsmaxime«, der er langt ældre end den store Landboreform, siden den har bestaaet lige fra Dronning Margretes Tid og har holdt sig selv under Haandfæstningernes strenge Tider, at, medens Hovedgaarden var Godsejerens frie Ejendom, som var fri for Skatter og dreves ved Godsbøndernes Hoveri, var Bondejorden bestemt til at ernære Bondebefolkningen, som var saa fast knyttet til Godserne, at Herremanden vel kunde sælge og magelægge og ved Dobbelt bortspille dem med Gaardene, men at de selv ikke kunde forlade det Gods, hvortil de under svære Straffe vare stavnsbundne. Naar man erindrer, hvor ringe — udenfor Kjøbenhavn — Kjøbstadbe- folkningen var, og hvor stærkt de jordegne Selvejeres

Tal var smeltet sammen, saa vil man finde, at Kronens og Herremændenes Bønder vare den langt, langt overvejende Del af det danske Folk, og saa vil man forstaa, hvilken Betydning den »Statsmaxime« havde, som gik ud paa at sikkre deres Existents.

Denne Grundsætning, at Bondejorden i en vis Forstand er en »ager publicus«, bestemt til Bondebefolkningens Ernæring, er altsaa ældgammel i Danmark. Den er ikke først opstillet af Lovgivningen i den sidste Halvdel af det forrige Aarhundrede, men blev dengang kun udviklet og forædlet. Da nemlig Erfaringen havde viist, i hvilken elendig Tilstand Bondestanden var geraadet under Herremændenes Vanrøgt, og da fornuftige statsekonomiske Grundsætninger og humane Forestillinger om Menneskeret og Menneskeværd kom til Magten, da udvidede man den gamle Grundsætning, at Bondestanden paa Bondejorden skulde finde sit Ophold, til, at dette skulde være »paa taalige Vilkaar«, paa Vilkaar, »hvormed Bønderne kunde være holdne« o. dsl. Udtrykket for den saaledes forædlede gamle Statsmaxime er det hele Indbegreb af Love, Forskrifter, Præjudikater og Sædvaner, hvilket vi for Kortheds Skyld pleje at betegne som Fæstelovgivningen. Skjøndt den nu er forædlet, nægter dog Ingen, at den har været til Velsignelse, ej blot for Bønderne, men for hele Folket. Samtiden hilste den med Jubel, og de senere Slægter se tilbage derpaa som paa et af de faa lyse Punkter i vor nyere Historie, der har spredt en saadan Glands over den unge Fyrste, som oprigtigen sluttede sig dertil, at ikke en halvhundredaarig Regering, fuld af Fejl og Ulykker har kunnet udslette den af Folkets taknemmelige Ihukommelse. Men allerede hin Tids Landboreform

opstillede Principet om Selvejendoms Fortrin og gjorde vigtige Skridt til dens Fremme. Naar derfor den nyere Tid, naar de ved hine Reformer skabte Tilstande nu fordre den endelige Gjennemførelse af fri Selvejendom — helst ved den naturlige Udvikling uden Statens Indblanding, men, hvis det behøves, ved Lovgivningsmagtens direkte Foranstaltning — da fordre de det i Kraft af den samme »Statsmaxime«, der har skabt selve Fæstelovgivningen. Jeg skjønner derfor ikke rettere, end at det ærede Flertal, naar det mod en saadan Udvikling vil opstille den »abstrakte« Ejendomsret som en uoverstigelig Skranke, ogsaa maa bryde Staven over den hele Fæstelovgivning; thi Intet er vissere, end at dennes vidt omfattende og dybt indgribende System af Forbud og Paabud er uforeneligt med hvad man i Almindelighed anser for Ejendomsrettens naturlige Medfør. Da Flertallet nu dog umuligt kan ville bestride Retsgyldigheden af den hele i disse Forhold hos os bestaaende Retstilstand, saa har det neppe nogen anden Udvej, end enten at slutte sig til de jydsk Proprietærers Paastand om, at hvad der dengang skete var Uret, men at trøste sig med, at naar Uret bliver gammel, saa bliver den til Ret, — eller ogsaa at hævde, at hin hele Lovgivning var forsvarlig, retfærdig, viis, men at den hele Statsmaxime, som deri udtalte sig, dermed er oplidt, og Statens særegne Myndighed over Bondejorden udtømt. Ingen af Delene kan Flertallet for Alvor ville paastaa, og det maa da indrømme, at hin »Statsmaxime« har overlevet de Former, som den skabte efter Datidens Forestillinger og Behov, og at denne samme særegne Myndighed over Bondejorden, som Staten dengang udøvede, endnn bestaar, og

med samme Føje, som dengang, kan benyttes til at gjen-nemføre det engang begyndte Værk.

Forlader man nu denne historisk-politiske Betragtning af Sagen og tager den nuværende Retstilstand fra et rent juridisk Synspunkt, da vil jeg ingenlunde bestride, at det er Godsejeren, som man kalder Fæstegodsets Ejer, og endnu mindre vil jeg paastaa, at Fæsteren har nogen Medejendomsret. Men vil man ikke lade sig afspise med et Navn, men nøjere drøfte det Spørgsmaal, hvilken Ret og Raadighed denne Ejer da har, saa vil man finde, at hvad der efter almindelige Retsbegreber og i alle Landes Lovgivning betragtes som Ejendomsrettens rette Kjendemerker og naturlige Konsekventser, det vil man finde hos Godsejeren i Forhold til hans Hovedgaardsjorder, men det vil man ikke finde i hans Forhold til Fæstejorden. Og vil man da lade Tanken gjøre den modsatte Bevægelse, og spørge, om den Ejer, der ikke maa lade sin Ejendom ubenyttet, og ikke selv maa bruge den, og ikke maa overdrage dens Brug til Andre paa saa lang Tid og paa saadanne Vilkaar, som han selv vil — om han kan betragtes som en Ejer i Ordets sædvanlige Betydning, da vil man vist komme til det Svar, at Navnet gjør Intet til Sagen, men at her foreligger et Forhold af en særegen Beskaffenhed, der staar under Statens Formynderskab i en Grad, som intet andet Forhold, og hvis Retsindhold ligesaa lidt kan klares ved almindelige abstrakte Theorier, som, omvendt, dets videre Udvikling ud af dets egen Aand kan drage Følger efter sig med Hensyn til andre Retsforhold — end ikke, hvad der dog ligger nærmest, med Hensyn til Raadigheden over Hovedgaards- eller Kjøbstadjorder. To Ting er der, hvortil Godsejeren

efter den nuværende Lovgivning er berettiget: han kan tage i Indfæstning og Landgilde saa meget, som han vil — eller rettere, som han under Indfæstningstvang kan faa — og han kan dernæst sælge Gaarden til hvem han vil og for den Kjøbesum, han kan opnaa. Det er to vigtige Rettigheder, og jeg erkjender derfor, at ingen Anden end han kan kaldes Ejer. Men den ærede Ordfører veed lige saa godt som jeg, at Landgilden efter Christian Vs Lov var uforanderlig (Indfæstningen var i Grunden kun Pant for Besætningen), og at man kan paa- vise Dagen og Aaret, da dens Bestemmelse blev overladt til fri Overenskomst. Men, blev denne Tilladelse given, fordi man omsider var kommen til Erkjendelse af, at denne Kontraktsfrihed er en nødvendig Konsekvens af Ejendomsretten? Ingenlunde. Den blev given af Billigheds og Hensigtsmæssigheds Grunde, for derigjennem at forhjælpe Godsejeren til en Erstatning for de Udgifter, der bleve paalagte ham til Udskiftningen, og det i Bondestandens Interesse. Man betragtede det altsaa ikke som en logisk nødvendig Følge af Ejendomsrettens Begreb, men det var en positiv Tilladelse, som gaves af særlige Grunde, og som derfor med samme Ret maa kunne tilbage- tages, naar disse Grunde ere bortfaldne. Men kan Lovgivningen sige til Godsejerne: Nu have I faaet til- strækkeligt Vederlag for de Udlæg, I ved Udskiftningen gjorde for Bønderne, og det med gode Renter og Renters Renter; nu er det altsaa paa Tide, at hin Tilladelse, der saa fuldstændig har opnaaet sin Bestemmelse, ophæves, og at Landgilden vender tilbage til hvad den var i 1792, — hvor bliver saa Ejendomsretten? Det er ikke min Mening at anbefale en saadan Foranstaltning, men kun

at minde om, at det Bevis, man vil hente fra den nu gjældende Kontraktfrihed med Hensyn til Landgildens Størrelse, har sine svage Sider. Og nu Retten til at sælge? Nu anser Statsmagten det for ønskeligt, at Fæstet gaar over til Selveje, og den søger derfor at fremme Salg. Men sæt, at den kom til den Anskuelse, som i gamle Dage næredes af Mange, og som endnu deles af nogle Efternølere, at Selvejendom vilde være til Bøndernes aabenbare Ruin, at Fæstelovgivningen er deres Palladium og Godsejernes faderlige Varetægt deres Lykke, — vilde da Nogen være i Tvivl om, at Lovgivningen baade kunde og vilde forbyde Salg? Men hvad Mening er der i, at Lovgivningen nok kunde forbyde, men ikke paabyde saadan Afhændelse? Hvorledes jeg derfor end ser paa Sagen, kan jeg ikke komme til noget andet Resultat, end at den af Flertallet foreslaaede Dagsorden ikke blot bryder Staven over Rigsdagens — og det lige saa vel Landstingets som Folkethingets — tidligere Beslutninger, men ogsaa over den store Landboreform fra forrige Aarhundrede. Det er ligesaavel Bernstorff, Collbjørnsen og Reventlow, som Bang, Monrad og Larsen, dens Anathema rammer. Paa denne Liste maa nu ogsaa Frijs-Frijsenborg opføres; thi Flertallets Dagsorden forkaster ikke blot J. A. Hansens Lovforslag — hvori jeg jo er enig, men ligesaa fuldt og med den samme Ret det Standpunkt, som Indenrigsministeren paa hele Regeringens Vegne har indtaget, og de Anskuelser, han derunder har udtalt.

Det Standpunkt, som den ærede Regering har indtaget i Sagen, og hvorfra den med stor Sindsro har indskrænket sig til en Tilskuers fredelige Rolle, er vel ikke

meget klart, og navnlig har den Forbindelse, hvori den har sat Fæstesagen til Spørgsmaalet om »Jordfrihed«, forekommet Mange noget uforstaaelig. Men jeg kan dog fuldkomment sympathisere med den ærede Indenrigsministers Beklagelse over, at man i Folkethinget ikke har skænket de Antydninger, der skulde indeholde Regeringens Program, den mindste Opmærksomhed, og jeg har derfor fundet det ønskeligt, at denne Mangel, om muligt, kunde blive afhjulpen her i Landstinget. Jeg betragter det nemlig for Sagens fremtidige Skæbne som et vigtigt Præcedens, at en Regering, der frembyder saa gode Garantier for, at den store Grundbesiddelses Ret og Interesse af den er bleven vedbørligen paaagtet, har erklæret sig villig til under visse Betingelser selv at indbringe en Tvangslov til Selvejendoms Gjennemførelse. Jeg har derfor gjort det til Gjenstand for Overvejelse, hvorvidt og med hvilke Lempelser jeg for mit Vedkommende vilde kunne tiltræde disse Betingelser, og har udtrykt min Mening i en Række til min Dagsorden føjede Punkter. Man vil deraf se, at jeg i flere Henseender kan slutte mig til Regeringens Antydninger, og derfor har søgt at give dem en skarpere Formulering — vel ikke saaledes, som et i alle Enkeltheder gennemført Lovforslag vilde give, men dog med saa bestemte Træk, at Ingen vil være i Tvivl om, hvorledes den efter denne Anvisning opførte Bygning vilde blive. Ligeoverfor det fra Folkethinget modtagne Lovforslag vil det indeholde Bevis for, at Spørgsmaalet om Fæstesagens Fremme har været Gjenstand for alvorlig Drøftelse i Udvalget, saa at man ingenlunde har ladet det bero ved den Erkjendelse, at dette foreliggende Forslag ikke kunde bruges, og tillige

for, at en saadan Omdannelse umulig kunde foretages med Udkastet gennem Ændringsforslag. Ligeoverfor Ministeren og Landstinget vil det frembyde en naturlig Anledning til — udover det blot negative Resultat, at faa det foreliggende Udkast fjernet — at komme ind paa en virkelig Forhandling, der vel ikke kan føre til umiddelbare praktiske Resultater, men dog berede Vejen for saadanne. Idet jeg derfor skal henstille, hvorvidt Ministeren og Thinget ville benytte denne Anledning, er det min Pligt med et Par Ord at begrunde mine Forslag.

Jeg er da med Ministeren enig i, at Maalet for vor Landbolovgivnings Udvikling maa være, hvad han kalder »Jordfrihed«, eller — som jeg fornylig i en anden Sag udtrykte mig — at »Jorden i Danmark maa vorde lige saa fri, som Folket er det.« Ogsaa deri samstemmer jeg med ham, at dette ikke skal ske ved at ophæve de Indskrænkninger, som i Bondestandens Interesse ere paa-lagte Brugen af Fæstejorden — hvilket vilde føre til Tilstande, paa hvilke vi i Meklenborg have et afskrækkende Exempel — men derved, at den langvarige og dog saa usikre Adskillelse mellem Ejendomsretten og Brugen, som er Fæstevæsenets Skyggeside, afløses af Selvejendom, uden at opoffre, hvad der har været Fæstevæsenets Lyside, nemlig Opretholdelsen af et betydeligt Antal Jordbrug af Mellestørrelse, eller hvad vi forstaa ved Bøndergaarde. Almenvellet kræver derfor, at ved Siden af den frie Udstykning — være sig til selvstændig Bebyggelse eller til Forening med anden Bondejord — den i den nuværende Lovgivning hjemlede Regel om Bevarelsen af en Hovedparcel hævdes og stilles under Regeringens Tilsyn. Paa denne Maade vil den voxende Befolknings

Trang til paa selvstændige smaa Ejendomme at erhverve sig Bopæl og et sikkert Grundlag for Erhverv, og den fremadstræbende Landmands naturlige Ret til ved Udvidelsen af sin Bedrift at hæve sin og sin Families Stilling i Samfundet ved en Sammenlægning, der i de lokale Forhold vil finde en aldeles tilstrækkelig Begrændsning, kunne forenes med det i nationaløkonomisk og politisk Henseende saa vigtige Formaal, at sikre en uafhængig Middelstand, der væsentlig lever ved sit eget Arbejde, men dog lever under saadanne Kaar, at disse tillade en højere aandelig og politisk Fremgang. Vil man kalde dette en Indskrænkning i det abstrakte Begreb af Jordfrihed, saa er det i alt Fald en Indskrænkning, som Fremtiden vel kan modificere, men ingensinde bør ophæve, fordi den er et Grundlag for vort Folks Kraft og et Værn mod mange Farer.

Ved Siden af denne Indskrænkning er der en anden, som jeg haaber engang i Tiden vil kunne bortfalde; men som jeg anser for nødvendig i en rimeligvis langvarig Overgangstid, og det er Opretholdelsen af den ældgamle Adskillelse mellem Hovedgaardsjord og Bondejord. Hvor stor min Tro til Friheden end er, kan jeg dog ikke give min Stemme til, at det tillades Godsejerne at inddrage Bondejord under deres Hovedgaarde, forinden al Bondejord er gaaet over til fri Selvejendom, og saaledes har faaet sine naturlige Forsvarere — ja, jeg vil tilføje, forinden en saadan Tilstand har vundet saamegen Fasthed, at der ikke længer er nogen alvorlig Fare for saadanne »Annektninger» og »Agglomerationer«, hvorved de smaa selvstændige Jordbrug i nogen mærkelig Grad vilde forsvinde. Forsaavidt er jeg altsaa uenig med Indenrigs-

ministerens Antydninger, hvorimod det er en Selvfølge, at ikke blot Magelæg mellem Hovedgaardsjord og Bondejord, men ogsaa den Inddragning af denne, der ifølge den gjældende Lovgivning alt maatte være erhvervet, om end ikke fuldbyrdet, burde staa ved Magt. Da dernæst den ved Loven af 1861 givne Adgang til fri Raadighed over hver tiende Gaard, naar 9 Gaarde ere solgte til Fæsteren eller hans Slægt, netop er givet i Selvejendoms og de nuværende Fæstefamiliers Interesse, burde ikke blot den derefter alt erhvervede Ret respekteres, men Adgangen dertil ogsaa for Fremtiden holdes aaben. Med disse Undtagelser — eller rettere, med disse nærmere Bestemmelser — burde det efter min Formening forbeholdes Fremtiden at udslette Forskjellen mellem Bondejord og al anden Jord.

Derimod har jeg ikke mindste Betænkelighed ved, at den frie Raadighed strax og fuldstændigen indtræder med Hensyn til al den Bondejord, som allerede er eller herefter maatte komme i Selveje — hvormed Arvefæste med Ret til at sælge og pantsætte maa stilles i Klasse — saa at Enhver, som besidder een eller flere saadanne Gaarde, faar Ret til at drive dem selv eller overdrage deres Brug til Andre paa saa lang Tid eller paa saadanne Vilkaar, som han vil. Naar Loven af 1861 for et Tidsrum af 20 Aar efter sket Afhændelse har opretholdt den saakaldte mildere Fæstetvang, da er dette sket, fordi der mellem Bønderne var en stærk Frygt for, at uden en saadan Overgangstid den Ret, der nu tilkommer Godejeren til ved Fæsteledighed at omfordele Fæstegaardenes Tilliggende, vilde medføre Oprettelsen af større Forpagtergaarde. Jeg tror imidlertid ikke, at man bør give Afkald

paa denne Godsejernes Ret, fordi den er det bedste Middel til at bøde paa Udskiftningernes Mangelfuldhed, og fordi en hensigtsmæssig Afrunding af de enkelte Ejendomme faar en forøget Vigtighed for alle Parter, naar det hidtilværende Godsbaand skal opløses. Det Eneste, hvortil der herved mulig kunde være Opfordring, var at foreskrive en vis Frist, inden hvilken fuldstændige Planer til en saadan Ordning skulde være indsendte til Regeringens Anerkjendelse, ligesom der, hvis man endelig vil, dertil kunde knyttes særlige Forskrifter med Hensyn til Minimum af Hovedparcellernes Størrelse. I og for sig vil det dog hos den, der ikke betragter Sagen fra et ensidigt og sneverhjetet Standssynspunkt, ikke finde Anstød, om der ad denne Vej skulde opstaa nogle Jordbrug, der, uden at være Herregaarde, dog havde en noget større Betydning, og som kunde blive af stor Nytte baade for Landvæsenets Udvikling og for det politiske og kommunale Liv, ligesom der efter min Overbevisning findes saa megen Oplysning og Velstand i den danske Bondestand, at den ikke længer behøver Lovgivningsmagts Formynderskab med Hensyn til al den Jord, der alt er eller herefter maatte komme i Selveje, men at den i det Hele og Store godt kan hævde sig i sin Besiddelse ved sine egne Kræfter. Jeg er derfor enig baade med den ærede Indenrigsminister og med de ikke faa Medlemmer af Folkethinget, som have gjort den fuldstændige Frigjørelse af al Selvejerjord til Betingelse for deres Tilslutning til en Fæsteafsløsningslov.

Den første og ufravigeligste Fordring, der maa gjøres til en Lov om Selvejendoms Gjennemførelse maa naturligvis være den, at den forbyder enhver ny Bortfæstning

eller saadan langvarig Bortforpagtning, som staar i Klasse dermed. Da det er en Selvfølge, at de nuværende Fæste- og Forpagtningskontrakter skulle opretholdes, vilde Følgen altsaa være den, at ved disses Ophør enhver Fæstegaard stilles til offentlig Auktion, og derved afhændes til den Højstbydende til fri Selvejendom. Derved vilde Lovens politiske og statsøkonomiske Formaal være naaet saa fuldstændigt og saa hurtigt, som det uden Retsbrud er gjørligt. Men som jeg nys har paavist, staar i hele vor historiske Udvikling ved Siden af dette Formaal tillige et socialt Spørgsmaal, som Lovgivningen ikke kan lade upaaagtet, naar den vil tage Forholdets endelige Ordning i sin Haand. Jeg har erkjendt, at Fæsteren ikke har nogen Medejendomsret, og jeg kan derfor ikke stemme for, at nogen Del af den Kjøbesum, der repræsenterer selve Ejendommens Værdi, udbetales enten til ham eller til hans Bo, saafremt han ikke kjøber Gaarden og saaledes selv — frivillig eller nødtvungen — bryder Baandet mellem Fæstefamilien og Fæstegaarden. Endnu mindre kan jeg erkjende, at det i saa Henseende kan begrunde nogen Forskjel, dersom man vilde lade en saadan Udtælling gaa gjennem Statskassen. Forsaavidt er jeg derfor uenig baade med Lovudkastet og med Indenrigsministeren. Men jeg tror at have paavist, at det er Grundtanken i vor hele Landbolovgivning, at Bondestanden paa taalelige Vilkaar skal finde sit Ophold paa Bondejorden, og denne Grundtanke bør ikke opgives, fordi en ny Tid kræver nye Former for dens Fyldestgjørelse. Under Fæsteforholdet er dette sket gennem den gamle Sædvane, at Fæstefamilien, der i hvert givet Tilfælde har anset sig og af alle Andre er bleven anset som Ihænde-haver af denne

Bondestandens Adkomst, skulde have en fortrinlig Adgang til at faa Gaarden i Fæste, naar den hidtilværende Fæster døde eller gik paa Aftægt, og at det Medlem af Fæstefamilien, som herved repræsenterede denne, skulde have Gaarden paa billigere Vilkaar end Fremmede. Saa stærkt var herved Begrebet af Familien, at Individet næsten forsvandt. Om det var en Søn eller Sønnesøn eller Stedsøn eller Svigersøn eller endog kun en Plejesøn, om det var en ældre eller yngre Brøder o. s. v. — alt dette betragtedes som et underordnet Spørgsmaal, som de Paagjældende i Reglen klarede indbyrdes uden store Vanskeligheder. Men at den, der fremtraadte som Slægtens Repræsentant, burde have en privilegeret Stilling, drog Ingen i Tvivl. Denne Tradition er saa stærk, at den ikke blot lever i Bondestandens Retsbevidsthed, men ogsaa respekteres af Godsejerne, og det selv af saadanne, i hvis Sind og Forhold der ikke er Spor af sentimentale eller patriarkalske Følelser. Den udøves mere som en Skyldighed end som en Ædelmodighed; den modtages som Noget, der er i sin Orden, vel med Tak, men uden Ydmygelse. Denne Tradition er i den Grad gaaet over i Sæderne, at den Godsejer, som vilde se bort fra samme, vilde finde Misbilligelse i sin egen Bevidsthed og i Andres Omdømme; den indeholder f. Ex. Nøglen til, at Fæsteauktioner, hvis Lovlighed og Fordelagtighed for Godsejeren er ubestridelig, kun et Par Gange ere forsøgte, og egentlig kun som en Demonstration; eller, for at anføre endnu et Exempel, at det betragtes som en pekuniær Fordel for en Godsejer, naar en Fæstegaard bliver ledig ved at Familien er uddød, skjøndt juridisk dette ikke forøger hans Ret over samme. Saaledes har

Forholdet gennem en fast Praxis uddannet sig under Fæstelovgivningen, og spørges der da, hvilken Betydning denne Sædvane maa faa, naar Fæstet skal gaa over til Selvejendom, da maa Svaret blive, at, medens det statsøkonomiske Hensyn er fyldestgjort, saasnart kun Fæstegaardene komme i Selvejeres Hænder, fordrer det sociale Hensyn, at de ved denne Forandring saavidt muligt skulle blive i Fæstefamilierne. Dette gjælder naturligvis kun som den almindelige Regel; thi, ligesom dette under Fæsteforholdet selvfølgelig altid har været betinget af, at der var Nogen af Familien, som kunde og vilde fæste, saaledes maa det ogsaa ved Kjøb — efter privat Overenskomst eller ved Lovens Medvirkning — være Forudsætning, at Familien kan stille en Repræsentant, som vil kjøbe og har Noget at kjøbe for. Der kan derfor ikke fordres andet, end at Familien derved skal beholde der privilegerede Stilling, som den havde under Fæsteforholdet. Men en saadan privilegeret Stilling bør Loven sikkre den; thi Sædvanen, den ældgamle, fra alle Sider anerkjendte Sædvane, er et godt Grundlag for den skrevne Ret. Alt Romerne erkjendte, at, naar et Forhold skulde ordnes ved Lov, skulde denne paabyde, hvad en retsindig og forstandig Mand — bonus paterfamilias — vilde gjøre af sig selv, ogsaa uden Lovens Tvang; og i vort Norden er Sædvanen Grundlaget for al Lov. Sædvanerne havde længe havt retlig Gyldighed, forinden de bleve optegnede af retskyndige Mænd, og disses Optegnelser bleve saa Kilden til vore ældste positive Love. Opgaven for alle Bestræbelser til Selvejendoms Fremme har derfor stedse været opfattet saaledes, at Fæstestederne skulde gaa over i Fæsternes Selveje. Det er dette, som er sket ved

Afhændelsen af Kronens Bøndergods — og det fra de første Skridt i forrige Aarhundrede og til de nyeste Love om Domænegødsernes Salg; det er dette, som har været tilsigtet ved alle de forskjellige Lovforslag, som have foreligget Rigsdagen i denne Retning, og dannet Grundlaget for de forskjellige Love, som ved Tilladelser eller Præmier have søgt at fremme samme. Opgaven kan derfor heller ikke være tvivlsom ved fremtidige Forsøg; der kan kun være Spørgsmaal om Valget af Midlerne.

Det første Middel, jeg i saa Henseende har bragt i Forslag, vil neppe finde megen Modstand, det nemlig, at i Tidsrummet fra Lovens Udgivelse og til hver enkelt Fæstegaard ved indtrædende Fæsteledighed skal stilles til offentlig Auktion, Gaarden som Selvejendom ikke tør overdrages til Andre end Fæsteren eller dennes Familie. Da Salg af enkelte Fæstesteder — altsaa udenfor Salget af det samlede Gods — med paasiddende Fæstere er et unaturligt og derfor kun meget sjældent brugt Forhold, vil denne Indskrænkning i Godsejernes formelle Ret kun være lidet følelig, og Fæsteren faar derved under Fæstekontraktens Varighed den privilegerede Stilling fremfor Fremmede, som i Forening med hans kontraktmæssige Fæsteret vil støtte ham i at erhverve Gaarden for sig eller Sine. Visheden om, at Fæstekontraktens Fornyelse er umulig, og Uvisheden om, hvad Udfald den da indtrædende Auktion kan faa, vil gjøre Fæsterne tilbøjelige til ved Kjøb at sikkre sig mod denne Hazard; men for Godsejerne vilde denne Usikkerhed kun da indeholde en tilsvarende Opfordring til at sælge, hvis Fæsteledigheden indtraf samtidig paa alt Fæstegods. I saa Fald vilde nemlig den Konkurrence, Fæstefamilien vilde møde ved

Auktionen, ikke være større, end at den maatte kunne bære samme. Men da dette kritiske Øjeblik vil indtræde efterhaanden, og da ved den tiltagende Befolkning og Overfyldelsen af alle Næringsveje Mange ville føle sig tilskyndede til at søge deres Erhverv ved Landbrug, saa kan det befrygtes, at Auktionen vilde give en højere Kjøbesum end den, Gaarden kan forrente, og at denne Udsigt kunde virke saa hæmmende paa Tilbøjeligheden til at sælge, at Fæstefamiliens privilegerede Stilling under Fæstekontraktens Varighed derved vilde miste sin Betydning. Jeg har derfor foreslaaet, at den skal finde sit Supplement i den Regel, at, naar Fæsteren eller hans Slægt bliver højstbydende, skal den have et Afslag i Kjøbesummen af en Femtedel. Tallet er naturligvis vilkaarligt. Jeg har taget det saaledes, som man under alle forudgaaede Forhandlinger om en Fæsteafløsning har anslaaet den Afgang i Værdien af Fæstegods, der følger af Fæsteforpligtelsen og alle dermed følgende Indskrænkninger. Men Tanken er den, at Godsejeren, som kun ejer sine Fæstegaarde med alle disse Indskrænkninger, ingen Adkomst har til den Værdiforøgelse, disses Ophør medfører, og at Fæstefamilierne ere nærmest til denne Fordel, eller med andre Ord, at de bør erholde de Gaarde, hvis høje Værdi — næst Tidernes Gunst — skyldes deres eget og deres Fædres Arbejde, paa billigere Vilkaar end Fremmede. Kunne de ikke i Konkurrencen med alle Andre og deriblandt Godsejerne selv, blive højstbydende uagtet en saadan Fortrinsret, saa dele de kun Skæbne med alle dem, der gjerne vilde købe, men ikke kunne, og ere navnlig ikke værre farne, end de under Fæsteforholdet vilde være, naar de ikke kunde

gjøre Udvej til en passende Indfæstning. Men blive de højstbydende og erholde de saaledes Gaardene, da ville de selv med en saadan Rabat komme til at give lige saa meget for dem, som alle de Mange, der ved private Kjøb have erhvervet deres Fæstegaarde. Dermed maa da ogsaa Godsejeren kunne give sig tilfreds; han vil efter min Overbevisning paa denne Maade erholde en langt højere Pris end den, for hvilken Staten, selv i den seneste Tid, har afhændet sit Bøndergods, og uden Tvivl det Dobbelte -- ja, hvis han har kjøbt længere tilbage i Tiden, maaske det Tidobbelte af hvad han selv har givet derfor. At denne Femtedel, naar enten Godsejeren selv eller en Fremmed faar sig Gaarden tilslaaet, skal indbetales i Statskassen, er formentlig en ligefrem Konsekvens af det Anførte. Det bliver da ikke til Udbetaling til nogen privat Person, men til fri Raadighed, at Staten erholder denne Afløsningssum, der maa anses som Vederlag for den ved selve Lovgivningen bevirkede Værdiforøgelse. Den nærmeste og naturligste Anvendelse af samme vilde uden Tvivl være til et Reservefond til Støtte for de Foranstaltninger, der vilde være at træffe til Sikkring af Panthaveres Ret. Jeg skal slutteligen endnu engang fremhæve, at hvad jeg her fordrer for Bønderne, er meget mindre, end hvad det Ministerium, som fortrinsvis og med god Føje kaldes et Godsejermisterium, har erklæret sig villigt til at indrømme. Til dem, der maatte ville belære mig om Forskjellen mellem Billighedskrav og Retskrav, har jeg kun det Svar, at vi sidde her -- ikke i en Ret, der er nødt til at tage Fornuften fangen under Lovens Lydighed, men i en lovgivende Forsamling, hvis Opgave det er at bestemme, hvad der bør være Ret, og ved

dette Spørgsmaals Afgjørelse har ogsaa Billigheden — en stor og uomtvistelig Billighed — en vigtig Stemme.

Jeg skal ikke forfølge disse Betragtninger videre; thi deres Hensigt er kun at give Indenrigsministeren Lejlighed til nærmere at forklare og forsvare sine Fremtidsplaner, og at opfordre alle dem, der med mig ere enige i, at det foreliggende Forslag ikke kan bruges, til ikke at blive staaende ved at forkaste det, men til at yde deres Bidrag til en endelig Løsning af Fæstesagen. Naar denne Hensigt er opnaaet, agter jeg derfor at tage denne Del af mit Forslag tilbage, da jeg naturligvis erkjender, at det ikke er modent til Beslutning. Tilbage staar da kun mit Hovedforslag, som ene gaar ud paa at fastholde det Standpunkt, hvorpaa Sagen, hvorpaa navnlig ogsaa Landstinget hidtil har staaet. Direkte og for Øjeblikket vil derved ikke opnaaes Noget, og jeg gjentager, hvad jeg alt har sagt, at jeg ikke dermed har stor Hast, fordi den langsommere og fredeligere Fremgang gennem frivillig Overenskomst er den, som baader alle Parter og hele Landet bedst. Men saa lidt jeg vil bryde Staven over Fortidens Bestræbelser, saa lidt vil jeg være med til at præjudicere Fremtiden. Mod et Forsøg paa at bringe Sagen til at kæntre vil jeg gjøre, hvad jeg formaar, for at holde den paa ret Kjel. Det, jeg hævder, er Lovgivningsmagtens Ret til, naar den frivillige Afløsning ikke findes fyldestgjørende, da at gribe ind ved direkte og tvingende Foranstaltninger, for at fuldbyrde den Afslutning med Middelalderen, der hos os nu har været Maalet for taalmodige og varsomme Bestræbelser i over et Aarhundrede. Paa andre Steder har dette kostet Strømme af Blod; det er vor Hæder og vor Lykke, at

det hos os er sket paa rolig og lovlig Vis, Haand i Haand med selve Befolkningens Fremgang i aandelig Udvikling og Velstand. »Volentes ducere, nolentes trahere» — at lede de Villige og drage de Gjenstridige — det har hidtil været vor Lovgivnings Opgave; men for at kunne løse den, maa den ikke give Magtens Sværd ud af sin Haand. Det kan ikke tillades Enkeltes Fordogt-befindende at sætte en uoverstigelig Bom for Opnaaelsen af et længe og vedholdende efterstræbt Statsformaal, og kan man ikke længer komme nogen Vej med at lokke og true, saa er Tiden kommen til at byde og tvinge. Naar den er kommen, kan jeg ikke sige; men jeg skal kun minde om, at selv den nyeste Bevægelse er ældre end Grundloven, og at den i sit Formaal er berettiget, om den end ofte kan være misbrugt til forkastelige Agitationer. Den har alt opnaaet saa store Resultater, at den ganske vist for Tiden ikke har nogen foruroligende Styrke; men den vil ikke dø hen, og den vil ogsaa fremdeles baade blive brugt og misbrugt. Det er derfor langt Flere end de tilbagestaaende Fæstefamilier og langt højere Interesser end deres Velgaaende, for hvilke det maa være magtpaaliggende at faa dette Spørgsmaal ud af Verden, og til at gjøre et alvorligt Skridt henimod dette Maal, dertil forekommer Ministeriet Frijs mig særlig baade skikket og kaldet; thi, medens der er mange og højere Statsopgaver, for hvilke Besiddelsen af en Mængde Hartkorn ingen Betydning har, saa kan den dog i denne Sag lægge et stærkt Lod i Vægtskaalen. Jeg haaber derfor, at Landstinget ved at stemme for min Dagsorden vil hævde dette Ønske og dets Berettigelse.

XV.

Anton Martin Schweigaard

(»Fædrelandet« 9de Febr. 1870).

Hele Kristiania By — i Ordets højere Betydning kan man gjerne sige: hele det norske Folk — har i disse Dage været samlet om Baaren af den Mand, i hvem den offentlige Bevidsthed alt i hans levende Live havde æret »Norges bedste Mand.« Hans Personlighed og Virksomhed indtager en saa fremragende Plads i vort Broderfolks Udvikling, at enhver Nordbo, som føler sig lodtagen i det aandelige Sameje, der er vor Stammes Hæder og Fremtid, maa slutte sig til den Tak og Hylding, som skyldes dette skjønne Minde.

Schweigaard tilhørte det interessante Kuld af Mænd, der omtrent samtidigt fremtraadte som den nye Selvstændigheds og Friheds Førstegrøde og afløste den ældre Slægt, der havde grundlagt den. Deres Opgave var at udvikle dens ædle Spirer og ave dens gejl Udvæxter. De levede saaledes i en Forvirringens og Kampens Tid, som paa Grund af de særegne Forhold, hvorunder den store Omvæltning var foregaaet i Norge, først kunde indtræde, da Bevidstheden om, hvad der var sket, var bleven almindelig og stærk. Schweigaards Plads var naturligvis

blandt dem, som gjorde Modstand mod de gjærende Retninger, der misagtede Betingelserne for et ædelt og frugtbringende Frihedsliv, og som vilde isolere den norske Folkeudvikling fra den europæiske, ja selv fra den nordiske Kultur. Hvad der strax stillede ham i første Række i denne Kamp, var hans ganske ualmindelige Begavelse og omfattende Viden. Skjønt det ikke er Hensigten med disse Linier at skildre et Levnetsløb, maa det dog være tilladt i denne Henseende at minde om, at han, der var født i beskedne Kaar i en lille Provindsby og som Dreng sendt tilsøs for at tjene sit Brød — senere, da han ved heldige Omstændigheder kom ind i en fortrinlig Latinskole, i 6 Aar gennemgik baade Skolen og Universitetet som i et uafbrudt Triumftog, og at han, da han strax efter sin Hjemkomst fra en længere Udenlandsrejse blev ansat som Lærer i Retsvidenskaben og snart derpaa ogsaa i Statsekonomi og Statistik, blev den egentlige Grundlægger af disse Videnskaber i hans Fædreland. Skjøndt Kong Oscar ønskede at vinde ham for sit Statsraad, blev han Universitetet tro, og han har saaledes i over en Menneskealder været en højt anset Vejleder for den nyere norske Embedsstand, hvilken han i sine talrige Skrifter har efterladt en kostelig Arv.

Schweigaard var en positiv og kritisk Aand, for hvem Sandhed og Klarhed var lige saa nødvendige, som Livsluften er det for Aandedrættet. Derfor afskyede han alt tomt Frasemageri og usundt Føleri, hvor han end mødte det; derfor var han i sin Videnskab en vældig Modstander af al Skolastik og Mysticisme. Hans første videnskabelige Arbejde var en haard Kritik af Retsvidenskabens og især Retsfilosofiens Tilstand i Tydskland;

hans første Forelæsning i Kristiania, om Videnskabens Metoder, en alvorlig Protest mod de nedarvede Systemer. Schweigaards tidlig udviklede Afsmag for falsk Idealitet, og den Energi, hvormed han kastede sin utrolige Arbejdskraft over de mange reale Opgaver, som Norges Forhold frembød, have paadraget ham Skin af at være mindre varm for den Side af Menneskelivet, som først kommer til sin fulde Ret i ældre og mere udviklede Samfund. Vist er det, at hvo der vilde se ham rigtig begejstret, maatte tale til ham om Norges Skibsfart. Men hvor stor end hans Respekt var for det Nyttige og Praktiske, havde han dog altid et stort Syn paa Menneskelivet og Folkelivet, og hvor knusende end hans Dialektik kunde være mod Alt, hvad der var lavt og dumt, var han dog human mod Personerne, overbærende mod enhver oprigtig Mening, respektfuld mod enhver virkelig Viden. Det var netop denne Forening af Tankens Overlegenhed og Sindets barnlige Uskyldighed, der var hans højeste Ynde.

Vigtigere end Schweigaards Betydning for Videnskaben var den Stilling, han indtog i Norges offentlige Liv. Det er ikke her Stedet til at opregne alle de mange Kommissioner, i hvilke han har udøvet Indflydelse paa Udviklingen af den økonomiske Lovgivning og Undervisningsvæsenet, eller de mange offentlige Indretninger, saasom Banken, Jernbanen osv., af hvilke han har Fortjeneste; det er især hans Virksomhed paa Stortinget, paa hvilket han lige siden 1842 uafbrudt har havt Sæde, der frembyder Interesse for Udenforstaaende. Her indtog han en Særstilling, til hvis Gjennemførelse der hørte baade Aand og Indsigt, men som for Norges politiske

Opdragelse har været af uberegnelig Nytte. Fuldkomment uafhængig baade af Konge- og Folkegunst, men en lige saa frygtløs som ren Karakter, hævdede han stedse, hvad der i hver Sag var hans Overbevisning. Naar denne i Reglen var paa Regeringens Side, er det jo tilladt at tro, at ogsaa Retten var der; men at denne Retning fremtraadte saa stærkt, at man tilsidst vænnede sig til at betragte ham som Regeringens beskikkede Defensor, har væsentlig sin Grund deri, at Statsraaderne efter Norges Forfatning ikke selv kunne være tilstede paa Stortinget og forsvare sig mod Vildfarelser og Misforstaaelser, der ofte uimodsagte kunde have raadet for Udfaldet, hvis ikke Schweigaard havde været. At ogsaa Modstanden var repræsenteret og var i saa gode Hænder, har i mangfoldige Tilfælde været til Gavn baade for Stortingets Forhandlinger og for dets Beslutninger; men dette udelukker naturligvis ikke, at den højmodige Følelse, at det var dette, som tiltrængtes, og gammel Vane stundom kan have viist, at selv den mest frisindede Fremskridtsmand kommer til et Punkt, som vel Tiden, men ikke han kan overskride. Schweigaards parlamentariske Indflydelse var derfor i den senere Tid ikke saa stor som tidligere; men usvækket var den Højagtelse, han stedse mødte hos Modstandere, som hos Venner. Ingen kunde komme i Berøring med ham, uden at føle den Tryghed og Opbyggelse, som det giver at møde en Menneskesjæl fuld af Sandhed, Renhed og Godhed. Jeg skal endnu kun tilføje, at Schweigaard var en oprigtig Tilhænger af Unionen med Sverig, og til enhver Tid har arbejdet for at fjerne Anstød og lette Tilnærmelser, samt at han med varm Kjærlighed til Danmark — ikke blot fra sin første Ungdom

af har kæmpet for det aandelige Samlivs Bevarelse, men ogsaa under vore Trængsler har stræbt at gjøre os saa megen Nytte, som den beskedne Stilling tillod, der er anvist Norge i de forenede Rigers udenrigske Politik.

Naar jeg i dette lille Afskedsord har udtalt mig med stor Varme, da bør jeg tilføie, at skjønt mit personlige Samliv med Schweigaard har indskrænket sig til en forholdsvis kort Tid, er der blandt mine Jævndrende Ingen, der har havt saa megen Indflydelse paa mig som han, og at ingen Frastand og ingen Tid har kunnet svække det skønne Billede, jeg gjemmer af hans Personlighed. Lad da dette forklare — eller, om man vil, undskyld — at jeg ved hans Død møder frem ogsaa med mit Vidnesbyrd og med min Tak. Og da jeg tillige har kjendt hans Hustru i hendes livsglade Ungdom, saa lad mig prise den Lykke, der forundte dem at blive jordede paa den samme Dag.

TILLÆG.

I.

Danmark til Ejderen.

Tale ved Festen 28de Maj 1842.

Spørgsmaalet om, hvorledes Tydskland skulde faa en Flaade, var i Begyndelsen af Aaret 1842 af det unge Tydsklands Organ, det ansete Tidsskrift »Deutsche Vierteljahrsschrift« blevet besvaret derhen, at Danmark burde optages i det tydske Forbund som dets Admiralstat; og det antoges her, at Kong Christian den Ottende ikke fandt denne Tanke slet saa modbydelig, som mange af hans Undersaatter fandt den. Dette være, som det vil, saa er det vist, at Forhandlingen herom i den tydske Presse vakte varmtfølende danske Mænds Harme og Bekymring for vor Fremtid, og denne forøgedes ved Prindsen af Augustenborgs Udnævnelse til Statholder og kommanderende General i Hertugdømmerne, der skete i Slutningen af Marts Maaned. Det slesvigholstenske Parti følte sig derimod med god Grund dobbelt trygt ved Overdragelsen af den højeste militære og borgerlige Magt i Hertugdømmerne til en Broder af den Mand, det havde udset til Storhertug i Nordalbingien, naar Kongehusets Mandslinie uddøde, og det hoverede af denne Udnævnelse som af en stor Sejr. Det var den ogsaa. Nu tog de

statsopløsende Bestræbelser Fart, og det nyholstenske Parti, som havde villet opgive Slesvig, for i Henhold til Forbundsaktens 13de Artikel at opnaa en fri Forfatning for Holsten, tabte Modet og sluttede sig til sine forrige Mødstandere. Under disse Omstændigheder forekom det de yngre Mænd, som vare med at lede den da begyndende nationale Bevægelse, rigtigt at give et dansk Feltraab, der kunde samle Kræfterne paa vor Side i den Kamp, som ufejlbarlig forestod, dersom vi ikke vilde opgive os selv som selvstændigt Folk og Danmark som et uafhængigt Rige. Feltraabet maatte udtrykke hvad der var vor historiske Ret, og hvad vi haabede at kunne hævde. Vor historiske Ret var Slesvigs Anerkjendelse som et dansk Kronland, der aldrig havde hørt til Tydskland, paa hvilket dette derfor intet retligt Krav havde, og den var det dansk-slesvigske Riges Opretholdelse som selvstændigt Medlem af det europæiske Statssamfund, hvordan det saa gik med Forbundslandene Holsten og Lauenburg, hvis forskjellige Retsstilling vi anerkjendte. Feltraabet maatte altsaa være: »Danmark til Ejderen», og det var naturligt, at Lehmann som de Yngres anerkjendte Fører gav det ved den første bekvemme Lejlighed. Denne indtraf, da man besluttede at gjenoptage Festen den 28de Maj til Minde om Stænderinstitutionens Indførelse, hvilken man det foregaaende Aar af Misstemning over Tingenes Gang ikke havde villet holde. Det var første Gang, Lehmann talte offentlig, efterat have udstaaet sin 3 Maaneders Fængselsstraf: han blev derfor hilset med levende Bifald, da han rejste sig og talte, som følger.

Mine Herrer!

Den godhedsfulde Velvillie, hvormed De her saa uventet have modtaget mig, giver mig Haab om, at De kunde være villige til at gjøre mig en stor Tjeneste. Jeg vil nemlig oprigtigen tilstaa, at jeg befinder mig i nogen Forlegenhed; thi jeg skal udbringe Danmarks Skaal, og jeg veed ikke ret, hvad Danmark er. Forstaa mig ret, jeg veed helt vel, at

•Danmark er et lille fattigt Land•

skjönt rigt paa Smør*) — der ejes af en enevældig Konge og regeres mer eller mindre godt ved Hjælp af en stor Mængde Embedsmænd og Rescripter. Ogsaa dette veed jeg, at Danmark er

•en Perle, der svømmer paa Vove•

vort dyrebare Fædreland, hvis Frihed og Velvære vi elske højere end vor egen, og for hvis Frelse og Fremme vi ville ofre Alt. Alt dette veed jeg saa godt som Nogen; men hvad jeg ikke veed, og hvad jeg derfor gjerne vilde have at vide, er: hvad der da egenlig menes med dette Danmark, hvad dette Ord skal betyde og betegne. Ja, De le ad min Uvidenhed; men prøv kun paa det, mine Herrer, prøv at besvare mit Spørgsmaal, og De ville ikke finde det saa urimeligt, at jeg ikke veed, hvor langt Danmark gaar. »Naturligvis til Kongeaaen; thi der begynder Hertugdømmet Slesvig.« — »Nej, til Flensborg Fjord; thi saa langt hersker det danske Sprog.« — »Nej, til Slien, det ældgamle Grændseskjel mellem

*) Sigter til en Polemik mellem »Fædrelandet« og »Berlingske Tidende«, hvis Redaktør, M. L. Nathanson, havde udtalt sig med vel stor loyal Begejstring om Danmarks Smørproduktion.

skandinavisk og germanisk Nationalitet.« — »Nej, til Ejdron, der fra Carl den Stores Tider og til den Dag idag har været »terminus imperii Romani.« — »Nej, saa langt som de danske Kongers Scepter naa'r, til Ebbens Bredder.« — Der se De, mine herrer, saaledes staar det til med os, at man i Danmark ikke veed, hvad Danmark er; der ser De Grunden, hvorfor vi maa hutle os igjennem med saadanne tvetydige Omskrivninger som: »de danske Kongers Riger og Lande«, »det danske Monarki«, »det egentlige Kongerige Danmark.« — Det egentlige Kongerige Danmark! Ak, mine herrer, hvad andet Vidnesbyrd have vi Behov her, hvor uegentligt det er fat med Danmark, hvor højlig det trænger til det, som maaske intet andet Land i Verden savner — en Definition paa sig selv. Men, skulle vi drikke Danmarks Skaal, da maa vi vide, hvorpaa vi drikke. Mine herrer! De erindre jo vel, hvad vor Sibbern siger: det er i sin Begrændsning enhver Ting maa søgè sin Styrke. Sætningen er god, og naar Sibbern kun ogsaa vilde anvende den paa Kongemagten, saa skulde den ikke volde nogen Uenighed os imellem:

Nu vel, mine herrer, det er Danmarks Begrændsning, hvorpaa det kommer an, og vi ville da finde, at det netop er hele vor Ulykke, at vi have overskredet vore rette Grændser. Vel veed jeg, at Holsten, der ved mange tidligere Foranstaltninger, navnlig Indfødsretten, var sammensluttet med Danmark, 1806 blev incorporeret i samme, og at denne Akt ikke blev ophævet, da 1814 Kongen af Danmark for Holsten indtraadte i det tyske Forbund. Men jeg veed ogsaa, at Holsten stedse har været og evig vil blive rent tysk, og at det er en inte-

grerende Del af det store Tydskland, som jeg haaber stedse vil udvikle sig til større national Enhed og politisk Betydning. Derfor ere Holstenerne i deres gode Ret, naar de fordre alle Konsekventserne af dette Faktum, og dette maa vi anerkjende. Vi maa ganske opgive Holsten, det vil sige: ikke en velvillig og velordnet Forbindelse, men enhver Tanke om en Statsenhed, som Aarhundreders indholdsrige og sørgelige Erfaring har viist er uopnaelig, og som, hvis den kunde opnaaes, vilde være uheldbringende for begge Parter. Kun naar vi selv respektere den Grændse, som Naturen, Historien og Retten have anvist os, kun da kunne vi vente at respekteres i vor Berettigelse indenfor denne Grændse. Denne Grændse, m. H., er Ejderen. At Slesvig skulde være et suverænt Rige, en selvstændig Magt i den europæiske Statsfamilie, sideordnet England, Frankrig, Danmark, Rusland o. s. v. er en Absurditet, som den europæiske Satsret ikke kjender til, og at sønderrive Slesvig efter Sprogets eller Herkomstens usikre og sammenblandede Grændser er naturligvis umuligt. Udelt maa det derfor høre enten til Danmark eller til Tydskland, og saavist det nu ikke hører og aldrig har hørt til Tydskland, saa vist er, at det, dets administrative Selvstændighed uskadt, i politisk Henseende er en Del af Danmark. Den ridderskabelige Nexus, der siges at bestaa mellem Slesvig og Holsten, har i over et Aarhundrede kun været et antikvarisk Snurrepiberi uden al politisk Betydning — den eneste levende Rest, som deraf er tilbage, er en privat Association og en Del brillante Epauletter. Desuden er jeg vis paa, at alt det aristokratiske Væsen i Holsten kun kan virke frastødende paa det demokratiske Slesvig. At man sluttede sig til de konstitutionelle Bestræbelser i Holsten,

saalænge Wienercongresaktens 13de Paragraf var den eneste Udsigt til en friere Statsudvikling, er ligesaa naturligt, som at Slesvigerne nu, da de have lært, hvorledes baade det højadelige Ridderskab og den durchlauchtige Forbundsdag forstaa Folkefriheden, maa føle sig stærkere hændragne til det demokratiske Skandinavien ved Sympathier, som Indførelsen af en fri Forfatning vilde gjøre uopløselige. Den administrative Forbindelse mellem Slesvig og Holsten er derimod intet uopløseligt Baand. Det er en lang Historie, m. H., hvorledes Jyllands søndre Del blev Sønderjylland, saa Slesvig, og nu skal til at blive Schleswigholstein, for endelig at gaa under i Storhertugdømmet Nordalbingien — men denne Sygehistorie egner sig ikke for en festlig Anledning som denne. Kun dette maa jeg nævne, at den første ret dansksindede Konge, vi have havt, ved hin store europæiske Udskiftning havde det i sin Magt, let, uimodsagt og definitivt at ordne Slesvigs statsretlige Forhold, dets Arvefølge, Administration o. s. v. — og hvad gjorde han? Efter nogle virkingsløse Forsøg til Gunst for dansk Sprog og danske Rigsbankpenge, som desværre ogsaa bleve udstrakte til det tyske Holsten, endte han med at oprette en fælles Overappellationsret og en fælles Regering for Slesvig og Holsten. Og siden den Tid? Ja, saa har man forenet den højeste civile og militaire Magt i begge Hertugdømmerne i Hænderne paa en Prinds, der har kaldt Danmark et for Slesvig fremmed Land. Vistnok bliver Sagen saaledes hver Dag mere indviklet og vanskelig, men uløselig er den administrative Knude ikke. Imod den taler den europæiske Statsret, hvorefter Holsten er en Provinds af Tydskland, undergivet Forbundsdagens Love og uadskilleligt knyttet til dets — jeg haaber — rige Fremtid, hvor-

imod Slesvig aldrig har havt, og ikke har Nogetsomhelst med Tydskland at gjøre. Imod den taler en forskjellig Arvefølge, der maaske om føje Tid vil løse enhver Forbindelse imellem dem, hvorimod Slesvig ogsaa i denne Henseende for evig er forenet med det øvrige Danmark. Imod den taler Slesvigs demokratiske Sind og dets materielle Interesser, der hendrage det til Norden og de danske Kolonier. Men hvad jeg mest stoler paa, er, at under den vaagnende Folkebevidstheds Ægide den skandinaviske Nationalitet og danske Tunge af lang Fornedrelse have rejst sig i Slesvig og kraftigen fordre deres hellige Ret. Og i det øvrige Danmark har man dybt følt, at dette er vor Statstilværelses Livsspørgsmaal — at vi kun forenede med Slesvig have en i militær Henseende velforsvaret Grændse og tilstrækkelige Midler til en dygtig indre Udvikling. Derfor forstaa vi ved Danmark alt Land mellem Øresund og Ejderen og ere rede til at forsvare vort gamle Dannevirke baade mod Nordalbingiernes højforræderske Skraal og mod alle tydske Fuglefængeres søsyge Erobringslyst. Og skulde det gjøres fornødent, da ville vi med Sværdet skrive paa deres Ryg det blodige Bevis for den Sandhed: Danmark vil ikke.

Vort Danmark er altsaa Kongen af Danmarks Riger og Lande, fraregnet Holsten, men indbefattet Slesvig. At dette vil finde Slesvigernes frivillige Anerkjendelse, derom holder jeg mig forvisset, naar kun Slesvigs ejendommelige Forhold og administrative Selvstændighed respekteres, og naar vi kun mage det saaledes, at det bringer Frihed og Lykke, at være en Del af Danmark. Min Skaal gjælder derfor Danmarks Frihed og Lykke — Danmark indtil Ejderen! Danmark leve!

II.

Paa Skamlingsbanke

4de Juli 1844.

I 1843 havde et af Nordslesvigere dannet Aktieselskab tilkjøbt sig det højeste Punkt i Sønderjylland, den ved Lillebelt, halvanden Mil Sydost for Kolding, liggende Skamlingsbanke eller Højskamling, for at de der kunde samles til en aarlig Fest med deres Venner fra Kongeriget. Der afholdtes den første slesvigske Folkefest 18de Maj 1843, ved hvilken Kammerraad I. C. Drewsen indfandt sig og paa Indbydernes Vegne overrakte P. H. Lorentzen det Drikkehorn af Sølv, som det paa en Forsamling i Hotel d'Angleterre 30te November 1842 var besluttet skulde tilvejebringes ved Bidrag af 1 Mark og skænkes Modersmaalets modige Forsvarer til Vidnesbyrd om danske Mænds Erkjendtlighed. Det følgende Aar udstedte det skandinaviske Selskab Indbydelse til et Tog fra Kjøbenhavn til Skamlingsbanke, hvor den anden Folkefest var berammet til 4de Juli. Da imellem 100 og 150 Deltagere havde tegnet sig, lejede man Dampskibet »Christian den Ottende«, som under Tilstømning af en stor Folkemængde, afgang fra Toldboden om Eftermiddagen den 2den Juli og, hilset fra flere Steder paa

Kysterne ved Flagning, Salut og Hurraraab, om Aftenen den 3die ankom til Kolding. Her modtoges de Rejsende med jublende Hilsen og indbødes ved en Deputation til at være Borgernes og Embedsmændenes Gjæster. Næste Morgen kjørte de i et langt Tog paa Vogne, der vare stillede til Raadighed, ind i Sønderjylland og ankom opad Formiddagen til Festpladsen, hvor en stor Menneskemængde — den ansloges til henved 10,000 — alt var samlet, og hvor Skamlingsbankeselskabets Bestyrelse modtog dem og førte dem, med Musik i Spidsen, til Bankens Top, nedenfor hvilken Talerstolen var anbragt i en bred Fordybning, som gjorde det let for de Forsamlede at høre Talerne. Blandt Gjæsterne fra Kjøbenhavn vare: Grundtvig, Lehmann, Marckmann og Goldschmidt; fra Kiel vare Professorerne Flor og Paulsen mødte, og næsten alle bekendte Mænd i Nordslesvig og det sydlige Jylland vare her forsamlede. Kl. 12 aabnede Laurids Skau Festen med sin berømte, alvorlige men klogt affattede Tale om Sprogpatentet af 29de Marts s. A., hvori han sagde Kongen de blodigste Sandheder, uden at bruge et eneste fornærmende Ord. Efter ham holdt Grundtvig et af sine ejendommeligste Foredrag, hvori Fortælling og Forklaring af Myther og Sagn blandedes snart med mægtige lyriske Udbrud, snart med lunefulde Indfald og svidende Spot; det varede i 5 Kvarter. Efter at P. H. Lorentzen havde talt om en fri Forfatnings Nødvendighed og mindet om, at det var Aarsdagen for Nordamerikas Frihed, fik Lehmann Ordet.

»Den stolte Riddersmand i Bondekoft, hvis hjemmefødt mandige Stemme nys har lydt fra dette Sted, har lagt os Danske hinsides Kongeaaen og Beltet det paa Hjerter, at den dansk-slesvigske Sag er hele Danmarks Sag. Jeg vil svare ham, at netop derfor ere vi komne hid — langvejs fra — til dette store festlige Folketæвне, for at aflægge det højtidelige Vidnesbyrd, at denne Erkjendelse i stedse videre Kredse slaar stedse dybere Rødder — den Erkjendelse, at vort fælles Fædrelands Ve og Vel, dets Gjenfødelse og Forherligelse eller Ydmygelse og Undergang beror paa den Sag, hvorfor Nordslesvigerne lide og kæmpe. Vel gaar det dermed hos os, som det gaar iblandt dem, at der skal Tid til, forinden vi faa Øjnene op, Tid til især, forinden Indsigten bliver til Villie; men saavidt som dette er sket, saavidt er det ogsaa Alvor med vor Deltagelse, ikke blot hin velvillige Interesse, man stedse føler for dem, som kæmpe for »naturlige Rettigheder«, ikke blot det opmuntrende Bifald, man saa gjerne skænker dem, som mod en overmodig Overmagt forsvare Nationalitetens Ære og Modersmaalets Frelse — nej, saasandt det ogsaa er vor Nationalitets Ære og Frelse, ogsaa vort Modersmaals naturlige Rettigheder, det her gjælder, saasandt skyldte vi Dem mere end Velvillie og Bifald, saasandt kunne de af os fordre baade dybtfølt Tak og virksom Bistand. Og jeg tør forsikre Dem, mine Venner, at deres Tal ikke er lidet, og at det med hver Dag bliver større, der, saaledes som jeg, hermed tilsige Dem Fostbroderskab, ikke for Spøg, men for Alvor — et saadant Fostbroderskab, som Laurids Skau paa Deres Vegne af os har fordret: »som om vi paa Fædrenes Vis blandede

Blod med hinanden« — Fostbroderskab til at staa Last og Brast i Trængslens Tider og Farens Stund, det føre nu enten til Undergangens Jammer eller til Sejrens livsalige Glæde — Fostbroderskab for Liv og Død i vort elskede Fædrelands, i Danmarks, i det treenige Nordens velsignede Navn.

Den dansk-slesvigske Sag er Danmarks Sag, ikke blot fordi det er dansk Nationalitet og dansk Sprog, man vil udrydde fra de Enemærker, de fra Arilds Tid have havt i lovlig Odel og Eje, men ogsaa fordi i statsretlig Henseende Slesvig er en uadskillelig Del af den danske Stat, fordi dets unaturlige Fortydskning netop er den underfundige Gift, hvorved man vil løsrive det fra Moderlandet, hvormed man stille men sikkert forbereder Statens Sønderlemmelse. Arme Danmark! Det var andre Tider, dengang dine frygtede Vaaben foreskrev det stolte Bretland Love og plantede Korsets sejrige Fane paa Ruslands Stepper! Hvor er den bleven, den glørværdige Helteold, hvis Bedrifter fyldte Verden med Skræk og Beundring, og hvis Minde endnu lever i vore herlige Oldtids Sagn og i Historiens Vidnesbyrd om det Gjenfødselsens og Fornyelsens Bad, der over det udlevede Europa udstrømmede fra Nordens unge Kæmpeaand? Er det ikke nok, at man har fraranet Dig Stykke for Stykke Alt, hvad der nu udgjør det sydlige Sverig, og at, da du forliste din Flaade, tilsidst ogsaa »Norges Rige brast af din Haand« — skal det nu være kommet saa vidt, at midt i den dybeste Fred, midt i dit eget Skød en Haandfuld hovmodige Aristokrater og kløgtige Rænkesmede skal kunne antaste et herligt Stykke af dit lovlige Eje? Nej, det skal aldrig ske (»Nej« raabte Tusinder af Stemmer

og ligesaamange Hænder løftede sig). Vel har man pralet af, at Danmarks Grændsesten ligger i Grus, at det gamle Dannevirke er trampet ned af Fremmedes Heste og de gamle Bønder trængte tilbage til disse nordlige Banker; men det skal dog aldrig ske, at der gjøres Brud paa den saa dyrt kjøbte, saa omhyggelig bevogtede europæiske Retstilstand, der atter har stadfæstet Ejderen, som hvad den fra Arilds Tid har været, som Grændsen mellem Danmark og Tydskland — dog skal det aldrig spørges i Historien, at Danmark fejgt forraadte sig selv og skammeligen opgav sin gode Ret.

Den dansk-slesvigske Sag er hele Danmarks, men den er dog fremfor Alt Slesvigs Sag. Hvad Aarhundreder have gjort, kan ikke gjøres ugjort, og det vilde være Formastelse endog blot at tænke paa at bestride, at Tydsk og Dansk nu ere lige berettigede i Slesvig. At ville benegte Tydskhedens lige Ret i dette Hertugdømme, er derfor aldrig faldet nogen Dansk ind, og mindst af Alle mig, om man end med en ubegribelig Udholdenhed har villet paasige mig hvad der vilde være baade Daarskab og Uretfærdighed. Slesvigs blandede Nationalitet og Sprog, alle dets ejendommelige Forhold og særegne Interesser, der i Tidernes Løb have udviklet sig, fordrer derfor, at det organiseres som en selvstændig Provinds. Og naar nu vi Danske paastaa, at det skal udrives af den Afhængighed, hvori det til liden Baade for sig har staaet til Holsten, naar vi for det fordrer en administrativ Uafhængighed, en selvstændig slesvigske Forvaltning, som ikke mindre dets historiske Ret end baade dets aandelige og materielle Interesser kræve, da kalder de det Propaganda, Inkorporation — jeg tror endogsaa Konsumtion. Det

er ikke her Stødet at udvikle dette Punkt nøjere, kun skal jeg endnu derved minde om, at, ligesom den store og ædle tyske Nation er uskyldig i Schleswig-Holsteins hadefulde Angreb paa den danske Nationalitet, saaledes veed hele den europæiske Statsret Intet om dens Storhertugdømme Nordalbingien, og jeg er vis paa, at Metternich og Nesselrode ville være de første til at le ad saadanne barnagtige Hjernesvind og uskadelige Luftkasteller. Derfor frygter jeg heller ikke for den endelige Udgang; men min Sejrsforvisning er dog fremfor Alt bygget paa Dem, paa de slesvigske Danske. Og De ville sejre; naar De kun tilegne Dem den vanskeligste af alle politiske Dyder, en urokkelig Udholdenhed, der nok giver Tid, men aldrig giver efter, og den største af alle politiske Kunster, at bruge ethvert lovligt Middel, men aldrig noget ulovligt. Lad os derfor frejdigen gaa Fremtiden imøde, hvor mørk den end kan se ud! De maa stole først paa Dem selv, dernæst paa Deres Brødre hinsides Belt og Kongeaa — hinsides Øresund og Kattegat — men mest dog paa den Gud, der er de Svages Støtte og de Betrængtes Forsvar.

III.

Skyttesagen.

Tale 25de Maj 1870.

I Vinteren 1869-70 blev »den danske Folkeforenings« Bestyrelse opfordret af Københavns Skytteforening til at tage sig af Skyttesagens Fremme i København, hvor den hidtil ikke havde fundet nogen stærk Tilslutning. Bestyrelsen var villig hertil, og navnlig omfattede dens Formand, Lehmann, denne Sag med sædvanlig Iver. Der blev af Folkeforeningens Repræsentanter og Delegerede fra Centralkomiteen, Københavns og Akademisk Skytteforening holdt flere Møder i hans Bolig, og tilsidst enedes man om at forsøge at bringe Almenheden i Bevægelse ved at afholde et offentligt Møde i Casinos store Sal og forelægge dette nogle Beslutninger, som skulde lægge fædrelandssindede Medborgere Sagens Betydning paa Sinde. 15 dertil udsete Mænd, som repræsenterede de nævnte Kredse, indbød da til et saadant Møde, der blev holdt den 25de Maj 1870, ledet af Borgmester C. Gammeltoft, og besøgt af 1000 til 1200 Mennesker. Den første Beslutning lød saaledes: »Ungdommens frivillige Øvelse i Vaabenbrug er et nødvendigt Supplement til Hærloven og et vigtigt Middel til Folkets nationale Udvikling.« Denne

var det overdraget Lehmann at indlede, og han modtoges, da han traadte frem, med et Bifald, der ikke kunde Andet end oplive ham, som i sine sidste Aar baade var lidende og trykket af Forholdene, saa at han talte med Manddomskraft og Ungdomsvarme. Foredraget foreligger ikke i nogen ordret Gjengivelse, men dets Indhold kan antages for korrekt gjengivet, og hans Udtryk ere, saavidt muligt, bevarede.

Han fremhævede den høje Plads, den legemlige Udvikling indtog i den antike Verden; navnlig hos Grækerne var Legemsudviklingen over Halvdelen af den hele Opdragelse, og ved de olympiske Lege bleve Prøver paa Styrke og Smidighed ved Siden af Oplæsning af Digterværker belønnede og fejrede ved Hymner og Mindesmærker. Det Bedste, man da ønskede et Menneske, var en sund Aand i et sundt Legeme. Denne harmoniske Udvikling af Sjæl og Legeme har sin store Del i den Harmoni, der fremtræder i Oldtidens Historie, medens Middelalderens Mysticisme tildels skrev sig fra den eneste legemlige Øvelse, Munkene kjendte, at ligge paa Knæ, og fra deres eneste Sol, de osende Lamper. I den græske og romerske Oldtid var det hele Folket, som med Vaaben i Hænde udførte de store Bedrifter, Historien har opbevaret. Men Folket nedsank efterhaanden i Blødagtighed og betroede Landets Forsvar til lejede Horder, som undertvang Folket og tilintetgjorde dets høje Kultur. I vor egen Oldtid var den Ret at bære Vaaben den frie Mands Æresret, som var negtet Trællene; heri laa Grundlaget for den Selvfølelse og Selvbeherskelse, Sagaerne give saa

mange Exempler paa. Men saa kom Forfaldstiden; Rid-
~~der~~gæverlet blev til en Pariserkaarde; Forsvaret betroedes
 til lejede Vagabonder eller Bønder, der bar Vaaben som
 et Trældomsmærke. Det første Skridt efter Frihedens
 Gjenerhvervelse var Indførelsen af almindelig Værnepligt,
 som først nu er bleven til fuld Sandhed ved Hærloven.
 Nu er det Folket, ikke Kongen, der ejer Landet, og ved
 at forsvare sin Ære og Selvstændighed, forsvarer det
 kun, hvad der er dets eget. Men det er ikke nok at
 have Fædrelandskjærlighed og at kunne føre Vaaben, en
 Organisation er nødvendig. Skal Landet nu ikke ned-
 trykkes ved de uhyre Offre af Tid og Penge, der kræves,
 naar Hæren skal omfatte Alle, saa er det nødvendigt, at
 Øvelserne indskrænkes saa meget som muligt. Derfor
 trænge vi til frivillige Øvelser, ikke blot for at lære at
 gaa og staa, men for at være saaledes udviklede i Vaaben-
 brug, at den militære Uddannelse kan begynde, hvor Re-
 krutskolen før slap. Ellers vil det ikke være muligt at
 føre Soldaterne saa vidt, at de kunne møde store staa-
 ende Hære. Hertil kommer en anden Betragtning; skulde
 vi i Fred lønne de nødvendige Befalingsmænd, vilde Fi-
 nantserne blive stærkt medtagne; derfor er det godt, om
 vi i de frivillige Skarer kunne finde Elementer til Befalingsmænd. De frivillige Korpser kunne endelig danne Grundlaget for en Almenvæbning, saaledes som en hæderlig Olding*) har udviklet med en Kraft og Styrke, der gjør mangan en ung Mand til Skamme. Skyttesagen maa stille sig til Opgave at supplere Hæren ved at uddanne dygtige Skytter og Æmner til Befalingsmænd. Det er

*) P. A. Tutein.

en urigtig Tale, naar det siges, at vi skulle søge vor Styrke i vor Vaabenløshed som et monarkisk Hamborg; et monarkisk vilde det vel neppe blive, skjønt Hamborg nu er nær ved at blive monarkisk, dog ikke med en Konge af Hamborg, men med Kongen af Preussen. Vor Styrke maa vi søge først og fremmest i os selv; først naar vi besidde den Aand; at vi ville stræbe ved alle Midler at hævde vor Selvstændighed, først naar det hele Folk er besjælet af den Villie, at sælge sit Liv saa dyrt som muligt — saaledes som Grev Frijs nys har udtalt — og hvis det skal falde, da at falde med Ære, først da er Folket værdigt til at bestaa.

IV.

Forord

til

„Bidrag til Danmarks indre Historie i den sidste Menneskealder, et Udvalg af Taler, Afhandlinger og Breve (ledsagede af orienterende Indledninger) af Orla Lehmann.“

Då jeg ved Udgangen af 1863 var udtraadt af Statens Tjeneste, besluttede jeg at bruge min overflødige Fritid til at udføre et længe næret Forsæt, af mit Livs Erindringer at optegne, hvad jeg troede kunde have almindeligere Interesse. Til at blive min Tids Historieskriver stod jeg endnu denne Tid for nær, og dertil havde jeg personligen deltaget for meget i dens Tildragelser; men netop derfor ansaa jeg det for Pligt at efterlade den fremtidige Historieskrivning et Indlæg, der kunde vidne om, hvorledes vi havde opfattet disse Tildragelser, og hvad vi havde tilsigtet med vore Bestræbelser.

Under Forberedelsen til dette Arbejde fandt jeg imidlertid, at jeg om de fleste og vigtigste af disse Ting allerede havde udtalt, hvad jeg kunde have at sige, og at jeg altsaa ved et strengt Udvalg deraf vilde kunne undgaa Faren for at tale for meget om mig selv og for at blande blegnede Erindringer sammen med Betragtninger fra en helt anden Tid. Jeg haabede, at det vilde give et baade sandere og livligere Billede af Udviklingen,

naar hver Situation talte ud af sin egen Tankegang, med sin egen Lidenskab og i sit eget Sprog.

Det er af denne Betragtning nærværende Samling er fremgaaet. Indeholder den saaledes end ikke i Ordets strengeste Forstand noget Nyt, saa er det Gamle dog i den Grad baade gjemt og glemt, at jeg selv ofte har havt ondt ved at finde det i de Stænder- og Rigsdagstidender eller Bladberetninger, hvori det var begravet, og at det Meste sporløst vilde forsvinde, hvis det ikke blev fremdraget og sammenstillet i en tilgængelig Form.

Med dette Formaal for Øje har jeg ingen Betænkelighed havt ved at bearbejde Stoffet med en vis Frihed. Efter min Mening er dette baade Ret og Pligt for Enhver, som selv vil samle og udgive ældre Arbejder; hvor meget mere maa dette da gjælde, naar disse hovedsageligen bestaa af mangelfulde Referater af frie, ofte improviserede Foredrag? Jeg har derfor ikke blot helt igjennem lempeligen filet Stilen og udeladt, hvad der kun tilhørte Øjeblikket, men jeg har ogsaa skarpere udført enkelte Ting, som ikke vare komne rigtig frem, eller først i en paafølgende Replik havde fundet en fyldigere Udvikling, ligesom jeg paa enkelte Steder har medtaget skriftlige Udarbejdelser af mig, hvor disse forekom mig bedst at udtrykke, hvad jeg ønskede sagt. Derimod har jeg omhyggelig vogtet mig for at tilføje Noget, som skyldes senere Eftertanke og Erfaring, eller som endog kun i Udtrykkets Farve kunde forvanske den Billedets Troskab, som skulde give denne Samling dens væsentligste Interesse.

Det bliver saaledes vel nærmest kun et Billede af min Tankegang, en Redegjørelse for mine Hensigter.

Jeg skjønner imidlertid ikke, at dette kan være en Fejl, ~~der at~~ det kunde undgaas ved et Skrift, som ikke gjør Fordring paa historisk Fuldstændighed eller Objektivitet. Men jeg vilde dog ikke have vovet at fremkomme dermed, dersom jeg ikke havde turdet forudsætte det som vitterligt, at jeg i enkelte Tilfælde har været Tankens Bærer, i flere den anerkjendte Ordfører for Mange, og i dem alle har vidst ret god Besked. Hvorvel det er Tankegangen, men ikke det Nøjagtige i Begivenhederne og Handlingerne, som her skal gives, har jeg dog ved korte, oplysende Indledninger søgt at lette Forstaaelsen af det Enkelte og at fastholde Traaden i det Hele; thi det er mit Ønske, at det, om end gjennem lutter enkelte Momenter, dog maatte give en sammenhængende Forestilling om vor indre Udvikling i de Retninger, hvori jeg har været med i denne.

At det er i Indholdet, og ikke i Fremstillingen, hvori dette Skrift skal søge sin Berettigelse, har jeg udtrykt allerede ved dets Titel. Jeg kjender ingen anden Lov for Veltalenheden end den, som er fælles for al aandig Frembringelse: godt at udtrykke gode Tanker, og hvad der kan give det mundtlige, især det improviserede, Foredrag en særegen Magt og Ynde, er i alt Fald saa nøje knyttet til Øjeblikkets Belysning, til Stemmens Vellyd til Talerens Personlighed og Forhold til Tilhørerne, at dette ikke lader sig gjengive eller bevare. Det er derfor ikke som Prøver paa Veltalenhed, jeg ønsker denne Bog bedømt, men som et Bidrag til at forstaa og til at huske, hvad der paa Nationalitetens og Politikens Enemærker har bevæget sig i en Menneskealder, som har været rig paa indre Udvikling og ydre Omskiftelser.